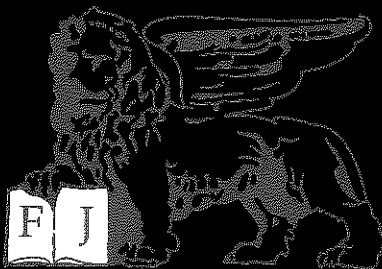

1993

II.

ČASOPIS PRO PRÁVNÍ VĚDU A PRAKTI

PRÁVNICKÁ FAKULTA
MASARYKOVY UNIVERZITY
V BRNĚ

ARCHITECT DESIGN SERVICES

Časopis

pro právní vědu a praxi

č. 2.

Ročník I.

1993

VYDÁVÁ
Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně
Vychází čtyřikrát ročně

Redakční rada

Doc. JUDr. Jiří Kroupa, CSc.
(předseda redakční rady)
Doc. JUDr. Karel Schelle, CSc.
(vědecký redaktor)
Doc. JUDr. Josef Bejček, CSc.
JUDr. Josef Fiala, CSc.
JUDr. Dalibor Jílek, CSc.
Doc. JUDr. Petr Průcha, CSc.
JUDr. Jiří Spáčil, CSc.

TECHNICKÁ REDAKCE A GRAFICKÁ ÚPRAVA TEXTOVÉ ČÁSTI
ING. JIŘÍ RUS

Adresa redakce

Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně
Veveří 70
611 80 Brno
Tel. 41 32 12 97
Fax. 41 21 31 62

Rozšiřuje a objednávky vyřizuje

Oddělení věda a výzkum
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně
Veveří 70
611 80 Brno

**Projev prof. JUDr. Vladimíra
KLOKOČKY, DrSc., u příležitosti
udělení titulu čestného doktora
právních věd Masarykovy
univerzity v Brně dne 18. 10. 1993**

Dostalo se mi dnes pocty nadmíru vzácné, na půdě té fakulty, s níž jsem byl na čas osudově spjat a spolu s ní prožíval šťastné okamžiky jejího zrodu a pak i agónii začínající „normalizace“. Již začátky obnovené právnické fakulty v roce 1969 nebyly jednoduché. Ministerská byrokracie, která se v této době již přizpůsobila měnícím se poměrům, vzpínala se nejen návratu vážených kolegů, profesorů Kubeše, Bulína, Cvetlera, Pošváře na naši fakultu, ale vůbec i uznat jejich profesorské tituly. K překonání tohoto odporu bylo třeba vyvinout velké úsilí. Poměry se brzy na to rychle zhoršovaly a já jsem byl záhy vláčen sovětskou Bílou knihou, různými tiskovinami i tzv. „vědeckými konferencemi“, posléze vyhnán z fakulty a nakonec – po Chartě 77 – vyštván ze země.

V krátkosti tohoto projevu nemohu sestavit inventář všech těch kritických situací, jež mě nutily se určitým způsobem rozhodovat a tak utvářet svůj osud – a to jak před, tak i po roce 1989. Byla to pestrá série od Strahovských událostí v roce 1967 přes dobu Pražského jara a mou činnost v tehdejší ČNR k publikaci knihy „Volby v pluralitní demokracii“ po invazi armád, přes marný boj v ČNR i na fakultě až k trpkému konci, mám-li se zmínit alespoň o té první, vzdálenější fázi mého života.

Byl to život, v němž jsem zaznamenal jistě více ztrát než zisku a jistě více pádů, než vzestupů. Protože – jak tehdy hlásal Gustáv Husák – si každý psal svůj posudek sám svým chováním, zasloužil jsem si svůj osud a nelituji toho.

Čas po listopadu 1989 patří nepochybně k nejzajímavější době mého života, době v mnoha směrech tak odlišné od „starého režimu“ a přesto v některých směrech tak

podobné. Co se nejméně změnilo je člověk sám a v souvislosti s ním i politická kultura. Politická kultura naší společnosti – podle mých zkušeností – stále ještě v mnoha ohledech zaostává za západní Evropou.

Přesně: čtyři roky po převratu převažuje v naší pluralistické demokracii stále ještě více pluralistická komponenta nad demokratickou. Málo si uvědomujeme, že demokracie není jen pluralistická, ale je také pluralistická – a tudíž ještě i leccos víc.

V těch souvislostech – ať již na půdě Parlamentu či jiných gremií jsem se mohl seznámit se způsoby, povahou i zvyklostmi konfrontací na české politické scéně. Chybí mnoho do masarykovského „demokracie, toť diskuse“, protože diskusi vedou partneři, nikoli nepřátelé. Partneři zvažují argumenty, nepřátelé střelný prach. Postoje poslanců, stranických gremií, koaličních i opozičních seskupení se polarizují, strany nezářídka instrumentalizující ke svým potřebám i odbornou expertizní činnost a nabývají tvárnosti militantních formací, podle starého hesla „kdo není s námi je proti nám“, a oba bloky pak předvádějí národu ukázkou skupinového egoismu, aniž by si uvědomovaly, že podkopávají důvěru nejen v sebe, ale i v demokracii vůbec. Není takřka politické koncepce toho či onoho politika či strany, jež by nebyla druhou stranou označena za katastrofální a není takřka politika, který by nebyl označen přímo nebo nepřímo za prospěcháře, pleticháře, dobrodruha, nebo alespoň nevzdělance.

A kdo si již uvědomuje, že tato nepřátelská ležení, kterým se říká politické strany, jsou vlastně v demokratickém systému partnery. Vzájemnými partnery nejsou si přece jen strany uvnitř koalice anebo uvnitř opozice, ale vládní koalice a opozice navzájem. Často se však zdá, že mají dojem, že se navzájem nepotřebují, že si překážejí a tudíž se musí eliminovat. V teorii reprezentativní demokracie („v teorii“ – říkám a politik se pousměje!) není alternativní vládní a opoziční politika pojmově prostředkem ke zničení nepřítele, ale ke hledání konsensu. Demokracie nemůže totiž přežít, nedokáže-li hledat a nalézt nejen to co rozděluje, ale i to co se spojuje, protože z pluralismu heterogenních stran musí koneckonců vzejít státní politika, která již nesmí být vnitřně rozporná, ale musí být homogenní. Proces tvorby politické vůle je pluralistický, ale jeho výsledek, rozhodnutí státní moci musí být monistické. Státní vůle je jedna a také právo je jedno všem společné a platí pro všechny stejně. Podmínkou jeho vzniku však není jen kontrapozice stanovisek, ale především jejich integrace, bez nichž nelze dosáhnout konsensu.

Za politickou kulturou Západu pokulháváme však i v dalším ohledu. V poli-

tické hyperaktivitě těchto posledních let jsou žel, viditelná i residua staré politické kultury založené na submisivním a subalterním chování. Tento druh politické kultury byl v českém prostředí umocněn i specifickými rysy české povahy, již vystihl T. G. Masaryk v díle „Česká otázka“. Masaryk hovoří o české „vstřícnosti“, která se snaží předvídat to, co se bude žádat a svým chováním vycházet vstříc oněm tušeným anebo vycitřovaným záměrům vrchnosti.

Submisivní složka politického chování spolu se „vstřícností“ podporuje pak tvorbu pevných bloků a souručenství, v nichž splývají s politickým společenstvím i přátelská pouta jednotlivých osob. Přátelství přes politické zákopy a přes minová pole mezi nimi není – na rozdíl od západní Evropy – zvykem.

Říkáme, že demokracie se udržuje reprodukcí autonomní účasti občanů ve věcech veřejných a totalitní systém naopak reprodukcí submisivního a subalterního chování. Někdy mám však dojem, že v té naší demokracii „politické subjekty“ vlastně přikládají vlastně vyšší hodnotu spíše onomu submisivnímu, než autonomnímu chování, protože – po způsobu „starého režimu“ – takové osoby jsou pro strany a jejich štáby vypočitatelnější a ve stranicko-politické kalkulaci univerzálně použitelnější. Personální rozhodnutí pro strany jsou nejsnazší, jde-li o osobu straně oddanou, proto vstupy a výstupy do stran zvyšují šance jednotlivců na to, čemu se u nás říká „posty“. Vysoká míra oddanosti pak má tu vlastnost, že může pak vyrovnávat i nižší úroveň schopností. Šance však mohou mít i osoby, které nikdy nic neprosazovaly, nikdy ničemu nebránily, anebo dokonce osoby úplně neznámé. Na něž se totiž může eventuelně shodnout koalice i s opozicí.

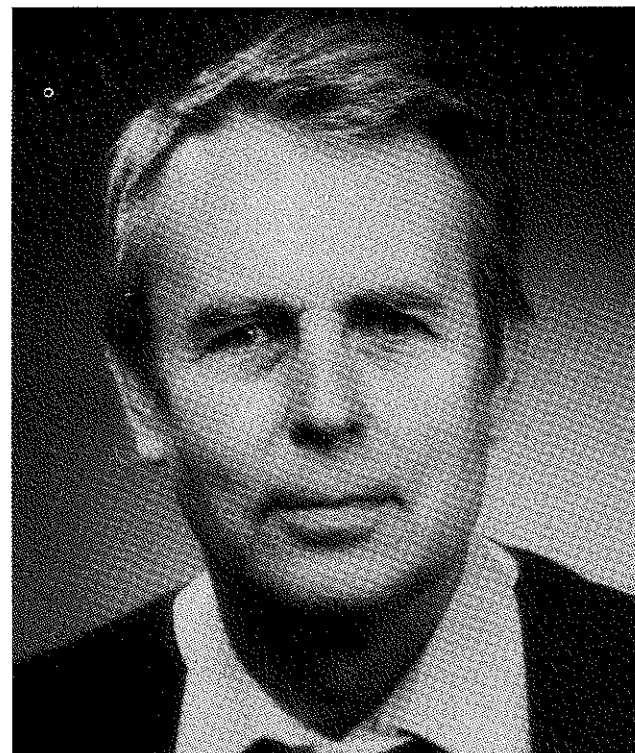
Když jsem již u tématu politické kultury: za „starého režimu“ se vyvinula i mimořádná schopnost jednotlivců odůvodnit a jaksi ospravedlnit jakékoli své chování. Vzpomínám si na tento příklad: po Chartě 77 probíhala v pojišťovně, kde jsem tehdy pracoval, podpisová kampaň, v níž měli mí kolegové odmítnout dál se mnou spolupracovat. S podpisovým archem tehdy chodil ředitel s kádrovákem. V té souvislosti mi někteří kolegové vytkli, že politicky vydírám ostatní tím, že je nutím, aby se rozhodovali tam, kde jim zdravý rozum a pud sebezáchovy jakékoliv rozhodování znemožňuje. Tím jsou nuceni sami před sebou i před jinými tuto svou „nesvobodu“ „zviditelnit“ vlastně jakožto svou slabost a zatížit své svědomí, které by jinak měli čisté, protože nebyť Charty, nikoho by nenapadlo takové podpisové akce dělat.

Jak v době „normalizace“, tak i po Chartě jsem se setkal s řadou osob, které mě úměrně své funkci „odstřelovali“ a současně mi s výrazem jisté blahosklonnosti a možná i pocitem osobní odvahy dávaly najevo určitou náklonnost. Koneckonců

i plukovník obvodní vojenské správy, který mě obřadně degradoval na vojína v záloze se ke mě naklonil a zašeptal „Vy odjíždíte do Rakouska, to máte lepší.“

Nebyl to však jeden případ, ale byla to celá galerie postav – proto o tom hovořím – postav, které vytvářely tu zvláštní kafkaevskou atmosféru **anonymní moci**, jakéhosi zlého Leviathana v pozadí, moci, které jakoby její aktéři sami ani dobře nerozuměli. Rozpačitě vrtěli hlavou nad nesmyslností, které tropí Leviathan, a proto jakoby s nechutí a vůči postiženým takřka lidsky hřejivým způsobem plní Leviathanovy rozkazy. Plní je s útechou, ale plní je.

Vstřícnost české povahy i tento švejkovský dobrotivý a jaksi „nevinný“ způsob, kterým se mnozí podíleli na nepravostech, „nevinným“ způsobem, tento styl, jímž se lidé jakoby zprošťují pocitu viny, mne znepokojuje. Domnívám se, že právě zde byla jedna z příčin, proč nám to s tím králem co má oslí uši, trvalo tak dlouho. Krále jsme se -pravda zbavili, nyní však jde o to, aby nezůstaly ty oslí uši. Protože my jsme se ho ani tak nezbavili: on spíše sešel věkem.

Projev děkana Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně při příležitosti udělení titulu čestného doktora právních věd prof. JUDr. Vladimíru KLOKOČKOVI, DrSc., dne 18. 10. 1993

Vědecká rada Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně schválila na svém zasedání dne 23. března 1992 návrh na udělení čestné vědecké hodnosti doktora věd v oboru právo prof. JUDr. Vladimíru K l o k o č k o v i , DrSc.

Jmenovaný se narodil 23. 4. 1929 v Praze, kde získal středoškolské (1948) a vysokoškolské vzdělání. Studium na Právnické fakultě UK ukončil v roce 1952. Hned po absolvování fakulty začal pracovat na katedře státního práva jako asistent, později odborný asistent a po úspěšné habilitaci od roku 1966 jako docent. V roce 1960 získal hodnost kandidáta věd (CSc.) na základě úspěšné obhajoby kandidátské práce „Postavení francouzského parlamentu ve Čtvrté republice“. V letech 1961 – 1962 absolvoval dvousemestrální postgraduální studium na „Institut des Études Européens v Turinu“.

V roce 1969 obhájil doktorskou disertaci „Volby v pluralitních demokraciích“. Vědecká rada Právnické fakulty UK proto jednomyslně doporučila jmenovanému udělit vědeckou hodnost DrSc. Tato hodnost mu však byla udělena až v roce 1991, stejně jako i jmenování profesorem, které obdržel ve stejném roce, byť bylo jmenovací řízení zahájeno rovněž tak v roce 1969.

V témže roce se stal děkanem obnovené Právnické fakulty v Brně a vedoucím katedry teorie ústavy a ústavního práva téže fakulty. Již na počátku „normalizace“ je však zbaven všech akademických funkcí a posléze i donucen k odchodu z fakulty (1971). Pracoval v České státní pojišťovně v Praze a podílel se na řadě protestních akcí proti normalizačnímu režimu. Podepsal Chartu 77 a v důsledku tohoto podpisu byl vyloučen z ROH a dostal výpověď z pracovního poměru pro „politickou nespolehlivost“. Proto po sérii šikanů opouští 19. 11. 1977 se ženou a jednoletým synem území republiky. Žije v Rakousku a poté, co je přijat na místo docenta v Institutu

politických věd Technické univerzity v Mnichově k 1. 1. 1978, se stěhuje do Spolkové republiky Německo.

Profesor Vladimír Klokočka byl od poloviny šedesátých let činný v různých odborných komisích a grémiích, které se zabývaly reformami právního a politického systému. Podílel se na činnosti tzv. Mlynářova týmu, práci komisí zřízených k přípravě federalizace Československa v průběhu Pražského jara a jako poslanec České národní rady řídil práce na novém volebním zákonu a jednacím řádu ČNR.

Skutečnost, že se stal děkanem obnovené Právnické fakulty v Brně byla výrazem uznání jeho podílu na tomto obnovení. Vladimír Klokočka vypracoval novou koncepci právnického studia, kterou se snažil realizovat nejen jako akademický funkcionář, ale i jako pedagog. Bohužel mu bylo dopřáno působení v tomto směru jen krátce.

Jak již bylo uvedeno, v Praze se podílel na protestních akcích a ve své činnosti ve prospěch „československé“ věci pokračoval i v exilu. Na Ústavu politických věd Technické univerzity v Mnichově se zabýval odbornou a pedagogickou činností v oboru ústavních systémů a politické teorie zemí západní Evropy a USA a zemí tzv. „reálného socialismu“.

Během svého pobytu ve Vídni a v Mnichově vypracoval řadu kritických studií k analýze politického systému a situaci v Československu, mj. kritiku oficiální zprávy ke stavu občanských práv pro Ženevskou konferenci v roce 1979. Tyto studie byly publikovány v časopisech a v denním tisku SRN.

Vladimír Klokočka je autorem sedmi knižních publikací, z nichž některé vyšly v zahraničí, desítek vědeckých článků, studií a populárně vědeckých prací.

Jmenovaný je uznávaným politologem a představitelem ústavního práva ČR i v zahraničí. Kromě výuky v Mnichově přednášel i na dalších vysokých školách v SRN (Akademie für politische Bildung v Tutzingu, universita v Augsburgu).

Během své akademické dráhy se účastnil konferencí a přednášel dále v Bejrútu (1961), Římě (1962), Bruselu (1962), Mohuči (1966), Luxemburku (1983) atd.

Bezprostředně po listopadu 1989 se zapojuje do prací na přípravě volebního zákona a na reformě politických a ústavních institucí v ČSFR. Jak je známo, podílel se mj. na přípravě volebního zákona předloženého Federálnímu shromáždění prezidentem ČSFR a také na přípravě Ústavy České republiky. Od 15. července 1993 je soudcem Ústavního soudu České republiky.

Své pedagogické působení obnovil v Brně i v Praze na počátku roku 1990. Na naší fakultě přednášel a přednáší v rámci obligatorní výuky Politologie, Státovědy a Ústavního práva ČR. Vedle toho se účastní výuky i tzv. předmětů povinně volitelných – Hlavní směry soudobého politického myšlení a Teorie a praxe právního státu.

Chtěl bych ještě opětovně zdůraznit jeho zaujatost pro otázky lidských práv, právního a ústavního státu a pluralitní demokracie.

Byla to nejen jeho aktivita v roce 1968, resp. jeho účast na akcích proti normalizaci, která vyvrcholila podpisem Charty 77, ale již jeho výrazná vystoupení proti tehdejšímu režimu v roce 1967.

Především tzv. strahovské události na podzim 1967, v nichž se Vladimír Klokočka prezentoval jako nesmlouvavý kritik tehdejší státní moci, zejména ministerstva vnitra, což mu samozřejmě reprezentace tohoto režimu nikdy nezapomněly.

Stejnou kontinuitu mělo i jeho úsilí o prosazování myšlenek právního a ústavního státu. Zmiňuji se o tom i proto, že jeho přístupy dokumentují skutečnost, že Pražské jaro nebylo pouhým bojem o moc. Jeho práce a přednášky z tohoto období, resp. z počátku sedmdesátých let na této fakultě ukazují, že Vladimír Klokočka anticipoval budoucí vývoj. Jeho postuláty se nyní realizují v našem dnešním úsilí o vybudování právního státu v ČR.

Vladimír Klokočka své požadavky na právní a ústavní stát nezměnil. Hluboce se však změnila naše společenská skutečnost.

V této souvislosti bych chtěl uvést ještě jeden výrazný rys teoretického a pedagogického úsilí V. Klokočky. Tím je jeho evropanství ve smyslu inspirování se evropskou demokratickou politickou a právní kulturou. Proto jsou jeho přístupy stále aktuální, proto můžeme mluvit o kontinuitě. Ostatně to dokazuje i rozhovor, který se uskutečnil 15. července 1993, tedy záhy poté, co byl jmenován soudcem Ústavního soudu. Mj. prohlásil, že jako soudce Ústavního soudu nehodlá „sloužit“ ani vládní koalici, ani opozici, protože smysl své činnosti vidí ve službě ústavnosti.

Podtrhuji to proto, že řada potencionálních soudců Ústavního soudu a někteří soudci Ústavního soudu ČR i po svém jmenování dávali ve sdělovacích prostředcích zřetelně najevo jaký mají vztah k případným kauzám Ústavního soudu, což by je samozřejmě v každé demokratické právní kultuře z projednávání těchto otázek vyloučilo.

Na závěr bych chtěl říci, a to není třeba dodávat pro ty, kdož Vladimíra Klokočku osobně znají, že jmenovaný je skromný a velmi pracovitý člověk, jehož v loňském roce náš kolega, prof. dr. František Šamalík, DrSc. charakterizoval jako člověka sametového. Vzhledem k tomu, že ne pro všechny je samet přijatelný, řekl bych, že Vladimír Klokočka je člověk noblesní.

Osobnost jmenovaného, jeho pedagogická i vědecká aktivita, stejně jako i jeho morální postoje vyjadřované výrazně v uplynulých letech odůvodňují návrh na udělení dr.h.c. v oboru právo Masarykovy univerzity.

Udělení čestného doktorátu nepochybně přispěje k další spolupráci prof. Klokočky s Právnickou fakultou MU a celou naší universitou.

Č L Á N K Y

K některým problémům zániku mandátu člena obecního zastupitelstva

Jan FILIP

Na rozdíl od poslanců v Poslanecké sněmovně je problematika různých způsobů zániku mandátu členů obecních zastupitelstev daleko frekventovanějším problémem. Svědčí o tom i časté dotazy, které se na toto téma objevují v časopise Státní správa a samospráva.

Např. v roce 1993 bylo v 9. čísle tohoto časopisu publikováno stanovisko civilně správního úseku MV k otázce zániku mandátu člena obecního zastupitelstva. Podle zmíněného stanoviska je v § 7 zákona ČNR č. 298/1992 Sb. (dále jen „volební zákon“) třeba rozlišovat mezi ztrátou a zánikem mandátu, přičemž ztráta mandátu nenastává ze zákona, nýbrž až aktem jejího vyslovení zastupitelstvem. Protože jsem setkal s projevy nesouhlasu s tímto stanoviskem, a ani praxe v této otázce není jednotná¹, pokusím se v tomto směru o komplexnější pohled na zánik mandátu člena obecního zastupitelstva nejen z důvodu změny trvalého pobytu, o který se v daném vyjádření CSÚ MV jednalo. Rovněž další dotazy na toto téma v tomto časopise svědčí o tom, že se jedná o skutečně aktuální problém.

Pro řešení této otázky má zásadní význam povaha práva na rovný přístup k volebním a jiným veřejným funkcím, jak je zakotveno v čl. 21 odst. 4 Listiny základních

¹Např. je zastáváno stanovisko, že ve věci má rozhodovat rada nebo že mandát zaniká automaticky bez rozhodnutí.

práv a svobod. Jedná se o základní právo občana a z tohoto hlediska musí být odpovídajícím způsobem zajištěno i v případě, že je občanu z nějakého důvodu bráněno v jeho výkonu. V našem případě jde o problematiku volitelnosti nebo poněkud nepřesně pasivního volebního práva.

Osobně se přikláním ke stanovisku², že z tzv. pasivního volebního práva vyplývá nejen právo vystupovat jako kandidát, nýbrž i právo zůstat zvoleným kandidátem a dále právo jako zvolený kandidát nabytý mandát bez překážek vykonávat. Zbavit někoho mandátu je proto závažným zásahem do ústavních práv občana. Takový zásah může být proveden pouze za podmínek, které jsou pro omezení základních práv a svobod Listinou stanoveny. Základními východisky jsou proto respektování postavení jednotlivce v podmínkách právního státu, pojetí základních práv a svobod jako měřítka a meze zásahů státní moci a chování jednotlivce a dodržení podmínek omezení základních práv a svobod stanovených Listinou³.

Z toho lze podle mého názoru dovodit, že důvody ztráty mandátu musejí být v souladu s principem demokratického právního státu, jak je ústavně zakotven v čl. 1 Ústavy ČR, jednoznačně zjištěny, stanoveným postupem konstatovány a dotčenému občanu musejí být zaručeny prostředky ochrany jeho práva. Ty zase musí odpovídat ustanovení čl. 36 odst. 2 Listiny, které zaručuje ochranu těchto práv prostřednictvím soudu.

Domnělý zánik mandátu přímo ze zákona by tyto požadavky těžko splnil a byl by ústavně pochybný, neboť by nezajišťoval ústavní právo na soudní ochranu a spravedlivý proces. To je nebezpečí všech obecných klauzulí zákona, které např. prohlašují za neplatné právní předpisy, aniž výslovně stanoví, o které se konkrétně jedná.

Pro řešení této situace jsou rozhodující příslušná ustanovení Ústavy ČR, Listiny základních práv a svobod, zákona ČNR č. 298/1992 Sb., o volbách do zastupitelstev v obcích a o místním referendu, zákona ČNR č. 367/1990 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 135/1982 Sb. a vyhlášky č. 146/1982 Sb., ve znění vyhlášky č. 129/1993 Sb., zákon ČNR č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství ČR a množství předpisů z oboru správního práva vymezujících, kteří funkcionáři vykonávají státní správu a tím případně i funkce neslučitelné s funkcí člena zastupitelstva obce. Tyto předpisy musejí naplňovat ústavní princip právního státu.

Podle těchto právních předpisů nutno rozlišovat důvody, které vedou k zániku a ztrátě mandátu a postup, kterým se tato skutečnost právoplatně zjišťuje. Skutečností, které vedou podle těchto předpisů k zániku mandátu člena obecního zastupitelstva, je značné množství. Jejich klasifikace může být založena např. na dělení důvodů, pro které mandát členů zastupitelstva zaniká hromadně a pro které zaniká individuálně. Dále může v jednotlivých případech zániku mandátu rozlišit ty, které

²Viz Filip, J.: Základní problémy volebního práva v ČSFR. Brno 1992, s. 122–133 a tam uvedená literatura; Filip, J.: Volební právo pro parlamentní a obecní volby v České republice. Brno 1993, s. 13.

³K této problematice odkazují na rozbor v práci Filip, J.: Ústavní právo. I. díl, Brno 1993, s. 110–113.

lze označit za ztrátu mandátu, což lze vázat na určitou podobu sankce v odvětví ústavního či veřejného práva.

Nejdříve se budeme věnovat případům a důvodům hromadného zániku mandátů členů zastupitelstva. Patří mezi ně především:

- a) uplynutí volebního období zastupitelstva
- b) zvolení nového zastupitelstva
- c) rozpuštění zastupitelstva
- d) zrušení výsledků voleb do zastupitelstva jako celku
- e) další důvody hromadného zániku.

a) uplynutí volebního období zastupitelstva

To je v souladu s ustanovením § 2 odst. 2 zákona ČNR č. 368/1990 Sb. čtyřleté, což znamená, že v tomto případě by všem členům obecních zastupitelstev měl mandát hromadně zaniknout nejpozději uplynutím dnem 24. listopadu 1996. Nový zákon pro obecní volby toto ustanovení v § 5 odst. 2 zachoval nezměněné. Ani možný příští zákon o volbách do zastupitelstev toto ustanovení nezmění, neboť bylo mezitím přímo zakotveno v čl. 102 odst. 2 Ústavy ČR. V této souvislosti je třeba pozastavit se u ustanovení § 30 zákona o obcích, které navozuje dojem, že mezi uplynutím volebního období zastupitelstva a zánikem mandátu je nějaký rozdíl⁴.

Tento způsob zániku mandátů v praxi potíže nevyvolává již proto, že k němu vlastně nikdy nedochází. Souvisí to s tím, že v našich podmínkách není den voleb stanoven pevným datem jako např. v USA, Norsku, Švýcarsku atd., nýbrž je stanoven ad hoc pro každé všeobecné volby do obecních zastupitelstev (dříve národních výborů). Na rozdíl od čl. 122 odst. 2 ústavního zákona o čs. federaci však již naše ústavní předpisy (ani novela jednacího řádu, tj. zákon ČNR č. 42/1993 Sb.) pojem všeobecných voleb do zastupitelstev v obcích neznají.

Mohla by tedy vzniknout pochybnost, zda zastupitelstva, u kterých v průběhu volebního období 1990 – 1994 proběhly nové volby, nemají volební období rovněž čtyřleté. Není tomu tak, jak lze vyložit z ustanovení § 5 odst. 1 volebního zákona, podle kterého se volby do zastupitelstev konají „*těžkož dne v každé obci na území České republiky, pokud tento zákon nestanoví jinak*“. U zastupitelstev zvolených v tzv. nových volbách volební zákon „*jinak*“ nestanoví⁵, proto se vyhlášení voleb podle § 45 volebního zákona vztahuje i na ně.

⁴Z toho poté vychází např. vyhláška ÚRO č. 165/1979 Sb., o nemocenském pojištění některých pracovníků a o poskytování dávek nemocenského pojištění občanům ve zvláštních případech, ve znění pozdějších předpisů, která rovněž z hlediska zániku účasti člena zastupitelstva na nemocenském pojištění rozlišuje uplynutí volebního období a den zániku mandátu, ačkoli jde o shodné věci. Rozdíl je jen v tom, že u členů obecní rady a starostů uplynutí volebního období jako členů zastupitelstva neznamená ještě zánik jejich uvedených funkcí, a tím i funkčního období jako členů rady nebo starostů.

⁵Volební zákon v § 8 odst. 2 navíc stanoví, že v posledních třech měsících se nové volby nekonají. To je poněkud neobratná formulace, neboť navozuje dojem, jako by taková zastupitelstva volební období neměla. Mají, avšak není určeno přímo ve volebním zákoně stanoveným čtyřletým obdobím, nýbrž jen svým koncem, který se kryje s konáním všeobecných voleb do zastupitelstev v obcích.

Že zákona o obcích by mohl vzniknout dojem, že je rozdíl mezi ukončením funkčního období člena zastupitelstva a zánikem jeho mandátu (§ 30). Ve skutečnosti ustanovení § 30 odst. 1 směřuje k odlišení funkčního období těch členů zastupitelstva, kteří jsou navíc členy rady a kteří proto pokračují ve své činnosti do zvolení rady nové. Nemáme tedy řešení, které můžeme stále častěji střetnout v jiných státech nejen u poslanců v parlamentech, nýbrž i místních orgánech, totiž to, že vykonávají svůj mandát až do okamžiku konstitování nově zvoleného zastupitelského sboru;

b) zvolení nového zastupitelstva

Pravidelným důvodem hromadného zániku mandátů členů zastupitelstva bude zvolení nového zastupitelstva buď ve všeobecných volbách nebo tzv. nových volbách. Všeobecné volby do zastupitelstev dosud bylo oprávněno vyhlášovat předsednictvo ČNR. V souladu s novým zněním § 4a jednacího řádu Poslanecké sněmovny nyní vyhlásování voleb do obcí přísluší Poslanecké sněmovně jako celku. Totéž platí pro nové volby, které se konají v případě, že počet členů zastupitelstva se sníží o více než jednu třetinu oproti počtu určenému podle zákona; sníží-li se počet členů zastupitelstva v obci, popř. městské části pod sedm členů; dojde-li ke vzniku nové obce nebo nové městské části.

Ani tento způsob zániku mandátů by neměl vyvolávat potíže. Volby zde mají konstitutivní účinek ve dvojím směru. Na jejich základě zaniká voličský vztah mezi voliči a zvolenými kandidáty a na jeho místě vzniká vztah zastupitelský v podobě reprezentativního mandátu a současně zaniká zastupitelský vztah mezi bývalými členy zastupitelstva a jejich voliči. Protože občané jako personální základ obce nemohou být současně zastupováni dvěma skupinami reprezentantů, nutně zaniká mandát dříve zvoleným, byť jejich volební období třeba ještě zcela neuplynulo. Je to jediný případ, kdy za splnění dalších zákonných předpokladů jim mohou voliči odejmout mandát před uplynutím volebního období. Nejedná se však ani o dřívější odvolání nebo jinou ústavněprávní sankci.

Volební zákon přitom v § 45 nestanoví, v jakém časovém úseku před uplynutím obecně stanoveného volebního období má k vyhlášení voleb dojít. Naše praxe se v tomto směru pohybuje v rozmezí několika dnů před uplynutím volebního období. Větší změny jak ve směru zkrácení, tak zejména ve směru jeho prodloužení by si nutně vyžadovaly provedení ústavním zákonem jako výjimkou z čl. 102 odst. 2 Ústavy ČR a čl. 21 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Zmíněné ustanovení Listiny přitom výslovně zakazuje, aby se volby konaly po uplynutí volebního období⁶. Rovněž ustanovení čl. 102 odst. 2 nepřipouští jeho prodloužení. Umožňuje pouze, aby zákon stanovil podmínky pro vyhlášení nových voleb. K prodloužení volebního

⁶Souvisí to s ústavním principem vlády na čas, který musíme nutně vztáhnout i na podmínky fungování orgánů samosprávy, nikoli jen orgánů státní moci. Má to zásadní význam z hlediska jistoty, kdy volby proběhnou. Vládnoucí strana (strany) tak nemá výhodu spočívající v možnosti zvolit pro ni nejvýhodnější termín voleb, popř. jejich nečekaným vyhlášením zabránit opozici v důkladné přípravě na volební kampaň. Obecně k této problematice na příkladu parlamentních voleb viz blíže Filip, J.: Základní otázky volebního práva v ČSFR, s. 155–159.

období by proto mohlo dojít jen cestou výjimky z těchto ústavních ustanovení⁷;

c) rozpuštění zastupitelstva

Jedná se o zcela nový institut, který byl zaveden až zákonem ČNR č. 302/1992 Sb. pro zastupitelstva obecně a zákonem ČNR č. 8/1993 Sb. pro zastupitelstva v hlavním městě Praze. Podle ustanovení těchto předpisů může být Poslaneckou sněmovnou na návrh přednosty okresního úřadu po vyjádření vlády obecní zastupitelstvo rozpuštěno. Důvodem této sankce je, že se nesejde po dobu delší než šest měsíců, což znamená závažné porušení § 38 odst. 1 zákona o obcích v souvislosti s právem občanů obce na samosprávu, jak je to zakotveno v čl. 8 Ústavy ČR. V případě Prahy je k podání návrhu oprávněn ministr vnitra, a jde-li o obvodní nebo místní zastupitelstvo, je to primátor hlavního města Prahy. Rozpuštění není ovšem tak závažný zásah jako prodloužení volebního období, neboť voličům je zachována možno znovu rozhodnout o složení zastupitelstva;

d) zrušení výsledků voleb do zastupitelstva jako celku

Jednalo by se o případ tzv. znovu prováděných voleb ve smyslu ustanovení § 67 volebního zákona. Důvodem může být vše, co vedlo příslušné orgány (soud, ministerstvo vnitra, Poslanecká sněmovna) k závěru, že v některé obci nedošlo k řádnému provedení voleb;

e) další důvody hromadného zániku

Další důvody hromadného zániku mandátů členů zastupitelstva již výslovně upraveny nejsou. Jako příklad bychom mohli uvést např. zánik obce, která je subjektem práva na samosprávu podle čl. 8 Ústavy ČR. Toto právo zahrnuje i právo na výkon samosprávy prostřednictvím volených zástupců v orgánech samosprávy. Se zánikem obce nutně musí dojít i k zániku mandátů členů zastupitelstva takové obce.

Z hlediska řešení problémů praxe je závažnější sledování případů zániku mandátů v případě jednotlivých členů zastupitelstva. Takovými důvody mohou být zejména:

- a) neověření platnosti volby
- b) nesložení slibu stanoveným způsobem
- c) ztráta volitelnosti, přesněji některé z jejích podmínek
- d) vzdání se mandátu
- e) vznik neslučitelnosti
- f) rozhodnutí soudů
- g) smrt člena zastupitelstva.

a) neověření platnosti volby

V souladu s ustanovením § 29 odst. 1 zákona o obcích ověřuje platnost volby zastupitelstvo. Podle zákona se tak má stát na prvním zasedání, jehož se zvolený člen zúčastní. Z toho jednoznačně vyplývá, že zastupitelstvo může volbu svého člena

⁷To zřejmě zcela nedoceníli starostové některých jihomoravských obcí, kteří na jaře 1993 požadovali prodloužení volebního období obecních zastupitelstev.

neověřit, jinak řečeno prohlásit ji za neplatnou. V takovém případě by mohlo hned podle ustanovení § 68 odst. 3 prohlásit nastoupení náhradníka.

Na rozdíl od poslanců a senátorů⁸ náš právní řád nedává členům zastupitelstva výslovně do rukou zvláštní prostředky, kterými by se mohli proti neoprávněnému zásahu do svých práv bránit. Proto jim podle mého názoru přísluší obecné prostředky ochrany základních práv a svobod, o kterých bude pojednáno níže. Zde se zastavme u vlastních podmínek ověřování, které je svěřeno zastupitelstvu⁹. Pojem „platnosti“ třeba nepochybně vykládat tak, že jde o dodržení všech právních požadavků na zvolení poslance. Při ověřování voleb proto nelze zpochybňovat jiné než právní okolnosti (např. morální, politické aspekty) voleb¹⁰.

Obsahem ověření je jednak vlastní činnost zastupitelstva, jednak výsledek této činnosti. V rámci ověřovací činnosti je nutno na ustavujícím zasedání zvolit příslušnou komisi, která přezkoumá, zda členové zastupitelstva byli platně zvoleni a předloží zastupitelstvu potřebné návrhy.

Předmětem přezkoumání je platnost volby členů zastupitelstva, tzn. jen takové skutečnosti, které mohly mít vliv na to, že určitý kandidát byl platně zvolen. Kromě podmínek pasivního volebního práva v den voleb to je zjištění, že postup při přikazování mandátů volebním stranám a kandidátům na kandidátních listinách odpovídal ustanovením volebních předpisů a že jsou splněny další podmínky. Jde zejména o skutečnost, že zvolený kandidát se nevzdal funkce, která je s poslaneckým mandátem neslučitelná (soudce, prokurátor, pracovník úřadu obce atd.)¹¹. Nesplnění podmínek pro zvolení ovšem muselo nastat nejpozději ke dni voleb, jinak by přicházely v úvahu jiné způsoby zániku mandátů než je neověření platnosti volby nebo rozhodnutí krajského soudu o stížnosti na platnost hlasování podle § 89 volebního zákona.

Stejně jako vydání osvědčení o zvolení (§ 58 odst. 5 volebního zákona), jde

⁸V případě poslanců a senátorů umožňuje čl. 87 odst. 1 písm. e) Ústavy ČR podání opravného prostředku k Ústavnímu soudu a tím k zahájení řízení podle § 85 až 91 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu.

⁹Obecně k problematice ověřování voleb viz Filip, J.: Základní otázky volebního práva v ČSFR, s. 242-244.

¹⁰Tyto aspekty jsou předmětem zákonné úpravy výjimečně. Např. polský volební řád do národních rad z roku 1984 mimo jiné požadoval, aby za jejich členy byly voleny osoby „bezúhonného morálně politického profilu“ (o nieposzlakowanej postawie moralno-politycznej). Hned v prvních volbách bylo toto ustanovení využito k napadení mandátů jednoho zvoleného člena (hrubé nakládání s manželkou) a Nejvyšším soudem byla na základě volebního protestu (pokud si dobře vzpomínám, byl podán jeho dcerou) platnost jeho volby zrušena.

¹¹V této souvislosti je třeba upozornit na negativní jev tzv. předstíraných kandidatur, ke kterým občas při obecních volbách dochází nejen v zahraničí. I v našich obecních volbách v roce 1990 jsme se mohli setkat s kandidaturou např. soudců, ačkoli bylo zcela jasné, že takový kandidát svou soudcovskou funkci neohládl ani po zvolení opustit. Jedná se poté jen o vábníčku na nezkušené voliče a nová úprava volebního práva by měla takovou možnost zakázat nebo jí zamezit tím způsobem, že by kandidát musel prokázat, že svoji kandidaturu míní vážně. Srov. Armin, H. H.: Scheinkandidaturen bei Kommunalwahlen in Rheinland-Pfalz. Die Öffentliche Verwaltung, roč. 1991, č. 17, s. 738.

i v tomto případě o akt deklaratorní povahy. Ověřuje se platnost volby, nikoli volba samotná. Zastupitelstvo zde vystupuje především jako orgán soudního typu, který se musí držet ustanovení ústavy a zákonů, nikoli pouhého názoru většiny, neboť to by mohlo mít zhoubné následky z hlediska takového principu konstitucionalismu jako je ochrana menšiny. Zdá se, že ne vždy tato skutečnost pronikla do právního vědomí a představa, že zastupitelstvo by mohlo mít i jiné možnosti jak postupovat, se občas objevuje. Stále se tak nabízí možnost považovat volbu všech zástupců za platnou, pokud by ve stanovené lhůtě nebyla napadena o soudu. Tím by možné sporu v tomto směru odpadly.

b) nesložení slibu stanoveným způsobem

Nesložení slibu stanoveným způsobem postihuje ztrátou mandátu ustanovení § 29 odst. 3 zákona o obcích. Podle něj „odmítnutí složit slib nebo slib s výhradou má za následek ztrátu mandátu“. Složení slibu bylo u nás dlouhou dobu chápáno jako formalita. Ještě v 19. století však texty slibů často vylučovaly z možnosti zvolení např. římské katolíky nebo Židy v Anglii, republikány v monarchiích apod. Rovněž v československu se na přelomu let 1989 a 1990 se objevily případy, kdy v rámci doplňování národních výborů o nové poslance tiito odmítli složit slib věrnosti socialistickému státu. Názory na řešení takovéto situace se různily. Faktem je, že sankce ztráty mandátu byla výslovně zavedena až zákonem č. 367/1990 Sb.

c) ztráta volitelnosti,

Základní podmínkou výkonu funkce člena obecního zastupitelstva je splnění všech podmínek, které volební zákon požaduje k naplnění volitelnosti. Těmito podmínkami jsou podle ustanovení § 6 odst. 1 volebního zákona stejné podmínky jako pro aktivní volební práva. Tzn. že se jedná ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 a 2 volebního zákona o státní občanství ČR, o dosažení věku 18 let, plnou způsobilost k právním úkonům a o trvalý pobyt na území zastupitelstva, do kterého byli zvoleni.

Pokud jde o české státní občanství, platí tento požadavek od 1. července 1992. Nevztahuje se na členy zastupitelstev zvolené podle zákona č. 368/1990 Sb. ve volbách konaných do 30. června 1992. U nich ke ztrátě volitelnosti nedošlo, i když ke dni nabytí účinnosti volebního zákona, tj. 1. července 1992, měli slovenské státní občanství. Tento nedostatek je v souladu v ustanovením § 95 volebního zákona u těchto členů zastupitelstev konvalidován. V případě, že člen zastupitelstva české občanství pozbude podle ustanovení ČNR zákona č. 40/1993 Sb. a navazujících předpisů¹², pozbude tím i svůj mandát.

¹²Platný zákon zná následující způsoby pozbytí státního občanství ČR (expatriace):

- propuštěním ze státního svazku ČR podle § 14 a 15, tj. na vlastní žádost, nemá-li žadatel trvalý pobyt na území ČR a předložil doklad, že nabytí cizí státní občanství před 1. lednem 1993 nebo mu bylo udělení cizího státního občanství přislíbeno,
- prohlášením o vzdání se státního občanství, které je podle § 16 zákona možné, zdržuje-li se žadatel nejméně 10 let v cizině,
- nabytím cizího státního občanství na vlastní žádost (§ 17). To neplatí, jestliže se tak stalo v souvislosti s uzavřením manželství (což umožňuje řada států, některé to stanoví

Dalším případem ztráty volitelnosti je situace, kdy členovi zastupitelstva byla pravomocným soudním rozhodnutím omezena způsobilost k právním úkonům, popř. jí byl zcela zbaven.

V poslední době se diskutovaným důvodem ztráty mandátu stala skutečnost, že člen zastupitelstva během volebního období ohlásil ukončení trvalého pobytu v obci nebo městské části ve smyslu předpisů o hlášení a evidenci občanů a přihlásil se k trvalému pobytu mimo tuto obec, popř. městskou část.

Není pochyb, že pobyt je zde použit ve smyslu veřejného práva, nikoli práva soukromého, kde je chápán daleko širěji. Z vysvětlivky č. 3 (uvedení zákona o hlášení a evidenci občanů) ve volebním zákoně se dá dovodit, že zákonodárce zde vycházel z formálně právních hledisek a nepředpokládal, že by se mělo zkoumat, zda dotčený člen zastupitelstva skutečně v obci trvale bydlí, pracuje atd. To je důsledek naší právní úpravy, která uznává právní existenci pouze jednoho místa trvalého pobytu. Tím odpadá složité zkoumání, které z více bydlíšť občana zakládá nárok na volební právo v určité obci (jak to známe z jiných států).

Z právního hlediska to znamená, že po tuto dobu nemá právo volit do zastupitelstva obce, popř. městské části. Podle § 6 odst. 1 volebního zákona ve spojení s ustanovením § 3 odst. 1, je trvalý pobyt v obci, popř. městské části jednou z nutných podmínek volitelnosti. Podle jeho § 7 odst. 1 „člen zastupitelstva, který přestal být volitelný, ztrácí mandát“. Tomuto ustanovení je však třeba rozumět tak, že u dotčeného člena nastal zákonem předvídaný důvod pro ztrátu mandátu, nikoli automaticky jeho ztráta.

Zákon nikde neuvádí možnost znovuoobnovení takto ztraceného mandátu během volebního období. Ustanovení § 7 odst. 1 by v takovém případě pravděpodobně muselo znít, že člen zastupitelstva ztrácí mandát „není-li volitelný“, nikoli že „přestal být volitelný“ (rozuměj kdykoli během volebního období, kdy je držitelem mandátu). To je rozdíl od aktivního volebního práva i volitelnosti, kterých se obnovením trvalého pobytu nabývá znovu. Bez konání voleb je ale nelze plně uplatnit. Mandátu však lze nabýt znovu jedině na základě nového vyjádření vůle voličů ve volbách. Zákon nedává členovi zastupitelstva nějakou lhůtu, ve které by mohl třeba jen chvilkové přerušování trvalého pobytu v obci, popř. městské části napravit (konvalidovat) jeho

obligatorně např. Itálie v případě sňatku cizinky s Italem nebo narozením (zejména při uplatnění principu *ius soli*),

- naturalizací ve Spojených státech za podmínky čl. I odst. 2 a 3 Úmluvy o naturalizaci mezi Československem a Spojenými státy,
- obnovením bydliště ve Spojených státech bez úmyslu vrátit se. To je možné jen v případě našeho občana, který občanství nabyt podle Úmluvy o naturalizaci mezi Československem a Spojenými státy (čl. II odst. 2 a 3). Úmysl nevrátit se možno podle čl. III této Úmluvy předpokládat, jestliže náš občan již v USA bydlí více než dva roky,
- pozbytím za podmínek, stanovených dvoustrannými českou republiku vážícími mezinárodními smlouvami směřujícími k zamezení dvojího státního občanství. Viz blíže Filip, J.: Ústavní právo, I. díl, Brno 1993, s. 76 - 78.

obnovením.

Jiná je zde situace v případě náhradníka. U toho je třeba podle mého názoru zkoumat nikoli, zda „přestal být volitelný“, nýbrž právě zda je volitelný v okamžiku převzetí mandátu, tj. v okamžiku, kdy se mandát uprázdnil (tak jako se volitelnost zvoleného kandidáta zkoumá ke dni volby). Poté však již pro něj platí všechny uvedené požadavky držitele mandátu, takže je musí trvale splňovat (včetně českého občanství náhradníků z voleb do 30. června 1992). Volební zákon neobsahuje žádné ustanovení, které by umožňovalo zbavit někoho náhradnictví. Analogie obecné při stanovení povinností ve veřejném právu přípustné není (viz rozhodnutí nejvyššího správního soudu Boh. 821/21, Boh. 5723/26). Podle mého názoru tak odstěhování se náhradníka neznamena, že přestává být náhradníkem. Je to jedna z mezer volebního zákona, která je zvláště patrná v případě odsouzení náhradníka za úmyslný trestný čin, což je ještě podtrženo nezdařilou formulací § 7 odst. 3 volebního zákona.

d) vzdání se mandátu

Nejčastějším důvodem zániku mandátu člena zastupitelstva je rezignace na tuto funkci. Je to výraz principu svobodného výkonu volebního práva, který je těsně spjat s principem svobodných voleb. Volič proto nemá povinnost hlasovat, kandidovat ani setrvat ve své funkci. Zde se zákon ČNR č. 368/1990 Sb. ani platný volební zákon nevrátili k úpravě z první republiky. Tehdy platný řád volení v obcích (zákon č. 75/1919 Sb. z. a n.) stanovil jednak povinnost volit, jednak v ustanovení § 8 jí odpovídající povinnost přijmout volbu za člena zastupitelstva. Od této povinnosti byli zvolení členové osvobozeni jen ze zvláštních přesně stanovených důvodů. Stejně tak se nemohli bez dalšího vzdát svého mandátu během volebního období, pokud zde nebyly dány důvody obdobné jako při nepřijetí volby. Jinak bylo možno vzdát se mandátu jen se souhlasem celého zastupitelstva. Obdobnou úpravu nalzáme i dnes v zahraničí např. v čl. 19 obecního zákona a čl. 13 okresního zákona v Bavorsku.

Při přípravě zákona ČNR č. 368/1990 Sb. bylo zvažováno, zda tento právní stav neobnovit. Nakonec však převážil názor, že by to odporovalo myšlenkám svobodných voleb. Nepochyboval jsem však již tehdy, že v obci, kde si zvolí pouze sedmičlenné zastupitelstvo a kde toto zastupitelstvo bude vlastně rukojmím jediného člena, který může svým odstoupením přivodit nové volby na náklady obce, budou na tuto předválečnou úpravu se zájmem vzpomínat¹³. Současný stav tak staví člena zastupitelstva na roveň poslance a senátora, i když se nejedná o stejnou funkci z hlediska její povahy, ani z hlediska orgánu, ve kterém je vykonávána¹⁴.

¹³Srov. Filip, J.: Mandát člena zastupitelstva v obci. Národní výbory, roč. 1990, č. 48.

¹⁴S takovým názorem se můžeme setkat i v SRN. Viz blíže Wolff, H. J.: Verwaltungsrecht II. 3. vyd., München 1970, s. 204. Jinak Frowein, J. A.: Das freie Mandat der Gemeindevertreter. Die Öffentliche Verwaltung, roč. 1976, č. 1/2, s. 44n.

e) vznik neslučitelnosti

Volební zákon se sice podmínkami inkompability zabývá v ustanovení § 6 s marginální rubrikou „Volitelnost“, jde však o různé věci, neboť tím zákonodárce směřuje inkompabilitu jako zastávání vzájemně neslučitelných funkcí s ineligibilitou, tedy nevolitelností. Znamenalo by to, že např. soudce by v tomto pojetí nemohl být platně zvolen. Tak tomu ale není a volební zákon tuto možnost (jiz samotné kandidování) nevyklučuje. Konečně snad jediným případem ineligibility je odsouzení prezidenta za velezradu. Neumožňuje však souběžný výkon funkcí uvedených v § 6 odst. 2 s výkonem funkce člena zastupitelstva. Jiný výklad by znamenal, že např. soudce, který kandidoval jako tzv. volavka (viz výše a pozn. č. 11) by automaticky zvolením přišel o své soudcovské místo, aniž by měl možnost se rozhodnout, kterou z funkcí si zvolí.

Ve svých důsledcích podle mého názoru tato dikce zákona znamená, že např. soudce nebo prokurátor nemůže požádat po svém zvolení o trvalou dovolenou, přestat tuto soudcovskou nebo prokurátorskou funkci vykonávat a věnovat se jen výkonu funkce člena zastupitelstva. To by bylo možné, kdyby zákonodárce hovořil nikoli o „neslučitelnosti funkcí“, nýbrž o „neslučitelnosti výkonu funkcí“.

O nedostatečné úrovni legislativního zpracování této otázky ve volebním zákoně však svědčí ustanovení § 7 odst. 4, které je již založeno právě na neslučitelnosti výkonu funkcí.

Úprava neslučitelnosti a střetu zájmů tak zůstává trvalým problémem našeho zákonodárství. Ve srovnání s jinými státy nám také chybí výslovné ustanovení o tom, že člen zastupitelstva (byť u něj nenastala zákonem deklarovaná neslučitelnost), je povinen zveřejnit své zájmy. V takovém případě by se nemohl podílet na přijímání rozhodnutí ve věcech, které jsou spjaty s jeho osobními zájmy nebo zájmy jeho rodiny. Toto ustanovení by bylo často důležitější než sporný výčet případů neslučitelnosti funkcí nebo jejich výkonu.

f) rozhodnutí soudu

Volební zákon nezná odvolatelnost členů zastupitelstva. Zajišťuje však zastupitelstvo proti situaci, kdy by v něm měl působit člen, který se dopustil úmyslného trestného činu. Tím je řešena situace, která by jinak měla za normálních okolností vést k jeho odvolání. Protože odvolání není v systému svobodných demokratických voleb možné¹⁵, nastupuje toto řešení.

Volební zákon proto v ustanovení § 7 odst. 3 stanoví, že člen zastupitelstva, který se dopustí „úmyslného trestného činu“, ztrácí mandát „pravomocným rozhodnutím soudu“. Ve svém rozsudku ovšem soud člena zastupitelstva mandátu nezbavuje. Zákon pouze s nabytím právní moci rozsudku spojuje důvod ztráty mandátu obdobně jako např. s omezením způsobilosti k právním úkonům¹⁶.

¹⁵S ohledem na obligatornost tajnosti hlasování není možné určit, kdo je jeho voličem. Pokud by o odvolání měli rozhodovat všichni voliči, nemusel by vydržet ani jeden z členů zastupitelstva, pokud jeho volební stranu nepodporuje alespoň nadpoloviční většina voličů.

¹⁶Viz blíže Filip, J.: Základní otázky volebního práva, s. 114–116.

Není rozhodující výše ani druh uloženého trestu. Plně postačuje skutečnost, že jde o trestný čin, který byl spáchán úmyslně. Není však vyloučeno, aby soud stanovil v případě, že trestný čin byl spáchán v souvislosti s výkonem funkce člena zastupitelstva, i trest zákazu výkonu takové funkce podle ustanovení § 49 a § 50 trestního zákona. To by mohlo přicházet v úvahu zejména podle § 160 trestního zákona, který postihuje trestný čin přijímání úplatku v souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu (zejména v případě starostů a primátorů).

Dalším případem, kdy soud rozhoduje v mandátových otázkách, je rozhodnutí krajského soudu o stížnosti na platnost hlasování. V tomto případě volební zákon výjimečně přímo stanoví (§ 89 odst. 5), že zastupitelstvo je usnesením krajského soudu vázáno. Znamená to, že při ověřování platnosti volby musí buď z uvedeného důvodu volbu ověřit nebo neověřit. To přirozeně neznamená, že v případě jiných důvodů bude rozhodovat samostatně. Byla-li již volba ověřena, je nepochybně povinností zastupitelstva prohlásit ztrátu mandátu člena zastupitelstva a vydat osvědčení jeho náhradníkovi.

g) smrt člena zastupitelstva

Vzhledem k tomu, že u nás je zakotvena zásada osobního výkonu volebního práva (byť jen na úrovni zákona, nikoli v ústavní rovině jako např. v Rakousku podle čl. 26 odst. 1 Spolkového ústavního zákona ve znění ze 4. srpna 1992), zaniká smrtí člena zastupitelstva jeho mandát, i když to není výslovně stanoveno.

Tím je prakticky de lege lata vyčerpán přehled důvodů zániku mandátu člena zastupitelstva v individuálních případech. Jiné důvody, např. zánik mandátu pro rozpuštění politické strany nebo hnutí, na jejichž kandidátce byl člen zastupitelstva zvolen, náš právní řád nezná. Zákon ČNR č. 54/1990 Sb., o volbách do ČNR (úplné znění č. 120/1992 Sb.) pouze vylučuje kandidování takových kandidátů v případě, že strana, která podala kandidátní listinu, byla zrušena nebo byla pozastavena její činnost. Po zaregistrování kandidátní listiny takoví kandidáti nemohou získat mandát v případě, že tato strana byla rozpuštěna. Tato úprava ovšem platí pouze pro volby do ČNR, dnes Poslanecké sněmovny.

Dalším důvodem, který již nemusí být tak sporný jako vazba kandidáta, či člena zastupitelstva na určitou politickou stranu (srov. čl. 27 Ústavy ČR vylučující přijímání příkazů od kohokoli), by mohlo být de lege ferenda sankcionování neúčasti člena zastupitelstva na jeho zasedáních. Pokud by nebyla řádně omluven na dvou po sobě jdoucích zasedáních zastupitelstva, bylo by třeba zastupitelstvu umožnit, aby jej mandátu samo zbavilo.

S tímto řešením se v praxi můžeme setkat v tradičních i nově vznikajících demokraciích. Např. v Anglii a Walesu je to upraveno následujícím způsobem. Radní je zbaven mandátu v případě, kdy se bez řádné omluvy, kterou by rada přijala, nezúčastnil po šest po sobě jdoucích měsících schůzí místního zastupitelstva, jeho výborů nebo podvýborů¹⁷. Rovněž v Bulharsku zákon o místní samosprávě a místní správě (Darž. vestník, br. 66, 1991) stanoví důvody předčasného zániku mandátu radního

¹⁷Srov. Bailey, S.: Cross on Principles of Local Government Law. London 1992, s. 251.

(čl. 30 odst. 3). Avšak pouze v případě, že rádce byl zbaven mandátu z důvodu trvalé nemožnosti jej vykonávat nebo pro systematické neplnění svých povinností po dobu více než šest měsíců, má možnost požádat soud o přezkoumání takového rozhodnutí obecní rady.

Po provedení inventarizace důvodů zániku mandátu, popř. jeho ztráty, se můžeme podívat na další otázku s tím spojenou. Jak jsme uvedli výše, takovým problémem je rozlišení mezi zánikem a ztrátou mandátu. Že nejde o jednoduchou záležitost, svědčí i na začátku této stati uvedené stanovisko CSU MV, které z toho vyvozuje velmi významné závěry. Nejde o jednoduchou záležitost a zákonodárce též zastupitelstvům rozhodování příliš neulehčil. Pod rubrikou § 7 „Zánik mandátu“ uvádí jak případy jeho zániku, tak i ztráty.

I. Zánik mandátu přitom zákonodárce výslovně spojuje s těmito událostmi a úkony:

- a) vzdání se mandátu (§ 7 odst. 2 volebního zákona)
- b) den nových voleb (§ 7 odst. 5)

II. Za důvod ztráty mandátu zákonodárce považuje:

- a) zánik volitelnosti (§ 7 odst. 1),
- b) odmítnutí slibu nebo slib s výhradou (§ 7 odst. 1, dále 29 odst. 3 zákona o obcích),
- c) pravomocné rozhodnutí soudu v důsledku spáchání úmyslného trestného činu (§ 7 odst. 3),
- d) vznik neslučitelnosti v důsledku převzetí funkce označené v § 6 odst. 2 za neslučitelnou (§ 7 odst. 4),
- e) pokles počtu členů zastupitelstva pod stanovený počet (§ 7 odst. 5).

Jiné důvody, které jsme uváděli výše, v ustanovení 7 šo zániku mandátu nenalézáme. Samotný přehled svědčí o tom, že pojmy „zánik mandátu“ a „ztráta mandátu“ nejsou používány jednoznačně. Dokonce bych si dovolil tvrdit, že v některých případech i v rozporu s běžným pojetím těchto výrazů, jak je chápe odborná jazykovědná literatura¹⁸.

Podle mého názoru je možno ztrátě mandátu hovořit tam, kde k tomu dochází individuálně z důvodů, které jsou na straně člena zastupitelstva. Tento pojem má proto velmi blízko k ústavněprávní sankci. Svědčily by tomu situace, kdy mandát ztrácí např. proto, že se zřekl českého občanství (II. a), odmítl složit slib (II. b), spáchal úmyslný trestný čin a byl za to odsouzen (II. c), převzal funkci, kterou převzít nemohl (II. d).

O zániku mandátu by bylo možno hovořit v případech, kdy k tomu dochází na základě nějaké právní skutečnosti (obvykle události), která není zpravidla dána

¹⁸Srov. Slovník spisovného jazyka českého. VIII. díl, Praha 1989, s. 118, 420. Termín „zánik“ se zde uvádí především ve významu skončení, konec, kdežto „ztráta“ ve významu pozbytí, úbytku, ztracení, bolestného pocitu z pozbytí apod.

na vůli člena zastupitelstva. Jestliže se např. dopustil úmyslného trestného činu, chtěl podle rozsudku způsobit určitý následek nebo věděl že jej způsobí a byl s tím s tím srozuměn. Naopak situaci, kdy se v sedmičlenném zastupitelstvu někdo vzdá své funkce, jiný člen zastupitelstva těžko může nějak sám ovlivnit. Zde skutečnosti odpovídá až ustanovení druhé věty § 7 odst. 5, které hovoří správně o zániku funkce, kdežto první věta hovoří o její ztrátě. Stejně tak těžko může ovlivnit situace uvedené sub I. b nebo uplynutí volebního období, zánik obce, zvolení nového zastupitelstva atd. Nezdá se příliš vhodné, aby někdo podle dikce zákona mandát ztratil, ale ve skutečnosti mu zanikl až po určité době, jak to plyne z ustanovení § 7 odst. 5 volebního zákona. Bylo by vhodnější v tomto případě hovořit o důvodech ztráty.

Rovněž v případě vzdání se mandátu nemůže jít o jeho ztrátu, což zákonodárce správně uvádí jako případ zániku mandátu. Zde jde o projev vůle samotného člena zastupitelstva, a to projev v souladu se zásadami volebního práva, takže zde žádná obdoba ústavněprávní sankce nepřichází do úvahy.

Dá se říci, že použití pojmů „zánik mandátu“ a „ztráta mandátu“ působí spíše dojmem, že se jedná o něco jiného, než se obvykle má na mysli. V případě ztráty to je uvedení důvodu pro který se mandátu pozbývá, kdežto operování s pojem „zánik mandátu“ spíše zákonodárce spojuje s okamžikem zániku mandátu samotného (srov. I. a, I. b, II. e). V prvním případě tak jde jen o důvod, pro který člen zastupitelstva ve skutečnosti svůj mandát ztratí až v okamžiku, kdy o tom rozhodne zastupitelstvo podle § 7 odst. 6 volebního zákona. V případě, kdy zákon hovoří o zániku, spojuje s tím okamžik, kdy mandát člena zastupitelstva skutečně zaniká. Proto by bylo vhodné, kdyby příští zákonodárná úprava této problematiky hovořila právě o „důvodech ztráty mandátu“. Poté by nebyly potíže s určením okamžiku, kdy k vlastní ztrátě dochází, tj. okamžikem, kdy to vysloví zastupitelstvo. Pokud ne, musel by se zákonodárce vypořádávat s otázkou, co s usneseními přijatými za účasti takového člena. To však neučinil.

Svědčí tomu i formulace ustanovení § 7 odst. 6, kde se výslovně hovoří o tom, kdy zastupitelstvo ztrátu mandátu vysloví. Toto ustanovení ovšem dost dobře nerozlišuje mezi situacemi, kdy již zákon sám stanoví, kdy k zániku mandátu dojde. To platí pro situaci podle § 7 odst. 5, kde již zastupitelstvo nemá co vyslovovat, neboť k zániku mandátu dojde ex lege dnem nových voleb. Taková skutečnost je nepochybná, navíc je vyhlášena ve Sbírce zákonů. Z volebního zákona a povahy věci samotné tak vyplývá, že podle zákonodárce může zastupitelstvo vyslovit pouze ztrátu, nikoli zánik mandátu. Prohlášení podle ustanovení § 68 odst. 3 volebního zákona bez ohledu na to, za jakého důvodu mandát zanikl, je aktem směřujícím k povolání nového člena zastupitelstva. Aby k němu mohlo dojít, musela již být vyslovena ztráta mandátu nebo jeho zánik z důvodů předvídaných volebním zákonem.

Samočinná ztráta mandátu ex lege je v rámci stávající právní úpravy nepřijatelná, neboť chybí jistota, že skutečně takový důvod ztráty nastal. Je zde zásadní rozdíl např. oproti právní konstrukci zániku platnosti zákona ex constitutione, jak to stanovil ústavní zákon č. 91/1991 Sb. Zde totiž Ústavní soud ČSFR takový zánik konstatoval předem, kdežto v případě členů zastupitelstva by taková deklarace na-

stala až dodatečně. Navíc k tomu docházelo prostředním vyhlášením nálezu Ústavního soudu ve Sbírce zákonů.

Zjištění důvodů, pro které mandát zaniká nebo se ztrácí, je jen jednou ze stránek problematiky zániku mandátu člena zastupitelstva. Složitějším problémem je postup, kterým se právoplatně zjišťuje, zda člen zastupitelstva svůj mandát ztratil. To je významný požadavek právního státu, neboť jde o základní procedurální záruku volitelnosti či v běžné řeči tzv. pasivního volebního práva. Nepřiliš jasně formulovaná ustanovení volebního zákona třeba vykládat tak, že mandát člen zastupitelstva neztrácí např. změnou místa trvalého pobytu mimo obec, nýbrž až okamžikem, kdy tuto ztrátu vysloví zastupitelstvo.

Podle § 7 odst. 6 citového zákona se tak může stát na prvním zasedání, na němž se zastupitelstvo o „důvodech ztráty mandátu dozví“¹⁹. Teprve tímto vyslovením člen mandát pozbude. Jinak by zákon nehovořil o „důvodech ztráty“, nýbrž přímo o „ztrátě“ (ex lege). Pokud by tomu takto skutečně chtěl, musel by se současně vyrovnat s důsledky rozhodnutí, která byla za účasti takového člena zastupitelstva přijata. To však náš zákon nečiní. Nelze to zdůvodnit jen tím, že se tak stane na prvním zasedání, či-li že v mezidobí člen v zastupitelstvu stejně nerozhoduje. Jednak to může být zjištěno později, jednak může rozhodovat jako starosta nebo člen rady i v mezidobí.

Právní předpisy některých států s takovou situací počítají a stanoví též při její řešení. Např. čl. 38 odst. 2 zákona pro obecní volby v Bavorsku pro případ prohlášení neplatnosti volby starosty nebo obecní rady stanoví, že jejich do té doby přijatá usnesení nebo úřední úkony zůstávají v platnosti. Ustanovení § 70 odst. 5 zákona o Ústavním soudním dvoře v Rakousku zase stanoví, že do doby, než bude zastupitelstvu nález ve věci mandátu člena doručen, se tato osoba účastní jednání zastupitelstva. Tím je zjednávána potřebná právní jistota s ohledem na možné spory kolem platnosti ztráty mandátu. Toto řešení by bylo možno použít i u nás.

Znamená to, že nedostačuje nastoupení důvodů ztráty mandátu, nýbrž že zde musí být usnesení zastupitelstva, kterým se existence těchto zákonných důvodů vysloví. Zákon proto hovoří o „vyslovení ztráty“, čímž zdůrazňuje povahu rozhodnutí zastupitelstva. Používá tak jinou dikci než v případě nastupování náhradníků (§ 68), které se děje přímo ze zákona a proto se tato skutečnost pouze „prohlašuje“. Obdobně starosta nebo rada mohou pouze prohlásit zánik mandátu v případě rezignace členů zastupitelstva podle § 7 odst. 2 volebního zákona²⁰. Lze to odůvodnit již tím,

¹⁹Local Government Act 1972 pro Anglii a Wales stanoví, že v případě ztráty volitelnosti nebo při kvalifikované neúčasti na jednání (viz pozn. č. 17) je povinností místního orgánu samosprávy, aby zánik mandátu vyslovil bez prodlení, pokud tak již nebylo učiněno v souvislosti se soudním řízením. U nás je zatím soudní rozhodnutí bez ohledu na formulaci § 7 odst. 3 podle mne jen důvodem ztráty mandátu, který musí vyslovit zastupitelstvo.

²⁰V případě vzdání se mandátu tento zaniká přímo ze zákona okamžikem, kdy tyto orgány obce písemnou rezignaci obdrží. V praxi se stalo, že člen zastupitelstva, který se odstěhoval z obce, byl přemluven, aby podal rezignaci. V takovém případě již nemůže zastupitelstvo „vyhlásit“ zánik jeho mandátu, neboť k tomu došlo přímo ze zákona jiným způsobem (doručením rezignace).

že zde není pochyb o vůli člena zastupitelstva ukončit svou činnost. Z principu svobodných voleb plyne, že nejen nelze někoho nutit volit, ale ani kandidovat nebo po zvolení vykonávat mandát. Kdyby jeho zánik mělo vyslovit zastupitelstvo, bylo by to zřejmě s tímto principem v rozporu, neboť by nešlo o svobodný projev vůle oprávněné osoby.

Lze to odůvodnit především požadavkem právní jistoty, i když zde, na rozdíl např. od složitého posuzování neslučitelnosti, pochybnosti často vznikají nebudou. Dokud tedy zastupitelstvo ztrátu mandátu nevysloví, je dotčený stále členem zastupitelstva, popř. dalších orgánů, kde je členem nebo funkcionářem z titulu svého členství v zastupitelstvu. Ztráta nastane až dnem vyslovení (ex nunc), nikoli dnem, kdy nastaly přesně řečeno důvody ztráty mandátu.

V případě změny trvalého pobytu to je vyplnění tiskopisů „Přihlašovací lístek pro trvalý pobyt“ a „Oznámení změny trvalého pobytu pro CRO“ ve smyslu § 2 odst. 2 vyhlášky č. 146/1982 Sb. Totéž platí i pro jiné případy ztráty mandátu dokonce včetně soudního rozhodnutí. Zastupitelstvo sice o ztrátě mandátu rozhodne, ovšem ve skutečnosti žádný výběr při rozhodování nemá. Pokud je mu předložen doklad o propuštění ze státního svazku, soudní rozhodnutí (úmyslný trestný čin, způsobilost k právním úkonům), potvrzení o převzetí neslučitelné funkce, musí rozhodnout jen jediným možným způsobem. Např. v případě rozhodnutí ve věci způsobilosti k právním úkonům jde o pravomocné rozhodnutí o osobním stavu, takže je podle § 159 odst. 2 OSŘ takové rozhodnutí závazné pro každého.

Je to obvyklý postup, se kterým jsme se mohli setkat u nás v době první republiky, kdy v těchto případech rozhodoval dohlédací orgán (okresní úřad) do tří měsíců. Proti jeho rozhodnutí bylo možno si stěžovat u vyššího dohlédacího úřadu (zemský úřad) ve lhůtě 15 dnů. Tento úřad pak měl rozhodnout s konečnou platností do dvou měsíců. Stejně tak teprve výrokem volebního soudu ztrácel svůj mandát člen Národního shromáždění. Obdobně příslušné orgány rozhodují o ztrátě mandátu (nikoli o jejím prohlášení) na různých úrovních samosprávy nebo i v případě parlamentu ve většině jiných států, i když ani tam není právní úprava vždy nesporná²¹.

Z ustanovení § 7 odst. 1 volebního zákona dále vyplývá povinnost zastupitelstva vyslovit se ve věci na svém prvním zasedání. Musí se tak stát za podmínky, že se o důvodech ztráty mandátu dozví. Zákon neurčuje, zda musí být věc zařazena na program primátorem, starostou, radou, členy, prokurátorským upozorněním, z písemného podnětu občanů obce apod.

„Dovědět“ se o tom může proto i jiným způsobem, než kvalifikovaným návrhem podle § 41 občanského zákona, vždy však musí dojít k zařazení na pořad schůze. V případě, že zastupitelstvo zaujme pozici „mrtvého brouka“, je podle stavu de lege lata velmi obtížné zjednatí nápravy. Nejjednodušší by měla být pozice zastupitelstva v případě nesložení slibu stanoveným způsobem, neboť k tomu dochází za

²¹Srov. kritické hodnocení rozhodování rakouského Ústavního soudního dvora, podle jehož dvou sporných nálezů se mandát pozbyvá ex lege, nikoli jeho nálezem podle čl. 141 odst. 1 písm. c) Spolkového ústavního zákona. Blíže i s literaturou viz Putschögl, G.: Wahlen zum Gemeinderat. In: Das österreichische Gemeinderecht. II. díl, stav k 1.12.1982, s. 146–147.

přítomnosti celého zastupitelstva, takže k vyslovení zániku mandátu by mělo dojít bezprostředně poté.

Podle § 14 odst. 1 písm. l) občanského zákona se v případě voleb, zřizování a ustanovování orgánů obce jedná o otázku v samostatné působnosti obce. Zde by mohla vzniknout otázka, kdo vlastně má podle novelizovaného znění občanského zákona v této věci rozhodnout²². Podle jeho § 45 písm. p) totiž rada obce zabezpečuje řešení otázek spadajících do samostatné působnosti obce, pokud nejsou vyhrazeny občanskému zastupitelstvu. V § 36 a § 36a tato otázka zastupitelstvu vyhrazena není. Oba předpisy, tj. volební zákon a novela občanského zřízení (zákon ČNR č. 302/1992 Sb.) přitom nabyly účinnosti shodně 1. července 1992, takže v žádném případě nepřichází do úvahy řešení této situace dáním přednosti zákonu novějšímu podle pravidla lex posterior derogat priori.

Podle mého názoru to ani není potřebné, neboť mezi zákonem o obcích a volebním zákonem existuje vztah obecného a zvláštního předpisu. Lze to vyvodit přímo z ustanovení § 30 odst. 2 zákona o obcích, podle kterého podmínky zániku mandátu člena občanského zastupitelstva upravuje zvláštní zákon. A tím je právě volební zákon. V naší situaci by proto měly mít přednost předpisy volební před předpisy občanského zákona. To přirozeně platí také pro rozhodování v jiných věcech občanských voleb nebo místního referenda.

Zastupitelstvo „vyslovení“ provádí jedině možným způsobem svého usnášení se, tj. hlasováním podle § 38 odst. 5 občanského zákona. Mají-li se členové zastupitelstva řídit svým slibem podle 29 odst. 2 občanského zákona, tj. řídit se ústavami a ostatními zákony ČR a pracovat k tomu, aby byly uváděny v život, musejí hlasovat pro vyslovení ztráty mandátu, pokud k úřední změně trvalého pobytu skutečně došlo, rozsudek nabyt právní moci apod.

Právě zde se ukazuje určitý problém v legislativním řešení této otázky, neboť může teoreticky nastat situace, že zastupitelstvo rozhodne nesprávně. V takovém případě přichází do úvahy zásah okresního úřadu podle § 62 občanského zřízení, popř. ministerstva vnitra podle § 62a v podobě pozastavení takového usnesení. Jinak by šlo „o zákonu odporující jiné opatření v samostatné působnosti“. Pokud by zastupitelstvo nevedlo věc do souladu se zákonem, musela by být těmito orgány postoupena k řešení Poslanecké sněmovně.

Z § 68 odst. 3 volebního zákona současně vyplývá oprávnění zastupitelstva prohlásit příslušného náhradníka novým členem zastupitelstva. V případě nesprávného usnesení by to znamenalo, že na místo, které se nemělo uprázdnit, nastoupí neoprávněně náhradník. Zákon však na rozdíl např. od prvorepublikových předpisů výslovně nestanoví, zda a kdy je vyslovení ztráty mandátu konečné. Z dikce § 62 a § 62a však plyne, že jde o pravoplatné usnesení, neboť jinak by tato ustanovení nehovořila o „pozastavení jeho výkonu“. Jen pravomocné rozhodnutí může být vykonatelné²³. Parlament přitom má „rozhodnout“. Toto rozhodnutí podle mé-

²²Přitom ale pomíjím rozbor otázky, nakolik je tato úprava ve shodě s čl. 104 odst. 2 Ústavy ČR.

²³V námi sledovaném případě ovšem o výkon rozhodnutí v pravém smyslu jít nemůže.

ho názoru může spočívat jen v tom, že se ve svém rozhodnutí přikloní na stranu zastupitelstva nebo orgánu státní správy.

Jak by ale mělo postupovat zastupitelstvo v případě, že se Poslanecká sněmovna přikloní na stranu orgánu státní správy. V daném případě by mohlo podle mého názoru zastupitelstvo zřejmě zjednat nápravu tím způsobem, že by vyslovilo ztrátu mandátu nastoupivšího náhradníka z důvodu, který však zákon výslovně neuvádí. Domnívám se však, že jej lze dovodit z ustanovení o určování počtu členů zastupitelstva, který je podle § 27 odst. 1 obecního zákona pevně stanoven na celé volební období. Jeho změna formou neoprávněného nastoupení náhradníka by proto odporovala zákonu i z tohoto hlediska. Šlo by o nápravu vlastního nezákonného opatření²⁴. Z hlediska principu práva na samosprávu je obtížné připustit, aby tyto otázky rozhodla přímo Poslanecká sněmovna.

De lege ferenda lze této situaci čelit podle mého názoru dvojím způsobem. Svěřit rozhodnutí v otázce zániku mandátu v takových případech přímo orgánu státního dozoru nebo správního soudnictví. Takový postup by byl jistě v souladu s čl. 101 odst. 4 Ústavy ČR. Tento orgán by musel rozhodnout ve stanovené lhůtě k návrhu zastupitelstva, popř. z úřední povinnosti v případě jeho nečinnosti. Pokud by byla záležitost ponechána zastupitelstvu, je možno jeho rozhodnutí spojit s předběžným oznámením okresnímu úřadu, popř. ministerstvu vnitra, že o takové otázce bude rozhodováno. Orgán státní správy by proto mohl bezprostředně takovou situaci vyřešit.

Kromě toho přichází do úvahy prostředky správního soudnictví, neboť OSŘ v ustanovení § 244 odst. 2 počítá se soudním přezkumem rozhodnutí orgánů územní samosprávy, která nebyla vydána ve správním řízení, ale zakládají, mění nebo ruší oprávnění a povinnosti fyzických a právnických osob a nejsou z přezkumu vyloučena (tzv. generální klauzule by neměla být vykládána restriktivně). Výkon místní samosprávy je součástí výkonu veřejné správy. Vzhledem k tomu, že právo na přístup k voleným funkcím je zakotveno v Listině, nelze podle čl. 36 odst. 2 vyloučit jeho přezkum z pravomoci soudu. Takové rozhodnutí nelze považovat za normativní akt, rozhodnutí organizační povahy nebo rozhodnutí upravující vnitřní poměry zastupitelstva ve smyslu § 247 odst. 2 OSŘ. Tomu svědčí i praxe Nejvyššího správního soudu prvé republiky. Dosud s tím ovšem u nás zkušenosti nejsou a je otázkou, nakolik budou naše soudy připraveny sledovat správněsoudní judikaturu od roku 1876.

Dále do úvahy podle mého názoru přichází možnost postiženého člena zastupitelstva obrátit se na Ústavní soud. Ústava ČR má sice zvláštní ustanovení o takové možnosti jen pro členy Parlamentu (čl. 87 odst. 1 písm. f)), není však vyloučena ani ochrana členů zastupitelstva, ovšem již zcela jiným způsobem.

Člen zastupitelstva by měl postupovat obecnou formou ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR. Přístup k voleným funkcím za rovných podmínek

²⁴Zde je zřejmým nedostatkem volebního zákonodárství to, že nepočítá s možností soudního přezkoumání nastupování náhradníků, jako je tomu v případě možnosti napadení platnosti hlasování stížností u příslušného krajského soudu podle § 89 volebního zákona.

je zaručen již zmíněným ustanovením čl. 21 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a jako takový musí být chráněn i Ústavním soudem, neboť by bylo možno tvrdit, že zastupitelstvo jako orgán veřejné moci zasahuje do ústavně zaručeného práva na přístup k voleným a jiným veřejným funkcím. Jestliže je ústavně zaručen „přístup“ k těmto funkcím, tím spíše podle argumentace a *miori ad mains* je zaručen jejich výkon v souladu s právem.

V případě, že by se Ústavní soud se zde navrhovaným způsobem ochrany ztotožnil, vzniká otázka vztahu správněprávní a ústavněprávní soudní pravomoci. Podle ustanovení hlavy druhé části páté OSŘ je obdobnou podmínkou pro podání žaloby proti rozhodnutí správních orgánů dodržení lhůty dvou měsíců od právní moci rozhodnutí (v případě ústavní stížnosti to je 60 dnů). Ustanovení § 247 odst. 2 OSŘ přitom hovoří o „vyčerpání řádných opravných prostředků“, kdežto § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu o „vyčerpání všech procesních prostředků“. Z toho možno dovodit, že je třeba nejdřív se obrátit k prostředkům správněprávní soudní jurisdikce. Teprve po rozhodnutí příslušného soudu, tj. ve smyslu § 72 odst. 2 ZUS „*po nabytí právní moci rozhodnutí o posledním prostředku, který zákon k ochraně práva poskytuje*“, je možno se do 60 dnů obrátit na Ústavní soud.

V této oblasti chybí jakákoli praxe a proto není vyloučeno, že praxe půjde jinou cestou, než zde navrhuji. V každém případě je ovšem třeba zamyslet se nad problémem možného řešení téže otázky po třech liniích současně – na základě zásahu správního orgánu a Parlamentu, žaloby u krajského soudu a ústavní stížnosti u Ústavního soudu. Ústavní soud by měl přicházet do úvahy jako prostředek ultima ratio, neboť podle § 75 zákona o Ústavním soudu je ústavní stížnost zpravidla nepřijatelná, jestliže „*stěžovatel nevyčerpal všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje; za takový prostředek se nepovažuje návrh na povolení obnovy řízení*“. Žaloba ke krajskému soudu takovým procesním prostředkem je, neboť ji alespoň podle mého názoru (praxe zde známa není) zákon bývalému členu zastupitelstva přiznává. Naopak jím není výše uvedený postup okresního úřadu, ministerstva vnitra a Parlamentu. Navíc, pokud zastupitelstvo nerozhodne, lze obtížně hledat důvod k zásahu.

V případě rozhodnutí orgánů státní správy by nevznikaly pochybnosti o existenci pravomocného rozhodnutí orgánu veřejné moci, kterým se zasahuje do základních práv a svobod jednotlivce. Na druhé straně bych nevyklučoval možnost obrany tzv. komunální ústavní stížností zastupitelstva v případě, že by takový postup státních orgánů považovalo za „*nezákonný zásah státu*“ do obce práva na samosprávu podle čl. 8, čl. 87 odst. 1 písm. c) a čl. 101 odst. 4 Ústavy ČR v souvislosti s ustanovením § 14 odst. 1 zákona o obcích.

Lze doufat, že připravované změny právních předpisů na tomto úseku vyjasní možné přístupy k řešení naznačených otázek, které s ohledem na nedostatek praktického soudního rozhodování zůstávají spornými a že současně povzbudí dotčené subjekty, aby hájily svá práva všemi zákonnými prostředky.

* * *

SUMMARY

About some problems of extinguishment of local authority member's mandate

The author deals with actual and in practice frequented issue of the ways of extinguishment and loss of local authority member's mandate in Czech Republic. He distinguishes situations in which the mandate extinguishes to all the representatives at the same time (expiration of the electoral period, election of a new authority, new election, dissolving the authority, invalidating of authority elections and other ways of extinguishment), from situations in which the mandate extinguishes to individual representatives or they lose it (election validity is not verified, the oath is not taken or in the fixed way, loss of eligibility, more exactly some of it's conditions for giving up the mandate, rise of incompatibility, decision of the court, death of the authority member). He shows here a lot of inaccuracies in the law arrangement of these ways of extinguishment of the mandate including the fact that loss is not distinguished from extinguishment, or from the reasons of the loss as the case may be, in the conception of the incompatibility etc. Then he pays a special attention to the procedure of pronouncement of the mandate loss where the legislator lets a lot of questions still open. Especially he points out the need of clearing up the relations between the remedies of constitutional and administrative justice and those of state's supervision of self-administrative organs' activity. The essay contains a lot of suggestions de lege ferenda to the observed issues.

K pojetí vědy správního práva a správní vědy

Petr PRŮCHA

Správní právo jako součást právního řádu vykazuje vždy určitou míru své vnitřní organizace, kvalitu jednotlivých norem i jejich souhrnu jako celku, stejně jako své určité cílené koncepční pojetí.

Správní věda je ve své podstatě společenskovední disciplinou, která je zaměřena na komplexně pojaté zkoumání organizace i činnosti veřejné správy v jejich faktické, reálné podobě. Při respektování právního rámce, kterým je veřejná správa ve svém organizačním i funkčním pojetí determinována věnuje správní věda pozornost veřejnosprávní realitě, jakožto cílevědomě uspořádanému organizačnímu systému a cílené orientované činnosti subjektů veřejné správy.

Ve vědeckém smyslu je správní právo výrazem a výsledkem vědeckého poznání a nazírání na zákonitosti právně normativní regulace veřejné správy, jakož i výrazem a výsledkem vědeckosti této regulace samotné, a správní věda je potom výrazem a výsledkem vědeckého nazírání na veřejnosprávní realitu a jejího vědeckého poznání, výrazem a výsledkem vědeckosti pojetí vlastní veřejné správy.

Konstituování vědeckých přístupů ke správnímu právu a k veřejné správě

Správní právo a veřejná správa byly více či méně ustálenými doktrínami právního myšlení formovány prakticky ještě před vznikem správního práva jako samostatného právního odvětví.

Správní právo a veřejná správa se staly předmětem vědeckého zkoumání na sklonku existence tzv. policejního státu, který byl v kontinentální Evropě po staletí převládajícím typem státu a který byl během 19. století nahrazen státem liberálně právním.

V tomto období šlo o tzv. policejní vědu neboli kameralistiku, která se zabývala tím, jak má být správa uspořádána, aby zabezpečovala svůj účel. Svými poznatky a vývody poskytovala právně nezávazné směrnice a doporučení pro dobrou a účelnou správu. Souhrnně se v období vzniku a rozvoje vědeckého nazírání na problematiku veřejné správy hovořilo o tzv. správní nauce, jejíž předmět se postupně formoval.

V počátcích byla správní nauka v podstatě pojímána jako vědecká **správní politika**, která představovala návod správní praxi, jímž se měla tato praxe řídit. Šlo o tzv. politickou epochu správní nauky, spjatou především se jménem L. von Steina, která byla postupně vystřídána epochou právní, v níž se správní nauka koncipovala v zásadě jako **juristická disciplína**. Předmětem správní nauky se stalo především **správní právo**, přičemž se správní nauka, jak v období "politickém", tak v období "juristickém", současně zabývala správou, jakožto **správní praxí**.

Vědecké přístupy ke správní praxi se přitom neomezovaly vždy jen na veřejnou správu v dnešním slova smyslu, nýbrž často zkoumaly správu jakožto řízení, a to nejen v rámci státního mechanismu, ale i v oblasti rozvíjejícího se průmyslu. Tyto přístupy k vědecké správě a řízení jsou spjaté zejména se jmény F.W. Taylora a H.Fayola.

Správní právo a správní praxe, resp. **správa**, se pak již natrvalo staly předmětem vědeckého zájmu, i když přístup ke zkoumání těchto dvou souvisejících kategorií se v různých obdobích a rozdílných místech lišil a dodnes liší. V zásadě se jedná o **dva základní možné přístupy**, kdy je buď problematika správy zkoumána integrovaně v rámci **vědy správního práva**, nebo kdy je zkoumána relativně samostatně v rámci vědy, pro niž se žilo označení **správní věda**.

Rozdílnost těchto přístupů souvisí s chápáním vztahu správního práva a správy, a také s intenzitou zájmu vědy o správní realitu. Tak např. tzv. vídeňská i brněnská škola právního normativismu důsledně vycházely z toho, že předmětem **juristické disciplíny**, která se zabývá správou, může být pouze **správní právo**, a **správa** může být pouze problémem této disciplíny jakožto funkce správního práva. Podobně i v Německu, kam nepronikl nijak výrazně vliv tzv. **normativní školy** se v první polovině 20. století, kdy věda o správním právu do jisté míry ztratila z dohledu správní realitu, tato věda pěstovala **eklekticky**.

Pro prvá desetiletí 20. století tedy v Evropě platilo, že zkoumání veřejné správy bylo realizováno především z pozic vědy správního práva, i když např. ve Francii a v pozdějším období i v Německu převládá přístup, představovaný dvěma cestami vědeckého zkoumání, kdy se vedle vědy správního práva konstituovala **správní věda**.

Naproti tomu v USA se problematice veřejné správy prakticky nepřetržitě věnovala **správní věda**, která navíc jako předmět svého zkoumání výrazněji zahrnovala i **problematiku organizace a řízení průmyslu**. To souviselo jednak s pozorností, která byla v USA věnována otázkám decentralizované veřejné správy, a dále s potřebou nejprve postavit na vědecké základy a dále potom postupně zdokonalovat podnikové řízení.

Po druhé světové válce potom dochází i v Evropě k revitalizaci, resp. renesanci správní vědy, která navazuje na evropskou správní nauku 19. století, na aktuální americkou správní vědu, zejména v oblasti řízení podniků, jakož i na ostatní reprezentativní směry rozvíjející se teorie řízení. V tomto směru se poválečná evropská správní věda, nejdříve se rozvíjející ve Francii a bezprostředně poté v Německu, opírá o a navazuje na výsledky tzv. **klasické školy** (F.W.Taylor, H.Fayol, H.Ford, T.Bača, M.Weber), **školy mezilidských vztahů** (H.Folletová, E.Mayo), **neoklasické**

školy (P.Drucker) a **systémové teorie** (T.Parsens).

Pro tuto epochu správní vědy je charakteristický příklon k prioritnímu zkoumání **předmětných stránek veřejné správy** a úzká návaznost na vědu správního práva, avšak při plném respektování relativní samostatnosti těchto sobě velmi blízkých a vzájemně se doplňujících vědních disciplín. Rozvoj správní vědy v tomto období je spjat především se jmény G.Langroda, B.Gornaye, F.Morsteina-Marxe, N.Luhmanna a P.Mayera.

V našich podmínkách bylo možné zaznamenat věnování soustavnější pozornosti studiu správy ze správně vědních pozic zejména v období 60. let, kdy se u nás nejprve zformovala vědní disciplína s názvem "společenská a státní výstavba", která takové studium správy zahrnovala do komplexnějšího studia celé politické organizace tehdejší společnosti. Tyto vědní přístupy ke studiu správy byly spojeny zejména se jmény P. Levita a V. Pavlíčka. Na sklonku 60. let se potom začal konstituovat obor zaměřený speciálně na studium správně vědních aspektů správy, který se alternativně označoval jednak jako "teorie státní správy" a jednak jako "správní věda". Tyto vědní přístupy ke studiu správy pak byl spjatý zejména se jmény P. Levita, M. Máši, I. Tomsové, Z. Lukeše, D. Hendrycha, M. Ilnera, A. Šrámka a dalších.

Výše prezentované přístupy ke zkoumání veřejné správy a jejich poválečný vývoj v Evropě tedy zřetelně tendovaly, vedle vědy správního práva, k relativně samostatnému postavení správní vědy jako specifické a relativně svébytné vědní disciplíny.

Relativně samostatné postavení vědy správního práva a správní vědy se ukazuje jako opodstatněné i v současné době, a to zejména s ohledem na odlišnosti v předmětu i metodách zkoumání těchto disciplín.

Na každou vědu bez rozdílu je třeba nahlížet jako na systematicky uspořádaný soubor poznatků o určitém předmětu zkoumání, získaných při použití určitých metod, tedy z určitých metodologických hledisek. Věda tak představuje vždy určitý **nenáhodně vytvořený systém postulátů**. Věda správního práva a správní věda jsou pak takovými systémy, přičemž jejich obsah spolu velmi úzce souvisí, neboť pro obě tyto vědní disciplíny platí, že se jistým způsobem týkají správy.

Věda správního práva

Věda správního práva, jako celá právní věda, je typickou společenskou vědou, což souvisí s tím, že správní právo upravuje postavení a chování příslušných subjektů ve vztazích, jež jsou společenskými vztahy. Posláním správního práva přitom je právně normovat postavení a chování daných subjektů v těchto společenských vztazích. Tyto vztahy se potom realizují v souvislosti s výkonem veřejné správy a jejich právní úprava je tedy odrazem právní úpravy pravomoci a působnosti orgánů veřejné správy. Správní právo tak představuje určitou obsahově determinovanou právně normativní regulaci, přičemž **předmětem vědy správního práva je sama tato normativní regulace**.

Věda správního práva tak v podstatě zkoumá správně právní regulaci veřejné

správy, nebo jinak vyjádřeno právní regulaci postavení a chování subjektů ve vztazích realizovaných v souvislosti s výkonem veřejné správy. Vzhledem k tomu, že právní regulace veřejné správy představuje ucelený systém nejrůznějších právních norem, institutů a právních předpisů, nutně se věda správního práva zabývá jak těmito jednotlivými kategoriemi, a to včetně jejich vnitřní struktury, tak také jejich vzájemnými souvislostmi, jakož i správním právem coby uceleným právně normativním systémem. Věda správního práva je nutně tedy vědou **systémovou**, systémově se zabývající jak obsahem tak formou správního práva jako právního odvětví.

Poznatky vědy správního práva slouží ke zdokonalení správního práva, ke zvýšení jeho efektivnosti. V tomto smyslu jsou tyto poznatky využitelné jak v procesu realizace platného správního práva, tak v procesu jeho tvorby, resp. změn.

Věda správního práva se přitom zpravidla zabývá svým předmětem v celé jeho šíři, přičemž aby náležitě plnila svoji funkci, musí s ohledem na aktuálnost společenských potřeb věnovat vždy zvýšenou pozornost těm okruhům a problémům svého zájmu, které naléhavěji vyžadují vědecké posouzení a řešení. Pro veškeré poznatky vědy správního práva bez rozdílu pak platí, že je tato věda musí získávat vždy s určitým předstihem před bezprostřední potřebou jejich využití.

Věda správního práva disponuje pro zkoumání svého předmětu také příslušnými, předmětu zkoumání adekvátními, **metodami**. Jde jednak o **metody obecné**, k nimž patří zejména metody systémové a srovnávací, včetně metody historicko-srovnávací, a dále o **metody specifické**, jimiž jsou metody ve své podstatě deduktivní, formálně logické a interpretační.

Za pomoci těchto metod potom věda správního práva dospívá při zkoumání svého předmětu k určitému **relativně stabilnímu vědeckému pojetí** a chápání správního práva jako specifického právně normativního systému. Definuje jeho obecné pojmy, dává odpověď na jeho obecné otázky, vymezuje jeho vnitřní systém a charakterizuje zákonitosti jeho fungování.

Věda správního práva při tvorbě veškerých svých poznatků zákonitě vychází z poznatků právní vědy obecně, zohledňuje související poznatky dílčích právně vědních disciplín, a dále zejména klade důraz na postižení a vyjádření specifík normativní regulace veřejné správy.

Navíc pak věda správního práva úzce souvisí se správní vědou v jejím relativně samostatném postavení.

Správní věda

Význam správní vědy jako relativně samostatné vědní disciplíny a opodstatněnost její takto chápané existence spočívá především v tom, že vedle zkoumání veřejné správy z pohledu jejího právně normativního vyjádření je nezbytně nutné zkoumat veřejnou správu také z hlediska jejího faktického, resp. reálného fungování. Tento předmět vědeckého zájmu se zákonitě dostává mimo hranice zájmu a také možností vědy správního práva, a proto je vyčleněn samostatné vědní disciplíně s názvem

správní věda. Správní věda je svou podstatou vědou společenskou, současně však v sobě obsahuje a vykazuje také některé prvky věd přírodních a technických. To souvisí s tím, že veřejná správa v podmínkách svého reálného působení není a nemůže být předmětem úzce vyhraněného vědního oboru, nýbrž naopak, že vědní disciplína, která má takto veřejnou správu zkoumat, musí vedle společensko-vědních poznatků využívat i poznatků dalších vědních oborů. Správní věda tak zkoumá realitu správně právní praxe jako ucelený komplex jevů ovlivňujících její efektivnost v podmínkách jejího reálného fungování při respektování rámce platného správního práva. V tomto smyslu je správní věda disciplínou komplexní.

Veřejná správa je v souladu se svým právním vymezením pojmem, který zahrnuje jak organizaci veřejné správy, tak činnost s povahou veřejné správy. Pro tuto organizaci a činnost přitom, a to v podstatě bez ohledu na jejich právní vymezení, platí určité obecné zákonitosti a pravidla jako pro každou jinou organizaci s příslušnou organizační strukturou, stejně jako pro každou jinou společenskou řídicí činnost, již v neobecnějším slova smyslu veřejná správa je. Vzhledem k tomu, že tato organizační struktura a tato činnost je účelově orientována na realizaci výkonné moci ve státě, nutně vykazuje určité odlišnosti od obecného chápání otázek organizace a společenské řídicí činnosti.

Správní věda tak jako svůj **předmět** zkoumá organizaci veřejné správy, její vnitřní strukturu, faktickou efektivnost příslušných organizačních systémů a uplatňovaných organizačních principů, jakož i efektivnost příslušných procesů, realizovaných postupů a využívaných metod působení při vlastním výkonu veřejné správy.

Správní věda se tak jako relativně samostatná vědní disciplína zaměřuje na reálnou, právem podmíněnou organizaci a činnost veřejné správy. Analyzuje organizační formy, zkoumá způsoby nejučinnější kombinace funkcí veřejné správy, jejich rozdělení mezi jednotlivé složky, jakož i zákonitosti konkrétních způsobů činnosti. Centrem pozornosti správní vědy je tedy systém, struktura a dále pak metody a formy působení správních orgánů. Hlavním posláním správní vědy přitom je zkoumat způsoby zdokonalování veřejné správy.

Správní věda se otázkami, které tvoří předmět jejího zájmu, zabývá nikoliv izolovaně, nýbrž v jejich vzájemných souvislostech. Proto o ní platí, že je vědou **systémovou**, zabývající se jak organizací, tak činností veřejné správy.

Správní věda přitom v podstatě představuje aplikovanou teorii organizace a teorii řízení na podmínky a problémy veřejné správy.

Poznatky správní vědy slouží především k bezprostřednímu zdokonalování organizační struktury i příslušných procesů ve veřejné správě jako celku, jakož i dílčích postupů a činností při realizaci veřejné správy, a to aniž by bylo třeba provádět změny v platné právní úpravě.

Mimo to je smyslem poznatků správní vědy jejich uplatnění a případné zohlednění při změnách platného správního práva.

Správní věda jako věda zkoumající správní praxi musí rovněž, obdobně jako věda správního práva, nutně reagovat na společenskou objednávku a vycházet ze

společenských potřeb. I tady platí, že získané správně vědní poznatky musí být pro nabíhající správně právní praxi a zamýšlenou novou právní úpravu poskytovány s potřebným předstihem. Smyslem poznatků získaných ze současnosti či minulosti správně právní praxe je jejich využití v budoucnosti.

Pokud jde o **metody správní vědy**, přichází zde v úvahu rovněž využití jak **obecných metod**, jimiž i zde jsou metody systémové a metody srovnávací, a dále **metod specifických**, k nimž patří zejména metody induktivní, navazující na metody analytické, představované především strukturálně funkční analýzou, nejrůznější metody experimentální a metody sociologické.

Za použití těchto metod pak správní věda exaktně poznává, posuzuje a vyhodnocuje organizaci i činnost praxe veřejné správy, a vytváří určitý **relativně stabilní systém modelů**, návodů a doporučení pro realizaci správního práva v praxi. Navrhuje a doporučuje racionální a funkční organizační uspořádání organizační struktury veřejné správy, specifikuje zákonitosti vzájemných organizačních vztahů, vymezuje obecná pravidla rozhodovacích procesů ve veřejné správě a poskytuje návody pro komplexní racionalizaci činnosti orgánů i samotných pracovníků odborného aparátu veřejné správy.

Správní věda tak vytváří rozhodující vědecké zázemí pro zefektivňování podmínek i vlastního faktického uskutečňování správně právní praxe, a současně představuje velice cenný zdroj informací pro potřeby legislativních procesů v oblasti správního práva.

Ke vztahu vědy správního práva a správní vědy

Již z výše uvedené charakteristiky předmětu a metod správní vědy je zřejmé, že správní věda má úzkou a logickou spojitost s vědou správního práva, která se svým základním posláním, zjednodušeně vyjádřeno, zaměřuje na právní aspekty veřejné správy.

Společným cílem vědy správního práva a správní vědy a posláním obou těchto disciplin přitom je trvale zajišťovat zdokonalování veřejné správy, a to jak v rovině její právní úpravy, tak potom i v oblasti jejího reálného uskutečňování.

V uvedeném smyslu také správní věda vzhledem ke svému zaměření, tj. vzhledem k předmětu zkoumání a nakonec i vzhledem k užívaným metodám výzkumu, významným způsobem doplňuje vědu správního práva. Zatímco věda správního práva zkoumá veřejnou správu jako jev upravený normami správního práva, tedy prakticky normy správního práva a jimi upravené společenské vztahy, správní věda zkoumá veřejnou správu jako komplex jevů a procesů jež jsou výrazem fakticity správně právní praxe v mezích platného správního práva. Věda správního práva tedy zkoumá správní právo jako právně normativní systém, upravující veřejnou správu, správní věda potom zkoumá tuto veřejnou správu jako výraz její organizace a činnosti, tedy veřejnou správu samu o sobě, a v tomto smyslu je potom správní věda vědou o veřejné správě, vědou zajišťující vědeckost veřejné správy.

Porovnáním vědy správního práva na jedné straně a správní vědy na straně druhé, tak skutečně lze nepochybně dospět k jejich chápání jako dvou relativně samostatných nicméně vzájemně velmi úzce souvisejících vědních disciplin, a to zejména s ohledem na odlišnosti v předmětu těchto disciplin, jakož i v jimi využívaných metodách zkoumání. To, že se každá z těchto věd ze svého pohledu a za použití rozdílných metod výzkumu zabývá zkoumáním veřejné správy, není jen jejich odlišovacím znakem, nýbrž svědčí to i o jejich vzájemném vztahu, jenž se koncentrovaně projevuje zejména v oboustranném zohledňování relativně samostatně získávaných vědních poznatků.

To souvisí s tím, že teprve poznatky obou těchto vědních disciplin ve svém souhrnu umožňují, pod zorným úhlem potřeb optimalizace veřejné správy, optimalizovat nejen veřejnosprávní realitu, ale i právní úpravu veřejné správy, která vymezuje její právní rámec a na veřejnosprávní realitu zpětně rozvojově, nebo také retardačně, působí.

* * *

S U M M A R Y

On the Conception of Administrative Law and the Administrative Science

The need of scientific examination of the gradually realized change of public administration finally resulted in two relatively independent scientific approaches, namely the so called science of administrative law and the so called administrative science, the former studying the legal regulation of public administration as such, the latter the organization and activities of public administration in practice, taking into account the limits of the valid administrative law regulation.

Even though the mutual relationship of these scientific branches underwent certain development, it is still substantiated to keep such different approaches to the regulation of public administration. At the same time, the knowledge of both branches complement each other.

K některým otázkám právní úpravy obchodních společností v rámci Evropských společenství

Jarmila POKORNÁ

Úvodní poznámky

Svoboda usazování a svoboda pohybu kapitálu vyvolaly nutnost harmonizace v oblasti práva obchodních společností, protože vzájemně kompatibilní právní regulace této oblasti v jednotlivých členských státech Evropských společenství (dále jen EC) je nezbytná pro realizaci uvedených svobod.

Z hlediska svobody usazování jsou harmonizačním úsilím sledovány především tyto cíle¹:

- odstranění právních překážek, které by společností bránily v přesídlování na území jiných členských států, v sdružování či splynutí se společnostmi z jiných členských států a zřizování dceřinných společností v jiných členských státech,
- vytvoření srovnatelných právních podmínek pro vznik a činnost společností v jednotlivých státech EC, aby nedocházelo ke zkreslování hospodářské soutěže na trhu EC, aby díky rozdílnému právnímu rámci pro činnost totožných forem společností nedocházelo k neoprávněnému zvýhodňování společností zřízených či činných v některých členských státech EC,
- dosažení stavu, kdy o přesídlení společnosti, založení dceřinné společnosti apod. nerozhodují hlediska formální (tedy více či méně přísná úprava práva obchodních společností v jednotlivých členských státech), ale hospodářská: nalezení podmínek, v nichž má společnost nejlepší předpoklady pro svůj rozvoj,
- sociální a demokratizační cíle: zejména vliv pracovníků na rozhodovací procesy ve společnosti, jejich ochrana při prodeji podniku, informační povinnost společností ve vztahu k pracovníkům.

¹Viz též Král, R.: Úvod do společenského práva ES, sborník ze semináře Seznamujeme se s právem ES, Sekuron, Praha 1991

Z hlediska svobody pohybu kapitálu² patří právo obchodních společností k těm oblastem, které vytvářejí rámec pro fungování kapitálového trhu. Každý pohyb kapitálu společností (vklad k financování potřeb společnosti, převody obchodních podílů či akcií, emise akcií) se odráží jednak ve vnitřních poměrech společnosti (změna poměru sil při utváření vůle společnosti), jednak i ve vnějším prostředí (součást kapitálového trhu – vliv na postavení věřitelů a dlužníků společnosti, vliv na pohyb kursu akcií, změna rizik spojených s kapitálovými investicemi). Harmonizace na tomto poli sleduje především zvýšení bezpečnosti investování kapitálů ochranou společníků obchodních společností i ochranou třetích osob vstupujících do právních vztahů ke společností.

Harmonizační úsilí v oblasti práva obchodních společností musí být samozřejmě provázeno obdobnými snahami i v mnoha dalších souvisejících právních oblastech, zejména v daňovém právu, protože srovnání daňových podmínek představuje jeden z výchozích bodů v úvahách o založení či přesídlení společností (viz věc Queen, RS 81/87, Slg. 1988, str. 5483). Zaměření a omezený rozsah tohoto příspěvku však nedovoluje bližší rozbor uvedených otázek.

Výchozím bodem pro harmonizaci byla myšlenka všestranného propojení trhu ve smyslu plné svobody usidlování podniků v rámci EC. Díky vytvoření srovnatelných právních podmínek měl být podnikům ulehčen přístup na zahraniční trhy a měla být podpořena myšlenka svobodné volby místa, kde budou vyvíjet svoji podnikatelskou činnost.

Z nástrojů, které měla pro tento účel EC k dispozici se jako nejvhodnější jevíly směrnice, které umožňovaly dosáhnout určitý jednotný standard právní úpravy, ale při tom ponechávaly členským státům dostatek volnosti k tomu, aby zvolená úprava navazovala i na národní právní tradice. Pro oblasti, jejichž harmonizace byla na základě směrnic jen obtížně dosažitelná, bylo uvažováno o využití institutu mezinárodní smlouvy. Nejnovější vývoj, zejména směrnice přijímané v posledních letech, se od této koncepce poněkud odchyľují ve směru posílení tlaku na vytváření jednotného komunitárního práva a omezují prostor ponechávaný jednotlivým státům k volbě prostředků a způsobu, jímž by mělo být obsahu směrnic vyhověno.

Vedle směrnic a mezinárodních smluv ovšem nezůstalo stranou ani vytváření evropského komunitárního práva pomocí nařízení. Výchozí myšlenkou zde bylo vypracování právní úpravy pro nadnárodní formy obchodní společnosti, která by dovolila překonat rozdíly národních právních řádů neodstranitelné pomocí směrnic a redukovat na minimum organizační i psychologické zábrany, které stály v cestě realizaci svobody podnikání a pohybu kapitálu. Současně by se tak umožnil vznik homogenních hospodářských jednotek, které by měly vlastní hospodářské koncepce i cíle a v jejichž rozhodovacích procesech by nebyly preferovány dílčí zájmy jednotlivých účastníků těchto podnikatelských spojení. Pro jednotlivé národní společnosti by se tak otevřela možnost přizpůsobit svoji vnitřní organizaci i činnost hospodářským

²Assmann, H. D., Buck, P.: Europäisches Kapitalmarktrecht, Europäisches Wirtschafts- und Steuerrecht č. 4 a 5/1990, str. 118

poměrům, které přináší trh společností. Dosud bylo však pomocí nařízení vytvořeno pouze Evropské hospodářské zájmové sdružení (Europäische Wirtschaftliche Interessensvereinigung – EWIV), u něhož je výchozí idea omezena ve dvou směrech:

1. je formou pro zahraniční kooperaci podniků a příslušníků svobodných povolání, na jejímž základě ale nemůže být rozvinuta žádná vlastní podnikatelská činnost, má jen funkci podpory hospodářského úsilí svých členů,
2. nepředstavuje žádnou opravdu autonomní evropskou formu společnosti, neboť využívá právních forem, které dávají k dispozici právní řády jednotlivých členských států (např. v Německu je pojmáno jako veřejná obchodní společnost).

Návrh statutu Evropské akciové společnosti (Europäische Aktiengesellschaft, Societas Europaea, S.E.), který byl poprvé uveřejněn v r. 1970 a v r. 1975 zásadně změněn, zatím naráží na dosud nepřekonatelné rozpory ve stanoviscích členských států, zejména pokud jde o účast zaměstnanců na rozhodování společnosti (Arbeitnehmermitbestimmung). Jeho přijetí proto nelze v dohledné době očekávat.

Harmonizace pomocí směrnic

Směrnice jsou vydávány na základě čl. 100 Smlouvy (článek upravuje harmonizaci práva členských států EC obecně) a čl. 54 odst. 3 písm. g Smlouvy (toto ustanovení Smlouvy se týká pouze harmonizace v oblasti práva obchodních společností). Celkem by v této oblasti mělo být vydáno 13 směrnic, z nichž bylo již připraveno a schváleno devět (směrnice č. 1 – 4, 6 – 8, 11 a 12), jako návrh Komise jsou připraveny směrnice č. 5, 10 a 13 a ve stadiu přípravy se nachází směrnice č. 9. Některé již dříve přijaté směrnice byly též od doby svého přijetí novelizovány.

Přehled a charakteristika směrnic³

První směrnice Rady EC z 9. 3. 1968 (68/151/EHS) o ochranných opatřeních v zájmu společníků a třetích osob (publikace ABl. L 65/8 z 14. 3. 1968)

Směrnice platí pro akciové společnosti, společnosti s ručením omezeným a komanditní společnosti na akcie a její obsah lze rozčlenit do tří okruhů (odpovídají tomu tři oddíly směrnice):

1. povinnost zveřejnění listin a údajů, které se týkají společností (zřizovací listina, údaje o orgánech společnosti, které jsou oprávněny jednat navenek a společnost řídit, rozsah základního jmění, bilance a výkaz zisků a ztrát, zrušení

³Stručný přehled obsahu směrnic podává Antonín Kanda ve stati Problematika sblížení národních právních norem členských států Evropských společností v oblasti práva obchodních společností, Právník č. 5/1992, str. 401. Dále se obsahem směrnic zabývá seriál článků v časopise Hospodářství a právo, konkrétně č. 8/1991, str. 602, č. 9/1991, str. 674, č. 3/1992, str. 196, č. 4/1992, str. 268, č. 5/1992, str. 359.

společnosti, soudní rozhodnutí o neexistenci společnosti, údaje o likvidátorech, likvidační závěrka). Každý stát je povinen založit pro registraci uvedených údajů příslušné rejstříky, které budou veřejně přístupné.

2. Platnost závazků, které společnost převzala: je upravena otázka právních úkonů učiněných před vznikem společnosti a závaznost právních úkonů učiněných příslušnými orgány společnosti.
3. Prohlášení o neexistenci společnosti (Nichtigkeit der Gesellschaft): musí být vysloveno soudem a jen z důvodů, které jsou ve směrnici taxativně vyjmenovány (chybí zřizovací akt, společnost má předmět činnosti odporující právu nebo veřejnému pořádku, zřizovací akt nemá některé podstatné náležitosti, nebylo dbáno předpisů o splacení minimálních částek na základní kapitál, některý ze společníků nebyl způsobilý k právním úkonům, společnost byla založena méně než dvěma společníky, jestliže to odporuje právním předpisům příslušného státu). Kromě uvedených případů neexistence nemůže být společnost prohlášena za neexistující, absolutně nebo relativně neplatnou. Rozhodnutí soudu o neexistenci musí být sděleno třetím osobám a společnost vstupuje do likvidace.

Členským státům byla dána lhůta 18 měsíců k tomu, aby svoje národní právní úpravy přizpůsobily požadavkům směrnice. Zajímavé je, že poslední vnitrostátní úpravy byly provedeny v Belgii až v roce 1973.

Druhá směrnice Rady EC z 13. 12. 1976 (77/91/EHS) o založení akciové společnosti, zachování jejího základního jmění a jeho změnách (publikace ABl. L 26/1 z 31. 1. 1977)

Směrnice se týká výhradně akciových společností a postihuje základní otázky jejich vzniku a majetkových poměrů:

- minimální údaje, které musí obsahovat zřizovací akt a stanovy akciové společnosti,
- minimální výše základního jmění je stanovena na 25 000 ECU,
- vklady do společnosti mohou spočívat pouze v majetku se stanovitelnou hospodářskou hodnotou, ne v závazcích k poskytnutí služeb nebo práce,
- akcie nesmějí být při své emisi prodávány pod nominální hodnotou,
- na upsané akcie musí být splaceno v okamžiku založení společnosti 25 % jejich nominální hodnoty,
- kromě právní úpravy snížení základního jmění nesmějí být akcionáři zproštěni své povinnosti splatit upsané akcie,
- kromě případů snížení základního jmění nesmí být akcionářům poskytnuty žádné platby, jestliže by tím došlo k poklesu základního jmění pod hodnotu uvedenou ve zřizovacím aktu společnosti a stanovách,

- výše podílu vyplácená akcionářům je tvořena z podílu na hospodářském výsledku daného roku včetně podílu na zisku a rezervách přenesených z dřívějších let minus ztráty z minulých let a platby na zákonem nebo stanovami předepsané rezervy,
- podíl, o němž akcionář věděl nebo s ohledem na okolnosti vědět musel, že je neoprávněně vyplacen, podléhá vrácení,
- při těžkých ztrátách základního jmění musí být svolána valná hromada, aby rozhodla o zrušení společnosti nebo o přijetí jiných opatření,
- společnost nesmí upisovat vlastní akcie,
- právní řády členských států EC upraví podle zásad obsažených ve směrnici případy, kdy společnost nabude vlastních akcií,
- právní řády členských států upraví rovněž postup při snižování a zvyšování základního jmění.

Tato směrnice byla změněna směrnicí č. 92/101/EHS z 23. 11. 1992 (publikace ABl. L 347/64 z 28. 11. 1992), která upravuje vztah mateřské a dceřinné společnosti, pokud jde o vlastnictví rozhodujícího množství akcií mateřskou společností a úpravu hlasovacího práva s těmito akciemi spojeného.

Třetí směrnice Rady EC z 9. 10. 1978 (78/855/EHS) o fúzí akciových společností (publikace ABl. L 295/36 z 20. 10. 1978)

Směrnice se týká výhradně akciových společností a ukládá členským státům upravit pravidla pro slučování dvou nebo více akciových společností a pro splynutí společností. Definuje pojmy sloučení a splynutí a stanoví postup pro slučující se nebo splývající společnosti, aby byla zachována práva akcionářů i věřitelů dotčených společností a dalších osob, jichž by se sloučení nebo splynutí mohlo dotknout (např. majitelé cenných papírů, k nimž se váží zvláštní práva). Upraveny jsou rovněž podmínky, za nichž může soud prohlásit sloučení nebo splynutí za neexistující (Nichtigkeit der Verschmelzung). Směrnice se zabývá i sloučením mateřské a dceřinné akciové společnosti. Práva pracovníků při sloučení nebo splynutí jejich zaměstnavatelských společností upravuje zvláštní směrnice – směrnice z 14. 2. 1977 (77/187/EHS) o zachování nároků pracovníků při přechodu podniků a závodů nebo jejich částí (publikace ABl. L 61/26 z 5. 3. 1977).

Čtvrtá směrnice Rady EC z 25. 7. 1978 (78/660/EHS) o roční závěrce obchodních společností (AbI. L 222/11 z 14. 8. 1978)

Tato směrnice se týká akciových společností, komanditních společností na akcie a společností s ručením omezeným a obsahuje velmi podrobná pravidla pro údaje, které musí být obsaženy v roční účetní závěrce. Směrnice při tom přihlíží k velikosti společnosti a stanoví, že společnosti, u nichž celková suma roční bilance nepřesáhne

1 000 000 evropských měnových jednotek, čistý obrát 2 000 000 evropských měnových jednotek a průměrný počet zaměstnanců 50 osob, mohou předložit zkrácenou bilanci, a pro společnosti, jejichž celková bilanční suma nepřesáhne 4 miliony evropských měnových jednotek, čistý obrát 8 milionů a počet zaměstnanců 250, jsou povoleny odchylky v jednotlivých položkách bilance.

Vedle podrobného výčtu jednotlivých součástí a položek roční závěrky obsahuje tato směrnice i pravidla pro ocenění jednotlivých položek roční závěrky. Řádně schválená roční závěrka pak musí být zveřejněna způsobem, který upraví právní řády členských států EC.

V roce 1984 byla tato směrnice změněna v souvislosti se zavedením jednotné měnové jednotky EC – ECU a změnami její hodnoty. Uvedené hraniční ukazatele byly přepočítány na ECU (směrnice z 27. 11. 1984 č. 84/569/EHS, publikace ABl. L 314/28 z 4. 12. 1984).

K další změně došlo v roce 1990, kdy byly výše uvedené hraniční ukazatele zvýšeny a provedeny některé další změny, pokud jde o povinný obsah roční účetní závěrky u menších společností (směrnice z 8. 11. 1990 č. 90/604/EHS, ABl. L 317/57 z 16. 11. 1990).

Směrnicí z 8. 11. 1990 č. 90/605/EHS (AbI. L 317/60 z 16. 11. 1990) pak byla působnost čtvrté směrnice rozšířena i na osobní společnosti (veřejná obchodní společnost, komanditní společnost).

Návrh páté směrnice o struktuře akciové společnosti a o oprávněních a povinnostech jejich orgánů (publikace ABl. C 131/49 z 13. 12. 1972, změněné návrhy byly publikovány v ABl. C 240/2 z 9. 9. 1983 a ABl. C 7/4 z 11. 1. 1991)

V procesu přípravy páté směrnice narazilo harmonizační úsilí Komise a Rady EC na zásadně rozporná stanoviska členských států, pro která se do dnešního dne nepodařilo najít přijatelný kompromis.

Rozpory se týkají především systému, jímž by měly být uspořádány vnitřní orgány akciové společnosti. Právo akciových společností ve Spolkové republice Německo a Nizozemí vychází z tzv. dualistického principu, kdy vedle valné hromady jako vrcholného orgánu společnosti působí ještě představenstvo a dozorčí rada. Tzv. monistický princip, kdy vedle valné hromady existuje pouze jediný orgán – správní rada – obsahují právní řády Francie, Belgie a Itálie a je bližší i oblastí anglosaského práva.

Změněný návrh Páté směrnice proto ve své kapitole II obsahuje ustanovení, podle něhož mají sice členské státy EC upravit strukturu akciové společnosti na dualistickém principu, ale současně mohou připustit, aby si společnost sama příslušný systém zvolila. Za tím účelem upravuje podrobněji v kapitole III systém dualistický (orgán řídicí a dozorčí) a v kapitole IV systém monistický (správní orgán slučující obě funkce).

Druhou oblastí významných rozporů mezi členskými státy je spoluúčast zaměstnanců společnosti na řídicích a rozhodovacích procesech. Zatímco v oblasti německé

kého práva je tato problematika velmi diskutována a upravena právními předpisy (Mitbestimmungsrecht), ve Velké Británii zákonná úprava není a otázka je ponechána obsahu kolektivních smluv.

Návrh Páté směrnice ve svém změněném znění proto nabízí členským státům kompromisní řešení spočívající v tom, že účast zaměstnanců na řízení společnosti je předepsána pouze pro společnosti s více jak 1 000 pracovníků (včetně dceřinných společností), a to jen v případě, pokud s tím většina pracovníků souhlasí. Jako základní formu této spoluúčasti předvídá směrnice účast v dozorčí radě v dualistickém systému a účast ve správním orgánu v monistickém systému. Místo toho mohou ovšem členské státy upravit účast zaměstnanců na řízení společnosti ve formě úpravy v tarifní smlouvě nebo ve formě zvláštního orgánu zastupujícího zaměstnance (Arbeitnehmervertretung).

Dlouhá doba, která uplynula od publikace změněného návrhu i skutečnost, že v roce 1991 byla publikována další změna, která se ovšem převážně týkala práv spojených s akciemi, dává tušit, že v dohledné době nelze přijetí definitivního textu Páté směrnice očekávat.

Šestá směrnice Rady EC z 17. 12. 1982 (82/891/EHS) o rozdělení akciových společností (publikace ABL L 378/47 z 31. 12. 1982)

Směrnice zahrnuje opět pouze akciové společnosti a doplňuje svým způsobem Třetí směrnici o fúzích akciových společností. Obdobně jako tato směrnice upravuje dva způsoby rozdělení akciové společnosti, a to převzetí části rozdělované společnosti nejméně dvěma dalšími akciovými společnostmi nebo rozdělení spojené se založením nejméně dvou nových akciových společností na místo společnosti původní. Pro obě cesty pak platí, že původní akciová společnost zaniká. V této souvislosti je opět upravena ochrana práv akcionářů, věřitelů a dalších dotčených osob a pro nároky zaměstnanců se použije již citované směrnice 77/187/EHS z 14. 2. 1977.

Šedá směrnice Rady EC z 13. 6. 1983 (83/349/EHS) o konsolidované účetní závěrce (publikace ABL L 193/1 z 18. 7. 1983)

Tato směrnice navazuje svým způsobem na Čtvrtou směrnici a upravuje sestavování účetní závěrky pro případ, že společnost má ještě dceřinnou společnost (společnost, v níž má jako akcionář nebo společník rozhodující vliv). Pouze účetní závěrka, která zahrnuje i tuto dceřinnou společnost, může poskytnout pravdivý obraz o majetkových poměrech mateřské společnosti a po svém zveřejnění zaručit ochranu všech dotčených osob. Směrnice podrobně upravuje, v jakých případech mají být do závěrky zahrnuti i dceřinné společnosti, stanoví způsob sestavení závěrky, přičemž se odvolává na Čtvrtou směrnici. Rovněž této směrnice se dotkly změny obsažené ve směrnících č. 90/604/EHS a 90/605/EHS – viz výše v souvislosti se Čtvrtou směrnici.

Osmá směrnice Rady EC z 10. 4. 1984 (84/253/EHS) o požadavcích na osoby provádějící povinné přezkoumávání ročních účetních závěrek (publikace ABL L 126/20 z 12. 5. 1984)

Směrnice navazuje na obě "účetní" směrnice (čtvrtá a sedmá) a vztahuje se na osoby, které provádějí povinná přezkoumávání ročních účetních závěrek a konsolidovaných závěrek. Mohou to být osoby fyzické, které splňují požadavky vymezené v čl. 3 – 19 Směrnice nebo právnické osoby, které splňují minimálně požadavky čl. 2 odst. 1 písm. b Směrnice. Pro obě skupiny osob je pak předepsáno, že musí být nezávislé a že svou činnost jsou povinny vykonávat s potřebnou odbornou péčí. Seznam těchto osob musí být zveřejněn.

Příprava Deváté směrnice

Již od počátku 70. let existují snahy o sjednocení koncernového práva. Předběžný návrh harmonizační úpravy pomocí Deváté směrnice zatím ztroskotává na regulačním systému, z něhož by harmonizace měla vycházet (právní úprava vztahů v rámci koncernů je obsažena v zásadněji míře v právních rádech Německa a Portugalska, méně již ostatních členských států EC).

Návrh Desáté směrnice o mezinárodních fúzích akciových společností (publikace ABL C 23/11 z 25. 1. 1985)

Zatímco úprava Třetí směrnice směřuje k harmonizaci právní regulace fúzí akciových společností, které podléhají téměř národnímu právnímu režimu, zabývá se návrh Desáté směrnice fúzemi společností spravovaných různými právními rády členských zemí. Obsah návrhu využívá v podstatě text Třetí směrnice a stanoví, za jakých podmínek se použijí její ustanovení. S ohledem na to, že fúze spojují akciové společnosti podléhající různým právním režimům, obsahuje i kolizní normy, které určují, kterým právním řádem se daná konkrétní otázka bude řídit.

Jedenáctá směrnice Rady EC z 21. 12. 1989 (89/666/EHS) o zveřejňování údajů o pobočných závodech, které byly zřízeny v členském státě společnostmi různých právních forem podléhajícími právnímu řádu jiného členského státu (publikace ABL L 395/36 z 30. 12. 1989)

Směrnice rozšiřuje obsah První, Čtvrté, Sedmé a Osmé směrnice i na pobočné závody zakládané v jiných členských státech. Určuje, které doklady a údaje se zveřejňují o pobočném závodě i zakládající společnosti, řeší otázku jazyka těchto dokumentů apod. Směrnice pamatuje i na pobočky ze států, které nejsou členy EC,

pokud jsou založeny společnostmi, jejichž právní forma je srovnatelná s právní formou, pro niž se použije První směrnice, a podrobuje je stejnému režimu jako mají pobočné závody založené společnostmi z členských států EC.

Dvanáctá směrnice Rady EC z 21. 12. 1989 (89/667/EHS) o společnosti s ručením omezeným, která má pouze jediného společníka (publikace ABl. L 395/40 z 30. 12. 1989)

Směrnice umožňuje členským státům upravit tuto formu společnosti s ručením omezeným, reguluje její vnitřní poměry (společník vykonává práva valné hromady) a stanoví, že smlouvy mezi společníkem a jím zastoupenou společností musí mít formu protokolu nebo písemnou formu. Státy nemusí úpravu této formy společnosti s ručením omezeným přijímat, pokud mají ve svých právních řádech úpravu, podle níž i jediný podnikatel může mít podnik, v němž ručí jen omezeně do výše majetku tohoto podniku, podnik je zřízen pro určitou činnost a ochranná ustanovení ve vztahu k tomuto podniku jsou slučitelná s Dvanáctou směrnicí i směrnicemi, které jsou použitelné na společnost s ručením omezeným.

Návrh třinácté směrnice o nabídkách na převzetí akcií (publikace ABl. C 64/8 z 14. 3. 1989, změna ABl. C 240/7 z 26. 9. 1990)

Návrh se týká jen akciových společností a komanditních společností na akcie a má zamezit nežádoucím dopadům takových transakcí, při nichž se akcionářům jedné společnosti (cílová společnost) nabízejí za akcie této společnosti buď peníze (koupě akcií) nebo akcie, které vydala nabízející společnost (směna). Účelem těchto operací je ovládnutí cílové společnosti pomocí nabytí kontrolního balíku akcií.

Návrh definuje pojmy "cílová společnost, nabídka na převzetí, strany nabídky, nabízející", stanoví úkoly, které by vyplývaly z této směrnice pro státní dohled nad kapitálovým trhem, upravuje postup při nabídkách (zveřejnění), stanoví náležitosti, které musí mít nabídka, upravuje její změny, zpětvzetí a neplatnost.

Harmonizace pomoci mezinárodních smluv

Předmětem dosud jediné mezinárodní smlouvy, která byla na tomto poli sjednána, je vzájemné uznávání společností a právnických osob (smlouva z 29. 12. 1968). V roce 1971 byla rozšířena protokolem, který přenesl na Evropský soudní dvůr kompetenci k výkladu této smlouvy. Smlouva však ještě nevstoupila v platnost, protože nebyla ratifikována všemi členskými státy EC.

Další smlouvy, smlouva o přeložení sídla společnosti z jednoho do druhého členského státu, je zatím ve stadiu příprav.

Osud další zamýšlené smlouvy (smlouva o mezinárodním sloučení akciových společností) bude závislý na projednávání návrhu Desáté směrnice o společnostech (viz výše ad 2.1).

Unifikace pomocí nařízení

Evropské hospodářské zájmové sdružení⁴

Bylo upraveno nařízením Rady č. 2137/85 z 25. 7. 1985 o vytvoření Evropského hospodářského zájmového sdružení (Europäische wirtschaftliche Interessenvereinigung - EWIV), publikace ABl. L 199/1 z 31. 7. 1985. Vzorem pro úpravu bylo francouzské "groupement d'intérêt économique" jako právní forma spolupráce ekonomických subjektů.

Evropské hospodářské zájmové sdružení (dále jen EHZS) je novou nadnárodní společenstevní formou, která má ulehčit mezinárodní spolupráci podnikatelům a příslušníkům svobodných povolání v rámci EC narážející v klasických formách na nutnost volby práva a tedy na právní i psychologické obtíže. Vznikla tak pružná právní forma sdružování vhodná zejména pro provádění zahraniční hospodářské činnosti malými a středními podniky, které by jinak samy o sobě tyto aktivity mohly rozvinout jen s obtížemi nebo vůbec. EHZS je vhodným právním rámcem pro např. společné vědecko-výzkumné projekty, společný vývoj technologií, společné hledání odbytových možností či poskytování služeb na evropském trhu. Vytvoření EHZS nevyžaduje velké finanční prostředky a jeho činnost může být omezena jen na velmi úzkou oblast.

Vznik EHZS

Vyžaduje se uzavření smlouvy minimálně dvěma subjekty (právnická osoba musí být zřízena podle práva některého z členských států EC a mít tam svoje sídlo, fyzická osoba musí vykonávat svou činnost nebo jinou podnikatelskou aktivitu na území EC nebo tam poskytovat služby) a registrace ve rejstříku, který členské státy určí jako příslušný. Vnitrostátní úprava členských států určí, zda takto registrované sdružení je právnickou osobou nebo nikoli, ale na základě nařízení je registrované EHZS nositelem práv a povinností, může svým jménem uzavírat smlouvy, konat jiné právní úkony a vystupovat před soudem. Sdružení nesmí mít více než 20 účastníků.

Zakládací smlouva musí mít tyto náležitosti:

- jméno sdružení s dodatkem, že jde o toto sdružení (plným názvem nebo zkratkou),
- sídlo sdružení - musí ležet na území EC,
- předmět činnosti, pro který bylo založeno,
- jména nebo obchodní názvy, právní forma, bydliště nebo sídlo členů a údaje o jejich případné registraci v národních rejstřících,
- doba trvání sdružení, pokud není založeno na dobu neurčitou.

⁴O EHZS např. Hartard, M.: Die Europäische wirtschaftliche Interessenvereinigung - EWIV - mit Sitz in Frankreich, Europäisches Wirtschafts- und Steuerrecht č. 7 a 8/1991, str. 215

Čl. 7 nařízení předepisuje, které údaje musí být zaneseny v národních rejstřících ohledně EHZS a které listiny tam musí být uloženy. Registrace musí být zveřejněna v příslušném ústředním listě a údaje a listiny musí být u rejstříku veřejně přístupné, režim upraví právo daného členského státu. Založení EHZS se oznámí v Úředním listě EC.

Účel EHZS

Sdružení samo není založeno k dosahování zisku, jeho účelem je ulehčovat a rozvíjet činnost jeho členů, popř. zlepšovat a zvyšovat výsledky této činnosti. Jeho činnost musí souviset s hospodářskou činností jeho členů a spočívá v aktivitách pomocného charakteru. Sdružení proto nesmí nabývat řídicího vlivu nad činností svých členů, nesmí je řídit, nesmí nabývat podílů na nich a jejich akcií, zaměstnávat více než 50 osob nebo být členem jiného EHZS.

Orgány EHZS

Orgány jsou podle čl. 16 nařízení

- společně jednající členové (orgán na způsob valné hromady v obchodních společnostech) a
- jeden nebo více jednatelů.

Zakládací smlouva může upravit další orgány včetně jejich pravomocí.

Členové jednající jako orgán mohou přijmout jakýkoli závěr k uskutečnění předmětu činnosti sdružení. Každý člen má jeden hlas, ale podle zakládací smlouvy může mít i hlasů více, pokud tak ale nezíská většinu. Čl. 17 odst. 2 nařízení vypočítává případy, u nichž je k rozhodnutí zapotřebí jednomyslnosti, jinak je potřebná většina určená smlouvou, pokud smlouva neříká nic, je nutno přijímat všechna rozhodnutí jednomyslně.

Jednatelé vedou činnost sdružení, jsou určeni zakládací smlouvou nebo rozhodnutím společně jednajících členů. Zastupují sdružení navenek a omezení jejich jednatelské pravomoci zakládací smlouvou je vůči třetím osobám neúčinné. Pokud je jednatelů více, jednají každý sám, pokud však zakládací smlouva neurčuje, že mohou jednat pouze společně.

Majetkové poměry

Zisky docílené EHZS jsou zisky jeho členů a rozdělují se způsobem určeným zakládací smlouvou, jinak stejným dílem. Pokud jsou výdaje vyšší než zisk, snáší je členové v poměru určeném zakládací smlouvou, jinak stejným dílem. Výsledky hospodářské činnosti členů se zdaňují jen u těchto členů.

Člen sdružení ručí bez omezení za všechny závazky, které sdružení převzalo. Následky ručení určí vnitrostátní právo každého státu. Věřitelé se ale až do konce majetkového vypořádání sdružení mohou obrátit na jednotlivého jeho člana se svými pohledávkami jen tehdy, jestliže nejprve požádali o splnění EHZS a toto nezaplatilo v přiměřené lhůtě.

Členství ve sdružení

Člen může svůj podíl na sdružení postoupit jinému členu nebo třetí osobě, ale postoupení je účinné, jen je-li ostatními členy jednomyslně schváleno. Rovněž jednomyslně rozhodují členové o přijetí nového člana. Nový člen ručí za závazky sdružení stejně jako ostatní, a to i za ty, které vznikly před jeho vstupem do sdružení.

Členu je možno rovněž vypovědět buď za podmínek smlouvy nebo na základě jednomyslného souhlasu ostatních členů. Každý člen může rovněž sám podat výpověď, má-li k tomu důležité důvody.

Člen může být ze sdružení vyloučen z důvodů uvedených ve smlouvě nebo v případě hrubého porušení povinností nebo způsobí-li těžké poruchy v práci sdružení nebo sdružení takto ohrozí. Vyloučení musí vyslovit soud na základě společného návrhu většiny členů nebo ostatních členů, pokud smlouva neurčuje něco jiného.

Členství rovněž zaniká smrtí člana, nebo pokud člen neodpovídá podmínkám členství vyjádřeným v čl. 4 odst. 1 nařízení. V případě smrti nemůže nastoupit do sdružení právní nástupce zemřelého, ledaže by bylo jiné ustanovení ve smlouvě nebo že by s tím jednomyslně souhlasili ostatní členové.

Zánik sdružení

Sdružení může být zrušeno rozhodnutím svých členů, rozhodnutí musí být jednomyslné, pokud smlouva neurčuje nic jiného. Sdružení musí být rozhodnutím zrušeno,

- pokud uběhla doba, na kterou bylo omezeno,
- nastoupil jiný důvod pro zrušení uvedený ve smlouvě,
- účelu sdružení bylo dosaženo,
- účel sdružení již nelze uskutečňovat,
- sdružení dále nespĺňuje podmínky uvedené v čl. 4 odst. 2 nařízení (dvě osoby z různých členských států).

Zrušení EHVS může rovněž vyslovit soud (čl. 32 nařízení).

Zrušení vede k likvidaci. Likvidace a její závěrka podléhají vnitrostátnímu právu stejně jako konkursní řízení pro platební neschopnost nebo zastavení plateb.

Evropská akciová společnost (Societas Europaea, S. E.)

Dosavadní vývoj

Historie⁵ evropské akciové společnosti je již stará a sahá až do r. 1959, kdy se objevují první myšlenky na zřízení takové právní formy. V polovině 60. let byl předložen přípravný návrh a detailní návrh stanov evropské akciové společnosti zveřejnila Komise v roce 1970. Tento návrh byl několikrát přepracováván a konečně předložen znovu v r. 1975. Evropská akciová společnost byla pojímána jako samostatná právní forma nadnárodního charakteru. Tomu odpovídala i šíře otázek, kterých se návrh týkal: detailní předpisy o založení, povinnost zveřejnit účetní závěrky, vlastní úprava koncernového práva, daňové předpisy, předpisy o účasti zaměstnanců na řízení společnosti. Po delší diskusi byla Komise nucena tento návrh podstatně změnit, a předložila proto v r. 1989 návrh nový (ABl. C 263/41 z 16. 10. 1989), který byl ve svém rozsahu značně zúžen:

- stanovy jsou prostřednictvím odkazů spojeny s národními právními rády a dosud přijatými směrnicemi Rady vydanými k harmonizaci práva obchodních společností,
- návrh je v podstatě strukturován podle základních problémů vzniku a existence každé akciové společnosti (způsob vzniku, ustanovení o základním jmění, úprava orgánů společnosti, účetní předpisy, ustanovení o zrušení, vypořádání a insolvenční, předpisy o sloučení s jinou společností),
- úprava účasti zaměstnanců na řízení společnosti byla z návrhu nařízení vyňata a byl připraven návrh zvláštní směrnice, která by měla tuto otázku upravovat.

Po relativně krátké době byl návrh nařízení o evropské akciové společnosti opět změněn (publikace změny ABl. C 176/1 z 8. 7. 1991) a stejný osud potkal i návrh směrnice o účasti zaměstnanců na řízení společnosti (změna publikována v ABl. C 138/8 z 29. 5. 1991)⁶.

⁵Abelshausen, T. E.: Grundfragen der Europäischen Aktiengesellschaft, Europäisches Wirtschafts- und Steuerrecht č. 3/1991, str. 58

⁶Na problémy spojené se snahami o jednotnou komunitární úpravu akciové společnosti upozorňuje Antonín Kanda ve stati cit. v pozn. 1

Vznik evropské akciové společnosti

Podmínkou vzniku evropské akciové společnosti je, aby její akcionáři nebyli z tožných členských zemí. Dosavadní akciové společnosti založení podle národních právních předpisů mohou proto vytvořit evropskou akciovou společnost jen svým spojením, ze společností s ručením omezeným může být evropská akciová společnost vytvořena ve formě holdingu, popř. mohou akciové společnosti nebo jiné formy obchodních společností vytvořit jako evropskou akciovou společnost společnou dceřinnou společnost, pokud zakládajícími subjekty jsou subjekty náležející různým členským státům EC nebo nově vzniklá společnost bude na území jiného členského státu, než je sídlo společností zakládajících. Upisované základní jmění musí obnášet minimálně 100 000 ECU, sídlo je určeno stanovami a musí ležet na území EC a musí v něm být vykonávána hlavní správa společnosti. V rámci EC je lze překládat, ale přeložení nesmí vést k zániku a založení nové právnické osoby. Evropská akciová společnost se v souladu se směrnicí 68/159/EHS zapisuje ve státě svého sídla do určeného rejstříku a musí uvádět ve svém názvu dodatek, že jde o evropskou akciovou společnost (S. E.).

Pokud jde o právní režim evropské akciové společnosti, určuje čl. 7 návrhu, že se spravuje ustanoveními tohoto nařízení a ustanoveními stanov, pokud je připuštěna odchylka od nařízení, a dále právem platným ve státě sídla evropské akciové společnosti a ustanoveními stanov, pokud to tento právní řád připouští.

Zřízení evropské akciové společnosti se oznamuje v Úředním listě EC, společnost nabývá právní subjektivitu okamžikem registrace u příslušného rejstříku.

Ustanovení o základním jmění a akciích

Základní jmění je vyjádřeno v ECU, je rozloženo do akcií, které znějí na ECU. Peněžní vklady musí být v den registrace společnosti splaceny z 25 %, ostatní vklady musí být plně splaceny nejpozději do pěti let od registrace. Základní jmění je možno vytvořit pouze vklady, které mají určitou majetkovou hodnotu, nelze poskytnout práci nebo služby. Není možno splatit méně, než činí jmenovitá hodnota akcie a akcionáři nemohou být své povinnosti poskytnout vklady zproštění (s výjimkou případu snížení základního jmění).

Dále obsahuje návrh nařízení pravidla pro zvýšení a snížení základního jmění. Upisování vlastních akcií je zakázáno a případy, kdy společnost nabude vlastních akcií, se posuzují podle národního práva státu sídla evropské akciové společnosti. Akcií může vlastnit více osob, ale práva z ní vyplývající mohou vykonávat jen prostřednictvím společného zástupce. S akciemi mohou být spojena různá práva, pokud jde ale o rozdělování zisku, jsou nepřipustné úrokové akcie. Akcie s omezeným hlasovacím právem nebo akcie, s nimiž není hlasovací právo spojeno, mohou být vydávány, jen když souhrn jejich nominálních hodnot činí maximálně 50 % základního jmění

a kromě hlasovacího práva musí zabezpečovat stejná práva jako akcie ostatních akcionářů. Dále z nich musí vyplývat speciální majetkové výhody a jejich držitelé se nezapočítávají při posuzování většiny nebo schopnosti valné hromady usnášet se.

Akcie jsou vydávány jako akcie na jméno nebo na majitele. Pokud jsou vydány akcie na jméno, vede společnost knihu akcionářů s údaji o jménu a sídle akcionáře, počtu a nominální hodnotě jeho akcií. Kniha musí být akcionářům přístupná. Vydávání jiných listin společností podléhá předpisům státu sídla evropské akciové společnosti (např. vydávání dluhopisů).

Orgány společnosti

Návrh nařízení opět vychází z dělení orgánů na soustavu podle modelu dualistického a monistického, přičemž volba modelu bude ponechána stanovám společnosti. Členské státy ale mohou evropským akciovým společností sídlícím na jejich území jeden ze systémů předepsat.

Návrh dále obsahuje úpravu řídicího a dozorčího orgánu při dualistickém systému a správního orgánu u monistického systému a společná ustanovení pro oba systémy (zde je např. upravena délka funkčního období, možnost opětovné volby, rozsah pravomoci dozorčího orgánu, resp. dozorčí složky orgánu správního, ochrana důvěrných informací, přijímání rozhodnutí orgány, odpovědnost za škodu u jejich členů).

Ve čtvrtém oddíle návrhu nařízení jsou pak obsažena ustanovení, která se týkají valné hromady:

- pravomoci a jednání: minimálně jedenkrát ročně na základě svolání řídicím nebo správním orgánem,
- akcionáři vlastníci minimálně akcie v rozsahu 10 % základního jmění mohou svolání valné hromady navrhnout,
- úprava náhradní valné hromady,
- změna v pořadí jednání,
- každý akcionář má právo účastnit se valné hromady, všichni mají právo na stejný přístup k informacím, hlasovací právo odpovídá podílu každého akcionáře na základním jmění společnosti.
- rozhodnutí valné hromady jsou přijímána většinou odevzdaných hlasů, pokud není v nařízení stanoveno jinak,
- rozhodnutí valné hromady jsou přezkoumatelná soudem.

Další ustanovení

Návrh nařízení dále obsahuje úpravu roční účetní závěrky a konsolidované roční účetní závěrky – odkazuje na příslušnou vnitrostátní úpravu, pokud do ní byla transformována směrnice č. 78/660/EHS.

Závěr návrhu pak tvoří ustanovení o zrušení, likvidaci a platební neschopnosti evropské akciové společnosti. Společnost může být zrušena na základě rozhodnutí valné hromady. Pokud uběhla doba, na kterou byla společnost založena, nebo bylo dosaženo jejího účelu, může valná hromada rozhodnout buď o zrušení nebo pokračování společnosti. Společnost musí být též zrušena, pokud přenesla svoje sídlo mimo území EC. Návrh k tomu podává akcionář nebo orgán společnosti – příslušným k rozhodnutí je zde soud.

Po zrušení společnosti následuje likvidace podle vnitrostátního práva státu sídla evropské akciové společnosti a společnost trvá až do ukončení likvidace. Rozdělení likvidačního zůstatku může následovat až po uspokojení věřitelů. Pro případ insolvence se postupuje podle vnitrostátních právních předpisů státu sídla společnosti.

Obdobně jako je tomu v případě návrhu Páté směrnice naráží i zde další postup jednání na základní rozpory, pokud jde o strukturu společnosti a právo zaměstnanců podílet se na řízení společnosti. Sporné jsou i otázky založení a přeložení sídla společnosti. Teprve budoucnost ukáže, nakolik se snahy Komise předložit návrh co nejstručnější a nalézající přijatelné kompromisy ukážou jako úspěšné.

* * *

S U M M A R Y

Some problems of the community law of the European Community

The essay contains information about the basic problems of the law arrangement of existence and activity of the trade companies within the framework of European Community. The target of it is to give the basic information and survey of the sources of the law. It doesn't concentrate on a detailed analysis of problems of the law.

In the first place the essay gives an outline of contents of single directives enacted by the Council of Ministers to harmonize the community law of single member countries. It deals with the directives that have been passed as well as with those that still exist only as bills, and it brings up the amendments of the directives carried out until the end of the first quarter of 1993.

Another center of the essay is the information about the regulations of the Council of Ministers. It analyses the already passed regulation of European Economic Interest Group (it's rise, organs, property means, membership of the group). Also it deals with the bill of the regulation of European Joint-stock Company and it brings up the problems connected with passing this regulation.

K zákonu o konkursu a vyrovnání¹

Karel MAREK

Úvodem

Účelem zákona o konkursu a vyrovnání (viz § 1) je uspořádání majetkových poměrů dlužníka, který je v úpadku.

„Cílem řízení konkursního je uspokojit z výtěžku prodeje kridatářova jmění stejnoměrně, i když jen částečně, jeho věřitele. Tímto neúplným uspokojením však pohledávky věřitelů nezaniknou. Lze je proto vymáhat na kridatáři i po skončení konkursního řízení, až dokud nebudou plně uspokojeny, a to z jeho majetku, který mu zbude nebo kterého dodatečně nabude.“² Bude-li ovšem jaký.

Zákon vymezuje dvě situace, kdy se dlužník do úpadku dostává. U prvé se nerozlišuje, o jakou osobu se jedná (může tedy obecně jít o osobu fyzickou nebo právnickou, nadanou oprávněním k podnikání nebo bez tohoto oprávnění). Zde je dlužník v úpadku, jestliže má více věřitelů a není schopen po delší dobu plnit své splatné závazky (zde byla účinnost zákona odložena § 67 zákona a posléze novelou;

¹Navazujeme a vycházíme ze Marek, K.; Schulz J.: K zákonu o konkursu a vyrovnání, Podniková organizace č. 5/1993, s. 15 – 22. V podrobnostech k základnímu textu zákona přitom můžeme odkázat na komentáře (které ovšem, vzhledem k době svého vydání, nemohly zahrnout všechny novely zákona) např. na Jedličková, E.; Skalický I.: Zákon o konkursu a vyrovnání, Montanex Ostrava, 1992, 80 s.; Zoulík, F.: Zákon o konkursu a vyrovnání, SEVT FRANCES, Praha 1992, 190 s.; pro praktickou činnost pak dále doporučujeme Eliáš, K.: Vzory soudních podání v obchodních věcech II, Prospektrum 1993, 176 s. Tato publikace je věnována jen podáním v řízení konkursním a podáním v řízení vyrovnávacím. Obsahuje návrhy na prohlášení konkursu, vyjádření k návrhu na prohlášení konkursu, vzetí návrhu na prohlášení konkursu zpět, návrh na zproštění správce konkursní podstaty funkce, odmítnutí funkce správce konkursní podstaty, žádost správce podstaty o ustavení zástupce, dále různé druhy přihlášek pohledávek, vzory popírání pohledávek, návrh na pokračování v řízení přerušném prohlášením konkursu, návrhy na vyloučení věcí z podstaty, odpůřčí žaloby spojené s návrhem na vrácení věci do podstaty (na poskytnutí peněžité náhrady), návrh na vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů zaniklého prohlášením konkursu, žádost správce podstaty o souhlas soudu s prodejem věci z podstaty mimo dražbu, námítky proti konečné zprávě o zpeněžení podstaty a vyúčtování odměn a výdajů, návrh na nucené vyrovnání, návrhy na vyrovnání, odstranění vad návrhu na vyrovnání, vzetí návrhu na vyrovnání zpět, přihlášku pohledávek do vyrovnávacího řízení, popření pravosti pohledávek dlužníkem, návrh věřitelů na ustavení jiného vyrovnávacího správce, odpůřčí žalobu podle § 49 odst. 2 zákona o konkursu a vyrovnání, žalobu pro neplnění vyrovnání potvrzeného soudem, žalobu uplatňující nároky vzniklé v důsledku podvodného jednání dlužníka, žalobu uplatňující nároky vzniklé v důsledku dlužníkovy odsouzení a prohlášení dědiců, že s navrženým vyrovnáním souhlasí.

²Steiner, V.: K novému zákonu o konkursu a vyrovnání, Arbitrážní praxe č. 10/1993, s. 257

dnes je toto ustanovení v účinnosti). V druhém případě se jedná o úpadek fyzické osoby, je-li podnikatelem a právnické osoby (zde zákon o podnikání nehovoří), jestliže je předlužen.

Nadepsanou právní úpravu po řadu let náš právní řád neznal. To se změnilo vydáním zákona č. 328/1991 Sb., který s výjimkou uvedenou ve společných, přechodných a závěrečných ustanoveních tohoto zákona (viz § 67) nabyl účinnosti dnem 1. října 1991.

Předchozí právní úpravou za dob první republiky a určitým obsahovým východiskem byl zákon č. 64/1931 Sb., o řádu konkursním, vyrovnávacím a odpůřčím.

„Přitom stojíme v podstatě před čtyřmi problémy:

Jak odlehčit soudům a zprůchodnit proces bankrotů?

Jak zabránit dominovému efektu, který by v důsledku mezipodnikové platební neschopnosti mohl strhávat do bankrotu i jinak ekonomicky zdravé a perspektivní podniky (postížené druhotnou platební neschopností) a vyvolávat zbytečnou lavinu bankrotů?

Jak zabránit spekulativním bankrotům?

Jak zabránit propletení bankrotů s procesem privatizace?³

Zákon č. 328/1991 Sb. o konkursu a vyrovnání (dále jen zákon) se člení na čtyři části a 73 paragrafů. Zákon byl novelizován zákonem Federálního shromáždění ČSFR č. 471/1992 Sb. z 9. 10. 1992 (dále jen novela) a zákonem Parlamentu ČR č. 122/1993 Sb. z 25. 3. 1993 (druhá novela) pro ČR. Ve SR byla provedena novela zákonem č. 91/1993 Zb. z 26. 3. 1993 a zákonem č. 122/1993 Zb. z 19. 5. 1993.

Druhou novelou byl v ČR do zákona doplněn § 1a, který stanoví, že tohoto zákona nelze použít na uspořádání majetkových poměrů územního samosprávného celku nebo jiné právnické osoby zřízené zákonem, jestliže stát převzal její dluhy nebo se za ně zaručil.

Jestliže je dlužník v úpadku (viz § 2), lze u konkursního soudu (dále jen soud) zahájit za podmínek stanovených zákonem konkursní řízení (konkurs) nebo vyrovnávací řízení (vyrovnání). Cílem konkursu nebo vyrovnání je dosáhnout poměrného uspokojení věřitelů (začasté jimi budou banky; od nich lze očekávat velmi kvalifikovaný postup) z dlužníkovy majetku. K řízení je příslušný krajský soud, krajský soud rozhodující ve věcech obchodních, anebo krajský obchodní soud. Rozlišovacím pravidlem stanovujícím konkrétní soud je osoba dlužníka – úpadce a jeho případný zápis v obchodním rejstříku: „Jakmile dlužník – úpadce, fyzická nebo právnická osoba není zapsaný v obchodním rejstříku, je příslušný krajský soud, v jehož obvodě je sídlo nebo bydliště dlužníka, jestliže nemá bydliště, pak soud, v jehož obvodě se zdržuje. Tento soud je příslušný i k rozhodnutím ve sporech konkursním a vyrovnávacím řízením vyvolaných.

Jakmile je dlužník – úpadce, fyzická nebo právnická osoba zapsaná v obchodním rejstříku, je příslušný krajský soud jako soud prvního stupně ve věcech obchodních nebo krajský obchodní soud, a to ten, v jehož obvodě má dlužník svoje sídlo, jestliže

³Holman, R.: Bankroty se odkládat nebudou, Hospodářské noviny z 8. 3. 1993, s. 5

nemá sídlo, pak místo podnikání, jestliže nemá ani místo podnikání, pak tam, kde má svoje bydliště. I zde platí příslušnost soudu k rozhodnutím ve sporech konkursním a vyrovnávacím řízením vyvolaných. Sídla krajských soudů jsou mezi obyvateli dostatečně známa. Nově vzniknuté obchodní soudy a obchodní senáty krajských soudů však ještě nejsou mezi podnikateli dostatečně známy.⁴⁴

Pro konkurs a vyrovnání se použijí ustanovení občanského soudního řádu, nestanoví-li tento zákon jinak. V řízení jedná a rozhoduje samosoudce. Jednání soud nařizuje jen tehdy, stanoví-li to zákon, nebo pokládá-li to za nutné.

Konkurs

Na úvodní ustanovení nnavazuje druhá část zákona nadepsaná Konkurs. Konkurs se prohlásí na návrh dlužníka, jeho věřitele anebo další osoby, pokud tak stanoví zvláštní zákon. Zvláštní zákon tedy může přiznat právo k podání návrhu na prohlášení konkursu dalším osobám. Konkursní řízení tedy nelze zahájit z vlastního podnětu soudu, nýbrž pouze na návrh⁵. (V období před vydáním zákona č. 328/1991 Sb. bylo ovšem postupováno jinak. Byla tu nejprve snaha o sanaci; v příp. neúspěchu sanace, provedení likvidace).

Podle zákona (§ 4), jde-li o návrh věřitele, je třeba doložit, že navrhovatel má proti dlužníkovi pohledávku, i když není ještě splatná, a uvést okolnosti, které nasvědčují tomu, že je dlužník v úpadku. Jestliže dlužník platby zastavil, má se za to, že není schopen plnit své splatné závazky. Zákon dále řeší důsledky prohlášení věřitele, že bere návrh na prohlášení konkursu zpět. V tomto případě může být návrh podán znovu pro tutéž pohledávku až po šesti měsících od právní moci rozhodnutí o zastavení řízení.

Podmínkou prohlášení konkursu je, aby měl dlužník alespoň majetek postačující k úhradě nákladů řízení (§ 5). Pokud by dlužník nedisponoval alespoň takovým minimálním majetkem, neměl by konkurs vůbec smysl. „Věřitel by měl ve svém návrhu na prohlášení konkursu uvést skutečnosti, ze kterých lze učinit závěr, že dlužník má majetek dostačující alespoň k úhradě nákladů řízení. Tuto skutečnost musí totiž soud v každém případě zjistit jako podmínku pro vyhlášení konkursu.“⁶

Za toto ustanovení doplnila v ČR druhá novela ustanovení § 5a – 5f o ochranné lhůtě jako součásti přípravného období.

Ochrannou lhůtu povolí soud na návrh dlužníka. Dlužník může navrhnout povolení ochranné lhůty do 15 dnů od doručení návrhu na prohlášení konkursu soudem, který podal věřitel nebo jiná osoba než dlužník.

Podává-li návrh na prohlášení konkursu dlužník, může s tímto návrhem spojit návrh na povolení ochranné lhůty. Později může tento návrh podat do 15 dnů od

⁴⁴Píkna, P.: Možnost spustit bankrot, Čs. Profit, č. 46/92, příloha Rádece, s. 1 a s. 2; Nesnídal, J.: Vysvětlivky k novelizovanému zákonu o konkursu a vyrovnání, Poradce podnikatele, 6 – 7/93, s. 141 a násl.

⁵Bliže viz Macek, J.: Konkurs a vyrovnání – 1, Úspěch č. 7/1992, s. 54 a násl.

⁶Jansa, M.: Jak navrhnout konkurs, Hospodářské noviny z 10. 11. 1992, s. 7

zahájení řízení.

Návrh na povolení ochranné lhůty musí, kromě obecných náležitostí podání, obsahovat i údaje, které se zapisují do obchodního rejstříku, seznam nemovitostí dlužníka (které může mít na různých místech, což může znesnadnit příp. ověření, event. zjištění pokud by je neuvedl) vč. zástavních a podzástavních práv, seznam věřitelů s uvedením výše jejich pohledávek a rozsah aktiv a pasiv k poslednímu dni předchozího měsíce.

Soud ochrannou lhůtu povolí (§ 5b), jestliže je návrh podán včas oprávněnou osobou a obsahuje předepsané náležitosti; jinak návrh zamítne. Usnesení vydá do 10 dnů od doručení návrhu.

Usnesení o povolení ochranné lhůty doručí soud dlužníkovi a věřitelům uvedeným v návrhu. Zašle je také soudu, který vede obchodní rejstřík, v němž je dlužník zapsán, a katastrálním úřadům, které evidují dlužníkovi nemovitosti (což může být dosti obtížné; soud totiž nemusí mít v konkrétním případě o nemovitostech dlužníka dostatečné informace); je-li dlužníkem státní podnik nebo jiná státní organizace, popř. organizace založená nebo zřízená obcí, soud zašle toto usnesení těm, kteří jsou zakladateli nebo zřizovateli dlužníka podle zvl. předpisů.

Kromě toho se usnesení vyvěsí na úřední desce soudu téhož dne, kdy bylo vydáno a zveřejní se v Obchodním věstníku. (Při praxi zveřejňování údajů ve věstníku – a to nejen v tomto případě – pak bude třeba sledovat, v jakém čase od vydání usnesení dojde ke zveřejnění.)

Věřitelé uvedení v návrhu na ochrannou lhůtu a další věřitelé, kteří se k řízení přihlásili v průběhu ochranné lhůty, mají postavení konkursních věřitelů (§ 7); dojde-li k prohlášení konkursu, je třeba jim usnesení o tom doručit.

Současně s povolením ochranné lhůty svolá soud schůzi věřitelů, popř. ustanoví věřitelům opatrovníka. Schůze věřitelů zvolí věřitelský výbor.

Z navazujícího textu zákona pak vyplývá význam publikace svolání ve věstníku. Závady v doručení někomu z věřitelů při svolávání schůze nebrání totiž platnosti volby, jestliže usnesení soudu o svolání věřitelů bylo vyvěšeno na úřední desce soudu a zveřejněno v Obchodním věstníku. (Vzhledem k tomu, že každá účast na jakémkoli jednání vyžaduje přípravu a lze předpokládat časový rozdíl mezi vydáváním usnesení – a to nejen usnesení tohoto druhu, ale usnesení obecně – a publikací ve věstníku, lze podnikatelům s větším počtem obchodních partnerů doporučit pověření konkrétního vlastního funkčního místa k získávání aktuálních informací z úředních desek.)

Proti usnesení, jímž soud povolil ochrannou lhůtu, není odvolání přípustné.

Ochranná lhůta trvá tři měsíce (§ 5c) a začíná běžet dnem, kdy usnesení o jejím povolení bylo vyvěšeno na úřední desce soudu (rovněž vzhledem k účinnosti usnesení soudu obecně jejich vyvěšením, je význam aktuálních informací z úřední desky zřejmý). Na návrh dlužníka podaný v průběhu ochranné lhůty ji může soud prodloužit nejdéle o další tři měsíce, a to jen tehdy, jestliže s tím souhlasí věřitelský výbor. Zatímco ochranná lhůta je nároková, u jejího prodloužení tomu tak není.

Stanovení ochranné lhůty, resp. její prodloužení má významné důsledky. Po dobu trvání ochranné lhůty (§ 5d):

- a) nelze prohlásit konkurs a v konkursním řízení se soud omezí jen na procesní úkony potřebné z hlediska průběhu ochranné lhůty;
- b) věřitelé nemohou vůči dlužníkovi vymáhat uspokojení svých pohledávek výkonem rozhodnutí s výjimkou pohledávek z titulu daní, poplatků, cel a pojištění na sociální a zdravotní pojištění; již zahájená řízení se přerušují;
- c) soud může rozhodnout na návrh věřitelského výboru nebo opatrovníka, aby některé právní úkony dlužník nečinil vůbec nebo jen po předchozím souhlasu věřitelského výboru nebo opatrovníka věřitelů; právní úkony uskutečněné v rozporu s tímto rozhodnutím soudu jsou vůči věřitelům neúčinné;
- d) dlužníkem provedené právní úkony, kterými by byly zkracovány zájmy věřitelů na uspokojení jejich pohledávek, jsou vůči věřitelům neúčinné;
- e) dlužník je povinen soustavně usilovat o překonání úpadku a informovat věřitelský výbor, popř. opatrovníka o přijatých opatřeních, a v případě potřeby si vyžádat jejich součinnost.

Ochranná lhůta skončí před uplynutím doby podle § 5c zastavením konkursního řízení.

Skončením ochranné lhůty zanikají její účinky podle § 5d písm. a) a e). Účinky podle § 5d písm. b), c), d) trvají až do prohlášení konkursu nebo zastavení konkursního řízení. Pokud podal návrh na prohlášení konkursu dlužník, zanikají skončením ochranné lhůty účinky podle § 5d písm. b).

Po skončení ochranné lhůty pokračuje soud v konkursním řízení.

Podá-li (podle § 5f) dlužník v průběhu ochranné lhůty návrh na vyrovnání, postupuje se podle ustanovení třetí části tohoto zákona. Ochranná lhůta však neskončí dříve, než soud o tomto návrhu rozhodne (§ 50).

Majetek podléhající konkursu tvoří konkursní podstatu (dále podstata). Do podstaty nenáleží majetek, jehož se nemůže týkat výkon rozhodnutí. Majetek sloužící podnikatelské činnosti z podstaty vyloučen není. Konkurs se týká majetku, který patřil dlužníkovi v den prohlášení konkursu a kterého nabyt za konkursu; tímto majetkem se rozumí také mzda nebo jiné podobné příjmy. Do podstaty náleží nemovitosti dlužníka, které jsou na území ČR a veškeré jeho věci movité.

Za účastníky konkursu (§ 7) stanoví zákon věřitele, kteří uplatňují nároky (konkursní věřitelé) a dlužníka. Jak je zřejmé z textu zákona, nestačí k tomu, aby se stal účastníkem konkursu jen ta skutečnost, že jde o věřitele, ale musí svoje nároky uplatnit.

Zvláštním orgánem konkursu je správce podstaty (§ 8). Správce podstaty (dále jen správce) se zásadně vybírá ze seznamu správců, který vede soud příslušný k řízení. Do seznamu správců lze zapsat jen bezúhonnou fyzickou osobu, která je plně způsobilá k právním úkonům, má přiměřenou odbornou způsobilost a se zápisem souhlasí. Správcem může soud ustavit pouze ve věci nepodjatou fyzickou osobu.

Osoby zapsané do seznamu správců mohou odmítnout tuto funkci jen v případech, kdy jsou pro to důležité důvody, které posoudí soud. Jak vyplývá z formulace zákona o výběru správce, vybírá se zásadně ze seznamu správců, lze ho však vybrat i jinak. Zákon stanoví, že výjimečně může soud ustanovit správcem podstaty i osobu do seznamu správců nezapsanou, splňuje-li podmínky pro zapsání do seznamu.

Správce je povinen při výkonu funkce postupovat s odbornou péčí a odpovídá za škodu vzniklou porušením povinností, které mu ukládá zákon nebo mu uloží soud. Správce má nárok na náhradu výdajů a na odměnu. Dohody správce s úpadcem nebo věřiteli o odměně jsou neplatné. Neplní-li správce řádně své povinnosti, může mu soud uložit pořádkovou pokutu. Z důležitých důvodů může soud na návrh některého z účastníků nebo správce anebo i bez návrhu zprostit správce funkce.

Správce podstaty je orgánem sui generis – samostatný zvláštní orgán ustavený podle zákona, jehož práva a povinnosti jsou stanoveny zákonem. Zákon předpokládá seznamy správců podstaty. Otázky týkající se seznamu správců a odměn správců upravuje vyhl. 476/1991 Sb. ve znění vyhl. 583/1992 Sb.

Jestliže to vyžaduje rozsah správy, může soud ustavit pro pomoc správci zvláštního správce pro určitý obor správy. Zvláštní správce má práva, povinnosti a odpovědnost správce v mezích své působnosti. Pro případ, že by správce nemohl přechodně ze závažných důvodů svoji funkci vykonávat a jestliže je to účelné, může soud ustavit správci zástupce. Pro otázky ustavení do funkce, odměňování a zproštění funkce zvláštních správců a zástupce správce platí ustanovení o správci. Zvláštní správce bude soud zejména ustavovat, pokud by rozsah správy byl zvlášť velký. Při ustavení pak soud určí jeho speciální funkci, zejména vzhledem k jeho odbornosti.

Je-li toho třeba pro zjištění stanovisek věřitelů, pro další vedení konkursu, popř. stanoveno zákonem, soud svolává schůzi konkursních věřitelů a řídí její jednání. Na návrh správce soud schůzi svolává vždy. Schůze konkursních věřitelů musí být oznámena vhodným způsobem s uvedením dne a předmětu jednání.

Schůze konkursních věřitelů volí věřitelský výbor nebo zástupce (§ 11). K platnosti usnesení a k volbám věřitelského výboru resp. místo výboru zástupce je třeba prostá většina hlasů počítaná podle výše pohledávek; volbu věřitelského výboru potvrzuje soud. Není-li stanoveno jinak, počítají se jen hlasy konkursních věřitelů na schůzi přítomných nebo řádně zastoupených. Pokud se schůze koná po přezkumném jednání (o přezkumném jednání § 21 zákona), je k platnosti schůze třeba, aby byli přítomni alespoň dva konkursní věřitelé představující nejméně čtvrtinu konkursních pohledávek.

Bez omezení mohou hlasovat jen konkursní věřitelé, jejichž pohledávka byla zjištěna. O tom, zda mohou hlasovat také konkursní věřitelé, jejichž pohledávka nebyla ještě zjištěna, jejichž pohledávka je sporná, popř. podmíněná, rozhodne soud. Přítom věřitelům, kteří nabyli pohledávku jejím postoupením až po prohlášení konkursu, nepřislouší hlasovací právo, ledaže nabyli pohledávku jako protihodnotu závazku, který převzali před prohlášením konkursu.

Členy věřitelského výboru mohou být jen konkursní věřitelé; pokud je členem nebo náhradníkem právnická osoba, oznámí soudu, kdo za ni bude ve věřitelském

výboru jednat. Každý člen věřitelského výboru má svého náhradníka. Soud pečuje o to, aby byl věřitelský výbor stále úplný a může nařídit doplňující volbu. Podle druhé novely má věřitelský výbor mít 3 – 9 členů.

Věřitelský výbor volí ze svého středu předsedu a místopředsedu, dohlíží na činnost správce a plní úkoly stanovené tímto zákonem nebo stanovené soudem. Je oprávněn podávat soudu návrhy týkající se průběhu řízení. Věřitelský výbor svolává soud nebo se schází z vlastní iniciativy. Na zasedání se zvou všichni členové i náhradníci věřitelského výboru. K platnosti usnesení věřitelského výboru je třeba většiny hlasů všech členů věřitelského výboru, popř. náhradníků, pokud je zastupují.

Otázky nutných výdajů a vyplacení přísl. odměny členů výboru a náhradníků jsou řešeny samostatným ustanovením (§ 11 odst. 6 zákona).

Dokud není ustaven věřitelský výbor (§ 11a) anebo zvolen zástupce věřitelů schůzí konkursních věřitelů, může soud ustanovit věřitelům opatrovníka, je-li to třeba k ochraně jejich práv. Oprávnění a povinnosti opatrovníka zanikají ustanovením věřitelského výboru nebo zvolením zástupce věřitelů.

Zákon zvýrazňuje dohled soudu nad konkursním řízením. Soud je oprávněn si vyžádat od správce podstaty zprávu a vysvětlení, může nahlížet do jeho účtů a konat potřebná šetření. Může také správci podstaty uložit, aby si vyžádal na určité otázky názor věřitelského výboru nebo mu může dát pokyny sám. Proti opatřením v dohlédací činnosti soudu není přípustný opravný prostředek. To platí i pro rozhodnutí soudu o hlasovacím právu.

Prohlášení konkursu a jeho účinky

Zjistí-li soud, že jsou splněny podmínky prohlášení konkursu, rozhodne o prohlášení konkursu usnesením, které musí obsahovat odůvodnění. Nejistí-li, že podmínky jsou dány, návrh zamítne.

V usnesení o prohlášení konkursu musí být ustanoven správce. Věřitelé musí být vyzváni, aby přihlásili ve lhůtě 30 dnů ode dne prohlášení konkursu všechny své nároky s uvedením jejich výše, právního důvodu vzniku a jejich zajištění. Výzva musí obsahovat upozornění, že na nároky, které nebyly přihlášeny, nebude brán v konkursu zřetel. Usnesení o prohlášení konkursu se doručí účastníkům konkursu; dále se doručí správci, likvidátorovi a všem známým věřitelům, jakož i příslušným daňovým orgánům. Dlužníkovi se doručí usnesení do vlastních rukou.

Usnesení se vyvěsí toho dne, kdy bylo vydáno v úplném nebo ve vhodném zkráceném znění na úřední desce soudu a dále na úřední desce okresního soudu, v jehož obvodu je dlužníkův podnik nebo bydliště, jsou-li mimo sídlo soudu. Výpis usnesení soud zveřejní též způsobem stanoveným zvláštním předpisem. Je-li dlužník zapsán v obchodním nebo jiném rejstříku, oznámí soud prohlášení konkursu orgánu, který rejstřík vede. Ten toto prohlášení zapíše. Současně soud oznámí prohlášení konkursu orgánům pověřeným vedením nemovitostí.

Účinky prohlášení konkursu nastanou dnem vyvěšení usnesení na úřední desce soudu. Tímto dnem se dlužník stává úpadcem a likvidátor po dobu konkursu

nevykonává svou působnost.

Věřitelům je možno doporučit sledování úředních desek a sledování Obchodního věstníku. Mohlo by se totiž stát, že se nedozví o prohlášení konkursu a neuplatní své nároky do 30 dnů ode dne, kdy prohlášení konkursu bylo vyvěšeno na úřední desce soudu. Je tedy nutné, aby věřitelé kromě sledování platební schopnosti dlužníků věnovali pozornost tomu, zda není zahájeno konkursní řízení. Přitom je třeba si uvědomit, že konkurs může být prohlášen i když je dlužník v likvidaci.

Prohlášením konkursu se z dlužníka stává úpadce a tím se zcela mění jeho postavení. Prohlášení konkursu má závažné účinky. Úpadce pozbývá právo nakládat s majetkem podstaty a toto právo přechází na správce. Právní úkony, které učiní úpadce po prohlášení konkursu jsou vůči konkursním věřitelům neúčinné. Osoba, která uzavřela s úpadcem smlouvu, může od ní odstoupit, ledaže v době jejího uzavření věděla o prohlášení konkursu.

Úpadce nesmí sám odmítnout přijetí daru nebo dědictví; k tomuto odmítnutí potřebuje souhlas správce podstaty (§ 14 odst. 2).

Řízení týkající se nároků na oddělené uspokojení (§ 28) nebo na vyloučení věcí z podstaty, lze zahájit a v něm pokračovat jen vůči správci nikoliv vůči úpadci. Jiná řízení se přerušují. Může se v nich pokračovat na návrh správce, úpadcova odpůrce nebo nerozlučného účastníka řízení, jen výjimečně tak může podat návrh úpadce a to jen tehdy, neúčini-li tak správce ve lhůtě určené soudem.

Pro pohledávku proti úpadci nelze nařídit výkon rozhodnutí postihující majetek, který náleží do podstaty ani nabýt na něm právo na oddělené uspokojení. Pokud jde o možnost odděleného uspokojení, existuje zde specifická úprava.

Nesplátné pohledávky a závazky týkající se podstaty věci se stávají splatnými dnem prohlášení konkursu.

Veškeré úpadcovy příkazy, plné moci, prokury a jeho dosud nepřijaté návrhy na uzavření smlouvy zanikají.

Současně se znemožňuje, v určených případech, započtení pohledávek. Započtení není možné v případech, kdy některý účastník nabyl vzájemnou, jinak započitatelnou pohledávkou až po prohlášení konkursu.

Podle původního textu zákona se zastavil i postup v privatizačním procesu podle zvláštních předpisů. Podle druhé novely tomu tak není. Dříve bylo možno říci, že konkurs měl před privatizací přednost; to dnes už neplatí (viz § 67 zákona).

Prohlášením konkursu zaniká úpadcově bezpodílové spoluvlastnictví manželů a do podstaty spadá ta jeho část, s níž úpadce podnikal.

Správce podstaty je pak oprávněn vypovědět nájemní smlouvy, které pronajímatel uzavřel s úpadcem jako nájemcem, a to i na dobu určitou.

Jestliže smlouva o vzájemném plnění nebyla ještě v době prohlášení konkursu splněna ani úpadcem ani druhým účastníkem smlouvy, anebo byla splněna jen částečně, každá smluvní strana může od smlouvy odstoupit.

Zákon o konkursu dále pojednává o odporovatelných právních úkonech a poskytuje možnost věřiteli nebo správci, aby odporoval těm úkonům, které zkracují uspokojení věřitelovy vymahatelné pohledávky. Předpokladem ovšem je, že tyto úkony

učinil věřitel v posledních třech letech (míněno před vyhlášením konkursu) v úmyslu zkrátit své věřitele, musel-li být tento úmysl druhé straně znám. Podotýkáme, že toto ustanovení bude procesně velmi obtížné použitelné vzhledem k důkaznímu břemenu, které spočívá na věřiteli. Speciální úprava se týká odporovatelnosti právních úkonů, k nimž došlo v posledních třech letech mezi dlužníkem a osobami jemu blízkými nebo které dlužník učinil v uvedeném čase ve prospěch těchto osob; zde se nevyžaduje, aby byl úmysl druhé straně znám. To však neplatí, jestliže druhá strana nemohla při náležitě pečlivosti úmysl zkrátit věřitele poznat.

Právo odporovat právním úkonům se musí uplatnit proti tomu, kdo měl z odporovatelného právního úkonu prospěch. Ten, kdo chce odporovat, musí pochopitelně vyhledat osobu, vůči níž dlužník úkon směřoval a prokazovat skutečnosti zákonem vyžadované. Složitost je zřejmá i z dalšího ustanovení. Toto právo lze uplatnit i vůči dědicům. Proti třetím osobám to platí tehdy, byla-li věc dále darována či prodána a jen tehdy, jestliže jim byly známy okolnosti, které odůvodňují odporovatelnost právním úkonům proti jejich právnímu předchůdci.

Právní úkon, kterému věřitel s úspěchem odporoval, je vůči němu neúčinný potud, že věřitel může požadovat uspokojení své pohledávky z toho, co odporovatelným právním úkonem ušlo z dlužníkovu majetku a není-li to dobře možné, má právo na náhradu vůči tomu, kdo měl z toho úkonu prospěch (§ 15 odst. 4).

Odporovatelným právním úkonem nemůže být vyrovnána vzájemná pohledávka odpůrce proti úpadci.

Vše, o co byl odporovatelným právním úkonem dlužníkův majetek zkrácen, musí být vráceno do podstaty a není-li to možné, musí být poskytnuta peněžitá náhrada.

Zjištění konkursní podstaty

Přesné zjištění konkursní podstaty je velmi důležité. Jestliže konkurs navrhuje dlužník, předkládá spolu s návrhem na konkurs seznam svých aktiv a pasiv.

Nejde-li o dlužníkův návrh (tj. navrhuje-li konkurs věřitel), pak je úpadce povinen předložit seznam ihned, jakmile ho správce k předložení vyzve, nejpozději do 15 dnů od prohlášení konkursu.

Ustanovení zákona (§ 17 odst. 1) určuje, že úpadce je povinen sestavit a odevzdat správci seznam svých aktiv a pasiv s uvedením svých dlužníků, věřitelů a jejich adres, své obchodní knihy i všechny potřebné doklady a poskytnout nutná vysvětlení. Vyžaduje se, aby tento seznam úpadce podepsal a výslovně uvedl, že je správný a úplný.

Při diskusích o zákonné úpravě bývá konstatováno, že tento přístup ke zjištění skutkové podstaty je statický. Prohlášením konkursu nespočily ty vztahy, kterých se zákon nedotýká. Dodavatelé mohou sjednané dodávky plnit, odběratelé by měli mít možnost výsledky úpadcových činností odebírat a plnit své pohledávky. Může se zde event. projevit určitý nedostatek dynamického přístupu k těm vztahům, které nekončí vyhlášením konkursu. Zákon nemá podrobnější ustanovení k věcem, které

dále – nikoliv v rozporu se zákonem – probíhají (kromě ustanovení, že do podstaty patří i majetek nabytý za konkursu).

Při soupisu podstaty dává soud pokyny správci k soupisu podstaty podle seznamu předloženého úpadcem a za součinnosti věřitelského výboru. Subjekty, které mají věci náležející do podstaty jsou povinni to oznámit správci, jakmile se dozví o prohlášení konkursu a musí umožnit správci, aby věc byla zapsána do soupisu a odhadnuta; jinak odpovídají za škodu tím vzniklou. Součástí soupisu je pak odhad provedený soudním znalcem; v případě souhlasu výboru věřitelů se může soud spokojit s oceněním provedeným úpadcem nebo správcem.

Jsou-li pochybnosti, zda věc náleží do podstaty, zapíše se do soupisu podstaty s poznámkou o nárocích uplatněných jinými osobami, anebo s poznámkou o jiných důvodech, které zpochybňují zařazení věci do soupisu.

Pokud je do podstaty zahrnuta věc, která do soupisu zařazena být neměla, soud uloží tomu, kdo tuto skutečnost uplatňuje, aby podal vůči správci žalobu v určené lhůtě s tím, že jinak se má za to, že věc byla do soupisu pojata oprávněně.

Příhlášky pohledávek

Ve lhůtě stanovené v usnesení o prohlášení konkursu jsou povinni konkursní věřitelé přihlásit své pohledávky a to bez ohledu na to, zda se o nich vede soudní řízení nebo provádí výkon rozhodnutí. Současně uvedou, zda uplatňují oddělené uspokojení, event. jiné důvody pro uspokojení přednostní. Důležité je ustanovení pro konkursní věřitele v cizině (pokud se věřitelé v cizině o prohlášení konkursu dovědí). Jsou povinni v přihlášce uvést jméno svého zástupce pro doručování v tuzemsku, jinak jim takového zástupce určí soud na jejich náklad. (Příhlášky se podávají dvojmo.)

Správci se doručuje druhý stejnopis přihlášených pohledávek a opis přihlášky dodané do soudního spisu. Přihlášené pohledávky pak správce sestaví do seznamu podle pořadí pro účely rozvrhu.

Správce přezkoumá přihlášky především podle úpadcových obchodních knih a jiných dokladů a vyzve úpadce, aby se k sestavenému seznamu přihlášek vyjádřil. Tento seznam předloží soudu. Účastníkům se zajišťuje oprávnění nahlédnout do seznamu přihlášených pohledávek a do dokladů o těchto pohledávkách.

Příhláška pohledávky má pro běh lhůty pro promlčení a zánik práv stejné účinky jako uplatnění práva u soudu.

Přezkumné jednání

Součástí konkursu je i přezkumné jednání, které nařizuje soud. K němu se musí dostavit úpadce a správce. Přezkoumání se pak děje podle seznamu sestaveného správcem. Úpadce i konkursní věřitelé pak mohou popírat pravost, výši a pořadí všech přihlášených pohledávek. Výsledek přezkumného jednání se zapíše do se-

znamu přihlášek pořízeného správcem. Upravený seznam pak tvoří součást zápisu o přezkumném jednání. Pokud o to věřitelé požádají, vydá jim soud výpis.

Pro přihlášky došlé po přihlašovací lhůtě se nařizuje „zvláštní přezkumné jednání“, pokud je není možné přezkoumat v přezkumném jednání. To, že přihláška došla po přihlašovací lhůtě, má svoje důsledky. Konkursní věřitelé přihlášek přezkoumaných při zvláštním přezkumném jednání mj. nemohou popřít pravost a pořadí pohledávek přezkoumaných při předchozích přezkumných jednáních.

Pohledávka se pokládá za zjištěnou, jestliže byla uznána správcem a nebyla popřena žádným z konkursních věřitelů. Pokud pohledávku popře sám úpadce, nemá to pro zjištění pohledávky význam, dojde pouze k poznámce v seznamu přihlášek.

„Druhá etapa konkursního řízení je nejsložitější a časově nejnáročnější, protože se v ní v souvislosti se zjišťováním rozsahu konkursní podstaty a rozsahu a kvality nároků, které z ní mají být uspokojeny, otvírá před účastníky konkursního řízení – a také před správcem konkursní podstaty, který účastníkem konkursního řízení není (subjektem však ano) – řada procesních možností jak vývoj a výsledek konkursu ovlivnit tzv. incidenčními spory.“⁷

„Incidenčními se tyto spory nazývají proto, že se jejich rozhodování řeší konflikty mezi účastníky konkursního řízení a správcem podstaty, anebo mezi těmito osobami a osobami třetími, o to, co do konkursní podstaty patří a co do ní nenáleží, o to, jaké pohledávky, v jaké míře a výši a v jakém pořadí mají být z podstaty uspokojeny a některé otázky další.“⁸

Konkursní věřitelé pohledávek, které zůstaly sporné co do pravosti nebo výše či pořadí, mohou se domáhat určení svého práva; žalobu musí podat jak vůči popírajícím konkursním věřitelům tak i vůči správci podstaty. Smějí se v ní dovolávat jen právního důvodu uvedeného v přihlášce nebo při přezkumném jednání a pohledávku mohou uplatnit jen do výše v nich uvedené. Nejde-li o věc patřící do pravomoci soudu, rozhodne o pravosti pohledávky příslušný správní orgán. To ovšem může průběh konkursu časově i věcně problematizovat. Jedná se o možnost, nikoliv o povinnost.

Naproti tomu ten, kdo popřel vykonatelnou pohledávku, musí toto stanovisko uplatnit podle povahy pohledávky buď u soudu nebo u příslušného správního orgánu.

K popření pohledávek stanoví soud přiměřenou lhůtu s poučením, že při zmeškání lhůty podle § 24 odst. 1 nelze k takovým pohledávkám přihlížet, a že při zmeškání lhůty podle § 24 odst. 2 se takové pohledávky budou napříště pokládat za nesporné.

Konkursní věřitelé pohledávek sporných co do pravosti, výše či pořadí, kteří nebyli při přezkumném jednání přítomni, vyrozumí soud o tom, kdo popřel pohledávku a z jakého důvodu.

Zatímco konkursní věřitelé mohou popřít pohledávky co do pravosti, výše nebo pořadí, správce je oprávněn popřít nárok konkursního věřitele co do výše nároku nebo jeho právní důvod. O popření správcem vyrozumí soud konkursního věřitele, o jehož nárok jde a současně ho vyzve, aby nárok, jeho výši nebo právní důvod

⁷Blíže viz Eliáš, K.: Incidenční spory, Právní rozhledy č. 1/1993, s. 2

⁸Tamtéž

uplatnil do 30 dnů u soudu, který prohlásil konkurs nebo u jiného příslušného orgánu s tím, že jinak se na popřený nárok, jeho uplatněnou výši nebo uplatněný právní důvod nevezme zřetel (§ 24 odst. 1).

Popře-li správce nárok již vykonatelný, je povinen sám toto popření uplatnit u soudu, který prohlásil konkurs nebo u jiného příslušného orgánu. Neuplatní-li toto popření ve lhůtě 30 dnů, bude se nárok považovat za zjištěný (§ 24 odst. 2). Rozhodnutí soudu nebo správního orgánu o pravosti, výši nebo pořadí popřených pohledávek jsou účinná vůči všem věřitelům.

Bezpodílové spoluvlastnictví manželů

Došlo-li prohlášením konkursu k zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů anebo jestliže při prohlášení konkursu již předtím zaniklé bezpodílové spoluvlastnictví manželů (BSM) nebylo vypořádáno, je třeba provést jeho vypořádání.

Úpadce není oprávněn k provedení tohoto vypořádání BSM. K provedení vypořádání BSM zaniklého prohlášením konkursu namísto úpadce, vč. podání návrhu na vypořádání tohoto BSM soudem je oprávněn správce. Dohodu o vypořádání BSM je správce oprávněn uzavřít jen ve formě smíru schváleného soudem. S touto dohodou musí před jejím předložením soudu projevit souhlas věřitelský výbor.

Zákon však chrání konkursní podstatu ještě dalšími ustanoveními, pokud jde o zánik BSM.

Dohody o vypořádání tohoto spoluvlastnictví uzavřené v posledních šesti měsících před prohlášením konkursu jsou neplatné. To ovšem neznamená, že by v řízení nově uskutečňovaném nemohl být schválen jeho obsah, pokud nedošlo ke krácení konkursní podstaty.

Pokud řízení o vypořádání BSM bylo před soudem zahájeno a nebylo doposud pravomocně skončeno, vstupuje dnem prohlášení konkursu do řízení správce konkursní podstaty místo úpadce.

Jestliže doposud řízení o vypořádání zahájeno nebylo, je správce povinen neprodleně podat takový návrh místo úpadce.

Pokud by mělo dojít k dohodě o vypořádání BSM dohodou, je třeba schválení soudem. Sám úpadce je pouze vedlejším účastníkem tohoto řízení, čímž je respektován jeho zájem na výsledku tohoto řízení.

Zpeněžení a rozvrh

Konkursní podstatu lze zpeněžit buď způsobem upraveným v ustanovení o výkonu rozhodnutí nebo prodejem mimo dražbu.

Prodej mimo dražbu uskuteční správce se souhlasem soudu a věřitelského výboru, po předcházejícím slyšení úpadce. Prodej se uskuteční podle podmínek stanovených soudem. Věci lze prodat mimo dražbu i pod odhadní cenu. Obdobně lze uplatně převést i úpadcovy sporné nebo obtížně vymahatelné pohledávky.

Při prodeji věcí podle ustanovení o výkonu rozhodnutí má správce postavení oprávněného a podává příslušné návrhy.

Nedobytné pohledávky a věci, které nebylo možno prodat může správce po schválení soudem vyloučit z podstaty. Musí s tím ovšem projevit předem souhlas věřitelský výbor. Se souhlasem soudu a věřitelského výboru může správce (viz § 27a doplněný druhou novelou) zpeněžit věci, práva a jiné majetkové hodnoty, které slouží provozování podniku jednou smlouvou; jinak se pro tuto smlouvu přiměřeně použijí ustanovení obchodního zákoníku⁹. Výtěžek tohoto prodeje je součástí celkového výtěžku zpeněžení konkursní podstaty a nemůže sloužit pouze ke krytí závazků souvisejících s prodáváním podnikem.

Pokud věřitelé mají své pohledávky zajištěné zástavním nebo zadržovacím právem, popř. omezením převodu nemovitostí, mají při zpeněžení právo, aby jejich pohledávka byla uspokojena z výtěžku prodeje věcí, na níž zástavní nebo zadržovací právo vázne (§ 28). Výtěžek z prodeje věcí do výše zajištěné pohledávky vydá správce se souhlasem soudu věřitelům. Pokud pohledávka takto nebyla plně uspokojena, zařazuje se zbytek mezi ostatní zjištěné pohledávky. Protože zejména tzv. ostatní pohledávky, pohledávky třetí třídy nebudou uspokojeny plně a v lepším případě poměrně, je význam zajištění pohledávek způsoby uvedenými v § 28 zřejmý. V praxi se v současnosti používá zejména zástavní právo k nemovitostem.

Lze však jen doporučit, aby cena nemovitosti stanovená znaleckým posudkem dostatečně převyšovala výši zajištěné pohledávky. V reálném čase se totiž nemusí podařit prodej za cenu posudkem stanovenou. To ostatně neplatí jen o nemovitostech.

Správce je povinen průběžně informovat soud o zpeněžování majetku z podstaty. Po úplném zpeněžení majetku z podstaty podává správce soudu konečnou zprávu a připojuje vyúčtování své odměny i vyúčtování dalších osob (§ 29 odst. 1), které na ni mají nárok (např. zvláštní správci, zástupce správce apod.).

Soud konečnou zprávu a vyúčtování přezkoumá, odstraní po slyšení správce shledané chyby nebo nejasnosti, vyvěsí ji na úřední desce a uvědomí úpadce a konkursní věřitele, že do 15 dnů po vyvěšení mohou proti zprávě podat námítky. Podané námítky pak projedná při jednání, kde návazně projedná konečnou zprávu a vyúčtování. K tomuto jednání obešle správce, úpadce a konkursní věřitele, kteří podali námítky a věřitelský výbor. O konečné zprávě rozhodne rovněž usnesením, které jim doručí a vyvěsí na úřední desce soudu.

Jak je zřejmé, bude průběh konkursu časově náročný. „Nelze proto očekávat, že všechny ... fáze proběhnou během půl roku, ale naopak – mohou trvat i déle než dnešní třeba i několikaletá řízení v běžných obchodních sporech ...“¹⁰

Přestože praktické zkušenosti se budou teprve získávat, lze dnes odhadovat průběh začasté na 2 – 3 roky.

⁹K otázkám prodeje podniku viz např. Smlouva o prodeji podniku ve Marek, K.: K obchodním závazkovým vztahům, vydavatel a distributor Právnická fakulta MU, 611-80 Brno, 1993, 201 s.

¹⁰Vopička, V.: Úvahy soudců nad novelou zákona o konkursu a vyrovnání, Hospodářské noviny z 1. 4. 1993, s. 7

Po právní moci usnesení o schválení konečné zprávy a vyúčtování odměny a výdajů vydá soud rozvrhové usnesení, které doručí účastníkům do vlastních rukou, s výjimkou těch věřitelů, jejichž nároky byly plně uspokojeny.

V průběhu konkursního řízení se mohou průběžně uspokojovat nejprve pohledávky za podstatou (§ 31 odst. 2), nároky na oddělené uspokojení (§ 28) a pracovní nároky (§ 31 odst. 3). Jiné nároky lze uspokojit pouze podle pravomocného rozvrhového usnesení.

Pohledávky za podstatou vzniklé po prohlášení konkursu jsou nároky na náhradu nákladů spojených s udržováním a správou podstaty včetně nároku správce na úhradu odměn a výdajů, daně a poplatky, došlo-li k jejich splatnosti v průběhu konkursního řízení, nároky věřitelů ze smluv uzavřených správcem a nároky na vrácení plnění ze smlouvy, od níž bylo odstoupeno. Včasné odstoupení od smluv (podle § 14 odst. 1 písm. a)) výrazně zlepšuje postavení věřitele.

Pracovními nároky (ve smyslu § 31 odst. 3) jsou úhrady pracovních odměn úpadcových pracovníků a jejich nároky vyplývající z hmotného zabezpečení pracovníků.

V rozvrhu se uspokojí nejprve pohledávky za podstatou (§ 31 odst. 2) a pracovní nároky (§ 31 odst. 3). Nepostačuje-li výtěžek zpeněžení na plnou úhradu těchto pohledávek, uhradí se nejprve výdaje správce a ostatní pohledávky se uspokojí poměrně. Zákonodárce nepočítá s eventualitou, že by výtěžek za zpeněžení nepostačil ani na výdaje správce. Předpokládá, že v takovém případě by nebylo konkursní řízení zahájeno.

Po uspokojení těchto pohledávek (§ 31 odst. 2, § 31 odst. 3) se pohledávky uspokojí podle svého zařazení do tříd důležitosti.

V první třídě jsou zařazeny nároky úpadcových pracovníků z pracovního poměru příslušející za poslední tři roky před prohlášením konkursu a pohledávky na výživné ze zákona.

Zařazení nároku úpadcových pracovníků jako preferovaných je blízké německému pojetí. „Německému pojetí je vytykáno zejména to, že v důsledku pořadí uspokojovaných pohledávek, v němž jsou stanoveny pro některé pohledávky přednosti, nezbyvá obvykle na uspokojení neprivilegovaných věřitelů takřka žádný majetek konkursní podstaty ...“¹¹

V druhé třídě jsou daně, poplatky, cla a příspěvky na sociální zabezpečení, pokud vznikly nejdéle tři roky před prohlášením konkursu, nebudou-li uspokojeny z věcí zatížených pro ně zástavním právem.

Do třetí třídy jsou zařazeny ostatní pohledávky. Pokud nelze plně uspokojit pohledávky zařazené do jednotlivých tříd, uspokojují se poměrně, což značí, že pohledávky v další méně privilegované třídě se v takovém případě neuspokojují vůbec.

Z uspokojení pohledávek jsou vyloučeny úroky z pohledávek před prohlášením konkursu, jestliže přirostly v době po prohlášení konkursu, náklady účastníků vzniklé jim účastí na konkursním řízení, nároky věřitelů z darovacích smluv a mimosmluvní sankce postihující majetek úpadce.

¹¹Peřínková, I.: Konkurs, Právní praxe v podnikání, č. 1/1993, s. 1

V některých případech bude tedy věcí úvahy, zda věřitel svoji přihlášku do konkursního řízení přihlásí, zejména tehdy, kdy vzniklé náklady by převýšily pravděpodobnou výši jejich uspokojení.

Z uspokojení jsou dále vyloučeny vymahatelné nároky, které správce včas popřel a jejich popření včas uplatnil; podmíněné nároky, které správce uznal; nároky, které věřitelé včas uplatnili a správce je popřel se složí do úschovy u soudu a po splnění podmínek se rozvrhnou novým rozvrhovým usnesením.

Konec 1. části

* * *

S U M M A R Y

To the bankruptcy and failure act

The purpose of the bankruptcy and failure act (see § 1) is to put the property means of the debtor in order, if he is in the failure. "The purpose of the bankruptcy is to accomodate equably, although only partly, the creditors from the takings of sale of the debtor's property. The outstanding debts don't expire by this short accomodation. They can be demanded on the debtor after the end of bankruptcy from his property he has left or he earns later until they are fully accomodated." If there is any.

The act specifies two situations in which the debtor comes into a failure. The first one doesn't distinguish what a person is in the question (generaly it can be a natural or a juristic person, with a business licence or without it). In this case, the debtor is in the failure if he has more creditors and he isn't able to meet his mature obligations (by this rule the operation was postponed by § 67 of the act and later by the amendment; today this law is operative). The other case is the failure of a natural person if s/he is an entrepreneur or that of a juristic person (the law doesn't say anything about the enterprise), if it is overburdened with debts.

This law arrangement hasn't been known for a long time by our law order. This fact has been changed by passing the act 328/1991 Sb., which has become operative by 1st October 1991 with the exception said in the § 67.

The public still believes that unbinding of hearing of bankruptcies and failures could touch the process of transformation of our economy in an unpleasant way. In our opinion this could happen only if the firms wouldn't react on the prospective appearances of iniciation of bankruptcy and failure processes or on their possibility.

At the same time we can agree with the argument that especially by the large firms with a big number of employees it won't be easy to implement the law. We can also expect that the creditors start to pay attention on the "new" firms which

have sometimes risen without any enterpreneurial plan of sufficient quality. Their activity was frequently enabled by rather benevolent approach by giving a credit, or other advances as the case may be.

The published contents of the law text demonstrates that the processual operations, which are necessary in realization and application of the law are demanding not only the high professionalism, but also a lot of time necessary for their realizations. No doubt that the act isn't simply in its contents.

The capacity of the courts which is today already overburdened by increasing agenda, will represent another problem by application of the law.

Nor the second amendment was able, so our opinion, to solve the problem. Because there will be no possibility to initiate the bankruptcy in the fixed cases, every creditor will be forced to demand his claims individually, where the law enables this.

Zemědělská družstva po transformaci – vypořádávání nároků z transformace

Milan PEKÁREK

I. Úvodem o významu některých pojmů

O tom, že jazyk je komunikačním prostředkem značně nedokonalým, a to i jazyk odborný, není třeba, domnívám se, nikoho zvláště přesvědčovat. Důkazem pravdivosti tohoto tvrzení je bezpočet nedorozumění, k nimž každodenně dochází jen proto, že vysloveným slovům a větám účastníci rozhovoru přikládali rozdílný obsah a význam. Zkušenosti v tomto směru má nepochybně každý. Z oblasti právní praxe je důkazem nejen celá řada sporů končících mnohdy až před soudy, ale i celá řada výkladů vázících se k jednomu a témuž zákonnému textu.

Z těchto důvodů považuji za nutné úvodem úvah, které budou následovat, přiblížit čtenáři obsah alespoň těch pojmů, které se v těchto úvahách budou vyskytovat, a které považuji za základní.

Ústředním pojmem našich úvah bude pojem „majetkový podíl“. Jde o pojem, který používá především ust. § 13 zákona č. 42/1992 Sb. o úpravě majetkových vztahů a vypořádání majetkových nároků v družstvech (dále jen „transformační zákon“). Rozumíme jím finanční vyjádření účasti konkrétního občana (fyzické osoby) na majetku družstva provedené způsobem stanoveným transformačním zákonem. V tomto smyslu je tento podíl jedním z výsledků transformačního procesu, jímž předtím družstvo prošlo. V praxi se proto také někdy používá pojmu „transformační podíl“, který má stejný obsah, přesněji však vyjadřuje původ tohoto podílu.

Dalším pojmem je již výše použitý pojem „transformační proces“. Rozumíme jím označení pro proces upravený transformačním zákonem, kterým pod hrozbou zrušení a následné likvidace musela všechna družstva vzniklá do 31.12.1991 projít v období od 28.1.1992 do 28.1.1993. V jeho průběhu mělo být dosaženo tří základních cílů:

- Družstva měla přejít do právního režimu obchodního zákoníku,
- měla být rekonstruována majetková složka členského vztahu,

- mělo být provedeno alespoň částečné odškodnění fyzických osob za ztrátu majetkového prospěchu, způsobeného jim v důsledku toho, že se svým majetkem nemohli hospodařit v minulosti sami¹.

Problémy spojené s přechodem družstev do režimu obchodního zákoníku nejsou předmětem následujících úvah. Omezím se proto pouze na konstatování, že zvolené legislativní řešení je důkazem toho, že jeho autoři považují družstva za pouhou zvláštní „odrodu“ obchodních společností. To nejenže nesvědčí o jejich pochopení podstaty družstev, ale především se projevuje v problémech, které s aplikací této právní úpravy na podmínky družstev již dnes, tj. velmi krátce po vstupu družstev do tohoto právního režimu, v praxi vznikají.

Vypořádání majetkových vztahů v družstvech ve shora uvedených směrech přineslo dva závažné důsledky pro družstva, event. pro jejich právní nástupce.

Pro družstva to znamená již zmíněnou kvalitativní změnu vztahu mezi nimi a jejich členy spočívající v tom, že byla výrazně posílena a v případě zemědělských družstev obnovena funkce členských podílů (vkladů), jejichž zdrojem se následně staly právě z transformace družstev vzešlé majetkové podíly. Vzhledem k tomu, že ze struktury členského vztahu, a to právě v důsledku shora uvedeného vstupu družstev do režimu obchodního zákoníku, vypadl vztah pracovní, který až dosud byl v tomto vztahu ve výrobních družstvech složkou dominantní, převzala toto jeho postavení právě majetková složka členského vztahu. Členství v družstvu (výrobním i nevýrobním) je dnes tedy především vyjádřením skutečnosti, že fyzická, event. právnická osoba – člen má v družstvu postavení spolumajitele podniku (družstva) a spolupodnikatele. Toto postavení ho opravňuje k účasti na všech výhodách, zejména k podílu na zisku, které z tohoto postavení pro členy ze zákona a ze stanov vyplývají. Z téhož důvodu však z členství v družstvu vyplývají pro člena i významné povinnosti, zejména povinnost majetkové účasti a povinnost svůj podnik (družstvo) řídit a spravovat².

Druhým, neméně závažným důsledkem transformace, přesněji řečeno zákonem zvoleného způsobu vypořádání majetkových vztahů v družstvech, je vznik velké skupiny osob, které rovněž jsou účastny na majetku družstva, avšak nestaly se členy

¹Bylo by jisté možné hovořit ještě i o dalších cílech nebo funkcích tohoto procesu. Z nich za zmínku stojí skutečnost, že se stala jednou z možností, jak vypořádat restituční nároky oprávněných osob směřujících vůči družstvu a vzniklých jim na základě restitučních zákonů, zejména zákona č. 229/1991 Sb. o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

²Tato povinnost v zákoně nikde vyslovena není. To vede mnohé autory k závěru, že účast na řízení družstva je pouze právem a nikoli též povinností člena. Avšak vzhledem k tomu, že v našem právním řádu chápání vlastnictví vychází z teze, že „vlastnictví zavazuje“ a vzhledem k tomu, že v družstvech mnohem výrazněji než v jiných podnikatelských formách plní vlastnictví i důležitou funkci sociální, zastávám názor, že účast na správě a řízení družstva je současně i povinností člena. Kromě toho lze pro tento názor uvést i další argument. V podmínkách družstva to není jenom vlastnictví, které zavazuje. Člen družstva dobrovolně vstoupil do družstva. Tím mj. i zvolil formu podnikatelské i jiné činnosti, jejíž výkon je založen na principu kolektivismu, z něhož pak plyne i kolektivní způsob řízení podniku. Svým dobrovolným vstupem do družstva přijal i závazek podřídit se tomuto principu.

ani společníky z transformace vzešlého podnikatelského subjektu. Jejich majetková účast byla zjištěna a vyjádřena stejným způsobem jako u těch oprávněných osob, které se členy transformovaného družstva staly. Vznikla tak z hlediska našeho právního řádu ojedinělá situace. Nejen proto, že je to jediný případ, kdy náš právní řád připouští majetkový podíl osoby, která není zakladatelem, společníkem nebo členem podnikatelského subjektu, ale především proto, že zde zákon nechal vzniknout obrovské skupině potencionálních věřitelů družstev, a to s přímým nárokem na vydání části majetku družstva. Přitom tak učinil v situaci, kdy majetkové podíly byly stanoveny prostým matematickým výpočtem na základě ocenění převážně v naturální podobě existujícího majetku družstev, a to ještě nikoli v reálných, ale v účetních cenách (tzn., kdy majetkové podíly oprávněných osob nejsou kryty hotovými penězi prostředky nebo finančními prostředky na účtech družstev v bankách, které by družstvům umožňovaly rychle reagovat na žádosti oprávněných osob na vypořádání jejich podílů) a kdy současně velmi usnadnil oprávněným osobám stát se z potencionálních věřitelů věřiteli aktuálními s velmi krátkou dobou splatnosti jejich pohledávek vůči družstvu. To pochopitelně vytváří stálou hrozbu velmi rychlého ekonomického kolapsu každého družstva.

Třetím pojmem, s kterým budeme v našich úvahách pracovat, je pojem „oprávněná osoba“. Je třeba mít na paměti, že s tímto pojmem se setkáváme nejen v transformačním zákoně, ale i v zákoně č. 229/1991 Sb. Přitom vymezení oprávněné osoby v obou zákonech se nekryje.

V restitučním zákoně č. 229/1991 Sb. (ve znění zák. č. 93/1992 Sb.) je tento pojem vymezen v § 4 tak, že jde o osobu fyzickou, státního příslušníka ČR (původně ČSFR) s trvalým pobytem na jejím území, která vlastnila majetek uvedený v § 1 tohoto zákona a byla jej zbavena v tzv. rozhodném období (od 25.2.1948 do 1.1.1990) některým ze způsobů uvedených v § 6 odst. 1 tohoto zákona. V případě že tato osoba zemřela nebo byla prohlášena za mrtvou, nastupuje na její místo jako tzv. další oprávněná osoba některá z dalších osob uvedených v § 4 odst. 2 zákona, a to v pořadí v jakém jsou v tomto ustanovení uvedeny. Přitom musí splňovat tytéž předpoklady jako původní vlastník (viz výše) a s výjimkou dědiců ze závěti tyto podmínky musí být splněny současně i u původního vlastníka³.

Naproti tomu oprávněnými osobami v transformaci jsou sice rovněž pouze osoby fyzické, to je však také všechno, co mají obě definice společného. Podle § 14 transformačního zákona se oprávněnou osobou rozumí

³Osoba uvedená v § 4 odst. 2 zákona č. 229/1991 Sb. se může stát tzv. další oprávněnou osobou jedině v případě, kdy nejen ona, ale i původní vlastník splňoval všechny předpoklady pro to, aby se mohl stát oprávněnou osobou, a to včetně československého státního občanství a trvalého pobytu na území Československé republiky. Požadavek, aby posledně uvedené dvě podmínky byly splněny i u původního vlastníka v případě, že on sám již nežije a oprávněnou osobou by se měla stát některá z tzv. dalších oprávněných osob, byl odstraněn novelou zákona o půdě č. 93/1992 Sb. pouze u závětních dědiců. Podle mého názoru se tak stalo nedůsledností zákonodárce při formulování textu novely zákona. Stejnou chybu opakovat zákonodárce i při vydání zákona č. 243/1992 Sb., kde v § 2 odst. 2 použil při vymezení pojmu „další oprávněná osoba“ stejné formulace jako byla v zákoně o půdě v § 4 odst. 2 před jeho novelou.

- a) člen družstva; jeho členství muselo existovat alespoň ke dni účinnosti transformačního zákona (aby mu vznikl nárok na účast v transformaci) a současně muselo vzniknout nejpozději 30. listopadu 1991,
- b) vlastník půdy (bez ohledu na její výměru) a vlastník ostatního majetku (stavebních nemovitostí, živého a mrtvého inventáře, zásob); v tomto druhém případě musela hodnota majetku dosáhnout alespoň 30 tisíc Kčs (v době účinnosti zákona o transformaci); další podmínkou v těchto případech bylo, že družstvo tento majetek převzalo a užívalo ke dni účinnosti zákona č. 162/1990 Sb. o zemědělském družstevnictví, tj. k 15.5.1990⁴,
- c) osoba, které byl podíl na jmění družstva stanoven podle zvláštních předpisů; těmito předpisy zákon rozumí, jak z poznámky č. 4 pod čarou plyne, restituční zákony, mezi nimi právě i zákon č. 229/1991 Sb. Právě a jedině v této skupině se mohou objevit jako oprávněné osoby i osoby oprávněné z restitucí, a to za předpokladu, že tato forma uspokojení restitučních nároků (stanovení podílu na majetku družstva) byla mezi nimi a družstvem dohodnuta, příp. jestliže oprávněná osoba o výpočet podílu připadající na restituční majetkový nárok požádala (viz kritérium v § 17 písm. c) transf. zákona.

V této souvislosti považuji za důležité zdůraznit, že naprosto neodpovídá platné právní úpravě výklad⁵, podle kterého i pro osoby oprávněné v restitucích platil 28.4.1992 jako termín přihlášení se do transformace. Takovýto výklad zcela zjevně odporuje textu § 14 písm. b), kde se hovoří o vlastnicích půdy a ostatního majetku. Oprávněné osoby v restitucích uplatňují své nároky v restitučních řízeních právě proto, že vlastnictví k zemědělskému majetku byly v minulosti zbaveny a domáhají se jeho vrácení či náhrady tam, kde vrácení není možné. Vlastníky se pak opět stanou až právní mocí rozhodnutí orgánu příslušného ke schválení dohody o vydání majetku nebo k rozhodnutí ve věci samé.

Jedině v těch případech, kdy restituční rozhodnutí nabylo právní účinnosti před 28.4.1992 a občané (fyzické osoby) se opět stali vlastníky zemědělského majetku, by se na ně uvedený termín vztahoval. Kdybychom naopak přistoupili na výklad, že termín 28.4.1992 se vztahuje i na dosud nevyřízené restituce (včetně do té doby neuplatněných), pak by ustanovení písm. c) paragrafu 14 transformačního zákona postrádalo smysl, neboť by vůbec nebylo takovýchto oprávněných osob.

Naopak lze konstatovat, že písm. c) se vztahuje na osoby uplatňující vůči družstvu nároky z restitučních předpisů, jejichž restituční nároky nebyly uspokojeny jinou formou stanovenou v těchto předpisech.

Na druhé straně, i když zákon v tomto případě nestanoví výslovně termín, do kdy se tyto osoby se svými nároky mohou do transformace hlásit (uzavřít s družstvem dohodu o této formě vypořádání jejich restitučních nároků), neznamená to,

⁴O výkladových problémech tohoto ustanovení jsme se podrobně zmínili v komentáři k zákonu č. 42/1992 Sb. – viz Kolektiv autorů: Družstva a transformační zákon, I díl, Inforpres, Frýdek-Místek 1992

⁵Uvedený výklad viz Marchal S.: Právní radí a vysvětluje, Expres, únor 1993, Zpravodaj Československého svazu zemědělských družstev

že zde není žádného časového omezení. Z logiky běhu transformace vyplývá, že v rámci transformace lze tuto formu vypořádání restitučních nároků (započtení na podíl na majetku družstva) použít nejpozději do usnesení té transformační valné hromady, která chválila transformační projekt. Jednou z podstatných a závazných náležitostí transformačního projektu je totiž i údaj o počtu oprávněných osob – viz § 9 odst. 5 písm. f) transformačního zákona. Po chválení transformačního projektu a spolu s ním vlastně také i seznamu oprávněných osob již nikdo, zejména ne družstvo, nemůže tento počet měnit. Mohla by tak učinit zase jen transformační valná hromada, která by se musela k tomuto účelu znovu sejít, pokud k takovému zásahu nezmocnila transformační radu, která ještě po nějakou dobu po schválení transformačního projektu existuje a vykonává svou zákonem jí danou působnost⁶.

II. Struktura majetkového podílu

Dříve než se budeme zabývat vlastní problematikou vypořádávání majetkových podílů, připomeňme si, jak tyto majetkové podíly vznikaly, resp. jaká je jejich struktura. Za příklad si zvolíme transformační (majetkový) podíl v zemědělském družstvu, a to nejen proto, že všechny tyto naše úvahy se týkají především těchto družstev, ale především proto, že struktura transformačního podílu v těchto družstvech je nejčlenitější.

Ze zákona č. 42/1992 Sb. vyplývá, že transformační podíl má dvě části.

První představuje tzv. „základní podíl“. Podle § 7 odst. 4 cit. zákona jej tvoří jednak hodnota nároků, které oprávněné osobě vznikly podle zvláštních předpisů, jednak tzv. „majetkový vklad“.

Zvláštními předpisy, o nich se zmiňuje shora citované ustanovení, se rozumějí předpisy restituční, v případě zemědělských družstev pak především zák. č. 229/1991 Sb. Části „základního podílu“ se tyto nároky (resp. finanční hodnoty, které jsou jejich obsahem) stávají v případě, že nebyly jako restituční náhrady vypořádány jinak. Jinými slovy řečeno stávají se součástí základního podílu tehdy, jestliže se oprávněná a povinná osoba dohodly na tomto započtení jako na způsobu poskytnutí restituční náhrady. Tento způsob naznačuje výslovně jako jednu z možností § 20 zákona č. 229/1991 Sb. – vyjádření podílu na jmění povinné osoby. Jestliže tedy družstvo restituční náhradu podle restitučních předpisů oprávněné osobě již vydalo v penězích, ve věcech, ve službách a pod.), tato složka se v transformačním podílu neobjeví.

„Majetkový vklad“ je ta část transformačního podílu, kterou mohou mít jen členové družstva. Co jím transformační zákon rozumí, to říká ve svém § 16 a 20. V případě zemědělských družstev (§ 16) půjde především o hodnotu živého a mrtvého

⁶To ovšem neznamená, že po ukončení transformace družstva nelze jako způsob vypořádání restitučního nároku zvolit vypořádání formou vyjádření podílu na majetku družstva. Je třeba si však uvědomit, že toto „mimotransformační“ řešení už může mít povahu pouze převedení věci do spoluvlastnictví družstva a oprávněné osoby, přičemž výše spoluvlastnického podílu oprávněné osoby k určité věci bude dána poměrem výše jejího nároku k ceně věci.

inventáře vneseného do družstva, pokud nárok uplatňují původní vlastníci – členové družstva⁷. V jejich případě tyto nároky nebudou mít povahu restitučních nároků.

Druhou část transformačního podílu tvoří tzv. „další podíly“. I ty lze rozdělit na dvě části.

První z nich je tzv. „kriteriální podíl“, tj. podíl vypočtený podle některého z kritérií uvedených v § 17 (pro zemědělská družstva) a v § 21 (pro nezemědělská družstva) transformačního zákona. Jmenovitě pro zemědělská družstva je to kritérium půdy, kritérium v družstvu odpracovaných let a kritérium hodnoty ostatního majetku převzatého družstvem.

Druhou část „dalšího transformačního podílu“ představuje podíl „zakoupený“ v rámci prodeje podílů podle § 8 transformačního zákona. Tato část se vyskytuje pouze u zemědělských družstev a v majetkovém podílu oprávněné osoby se objeví jen tehdy, jestliže ta využila nabídky družstva a takovýto podíl si koupila.

Již posledně uvedený případ naznačuje, že ne každý transformační podíl bude mít všechny uvedené části. Rozdíly budou vyplývat jednak přímo ze zákona pro jednotlivé typy družstev, jednak, a to především, se mohou lišit u jednotlivých oprávněných osob. Ne každá totiž bude mít v družstvu restituční nároky, a i v tom případě, že existovaly, neobjeví se jejich nominální hodnota v transformačním podílu prostě proto, že již byly jako restituce vypořádány jinou formou než započtením do majetkového podílu. Část představovaná majetkovým vkladem člena budou mít, jak z formulace zákona vyplývá, pouze oprávněné osoby – členové družstva, a to ještě jen ti, kteří jako původní vlastníci tento majetek do družstva vnášeli nebo jim byl jinak odebrán a dán do družstva. Rozdíly u kriteriálních podílů budou způsobeny tím, že ne všechny oprávněné osoby budou splňovat všechny tato kritéria. Konečně poslední část transformačních podílů – podíly získané odkoupením – budou mít pouze ty oprávněné osoby, které využily nabídky družstva a tyto podíly si zakoupily.

Shora uvedený popis struktury transformačního podílu má význam především z hlediska pochopení geneze (vytvoření, výpočtu) transformačního podílu. Ten však z hlediska dalšího nakládání s ním, zejména pak pokud jde o jeho vypořádávání, takto strukturován není. Jinými slovy řečeno, po té, co jednotlivé jeho části byly zjištěny a sečteny, vznikl transformační podíl jako jedna jediná v penězích vyjádřená hodnota představující majetkovou účast každé z oprávněných osob v konkrétním družstvu. Zaslouží si na tomto místě zdůraznit, že jde o hodnotu majetku vyjádřenou v penězích, která sice byla zjištěna oceněním (způsob tohoto ocenění stanovil přímo samotný zákon) konkrétního majetku (konkrétních věcí a práv družstva), která však není vyjádřena vlastnictvím, případně spoluvlastnictvím oprávněné osoby vztahujícím se ke konkrétním věcem. Je třeba zcela jednoznačně odmítnout ty výklady, z nichž mnohé byly publikovány i v denním tisku, které utvrzovaly oprávněné osoby v přesvědčení, že po transformaci jsou vlastníky konkrétních věcí z majetku

⁷Tentýž nárok na náhradu za živý a mrtvý inventář uplatňovaný tzv. další oprávněnou osobou bude mít podobu nikoli členského vkladu, ale vždy podobu restitučního nároku podle zvláštního předpisu, a to i když tyto další oprávněné osoby budou členy družstva.

družstva. Nejsou. Majetek, který byl předmětem transformace družstva, přesněji řečeno, který se stal základem pro výpočet majetkové účasti oprávněných osob na majetku družstva, dál zůstal i po transformaci ve vlastnictví transformovaného družstva. Jen ono je jeho vlastníkem v právním slova smyslu. Transformační podíl, a to i tehdy, stal-li se členským vkladem (viz dále), je po dobu, po kterou jej oprávněná osoba ponechává v družstvu, veden v evidenci družstva pod jménem oprávněných osob příp. členů družstva. A teprve po té, kdy za zákonem stanovených podmínek požádá oprávněná osoba, příp. bývalý člen družstva či jejich právní nástupce o vydání transformačního podílu (vypořádacího podílu), stane se transformační podíl pohledávkou, která je splatná v termínech rovněž stanovených zákonem, případně stanovami družstva. O charakteru transformačního podílu, o vlastním mechanismu vypořádání a lhůtách s ním spojených podrobněji viz dále.

Existuje však přece jen jeden praktický důvod pro to, aby i po té, co všechny části transformačního podílu byly vypočteny a sečteny vytvořily jediný transformační (majetkový) podíl oprávněné osoby, byly tyto složky nadále od sebe odlišeny a vedeny samostatně. Tímto důvodem je situace, kdy v souvislosti s vypořádáním podílu má dojít k jeho zdanění. To proto, že daňové předpisy různé přistupují ke zdanění jednotlivých částí majetkových podílů.

III. Mechanismus proměny (transformace) družstva

S objasněním otázky právního režimu majetkových podílů souvisí i objasnění mechanismu vlastní proměny dosavadního družstva v družstvo transformované. Zastavme se proto nejprve u tohoto problému, neboť z něho vyplývají některé závěry i pro určení právního režimu majetkových podílů i pro námi zkoumanou problematiku vypořádání družstva s oprávněnými osobami.

Každé družstvo procházející transformačním procesem podle transformačního zákona se mj. muselo rozhodnout (jeho členové), v jaké podnikatelské formě bude pokračovat ve své činnosti (do jaké podnikatelské formy se transformuje), popřípadě zda se rozdělí do více nových podnikatelských subjektů a v tom případě do jaké podoby (podnikatelské formy), kterou pro tento případ nabídl družstvům obchodní zákoník.

Jestliže se členové družstva rozhodli, že i po transformaci budou pokračovat v hospodaření s využitím družstevní formy, a to v podobě opět jednoho družstva, pak k zániku dosavadního družstva v transformaci došlo jen v případě, že jeho členská schůze rozhodla o jeho zrušení a o založení družstva nového. Nové nástupnické družstvo by muselo projít procesem zakládání družstva upraveným v ust. § 224 obch. zákoníku. Vzhledem k tomu, že v tomto případě by zanikající (zrušené) družstvo mělo svého právního nástupce v družstvu nově zakládaném v rámci procesu transformace, neprováděla by se likvidace zanikajícího družstva. Přesto by tento způsob transformace dosavadních družstev byl značně komplikovaný a zejména organizačně i finančně nákladný.

Proto při praktickém provádění transformace podle zákona č. 42/1992 Sb. na prostá většina družstev využila možnosti, kterou jim tento zákon nabídl tím, že

umožnil jejich transformaci, aniž muselo nutně dojít i k formálně právnímu zániku dosavadního družstva. V praxi to znamenalo, že dosavadní jednotné zemědělské družstvo po schválení transformačního projektu provedlo výpočet transformačních podílů a změnu svých stanov tak, aby odpovídaly ustanovením obchodního zákoníku. Změnu stanov provedla řádná a nikoli ustavující členská schůze. Nakonec družstvo podalo návrh na zápis těchto změn do obchodního rejstříku. Při tomto druhém způsobu proběhla transformace dosavadního družstva bez toho, aby původní družstvo třeba jen na okamžik zaniklo. Toto zjištění je významné především pro závěr, že nezanklo ani členství dosavadních členů družstva. Ti, pokud jejich členství nezanklo některým ze způsobů zániku členství upravených zákonem, se stali v den zápisu změn stanov do obchodního rejstříku i členy transformovaného družstva. Tuto skutečnost připomínám proto, že jak dále zjistíme, je důležitá i pro určení režimu, ve kterém bude vypořádáván majetkový podíl části oprávněných osob.

Pokud členská schůze rozhodla o tom, že dojde v rámci transformace družstva k jeho dělení na více subjektů a případně i více podnikatelských forem, musel být jako povinná součást transformačního projektu zpracován podrobný projekt dělení dosavadního družstva (jeho členů a majetku) a zpracovány zakládací dokumenty pro všechny tyto podnikatelské formy. Nové subjekty se musely podělit i o oprávněné osoby, včetně oprávněných osob, které do té doby nebyly členy transformovaného družstva a ani se nestaly členy nebo společníky žádného z nástupnických podnikatelských subjektů, a to přesto, že obchodní zákoník ani jiný zákon účast jiných osob než společníků nebo členů v podnikatelských formách upravených naším právním řádem nezná.

Vraťme se však v našich úvahách zpět k družstvu. Pokud tedy členové transformovaného družstva setrvali na družstevní formě společného podnikání, museli respektovat i skutečnost, že od účinnosti obchodního zákoníku, a v transformovaných družstvech od účinnosti jejich stanov, se nemůže stát nikdo členem družstva bez majetkové účasti v družstvu. Tato majetková účast má podobu členského vkladu. Vedle základního členského vkladu mohou stanovy družstva připustit i existenci tzv. „dalšího členského vkladu“. Zatímco základní členský vklad musí mít každý člen a jeho výše bude stejná pro všechny členy jako výraz jejich rovného postavení v družstvu, v případě dalších členských vkladů, jestliže jejich existenci v konkrétním družstvu stanovy připustí, se jejich výše nebo počet mohou lišit. Tento rozdíl od základních členských vkladů je způsoben tím, že zatímco v případě základního členského vkladu se jedná o jeden ze základních předpokladů vzniku a existence členství v družstvu stanovený zákonem, je „další členský vklad“ již jen zákonem nabídnutou možností, kterou mohou, ale také nemusí, družstva využít a ve svých stanovách konkretizovat.

Základní členský vklad musí člen složit při vstupu do družstva. K usnadnění vstupu může družstvo ve svých stanovách určit, že uchazeč o členství je povinen složit jen část základního členského vkladu (vstupní vklad). V takovém případě však současně musí stanovit lhůtu (nebo způsob jejího stanovení), ve které člen musí složit zbývající část.

IV. Právní režim majetkového podílu

Vytvoření transformačního majetkového podílu proběhlo ve stejném právním režimu pro všechny oprávněné osoby bez rozdílu. Jaký bude další právní osud těchto podílů, tj. jakým právním režimem se dále budou řídit, je však již odvislé od toho, zda oprávněná osoba, jíž byl podíl vypočten, se stala členem transformovaného družstva či nikoli.

Režim majetkového (transformačního) podílu, který byl vypočítán členovi družstva, bude zpravidla určen stanovami družstva. „Zpravidla“ proto, že ze zákona nevyplývá, že by se transformační podíl vypočítaný členům družstva automaticky stával jejich členským vkladem⁸.

Na druhé straně nic nebrání družstvu, resp. jeho členům, aby tak nestanovili ve svých stanovách. Je nanejvýš pravděpodobné, že v situaci, kdy jim bylo vypočteno, že se podílí na majetku družstva značně vysokou částkou, se spíše než pro vkládání dalších finančních prostředků na složení členského vkladu, který napříště musí povinně mít v družstvu složen každý člen družstva, rozhodnou pro řešení založené na tom, že vypočtený majetkový podíl prohlásí ve stanovách za svůj členský vklad. Mohou tak učinit ve vztahu k celé částce vypočteného transformačního podílu, ale také jen k jeho části. Rozhodnutí o tom však nepřísluší každému členovi samostatně, ale rozhodnutí bude mít podobu usnesení členské schůze.

Praxe ukazuje, že téměř vždy byla alespoň část vypočteného transformačního podílu použita pro vytvoření „základního vkladu“. U zbývajících částí transformačního (majetkového) podílu měla pak členská základna na výběr.

Především mohla prohlásit ve svých stanovách i tuto část majetkového podílu za členský vklad a to tzv. „další členský vklad“ ve smyslu ust. § 223 odst. 4 obch. zákoníku. V tomto případě se tedy celý vypočtený majetkový (transformační) podíl stal členským vkladem člena tvořeným základním vkladem a dalším vkladem. Právní režim členského vkladu je dán příslušnými ustanoveními obchodního zákoníku a zejména stanov družstva. V nich je třeba hledat odpovědi na otázky týkající se způsobu hospodaření družstva s těmito členskými vklady a zejména pak otázky zhodnocování členského vkladu po dobu, po kterou zůstávají v majetku družstva.

Jestliže však družstvo z vypočteného transformačního (majetkového) podílu použije jen část, zpravidla na vytvoření základního vkladu, pak vzniká otázka, co se má stát s jeho částí zbývajících. Jaký je její právní režim?

Možnosti, ačkoli výslovně právní úprava žádnou z nich neuvádí, jsou následující:

Především nic nebrání družstvu a členovi, aby se dohodli na tom, že tu část vypočteného transformačního podílu, kterou neprohlásili za členský vklad, družstvo členovi okamžitě vydá (ve věcech, v penězích či v jiném dohodnutém plnění). Transformační zákon sice pro takovéto vypořádání stanoví určité lhůty (viz § 13), chráníci družstvo před náhlým uplatňováním těchto nároků, současně však nevyklučuje dohodu o zkrácení těchto lhůt, ba ani o okamžitém vypořádání.

⁸Družstvo ve svých nových stanovách totiž mohlo docela dobře svým členům uložit povinnost složit členský vklad v hotovosti.

Teprve jestliže nedojde k okamžitému (bezprostředně po skončení transformace) vypořádání této části majetkového podílu a ta po určitou dobu zůstává v majetku družstva, které s ní také po tuto dobu hospodář, je na místě shora položená otázka tážající po právním režimu této části majetkového podílu. Podle mého názoru je postavení člena ve vztahu k družstvu v této otázce shodné s postavením oprávněné osoby, která se nestala členem transformovaného družstva.

Transformační zákon tak dal vzniknout situaci, kterou pak již dále neřeší. Řešení nenajdeme ani v obchodním zákoníku. Ve všech podnikatelských formách, které obchodní zákoník upravuje, se sice rovněž počítá s majetkovou účastí jiných subjektů (fyzických případně i právnických osob), avšak toto účastenství je současně spojeno s postavením těchto osob jako společníků nebo členů těchto podnikatelských forem (podniků). Postavení oprávněných osob – nečlenů družstva a zčásti i členů družstva ve vztahu k té části jejich majetkového podílu, která se nestala jejich členským vkladem v družstvu, se nejvíce podobá akcionářům akciové společnosti, a to ještě jenom těm, kteří se jimi stali pouhým zakoupením akcií a nikoli jako účastníci zakladatelské smlouvy. I oni se účastní podnikání tím, že mají v akciové společnosti svůj určitý „kapitál“, aniž přitom stojí uvnitř této podnikatelské formy. Tím však také veškerá podobnost postavení shora uvedených osob s akcionáři končí. Zatímco postavení akcionářů je v obchodním zákoníku upraveno a v podrobnostech jim odkázáno na zakladatelskou smlouvu, zakladací listinu, případně stanovy akciové společnosti, o postavení oprávněných osob – nečlenů transformovaných družstev, a o jejich vztahu k transformovanému družstvu, zejména se zřetelem k jejich majetkové účasti, v žádném z platných zákonů nenajdeme ani zmínku. Pouze transformační zákon se ve svém § 13 omezuje na ustanovení o lhůtách k vypořádání (vydání) majetkových podílů těmto oprávněným osobám.

Za této situace je zřejmé, že pokud jde o část transformačního podílu, který členové neučinili svým členským vkladem, zůstává její právní režim stejný jako je právní režim majetkových podílů oprávněných osob, které se členy transformovaného družstva nestaly. V obou případech však transformační zákon vytvořil vztah, který nevybavil příslušným obsahem pro dobu jeho trvání, s výjimkou práva na vypořádání.

Přestože právní úprava tento vztah blíže nespecifikuje, je nesporné, že existuje. Kdybychom pro něj hledali určitou analogii, nabízí se analogie s právním režimem půjčky anebo spoluvlastnictví.

Za půjčku (zapůjčený kapitál) bychom tento majetkový podíl (jeho část) mohli považovat tehdy, jestliže by v tomto směru účastníci tohoto vztahu projevíli svou vůli, tzn. jestliže by uzavřeli následně smlouvu o půjčce. V ní by pak také smluvili podmínky této půjčky a její návratnost. Taktó by se také původně věcně právní vztah změnil na vztah závazkový. Kromě toho vzniká otázka, zda by takovému ujednání nemuselo předcházet vypořádání (alespoň formální) majetkového podílu.

Jestliže však družstvo a oprávněná osoba spolu taktó o jejím majetkovém transformačním podílu neujednají, pak majetkový podíl zůstává i nadále předmětem vztahu, který je věcně právní povahy a obdobný vztahu spoluvlastnickému. Sou-

časná právní úprava ani teorie s ním nepočítá, v teorii minulých let se o podobném vztahu hovořilo jako o spoluvlastnictví ve smyslu ekonomickém a navíc ještě v situaci, kdy výše majetkové účasti člena nebyla konkretizována a navíc ani spojena s nárokem na vypořádání této účasti v případě zániku členství. Chceme-li však hledat obdobu v právní úpravě z období předsocialistického, pak námi zkoumaný vztah majetkového účastenství oprávněných osob má nejbližší ke vztahu popisovanému jako „spoluvlastnictví bez ideálních podílů“, opírající se o ust. § 361 o.z.o.⁹

Posoudíme-li vztah mezi družstvem a oprávněnou osobou ohledně majetkového transformačního podílu jako vztah blízký se svou povahou vztahu spoluvlastnickému, pak by to ovšem mělo znamenat, že oprávněná osoba jako spoluvlastník družstevního majetku by měl mít i práva, která právo obvykle spoluvlastníkovi přiznává. A právě zde se nejcitelněji projevuje nedostatek jakékoli právní úpravy tohoto vztahu, který je o to citelnější, že se zde oprávněný požadavek na přiznání postavení spoluvlastníka všem oprávněným osobám střetává s právní úpravou obchodního zákoníku, která toto postavení ve vztahu k majetkovým účastím přiznává jen členům (společníkům) subjektu podnikání, za které ovšem oprávněné osoby obecně nepovažuje.

Lze naproti tomu souhlasit s těmi hlasy, které odpírají majetkovému podílu režim nájemního vztahu, který ustanovila některá družstva ve svých stanovách. Objektem nájmu mohou být jen věci individuálně určené, nespoteřovatelné, které navíc nepřechází do vlastnictví nájemníka. Proto jimi nemohou být majetkové podíly vypočtené v transformaci, které nejsou materializovány v určitých věcech, k nimž by náleželo vlastnictví oprávněné osobě. Věci, jejichž hodnota se stala základem výpočtu, zůstávají ve vlastnictví družstva.

V. Vypořádání transformačních podílů

Shrňme si úvodem této části našich úvah nejdůležitější závěry předchozích částí. Je to vhodné zejména proto, že tyto závěry nám budou zároveň sloužit i jako východiska pro úvahy spojené s problematikou vlastního vypořádání mezi družstvem a oprávněnými osobami.

Především je to závěr, že po té, co byly zjištěny (vypočteny) jednotlivé části (složky), z nichž se skládá majetkový podíl a po té, co byly sečteny, existuje majetkový (transformační) podíl oprávněné osoby jako jedno jediné číslo vyjadřující výši finanční hodnoty, jakou se oprávněná osoba podílí na majetku družstva, a to bez vazby na konkrétní věci v majetku družstva.

V podstatě totéž platí i v případě oprávněných osob—členů družstva, pokud se rozhodli celý majetkový podíl přeměnit na svůj členský vklad. I když ve struktuře tohoto členského vkladu lze rozlišit vklad základní a tzv. další členský vklad, vypořádací podíl, který bude předmětem vypořádání mezi členem a družstvem, tuto strukturu nemá. Existence vypořádacího podílu je pak tím nejpodstatnějším rozdílem mezi oprávněnými osobami—nečleny a oprávněnými osobami členy. Tento rozdíl

však nemusí existovat, jestliže družstvo zvolí takovou konstrukci vypořádacího podílu, při níž se vypořádací podíl bude rovnat majetkovému podílu vloženému do družstva (vypočtenému v transformaci). Tam, kde členové do družstva jako svůj členský vklad vložili pouze část svého vypočteného majetkového podílu a zbývající jeho část ponechali v družstvu nadále v podobě nevypořádaného transformačního majetkového podílu, tam i předmětem vypořádávání budou dvě položky – vedle vypořádacího podílu také vypořádání tohoto majetkového podílu.

Právní režim majetkové účasti člena na majetku družstva je určen tím, zda oprávněná osoba je či není členem družstva. Je-li oprávněná osoba členem transformovaného družstva, pak majetkový podíl (jeho část), který se stal jejím členským vkladem, se řídí režimem obchodního zákoníku a především pak stanov družstva. V případě, že oprávněná osoba není členem transformovaného družstva, buď proto, že nikdy členem družstva nebyla nebo její členství skončilo před završením procesu transformace družstva zápisem do obchodního rejstříku, pak je její situace komplikována naprostou absencí specifického právního režimu, který by pro tyto případy platil. Nicméně lze za tohoto stavu, podle mého názoru, vystačit s právním režimem půjčky (viz obč. zákoník). Pokud účastníci tohoto vztahu režimu půjčky nepoužijí, zůstává tento vztah vztahem quasi spoluvlastnickým, avšak bez obvyklých oprávnění spoluvlastníka, resp. pouze s právem na vypořádání.

Konečně je třeba zdůraznit, že proces transformace každého družstva (ve smyslu zák. č. 42/1992 Sb.) skončil výpočtem transformačních podílů a zápisem, družstva (jeho změněných stanov) do obchodního rejstříku. To, co následuje potom, již není součástí transformačního procesu, není transformací družstva ve smyslu citovaného zákona. To znamená, že vypořádání majetkových podílů sice s transformací družstva souvisí, ale jen potud, že vypořádávané majetkové podíly mají v již skončené transformaci svůj původ. Jinak však je vypořádání těchto podílů stejně jako vypořádacích podílů záležitostí nejen novou, ale také zcela samostatnou a od transformace družstva odlišnou.

a) Nejprve se podívejme, jak bude vypadat právní režim vypořádání majetkového podílu člena družstva.

U členů družstva mohou nastat dvě situace. První, kdy členové celý svůj majetkový podíl vypočtený v transformaci přeměnili na své členské vklady, druhá, když na členský vklad použili jen část vypočtené hodnoty a zbytek zapůjčili svému družstvu za podmínek stanovených ve smlouvě o půjčce jej ponechali ve stejném režimu jako jsou majetkové podíly oprávněných osob—nečlenů.

Předmětem vypořádání mezi družstvem a členem není přímo členský vklad, ale vždy vypořádací podíl. Jaká bude konstrukce vypořádacího podílu, to určí družstvo ve svých stanovách. Ustanovení § 233 obchodního zákoníku je v podstatě ustanovením dispozitivním. Tzn., že se uplatní pouze tehdy, jestliže si družstvo o konstrukci vypořádacího podílu, lhůtě jeho splatnosti a o nároku na podíl ze zisku za tento podíl nestanoví ve svých stanovách něco jiného.

⁹Srov. Sedláček, J.: Vlastnické právo, Praha 1935, s. 78 – 79.

Konstrukce vypořádacího podílu v cit. ustanovení obchodního zákoníku vtiskuje vypořádacímu podílu výrazně dynamický charakter. Mám tím na mysli skutečnost, že vypořádací podíl odráží výsledek hospodaření družstva. Jestliže člen v určitém okamžiku vložil do družstva určitý kapitál jako svůj členský vklad (např. právě v transformaci vypočtený majetkový podíl), a jestliže družstvo ve svých stanovách použije pro konstrukci vypořádacího podílu stejné nebo obdobné řešení jako má obchodní zákoník, pak po určité době, které uplyne od vložení tohoto kapitálu do družstva, se již nebude vypořádací podíl rovnat hodnotě vloženého kapitálu, ale bude ovlivněn výsledky hospodaření družstva a pohybem jeho členské základny (zvětšováním nebo zmenšováním počtu členů). Protože družstvo má volnost, pokud jde o volbu konstrukce vypořádacího podílu, nelze vyloučit ani takové řešení, podle kterého družstvo za vypořádací podíl prohlásí např. základní členský vklad, členský vklad nebo jinou konstantní hodnotu. V tomto případě ovšem bude mít vypořádací podíl charakter statický. Nebude ovlivněn výsledky hospodaření družstva. V tomto druhém případě proto nebude ani působit jako stimulační faktor na členy ve směru jejich usilování o zvětšování majetku družstva.

Jestliže se tedy členové družstva rozhodli, a toto své rozhodnutí vyjádřili ve stanovách, že celý svůj vypočtený transformační (majetkový) podíl učiní svým členským vkladem, je předmětem vypořádání nikoli členský vklad, ale vypořádací podíl. Ten se bude svou výší rovnat členskému vkladu jen tehdy, jestliže družstvo ve svých stanovách toto ustanoví. Jinými slovy řečeno, jestliže řekne, že vypořádací podíl se rovná členskému vkladu. Ve všech ostatních případech by tato shoda byla jen čistě náhodná.

Zcela základním předpokladem vypořádání mezi družstvem a členem je zánik členství v družstvu. Dokud členství člena v družstvu trvá, nepřichází vydání vypořádacího podílu v úvahu. To ovšem nevylučuje, aby člen družstva i za trvání členství převedl část svého členského vkladu na jinou osobu. Zpravidla tuto možnost musí opět předvídat stanovy družstva. V nich družstvo opět zpravidla tuto možnost omezí na převod na člena družstva (nebo osobu, již současně v družstvu členství vzniká) a navíc ji podmíní svým souhlasem. Takovéto řešení je důsledkem toho, že družstvo se bude tímto způsobem bránit unikání majetku. V těchto případech však nedochází k vypořádání mezi družstvem a členem a proto tato problematika není dále předmětem těchto našich úvah. Proto už jen dodejme, že pokud člen převádějí část svého členského vkladu na jiného člena chce dále zůstat členem družstva, musí mu zůstat členský vklad alespoň ve výši základního členského vkladu. Převod celého členského vkladu lze uskutečnit jen v souvislosti s převodem členství, tzn., že převodce sám by přestal být členem družstva.

Způsob zániku členství může mít v některých případech vliv na způsob vypořádání vypořádacího podílu. Např. v případě zániku právní subjektivity některého z účastníků členského vztahu. Jestliže zemře dosavadní člen, nevypořádává se družstvo s bývalým členem, ale s jeho právním nástupcem – dědicem. Při zániku družstva je specifikum vypořádání dáno tím, jakým způsobem družstvo zaniká. Při slučování či rozdělování družstva může členský vklad přejít do nově vzniklého subjektu, po-

kud se jeho členem stane i dosavadní člen. Při zániku družstva, jemuž předcházel vstup družstva do likvidace nebo prohlášení konkursu, spočívá specifikum vypořádání s bývalými členy v tom, že členové družstva jsou vypořádáváni až jako poslední. Při prohlášení konkursu je tato jejich pohledávka za družstvem zařazena až do třetí třídy – srov. § 32 odst. 2 písm. c) zák. 328/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů a v případě likvidace družstva jsou uspokojováni až z likvidačního zůstatku – srov. § 259.

Stanovy družstva mohou, v rámci úpravy režimu členských vkladů, upravit možnost vypořádat část členských vkladů (další členské vklady) ještě za trvání členství. Např. mohou stanovit, že členové si ze svého „dalšího členského vkladu“ mohou vybrat v určitém časovém úseku určitou částku. Stejně dobře mohou stanovy družstva připustit vkládání dalších členských vkladů do družstva, případně jejich zvyšování v době trvání členství v družstvu. Tato možnost vyplývá přímo z textu zákona – viz § 223 odst. 4 obch. zákoníku.

Zanikne-li členství v družstvu, má bývalý člen nárok na vypořádací podíl (§ 233 odst. 1 obch. zákoníku). Vypořádací podíl je splatný uplynutím tří měsíců od schválení účetní závěrky družstva za rok, v němž členství zaniklo (§ 233 odst. 4 věta první obch. zákoníku). Obchodní zákoník však současně připouští, aby stanovy družstva stanovily jinak i pokud jde o lhůty splatnosti vypořádacího podílu.

Shora uvedené platí pro standardní situaci. Bezprostředně po ukončení transformace družstev vznikla však pro mnohá družstva i členy otázka, od kterého okamžiku nejdříve se může družstvo s bývalými členy vypořádávat, resp. od kterého okamžiku mohou bývalí členové požádat o vypořádání. Pro zodpovězení této otázky je rozhodující, zda členství zaniklo před zápisem družstva do podnikového rejstříku, nebo po něm. Jestliže před ním, bývalý člen se již nestal členem transformovaného družstva. Bývalý člen pak může požádat o vypořádání svého majetkového podílu (který se nestal ani zčásti členským vkladem, hned po skončení členství, nejdříve však po té transformační valné hromadě, která schválila transformační projekt. To proto, že podle ust. § 30 transformačního zákona do doby schválení transformačního projektu nemohla družstva vypořádání se svými členy, rozuměj bývalými, provádět. Za trvání členství platná právní úprava žádné vypořádání nedovolovala.

Naopak, jestliže členství trvalo ještě v den zápisu družstva do obchodního rejstříku jako družstva transformovaného, pak se i tento člen stal členem transformovaného družstva a jeho podíl členským vkladem a vypořádání se řídí obchodním zákoníkem event. stanovami družstva a nikoli zákonem transformačním.

V případě, že člen družstva neuložil část svého transformačního (majetkového) podílu do družstva jako svůj členský vklad, má tato neuložená finanční hodnota, pokud ji člen nadále ponechal družstvu k jeho dalšímu hospodaření s ní (tj. pokud nedošlo k jejímu vypořádání bezprostředně po jejím vyčíslení a oznámení členovi) povahu a režim stejný jako je režim majetkového podílu těch oprávněných osob, které se nestaly členy transformovaného družstva. To pak znamená, že se tato část majetkového podílu oprávněné osoby – člena transformovaného družstva vypořádává stejně jako majetkový podíl oprávněné osoby – nečlena transformovaného družstva.

b) Vypořádávání majetkového podílu nečlena.

V případě, že družstvo a člen uzavřeli ohledně majetkového podílu smlouvu, v níž nadále přiznávají majetkovému podílu povahu půjčky, pak se vypořádání řídí ustanoveními uzavřené smlouvy případně ustanovením občanského zákoníku o půjčce.

Vypořádání družstva s oprávněnými osobami, které se nestaly členy transformovaného družstva a neuzavřely s družstvem ohledně svého majetkového podílu smlouvu o půjčce, se řídí ustanovením § 13 zákona č. 42/1992 Sb. Znamená to, že v případech, kdy oprávněná osoba je podnikatelem v oboru předmětu činnosti družstva a v případě vypořádání se zemědělským družstvem je-li oprávněná osoba provozovatelem zemědělské výroby, má nárok na vypořádávání svého podílu do 90 dnů od okamžiku, kdy o vypořádání požádá.

A zde už nastávají první problémy tohoto vypořádání. Nejprve je to otázka interpretace takového předpokladu vypořádání v uvedené devadesátidenní lhůtě, jakým je „provozování zemědělské výroby“. Zákon sám tento pojem nevymezuje ani neodkazuje na jiný právní předpis. Přitom samotný pojem „zemědělská výroba“ zahrnuje velmi široký okruh aktivit. Navíc zákon nespojuje provozování zemědělské výroby s určitou výměrou zemědělské půdy, ba dokonce lze provozovat řadu činností s charakterem zemědělské výroby, aniž by toto provozování bylo spojeno s hospodařením na zemědělské půdě. Provozování zemědělské výroby nelze, podle mého názoru, ztotožňovat ani se statutem soukromě hospodařícího rolníka, jak jej vymezuje zákon č. 105/1990 Sb., ve znění zákona č. 219/1991 Sb. To znamená, že provozovat zemědělskou výrobu může i občan, který se u obecního úřadu jako soukromě hospodařící rolník neregistroval. Otázka, zda je tento předpoklad splněn, vyvstává v případech, kdy občan se stane společníkem, např. obchodní společnosti nebo družstva, jejímž předmětem, podnikání je zemědělská výroba. Zda i v těchto případech lze prohlásit, že tento občan provozuje zemědělskou výrobu. Proti rozšíření uvedeného pojmu i na tyto případy hovoří skutečnost, že podnikatelským subjektem je zde z hlediska hospodářského zákoníku nikoli společník obchodní společnosti nebo člen družstva, ale obchodní společnost nebo družstvo samo – viz § 2 odst. 2 obč. zákoníku. Na druhé straně mnozí z těchto společníků nebo členů družstev budou jako jejich pracovníci skutečně zemědělskou výrobou fakticky provádět. Protože však zákon nenaznačuje žádný rozdíl mezi společníky nebo členy ve společnosti nebo v družstvu pracující a mezi těmi, kteří v nich nepracují, znamenalo by připuštění takového rozšiřujícího výkladu, že provozovateli zemědělské výroby by se stali všichni členové a společníci subjektů provozujících zemědělskou výrobu, aniž by ji sami také vykonávali. Jejich podíl na provozování zemědělské výroby by spočíval jedině v poskytnuté majetkové účasti na podnikatelském subjektu. Pokud by k naplnění požadavku provozování zemědělské výroby postačovala majetková účast v podnikatelském subjektu, pak by ovšem bylo nutno připustit, že provozovateli zemědělské výroby jsou všechny oprávněné osoby v transformaci družstev, bez ohledu na jejich členství v družstvu, neboť

jsou ve formě svých majetkových podílů účastny na majetku družstva a tedy i na provozování zemědělské výroby. Takto dovedeno ad absurdum se ukazuje zřejmým, že toto asi neměl zákonodárce na mysli.

Shrneme-li tedy tyto úvahy, pak jednoznačně lze za provozovatele zemědělské výroby označit soukromě hospodařícího rolníka. Podle mého názoru i občana, který sice statut soukromě hospodařícího rolníka nemá, ale činnosti, které lze pod pojem „zemědělská výroba“ zahrnout, provozuje, a to přesto, že z odst. 3 paragrafu 13 by mohlo být dovozováno, že zákonodárce přece jenom měl na mysli podnikatele. Osobně bych se přikláněl, i přesto, že platná právní úprava pro to příliš podkladů nedává, k výkladu, že provozovatelem zemědělské výroby jsou i ti členové a společníci podnikatelských subjektů se zemědělskou výrobou jako předmětem své činnosti, kteří ji také v těchto podnikatelských subjektech fakticky vykonávají, a to buď jako členové nebo i jen jako osoby v pracovněprávním vztahu.

Počínaje 1.7.1993, tj. účinností zatím poslední novely zákona o půdě (zák. č. 183/1993 Sb.), se oprávněnými osobami mohou stát i osoby, na něž budou majetkové podíly převedeny původními oprávněnými osobami. Takto se oprávněnými osobami mohou stát i právnické osoby. Je zřejmé, že požadavek provozování zemědělské výroby musí splňovat i ony. I tady se však objevuje otázka, zda současně s touto právnickou osobou jsou provozovateli zemědělské výroby i její členové, příp. pracovníci.

Tím ovšem nejsou problémy § 13 vyčerpány. Další problém je spojen s otázkou, od kdy začíná běžet ona devadesátidenní lhůta k vypořádání. Ze zákona jednoznačně vyplývá, že devadesátidenní lhůta běží ode dne, kdy oprávněná osoba o vydání podílu písemně požádala. Okamžik, kdy může o vydání svého podílu oprávněná osoba–nečlen transformovaného družstva nejdříve požádat, není, podle mého názoru, podmíněna dokončením transformace družstva jeho zápisem do obchodního rejstříku. Domnívám se, že tato oprávněná osoba může požádat o vypořádání svého transformačního podílu již po té, co jí transformační podíl byl vypočten a správnost výpočtu byla ověřena auditem. Tato oprávněná osoba nemusí s vypořádáním čekat na dokončení transformačního procesu (té jeho části, v níž jde o přechod družstva do právního režimu obchodního rejstříku) proto, že jde o tu část transformačního procesu, která se již týká bezprostředně jen oprávněných osob–členů družstva. Podobně je tomu i v případě bývalého člena, jehož členství zaniklo před zápisem družstva do obchodního rejstříku a který se tudíž rovněž nestal členem transformovaného družstva. Zde je určitá odlišnost způsobena pouze v případě, že členství zanikne později než byl takovéto oprávněné osobě vypočten její transformační podíl (ale dřív, než došlo k zápisu družstva do obchodního rejstříku). Konečně stejně bude platit i pro člena družstva ve vztahu k té části jeho vypočteného majetkového podílu, kterou nečinil svým členským vkladem (ani základním, ani dalším).

V případech, kdy oprávněná osoba–nečlen nebude provozovat zemědělskou výrobu, nebude pro něho platit devadesátidenní lhůta pro vypořádání jeho majetkového podílu, ale lhůta podstatně delší. Ust. § 13 odst. 3 pro tyto případy stanoví lhůtu sedmiletou, jejíž běh začal prvním dnem po schválení transformačního projektu.

Současně však zákon připouští, aby se družstvo a oprávněná osoba dohodli jinak, tzn. na vypořádání i před uplynutím této lhůty.

V této souvislosti je namístě upozornění na to, že změnil-li se v průběhu této sedmileté lhůty postavení oprávněné osoby tak, že se stane provozovatelem zemědělské výroby, pak i jí, požádá-li o vypořádání svého majetkového podílu, začne běžet devadesátidenní lhůta, v níž k tomuto vypořádání musí dojít.

V praxi vzniká řada nedorozumění v otázce způsobu vypořádání majetkového podílu. V otázce, zda k vypořádání má dojít v penězích anebo naturálně.

Při hledání odpovědi na tuto otázku je třeba vyjít z toho, co jsem již uvedl o povaze vypočteného majetkového podílu. Jde o finanční vyjádření účasti oprávněné osoby na majetku družstva. Částka, která bylo oprávněné osobě oznámena jako její majetkový podíl v družstvu, byla sice zjištěna na základě ocenění majetku družstva, který je z převážné části tvořen jinými věcmi než penězi (ať již v hotovosti nebo na kontech v peněžních ústavech) a je také těmito věcmi kryta. To však nic nemění na tom, že jednak majetek, který se stal základem pro tento výpočet zůstal i nadále zcela a výlučně ve vlastnictví družstva, jednak vypočtená částka označená jako majetkový podíl oprávněné osoby není vyjádřena v ničem jiném, než v peněžních jednotkách. A proto má-li oprávněná osoba v družstvu majetkový podíl např. 100.000.- Kč, a má-li dojít k vypořádání tohoto podílu, musí mít toto vypořádání podobu sto tisíc korun českých. Pokud by k vypořádání mělo dojít v jiné podobě, musel by to zákon výslovně stanovit, tak jak to učinil např. v § 20 zákona o půdě. Není pochyb o tom, že kdyby v § 20 cit. zákona zákonodárce výslovně nevedl, že náhrada se poskytuje ve nejprve ve věcech a v jiné formě, včetně peněžní až teprve není-li naturální plnění možné, mělo by i zde finanční vypořádání přednost.

I když tedy z § 13 zákona č. 42/1992 Sb. vyplývá přednostně finanční způsob vypořádání majetkového podílu, nevylučuje zákon, aby se družstvo a oprávněná osoba dohodli jinak. Mám na mysli především na naturálním plnění. O to bude mít oprávněná osoba zájem tehdy, bude-li, protože sama je také skutečným provozovatelem zemědělské výroby, potřebovat k jejímu zabezpečení určitý zemědělský majetek, který je družstvo jí ochotno vydat. Tento postup založený na dohodě se však v praxi setkal s problémem spočívajícím v odpovědi na otázku, v jakých cenách mají být oceňovány věci vydávané oprávněné osobě v rámci vypořádání majetkového podílu.

Oprávněné osoby požadují, aby cena vydávaných věcí byla stanovena v účetních cenách. Svůj požadavek odůvodňují tím, že i pro transformaci (při oceňování majetku družstva v souvislosti se zjišťováním výše jeho čistého jmění) se vycházelo právě z účetních cen tohoto majetku. Naproti tomu oprávněné osoby trvají na ocenění v reálných tržních cenách vydávaných věcí, resp. cenách stanovených na základě ocenění věcí znalcem.

Stanovisko obou stran je pochopitelné, neboť každá strana logicky sleduje svůj vlastní prospěch. Která z nich však má, z hlediska platné právní úpravy, pravdu?

Oprávněné osoby mají pravdu v tom, že při oceňování majetku družstva pro účely transformace se vycházelo z cen účetních¹⁰, zapomínají však, že transformace družstva již skončila a s ní i působnost zákona č. 42/1992 Sb. Jeho působnost je totiž omezena jen na vlastní proces transformace družstev. Pokud pak jde o vypořádání transformačních podílů, stanoví tento zákon již jen lhůty pro toto vypořádání. Zákonodárce to zřejmě nepovažoval za důležité v situaci, kdy jednoznačně předpokládal finanční vypořádání. Jestliže oprávněná osoba požádá o vypořádání a její majetková účast v družstvu se stane pohledávkou, pak její vypořádání s procesem transformace družstva, tak, jak jej má na mysli cit. zákon, již bezprostředně nesouvisí. Vypořádání této pohledávky, pokud se věřitel a dlužník dohodnou na naturálním plnění, bude provedeno nepochybně ve věcech oceněných v cenách platných v okamžiku, kdy k vypořádání pohledávky vydáním těchto věcí dojde. Pro závěr, že by tomu mělo být jinak, tzn. že by měly být vydávány věci oceňovány cenách jiných než tržních, resp. stanovených dohodou dlužníka a věřitele, platná úprava neposkytuje podklad.

Uvedený závěr není v rozporu ani s ustanovením § 28a zák. č. 229/1991 Sb. (ve znění pozdějších předpisů), které stanoví, že pro poskytování náhrad podle tohoto zákona (a zde se náhrady poskytují především ve věcech) se použijí ceny platné ke dni účinnosti tohoto zákona, tj. u nemovitostí ceny podle vyhl. č. 182/1988 Sb. ve znění vyhl. č. 316/1990 Sb, u věcí movitých pak zůstatkové účetní ceny. Toto ustanovení se totiž mimo jakoukoli pochybnost vztahuje výhradně na náhrady restituční a nikoli na vypořádávání transformačních podílů. Připomeňme si jen, že se nevztahuje ani na vypořádávání těch restitučních náhrad, pro jejichž vypořádání si již dříve účastníci dohodli vypořádání započtením do podílu na jmění družstva. Jinými slovy řečeno, dohodli se na tom, že družstvo restituční náhradu oprávněné osobě započítá do jejího majetkového transformačního podílu. Tímto započtením byla restituční náhrada vypořádána. Restituční nárok přestal existovat. Existuje pouze majetkový podíl oprávněné osoby, který se vypořádává již nikoli podle § 20 zák. č. 229/1991 Sb., ale podle § 13 zák. 42/1992 Sb.

Zákon č. 183/1993 Sb. (novela zákona č. 229/1991 Sb.) ve svém § 33a jednak prohlásil nároky oprávněných osob vyplývajících pro ně ze zákona č. 229/1991 Sb. a zák. č. 42/1992 Sb. a směřující proti zemědělským družstvům za pohledávky, jednak prohlásil jejich smluvní převoditelnost. Kromě toho osoby, které takto nabývají uvedené pohledávky, prohlásil za oprávněné osoby. Právní důsledky tohoto řešení jsou následující.

Především oprávněnými osobami se tak mohou stát (odvozeně) i osoby právnické. Postavení nabyvatele pohledávky vůči družstvu, pokud se týká lhůt tohoto vypořádání, se bude řídit postavením nabyvatele pohledávky a nikoli převodce pohledávky. To znamená, že bude-li nabyvatel pohledávky provozovatelem zemědělské

¹⁰Protože zákon č. 42/1992 Sb. nerekla nic o tom, v jakých cenách se má ocenění majetku družstva provést, nezbyvalo v této situaci nic jiného, a praxe také tak postupovala, než se řídit zákonem č. 563/1991 Sb. o účetnictví. Pouze tam, kde cena základního prostředku byla již nulová (prostředek byl odepsán), bylo třeba stanovit jeho cenu odhadem.

výroby, bude mít pro vypořádání devadesátidenní lhůtu i kdyby původní oprávněná osoba měla lhůtu sedmiletou. Tím se toto řešení liší od řešení, které by bylo založeno na postoupení pohledávky podle § 524 a násl. obč. zákoníku, v němž by se postupník dostal do stejného postavení jako měl postupitel.

Výhradu však mám k tomu, že odst. 1 cit. paragrafu prohlašuje veškeré nároky z tam uvedených právních předpisů bez dalšího za pohledávky. Podle mého názoru majetkovou účast oprávněné osoby v družstvu, představovanou jejím majetkovým podílem, nelze považovat za pohledávku do té doby, než oprávněná osoba pořádala o vydání majetkového podílu. Vycházím z názoru, že sama majetková účast (majetkový podíl) je předmětem právního vztahu, který svou povahou náleží do skupiny věcných práv (je analogií či specifickou formou spoluvlastnictví v našem právním řádě nepojmenovanou – viz výklad výše), zatímco pohledávka má svůj základ ve vztahu obligačním (závazkovém). Obligační vztah k majetkovému podílu vznikne mezi osobou oprávněnou a povinnou až teprve v okamžiku, kdy o vydání majetkového podílu oprávněná osoba požádá. Dokladem toho, že před požádáním o vydání podílu tento závazek neexistuje, je opět srovnání se spoluvlastnictvím, kde přestože i toto spoluvlastnictví lze zrušit a vypořádat, nikoho ani nenapadne je za jeho trvání za obligační vztah považovat.

V souvislosti s ust. § 33a až 33c zákona š. 229/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů je třeba si uvědomit, že jde o ustanovení, která do našeho právního řádu zavedla nový způsob vypořádávání restitučních nároků a nároků z transformace družstev, a to vypořádávání pomocí mimosoudních dražeb. Jde o řešení, které přichází v úvahu tehdy, nedošlo-li k vypořádání uvedených nároků dohodou. Jeho použití se navíc mohou domáhat pouze ty oprávněné osoby, které zajišťují zemědělskou výrobu. Z poznámky pod čarou k ust. § 4 odst. 1 prováděcího nařízení vlády č. 239/1993 Sb. vyplývá, že se touto osobou rozumí osoba definovaná v ust. § 12a zákona š. 105/1990 Sb. o soukromém podnikání občanů, ve znění zákona č. 219/1991 Sb., tzn. soukromě hospodařící rolník.

Ve smyslu tohoto ustanovení pak je třeba také chápat ust. § 33a odst. 3 zákona o půdě, podle kterého je nejen možné sčítat pohledávky téhož věřitele vůči dlužníkovi, ale také připuštěno „sdruzování pohledávek“. Zákon bohužel neposkytuje ani náznakem vysvětlení podstaty tohoto sdruzování ani jeho právního mechanismu. Lze se proto jen domýšlet, že zákonodárce měl na mysli takový postup, při kterém své pohledávky proti téměř dlužníkovi současně uplatní více věřitelů (oprávněných osob) s tím, že jejich vypořádání bude prováděno společně v tom smyslu, že na jejich vypořádání jim bude vydána určitá věc. Toto vydání si nelze představit jinak než jako převedení této věci do jejich podílové spoluvlastnictví s tím, že výše podílů spoluvlastníků bude určena vzájemným poměrem jejich pohledávek vůči dlužníkovi.

Specifický případ, alespoň pokud jde o způsob vypořádání, uvádí zákon č. 229/1991 Sb., resp. jeho novela zákon č. 183/1993 Sb. v § 11 odst. 7 a v § 22 odst. 8. Jde vlastně o dva případy. První, uvedený v § 11 odst. 7 cit. zákona se týká restitucí vlastnického práva k nemovitému zemědělskému majetku. Naproti tomu případ upravený v § 22 odst. 8 je charakteristický tím, že družstvo v těchto případech

pozemek oprávněné osoby pouze užívá. Společné pro oba případy je, že oprávněná osoba má vůči družstvu nevypořádané nároky (restituční nebo z transformace družstva) a že na pozemku, který jí je v restituci vrácen nebo který vlastní a který užívá družstvo, stojí stavba, jejímž vlastníkem je družstvo. V těchto případech může oprávněná osoba navrhnout soudu, aby rozhodl o převodu stavby do vlastnictví oprávněné osoby. Předpokladem takového soudního rozhodnutí je, vedle předpokladů již výše uvedených, i to, že pohledávka oprávněné osoby za družstvem dosahuje minimálně 50 % ceny požadované nemovitosti. Konečně dalším předpokladem pak je, že stavba stojí zcela na pozemku této oprávněné osoby a nikoli na pozemku další osoby. Pokud by takovýto případ nastal, musela by tato osoba dát k takovémuto převodu souhlas a pokud by soud návrhu oprávněné osoby vyhověl, stála by stavba i nadále zčásti na cizím pozemku. Pokud jde o cenu převáděné nemovitosti, z odkazu na poznámku pod čarou u obou citovaných ustanovení, je zřejmé, že cena stavby se stanoví podle vyhl. č. 182/1988 Sb., ve znění vyhl. č. 316/1990 Sb. Samozřejmě že vlastníkovu stavby patří v případě, že stavba bude převedena do vlastnictví oprávněné osoby, nárok na náhradu ve výši, v jaké cena stavby převyšuje nároky oprávněné osoby. Vzhledem k tomu, že ke změně vlastnictví ke stavbě stojící na pozemku oprávněné osoby dochází rozhodnutím a nikoli právním úkonem vlastníka, se však domnívám, že zákon měl hovořit o přechodu vlastnického práva a nikoli o jeho převodu.

Konečně specifickým případem vypořádání transformačních nároků oprávněných osob je již zmíněný institut dražeb, tak jak jej do zákona o půdě vložila jeho novela č. 183/1993 Sb. v ustanoveních § § 33a, 33b, a 33c a podrobně upravilo nařízením vlády č. 239/1993 Sb. Jde vlastně o případ mimosoudních dražeb, jehož koncepce je natolik specifická, že si vyžaduje samostatnou pozornost v rozsáhlejší studii. Proto se omezím již jen na pouhé konstatování, že slouží k vypořádání restitučních i transformačních nároků v družstvech a jejich nástupnických právnických osobách v těch případech, kdy se oprávněné a povinné osoby nevypořádají dohodou. Tento způsob vypořádání mohou volit pouze ty oprávněné osoby (věřitelé), které skutečně zajišťují zemědělskou výrobu. Z povahy věci vyplývá, že vypořádání bude především naturální a jen zčásti finanční. Oprávněné osoby vydražené věci získají do svého vlastnictví nikoli za ceny účetní, ale za ceny tržní, neboť dražba ve své podstatě není nic jiného, než speciální případ koupě.

* * *

SUMMARY

The Cooperative Farms after the Transformation – Settling the Claims Arising from the Transformation

After the transformation of the cooperative farms has ended, the main problem in the relationships between the cooperatives and the eligible persons became the relations concerning the settlement of proprietary shares. The legal regulation of this issue is even of a worse quality than the regulation of the transformation of cooperatives as such. We may even say, that for many situations that may occur in this context there is no legal regulation whatsoever. In the first place this essay tries to present an interpretation of the currently valid legal regulation concerning the given issue and then tries to find some ways out, where it becomes necessary to deal with a broader context ensuing from the sense of the transformation of cooperatives on one side and the general principles of law and the norms dealing with analogical facts on the other.

The prerequisite for the solution of most of the issues is a clear definition of the essence of the transformation and its consequences, first of all the nature and legal regime of the proprietary shares as such. This way we may get not only to the conclusion that the property, serving as the basis for the calculation of transformation shares remains in the ownership of a cooperative, but also to the conclusion that the proprietary share, arisen from the transformation is the object of a legal relation, which is, through its nature, much closer to a joint ownership relation than to an obligation. However, the current legal regulation endowed the given relation only with the rights and duties, concerning immediately its settlement, not its further existence, yet this being undoubtedly counted upon. To solve the question of the settlement of proprietary shares the position of an eligible person is also essential. And not only from the standpoint of defining who shall be such a person, but also from the viewpoint of him or her being a member of the given cooperative or not.

Finally, the third group of problems connected with the settlement after the transformation of cooperatives comprises those concerning the manner of such a settlement. That does not mean only the question of a real, financial or any other settlement, but also the mechanism, which is to be used for the settlement and the prices, that are to be applied, mainly in the natural performance for a proprietary share.

K některým otázkám všeobecného zdravotního pojištění

Zdeňka GREGOROVÁ

Všeobecné zdravotní pojištění je novým institutem, který se objevuje v českém právu sociálního zabezpečení. Označení „nový“ institut však není zcela přesné, protože poskytování zdravotní péče již v minulosti bylo součástí pojistných systémů sociálního zabezpečení, přesněji součástí nemocenského pojištění, v němž mělo charakter věcných dávek. Teprve po roce 1948 docházelo k postupnému vyčleňování zdravotní péče ze systému nemocenského pojištění, tedy z vazby na pojistný vztah, a jejímu konstituování na jiných základech, na vazbě občan a stát. Stát se stal nositelem zdravotní péče, kterou poskytoval na základě občanského principu (svým státním občanům). Jako součást nemocenského pojištění přetrvávala zdravotní péče pouze ve vztahu k cizincům, kteří byli subjekty pojistného vztahu nemocenského pojištění (cizinci v pracovním poměru k tuzemským zaměstnavatelům)¹.

Úpravou obsaženou v zákoně ČNR č. 550/1991 Sb., o všeobecném zdravotním pojištění, dochází k obnovení pojistného principu při poskytování zdravotní péče, ovšem v kvalitativně jiném rozsahu než tomu bylo dříve. Zdravotní péče se nevrací zpět do systému nemocenského pojištění, ale konstituuje se jako samostatný pojistný systém vedle nemocenského pojištění. Toto tvrzení nevyvracejí ani některé poslední změny právní úpravy, které využívají propracovanějších a přesnějších termínů používaných v nemocenském pojištění. Přes sladění některých dílčích právních institutů používaných jak ve zdravotním, tak i v nemocenském pojištění, jsou zde zásadní odlišnosti, které jednoznačně určují, že zdravotní pojištění tvoří samostatný subsystém sociálního zabezpečení vedle systému nemocenského (ale i důchodového) pojištění.

Zdravotní pojištění zařazujeme a považujeme za součást širšího systému sociálního zabezpečení. Důvodem pro toto tvrzení je skutečnost, že ve zdravotním pojištění můžeme analyzovat formy, zásady a funkce, které jsou typické pro systém sociálního zabezpečení jako celek. Na druhé straně samozřejmě připouštíme (resp. musíme připustit), že zdravotní pojištění se liší svým předmětem od dalších součástí sociálního zabezpečení, ale jeho specifický předmět (péče o zdraví) je pouze dílem, částí

¹ Viz zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, v původním znění

celkového předmětu sociálního zabezpečení, jímž je realizace sociálních práv občana, předcházení, zmírňování a odstraňování nepříznivých sociálních událostí, v nichž se lidé mohou ocitnout. Pokusme se dále tyto naše teze rozebrat a odůvodnit.

a) Formy a zásady zdravotního pojištění

Formy sociálního zabezpečení znamenají jeho charakteristiku z hlediska postavení státu při tvorbě zdrojů sociálního zabezpečení a při organizaci sociálního zabezpečení. Formy sociálního zabezpečení můžeme však také charakterizovat z hlediska postavení člověka jako oprávněného subjektu v tomto systému. Stát v sociálním zabezpečení může vystupovat jako nositel systému sociálního zabezpečení nebo jako garant sociálního zabezpečení, event. jako iniciátor sociálního zabezpečení. Z hlediska postavení občana v sociálním zabezpečení hovoříme o formě zabezpečovací, formě pojišťovací nebo formě zaopatřovací².

Z hlediska postavení státu ve zdravotním pojištění můžeme říci, že se jedná o formu, v níž stát vystupuje jako **garant zdravotního pojištění**, jedná se tedy o **pojistný systém**. Stát vytváří právní rámec zdravotního pojištění, stanoví podmínky zdravotního pojištění. K provádění zdravotního pojištění vytváří speciální instituce, které vystupují odděleně od státu a hospodaří samostatně s prostředky účelově vytvořenými a určenými pro zdravotní pojištění. Tyto prostředky nejsou přímou součástí státního rozpočtu. S postavením státu jako garanta zdravotního pojištění však ještě souvisí i další jev, a to státní záruka fungování systému zdravotního pojištění i státní záruka poskytování plnění ze systému zdravotního pojištění. Uvedená forma je vyvoditelná zejména z ustanovení zákona ČNR č. 551/1991 Sb., o všeobecné zdravotní pojišťovně. Všeobecná zdravotní pojišťovna (dále jen pojišťovna), která je citovaným zákonem zřízena k provádění zdravotního pojištění, je samostatnou právnickou osobou s právní subjektivitou (§ 2 odst. 2 cit. zákona), hospodaří samostatně s vlastním majetkem a vykonává právo hospodaření s majetkem jí svěřeným (§ 3). Pro postavení státu jako garanta systému zdravotního pojištění je důležité zejména ustanovení § 8 zákona ČNR č. 551/1991 Sb., které zakotvuje právě výše uváděnou státní záruku fungování zdravotního pojištění.

Stát v systému sociálního zabezpečení může mít i postavení **iniciátora systému**. Pokud stát vystupuje jako iniciátor, jeho působení se vyčerpává pouze tím, že vytváří právní prostor pro působení jiných subjektů v systému a vymezuje základní pravidla chování těchto subjektů. Stát však nezasahuje do organizování a provádění sociálního zabezpečení ani neposkytuje záruku fungování systému. S menší nepřesností se taková forma označuje jako doplňkové dobrovolné pojištění.

V právní úpravě zdravotního pojištění je vytvořen základní rámec pro vznik dalších subjektů, které budou provozovat zdravotní pojištění (§ 12 zákona ČNR č. 550/1991 Sb., o všeobecném zdravotním pojištění, a zákon ČNR č. 280/1992 Sb.,

²K vymezení obsahu jednotlivých forem sociálního zabezpečení blíže viz GALVAS M., GREGOROVÁ Z., Úvod do práva sociálního zabezpečení, MU, Brno 1992. s. 13 a násl.

o resortních, oborových, podnikových a dalších zdravotních pojišťovnách). Tyto další zdravotní pojišťovny zajišťují samozřejmě poskytování potřebné zdravotní péče, ale současně mohou zajišťovat i poskytování zdravotní péče nad základní rámec vytvořený Zdravotním řádem a souvisejícími předpisy. V této oblasti však už stát zůstává jen iniciátorem a neodpovídá za její fungování.

Z hlediska postavení občana v systému zdravotního pojištění a podmínek, které musí občan splnit, aby systém vůči němu začal působit, lze zdravotní pojištění označit jako **formu pojišťovací**. K zařazení občana do zdravotního pojištění je zapotřebí určitého finančního podílu na tvorbě zdrojů zdravotního pojištění. Tento podíl je vyjádřen cestou stanovení pojistného jako účelově určené přímé platby na vytváření fondu zdravotního pojištění (povinnost je stanovena v § 11 zákona ČNR č. 550/1991 Sb., skutečnost, že pojistné vytváří samostatný fond zdravotního pojištění pak vyplývá z § 4 zákona ČNR č. 551/1991 Sb.).

Sociální zabezpečení jako celek je budováno na určitých zásadách (principech), které vyjadřují základní myšlenky, cíle, které má systém sociálního zabezpečení realizovat³.

Jednou z nejdůležitějších zásad práva sociálního zabezpečení je **zásada všeobecnosti systému sociálního zabezpečení**. Základem zásady všeobecnosti systému sociálního zabezpečení je teoretický princip, který říká, že stát všem svým občanům má garantovat možnost dosahování určité hranice životní úrovně, event. určité úrovně služeb k zajištění sociálních práv. Z uvedené zásady lze vyvodit ještě další poznatek, a to, že základní podmínky vstupu do tohoto systému musejí být koncipovány tak, aby zahrnuły buď všechny občany státu (je-li systém budován na principu státní příslušnosti) anebo všechny fyzické osoby, které pobývají na jeho území (je-li systém budován na principu trvalého pobytu).

Zdravotní pojištění můžeme charakterizovat jako **pojištění všeobecné**; jeho základem je tedy zásada všeobecnosti systému sociálního zabezpečení. Všeobecnost v názvu systému zdravotního pojištění se váže k jeho osobnímu rozsahu. Při srovnání všech subsystémů sociálního zabezpečení můžeme říci, že osobní rozsah zdravotního pojištění je nejširší, protože se vztahuje na všechny fyzické osoby, které mají trvalý pobyt na území ČR, za určitých podmínek je i tento rámec překročen. Zdravotní pojištění se vztahuje i na fyzické osoby, které nemají trvalý pobyt na území ČR za předpokladu, že jsou v pracovním nebo obdobném poměru k zaměstnavateli, který má sídlo na území ČR. Naproti tomu nemocenské pojištění i důchodové zabezpečení (stejně jako sociální pomoc či státní zaopatření) mají osobní rozsah svých pojistných vztahů podstatně omezenější (např. nemocenské pojištění zahrnuje pouze ekonomicky aktivní fyzické osoby, sociální péče osoby sociálně potřebné atp.). Navíc lze osobní rozsah zdravotního pojištění rozšířit smluvně i nad rozsah vyplývající z uvedených podmínek rozhodných pro účast ve zdravotním pojištění. Současně lze říci, že pro naplnění zásady všeobecnosti jsou podmínky pro vstupu do systému koncipovány tak, že zdravotní pojištění je budováno na podněnce trvalého

³Blíže viz Galvas M., Gregorová Z., op. cit., s. 16 a násl.

pobytu (ne podmínce státní příslušnosti, která byla použita před novelizací zákonem č. 161/1993 Sb.). V určitou nadsázkou je možno dovést, že i podmínka trvalého pobytu je do jisté míry prolomena ve prospěch ještě širší „všeobecnosti“ (kritérium pracovního poměru bez splnění podmínky trvalého pobytu).

Zdravotní pojištění však můžeme označit i jako **pojištění povinné**. Touto charakteristikou chceme naznačit, že současné budované zdravotní pojištění představuje základní rámec pro poskytování zdravotní péče, kterou stát garantuje občanům, kteří žijí na jeho území. Svou garancí stát naplňuje tím, že občanům-fyzickým osobám ukládá ze zákona účast v tomto pojistném systému, splňují-li podmínky, jimiž stát svou garancí podmínil (tj. trvalý pobyt na jeho území anebo alespoň pracovní či obdobný poměr k zaměstnavateli se sídlem na jeho území). Občan, který splňuje stanovené podmínky, nemůže sám projevem vlastní vůle z tohoto systému vystoupit, neúčastnit se ho.

Další zásadou, která je určitým doplňkem zásady uvedené výše, je **zásada garance státu nad všeobecným systémem sociálního zabezpečení**. Zásada garance státu neznamená, že stát je povinen snášet veškeré náklady na systém sociálního zabezpečení. Výdaje na sociální zabezpečení mohou být kumulovány různými způsoby. Zásada garance však znamená, že v základním rozsahu všeobecnosti systému sociálního zabezpečení stát zaručuje, že stanovená plnění budou poskytována. O naplnění zásady garance státu nad zdravotním pojištěním jsme hovořili v podstatě výše v souvislosti s rozbohem forem sociálního zabezpečení, kde jsme bezpečně dovedli, že stát je v postavení garanta zdravotního pojištění.

Poslední obecnou systémovou zásadou sociálního zabezpečení je **zásada demokratičnosti systému sociálního zabezpečení**. Uvedená zásada se váže k principům, jimiž je určována výstavba a zejména řízení a spravování systému. Systém sociálního zabezpečení má být budován tak, aby umožňoval všem subjektům, které vstupují do tohoto systému, aby se mohly podílet na jeho řízení a spravování. Zejména je tato zásada uplatňována ve vztahu k příjemcům plnění ze systému, tj. zabezpečeným (pojištěncům).

Zdravotní pojištění je budováno na zásadě demokratičnosti, která vychází ze zajištění podílu pojištěnců (event. i dalších subjektů) na řízení a kontrole systému. Existenci této zásady v základu zdravotního pojištění lze dovést zejména ze složení nejvyšších řídicích a kontrolních orgánů pojišťovny. Podle ustanovení § 20, 21, 22 a 23 zákona ČNR č. 551/1991 Sb., o Všeobecné zdravotní pojišťovně, jsou členy Správní rady a Dozorčí rady jak na úrovni Ústřední pojišťovny, tak na úrovni Okresní pojišťovny zástupci pojištěnců, ale i zástupci zaměstnavatelů. Stejná zásada se projevuje i v orgánech jiných zdravotních pojišťoven.

Domníváme se, že vzhledem k výše uvedeným rozborům lze přijmout závěr, že zdravotní pojištění je systémovou součástí sociálního zabezpečení.

b) Účel zdravotního pojištění

Zásadní odlišnosti, které určují samostatnost zdravotního pojištění jako systémové součásti sociálního zabezpečení, spočívají zejména v účelu tohoto systému. Účelem zdravotního pojištění je vytvoření právního základu a rámce pro poskytování léčebné a preventivní péče plně nebo částečně hrazené ze zdrojů vytvořených na základě účelově určených plateb. Vymezením předmětu úpravy se tak liší jak od nemocenského pojištění (jehož účelem je materiální zajištění občana při krátkodobějších sociálních událostech), tak i od důchodového zabezpečení, které zajišťuje materiálně občana v případě dlouhodobých sociálních událostí.

Základem pro vymezení účelu zdravotního pojištění je **Listina základních práv a svobod** jako součást ústavního pořádku ČR (usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR). Článek 31 Listiny zakotvuje právo každého na ochranu zdraví a současně stanoví, že občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon. Zmocnění pro úpravu podmínek realizace práva na bezplatnou zdravotní péči je potom využito v souboru právních předpisů, které upravují veřejné všeobecné zdravotní pojištění.

Všeobecné zdravotní pojištění je upraveno v **zákoně ČNR č. 550/1991 Sb., o všeobecném zdravotním pojištění**, ve znění zákona ČNR č. 592/1992 Sb., zákona ČNR č. 10/1993 Sb., zákona ČNR č. 15/1993 Sb. a zákona č. 161/1993 Sb. Druhým základním právním předpisem, který upravuje některé otázky všeobecného zdravotního pojištění, je **zákon ČNR č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění**, ve znění zákona ČNR č. 10/1993 Sb., zákona ČNR č. 15/1993 Sb. a zákona č. 161/1993 Sb. Institucionální otázky, tj. stanovení subjektu, který bude nositelem zdravotního pojištění, a úprava jeho právního postavení, jsou potom obsaženy v **zákoně ČNR č. 551/1991 Sb., o Všeobecné zdravotní pojišťovně**, ve znění zákona ČNR č. 592/1992 Sb. a zákona ČNR č. 10/1993 Sb. K právní úpravě všeobecného zdravotního pojištění je nutno doplnit ještě nařízení vlády ČR č. 216/1992 Sb., kterým se vydává Zdravotní řád a provádějí některá ustanovení zákona ČNR č. 550/1991 Sb., o všeobecném zdravotním pojištění, ve znění nařízení vlády ČR č. 50/1993 Sb.

Potřebnou zdravotní péči se rozumí zdravotní péče plně nebo částečně hrazená ze zdravotního pojištění a zahrnuje se do ní:

- a) diagnostická péče, léčebná péče ambulantní i ústavní včetně rehabilitace a péče o chronicky nemocné,
- b) prevence podle obecně závazných právních předpisů,
- c) poskytování léčiv a prostředků zdravotnické techniky za podmínek stanovených tímto zákonem,
- d) doprava nemocných a náhrada cestovních nákladů do nejbližšího smluvního zdravotnického zařízení, které je oprávněno zdravotní péči poskytovat, vyžaduje-li to nezbytně jejich zdravotní stav,

e) lázeňská péče a zvláštní léčebná péče poskytovaná podle doporučení lékaře jako nezbytná součást léčebného procesu.

Bližší podmínky pro poskytování zdravotní péče plně nebo částečně hrazené na účet zdravotního pojištění jsou stanoveny ve Zdravotním řádu, který byl vydán jako nařízení vlády ČR č. 216/1992 Sb., kterým se vydává Zdravotní řád a provádějí některá ustanovení zákona ČNR č. 550/1991 Sb., o všeobecném zdravotním pojištění, ve znění nařízení vlády ČR č. 50/1993 Sb.

c) Osobní rozsah zdravotního pojištění

Pro určení způsobů, jimiž vzniká všeobecné zdravotní pojištění je důležitý tzv. **osobní rozsah pojištění**. Osobní rozsah pojištění stanoví, kteří občané jsou tohoto pojištění účastní, je tím vlastně vysvětlován pojem všeobecnosti zdravotního pojištění.

Osobní rozsah zdravotního pojištění doznal v době své krátké existence podstatných změn, týkajících principu, na němž je všeobecnost zdravotního pojištění budována. V původní úpravě osobního rozsahu zdravotního pojištění se uplatňoval princip státní příslušnosti (původně ještě státní příslušnosti ČSFR) v kombinaci s principem trvalého pobytu na území ČR. Vedle těchto dvou základních principů byly použity i některé další pomocné principy, které základní osobní rozsah poněkud rozšiřovaly, vždy však s dodržением principu státní příslušnosti (např. existence pracovního nebo obdobného poměru), výjimku tvořili cizí státní příslušníci nebo osoby bez státní příslušnosti, kteří neměli nárok na poskytnutí bezplatné péče na základě mezinárodních úmluv, ale platilo u nich pomocné kritérium pracovního nebo obdobného poměru.

Zdravotního pojištění byli účastní podle zákona o všeobecném zdravotním pojištění v původním znění:

- občané ČSFR, kteří měli trvalý pobyt na území ČR),
- občané ČSFR trvalým pobytem na území Slovenské republiky, jestliže na území České republiky byli v pracovním nebo obdobném poměru anebo zde byli samostatně výdělečně činní,
- občané ČSFR, kteří sice neměli na území ČSFR trvalý pobyt, ale byli v pracovním nebo obdobném poměru k zaměstnavateli, který měl sídlo nebo trvalý pobyt na našem území,
- cizí státní příslušníci a osoby bez státní příslušnosti, kteří neměli nárok na poskytnutí bezplatné péče na základě mezinárodních úmluv a byli v pracovním nebo obdobném poměru k zaměstnavateli, který měl sídlo nebo trvalý pobyt na našem území, nebo kteří požívali důchod z naší důchodové soustavy.

Ze zdravotního pojištění podle zákona o všeobecném zdravotním pojištění

v původním znění byli vyňati :

- občané ČSFR bez trvalého pobytu na území ČSFR, kteří na našem území pracovali pouze přechodně pro zaměstnavatele, který zde neměl ani sídlo ani trvalý pobyt,
- cizí státní příslušníci a osoby bez státní příslušnosti, kteří pracovali na našem území pouze přechodně pro zaměstnavatele, který zde neměl sídlo ani trvalý pobyt, nebo pro zaměstnavatele, který požíval diplomatické výsady a imunity.

Všeobecné zdravotní pojištění pak vzhledem k osobnímu rozsahu vznikalo, tak jak bylo řečeno již výše, bez závislosti na vůli občana, přímo ze zákona, nastala-li některá ze zákonem stanovených skutečností. Skutečnostmi, které podle původní právní úpravy zakládaly všeobecné zdravotní pojištění, byly:

- narození (občan ČSFR s trvalým pobytem na území ČR,
- den nástupu do pracovního nebo obdobného poměru nebo den zahájení samostatné výdělečné činnosti (občan ČSFR s trvalým pobytem na území SR),
- den nástupu do pracovního nebo obdobného poměru (občan ČSFR bez trvalého pobytu na našem území nebo cizí státní příslušník či osoba bez státní příslušnosti),
- nabytí občanství ČSFR a získání trvalého pobytu na území ČR,
- získání trvalého pobytu na území ČR.

Všeobecné zdravotní pojištění zase vzhledem k vymezení jeho osobního rozsahu **zanikalo** rovněž na základě skutečností stanovených zákonem o všeobecném zdravotním pojištění, a to:

- smrt občana nebo jeho prohlášení za mrtvého,
- skončení pracovního nebo obdobného poměru nebo ukončení samostatné výdělečné činnosti na našem území,
- zánik občanství ČSFR,
- ukončení trvalého pobytu na území ČR.

Současná platná právní úprava osobního rozsahu zdravotního pojištění vyplývá ze zákona č. 161/1993 Sb., o změnách ve všeobecném zdravotním pojištění a o změnách a doplněních některých dalších zákonů. Tímto zákonem byla novelizována ustanovení § 3 a 5, která upravují osobní rozsah a vznik a zánik zdravotního pojištění. Při vymezování osobního rozsahu byla plně uplatněna zásada všeobecnosti zdravotního pojištění opřená pouze o kritérium trvalého pobytu s pomocným kritériem pracovního nebo obdobného poměru. Plně je upuštěno od kritéria státní příslušnosti. Domnívám se, že použití kritéria trvalého pobytu lépe naplňuje zásadu všeobecnosti systému než kritérium státní příslušnosti. Současně použití tohoto kritéria odpovídá článku 9 Úmluvy MOP č. 102 o minimální normě sociálního zabezpečení, kterou jsme ratifikovali 11. 1. 1990 (publikována pod. č. 461/1991 Sb.)⁴.

⁴Viz blíže PÍCHOVÁ I., MATYÁŠEK P., Mezinárodní dokumenty pracovního práva a sociálního zabezpečení, MU, Brno 1993, s. 134 a násl.

Princip trvalého pobytu, podle našeho názoru, rovněž lépe odpovídá zásadám, na nichž je budováno sociální zabezpečení v rámci Evropských společenství.

Podle současné právní úpravy (§ 3 zákona ČNR č. 550/1991 Sb. v platném znění) jsou zdravotního pojištění účastny:

- osoby, které mají trvalý pobyt na území ČR,
- osoby, které jsou v pracovním nebo obdobném poměru k zaměstnavateli, který má sídlo na území ČR, bez ohledu na trvalý pobyt těchto osob.

Ze zdravotního pojištění jsou vyňaty:

- osoby, které nemají na území ČR trvalý pobyt a jsou zde činné pro zaměstnavatele, kteří požívají diplomatických výsad a imunit nebo zde nemají sídlo, a dále
- osoby, které dlouhodobě pobývají v cizině a neplatí pojistné (i když mají na území ČR trvalý pobyt).

V souladu s vymezeným osobním rozsahem zdravotního pojištění pak podle § 5 odst. 1 zákona ČNR č. 550/1991 Sb., v platném znění, **právní vztah zdravotního pojištění vzniká na základě následujících právních skutečností:**

- narození u osoby s trvalým pobyt na území ČR,
- den nástupu do pracovního nebo obdobného poměru k zaměstnavateli, který má sídlo na území ČR,
- získání trvalého pobytu na území ČR.

Právní vztah zdravotního pojištění podle § 5 odst. 2 zákona ČNR č. 550/1991 Sb., v platném znění, zaniká na základě těchto právních skutečností:

- úmrtí pojištěnce nebo jeho prohlášení za mrtvého,
- skončení pracovního nebo obdobného poměru na území ČR (pokud nejde o osobu s trvalým pobytem na území ČR),
- ukončení trvalého pobytu na území ČR (pokud nejde o osobu v pracovním nebo obdobném poměru k zaměstnavateli se sídlem na území ČR).

Osobní rozsah zdravotní pojištění může však být ještě širší a přesahovat okruh osob stanovených výše zmíněnými dvěma kritérii. Podle § 19 zákona ČNR č. 550/1991 Sb., v platném znění, může totiž být účastna zdravotního pojištění i další osoba, která nespĺňuje stanovená kritéria, avšak uzavřela pojistnou smlouvu se zdravotní pojišťovnou. Právní skutečností, která v tomto případě zakládá zdravotní pojištění, je pojistná smlouva. Zdravotní pojištění pak končí i rozvázáním pojistné smlouvy, event. mohlo by končit i uplynutím doby, pokud pojistná smlouva byla sjednána na dobu určitou.

d) Pojistné a plátcí pojistného

Všeobecné zdravotní pojištění je budováno na principu pojistném, což znamená, že určené subjekty jsou povinny provádět účelově určené platby na vytváření zdrojů pro úhradu potřebné zdravotní péče. Tyto účelově určené platby jsou označovány jako **pojistné**.

Subjekty, které jsou povinny platit pojistné, označuje právní úprava za **plátce pojistného**. Mezi ně patří:

- **pojištěnec**, který je plátcem pojistného buď jako zaměstnanec (v pracovním nebo obdobném poměru), nebo jako osoba samostatně výdělečně činná, či osoba s jinými vlastními příjmy, nebo dokonce jako osoba s trvalým pobytem na území ČR (osoba bez vlastních příjmů), pokud za něho není plátcem pojistného stát,
- **zaměstnavatel**, který je plátcem pojistného proto, že zaměstnává občany v pracovním nebo obdobném poměru. Platí pojistné za své zaměstnance s výjimkou těch zaměstnanců, kteří jsou příjemci rodičovského příspěvku, jsou na mateřské nebo další mateřské dovolené, nebo pobírají peněžitou pomoc v mateřství (muži), a zaměstnavatel po tuto dobu omlouvá jejich nepřítomnost v práci. Zaměstnavatel dále neplatí pojistné za osoby, které má v pracovním poměru, ale poskytl jim pracovní volno bez náhrady příjmů, a tyto osoby jsou v poskytnutém pracovním volnu činné pro jiný subjekt, který platí pojistné jako zaměstnavatel. Povinnost platit pojistné je pro zaměstnavatele omezena ještě ve vztahu k osobám, které jsou dlouhodobě v cizině a jsou tam zdravotně pojištěny. Zaměstnavatelem se rozumí každá právnická či fyzická osoba, která zaměstnává pojištěnce v pracovním nebo obdobném poměru,
- **stát**, který je prostřednictvím státního rozpočtu plátcem pojistného za některé kategorie pojištěnců.

Určení povinnosti platit pojistné i státu je důsledkem jednak všeobecnosti zdravotního pojištění, které zahrnuje všechny osoby s trvalým pobytem na našem území bez ohledu na jejich ekonomickou aktivitu, a jednak vázanosti povinnosti platit pojistné na schopnost zajistit si příjmy pro krytí vlastních potřeb samostatnou ekonomickou aktivitou. Stanovení kategorií občanů, kde plátcem pojistného je stát, je vyjádřením toho, že systém zdravotního pojištění zohledňuje některé životní situace občana a považuje je za tak důležité, že tvoří překážku vlastní ekonomické aktivity. Vymezení takových situací (resp. postavení) člověka není věcí jednoduchou, o čemž svědčí i to, že tato kategorie v průběhu krátké existence zdravotního pojištění byla v podstatě měněna při každé novelizaci zákona ČNR č. 550/1991 Sb.

Podle platné právní úpravy je stát plátcem pojistného za následující skupiny pojištěnců:

- a) **nezaopatřené děti**. Za nezaopatřené dítě se považuje každé dítě ve věku do skončení povinné školní docházky. Po skončení povinné školní docházky se za

nezaopatřené považuje dítě, které se soustavně připravuje na budoucí povolání studiem nebo předepsaným výcvikem, které se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo být zaměstnáno pro nemoc, které pro dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav není schopno se soustavně připravovat na budoucí povolání anebo je schopno se na ně připravovat jen za mimořádných podmínek a které pro dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav je neschopno vykonávat soustavné zaměstnání nebo výkon takového zaměstnání by vážně zhoršil jeho zdravotní stav. Nejdéle však může být dítě považováno za nezaopatřené při plnění výše uvedených podmínek do 26. roku svého věku⁵.

Hranice 26 let je prolomena pouze u studentů vysokých škol (§ 20b cit. zákona), kteří jsou považováni za nezaopatřené dítě, i když jsou starší 26 let, pouze však do 31. prosince 1998.

- b) poživatelé důchodů českého důchodového zabezpečení⁶;
- c) příjemce rodičovského příspěvku bez ohledu na to, zda jsou v pracovním poměru;
- d) osoby na mateřské a další mateřské dovolené a muže, kterým se po dobu jejich nepřítomnosti v práci poskytuje podle předpisů o nemocenském pojištění peněžité pomoci, rovněž bez ohledu na to, zda jsou v pracovním nebo obdobném poměru;
- e) uchazeče o zaměstnání, kteří jsou vedeni v seznamu uchazečů o zaměstnání podle zákona č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti bez ohledu na to, zda jsou zařazeni do veřejné prospěšných prací;
- f) osoby, které pobírají dávky sociální péče z důvodu sociální potřeby (podle zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení a zákona ČNR č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti);
- g) osoby převážně nebo úplně bezmocné a osoby, které pečují o převážně nebo úplně bezmocnou osobu či o dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě (tento stav osoby, o níž je pečováno, musí být konstatován stanoveným způsobem, tj. rozhodnutím orgánů sociálního zabezpečení);
- h) osoby, které konají službu v ozbrojených silách nebo civilní službu (nejen základní a náhradní službu, ale i vojáci v záloze povolání k vojenskému cvičení);
- i) osoby, které jsou ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody;
- j) osoby, které jsou odkázány na poživatelé důchodu, jemuž byl z tohoto důvodu upraven důchod jako jediný zdroj příjmu;
- k) osoby, které dosáhly věku potřebného pro nárok na důchod, avšak nesplňují další podmínky pro přiznání tohoto důchodu (např. nedosáhly potřebné doby zaměstnání) a nemají žádné příjmy z ekonomické aktivity, popřípadě nepobírají důchody z ciziny. Podmínka neexistence vlastního příjmu je splněna,

⁵ § 49 odst. 2 zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení

⁶ Podle § 7 písm. a) zákona č. 100/1988 Sb., v platném znění, jsou do soustavy důchodů poskytovaných z důchodového zabezpečení zařazeny důchody starobní, invalidní, částečně invalidní, za výsluh let, vdovské, vdovecké, sirotčí, manželky a sociální.

i když je tato osoba ekonomicky aktivní, její příjem (event. důchod z ciziny) však nepřesahuje měsíčně výši minimální mzdy. Pokud by tato osoba překročila hranice povoleného příjmu, není pak již považována za osobu, kde plátcem pojistného je stát,

- l) osoby, které celodenně osobně a řádně pečují alespoň o jedno dítě ve věku do 7 let nebo nejméně o dvě děti ve věku do 15 let, připouští se i určitá ekonomická aktivita těchto osob, která je však limitována maximální výší možného příjmu (77 % minimální mzdy v měsíci). Pokud taková osoba by překročila hranice možného příjmu, není už nadále považována za osobu, ze níž je plátcem pojistného stát.

Jestliže osoby uvedené pod písmenem a) až j), za něž je plátcem pojistného stát, mají příjmy z pracovního nebo obdobného poměru anebo jsou samostatně výdělečně činné, event. mají jiné vlastní příjmy, zůstávají v kategorii osob, kde je plátcem stát. Stát nadále platí za tyto osoby pojistné, samozřejmě však i tyto osoby jsou povinny ze svých příjmů odvádět pojistné buď samostatně (samostatná výdělečná činnost nebo jiné vlastní příjmy), nebo spolu se zaměstnavatelem (pracovní nebo obdobný poměr). Nastává zde tzv. souběh povinnosti platit pojistné. Souběh povinnosti státu a pojištěnce platit pojistné nemůže nastat v případech osob uváděných pod písm. k) a l) výše uvedeného výčtu. Souběh povinnosti platit pojistné je vyloučen přímo formulací podmínek, za nichž jsou tyto osoby zařazeny do kategorie, kde plátcem pojistného je stát (§ 6 odst. 4 písm. k) a l) zákona ČNR č. 550/1991 Sb. v platném znění) a dále vyloučení souběhu vyplývá i z ustanovení § 6 odst. 5 citovaného zákona.

Souběh povinnosti platit pojistné nastává nejen v případě, že pojištěnec je zařazen v kategorii, kde je plátcem stát, a sám má vlastní příjmy. Souběh povinnosti platit pojistné na všeobecné zdravotní pojištění může pro pojištěnce nastat i v dalších případech, tj. kdy splňuje podmínky pro zařazení do skupiny plátců pojistného z různých důvodů – např. pojištěnec je plátcem pojištění z titulu zaměstnance a současně z titulu osoby samostatně výdělečně činné nebo ze dvou (či více) zaměstnání nebo z více samostatných výdělečných činností či jiných vlastních příjmů.

Zdravotní pojištění je velmi mladou součástí systému sociálního zabezpečení. Svými formami i zásadami odpovídá formám a zásadám, které jsou typické pro systém sociálního zabezpečení. Protože je však novým institutem právního řádu, lze předpokládat, že jeho vývoj ještě není zdaleka ukončen a v průběhu doby dozná některých dalších změn. Na základě výše uvedeného rozboru obecných otázek zdravotního pojištění se však domnívám, že podstatné změny již nebudou realizovány v otázkách základních, tj. osobní rozsah zdravotního pojištění a pojistný princip jako základ zdravotního pojištění.

SUMMARY

On Some Problems of Health Insurance

The paper deals with the issues of general health insurance. The main attention is paid to the principles of overall health insurance in general and their application in the present Czech legal regulation of health insurance.

The author also draws her attention to the determination of personal scope of general health insurance, she especially examines the changes that have arisen in the personal scope of health insurance within its short period of existence in the Czech legal regulation. In This connection she also investigates the issues relating to the payers of overall health insurance.

At the end of her paper, the author tries to generalize existing information and evaluate the legal regulation of overall health insurance.

Poznámky k nekalé reklamě

Patrik MATYÁŠEK

Československé a české soutěžní právo doznalo a doznává v poslední době značných změn, vyplývajících z potřeby opět náležitě upravit ty právní vztahy, které jsou tak bytostně spjaty s tržním hospodářstvím založeným na svobodné soutěži. Naš zákonodárce přitom vyšel z osvědčené čsl. právní úpravy předválečné a čerpal ze zahraničních zkušeností, hlavně německých. Případné mezery jsou postupně doplňovány zákonnými novelizacemi či úplně novými zákony (např. o provozování rozhlasového a TV vysílání) a v neposlední řadě také rodící se judikaturou.

Rozhodl jsem se omezit ve svém pojednání na okruh nekalé reklamy, a to s tím, že se budu soustředit především na otázky spojené s pojmem reklamy a nekalé reklamy, vývoje právní úpravy nekalé reklamy na našem území až do dnešní doby, a dále stěžejní právní úpravou de lege lata obsaženou v dílu II., hlavy V., první části obchodního zákoníku.

Jsem si vědom toho, že omezený rozsah článku neumožňuje v patřičné úplnosti pojednat o celém problému nekalé reklamy – muselo by to znamenat újmu na pracovanosti jednotlivých kapitol. Svůj zájem chci tedy orientovat na hmotněprávní úpravu nekalé soutěže a potažmo nekalé reklamy, tak jak je obsažena v dílu II, hlavy V první části obchodního zákoníku. Chtěl bych také poukázat na souvislosti mezi jednotlivými skutkovými podstatami navzájem a mezi nimi a generální klauzulí, analyzovat některé klíčové pojmy a doložit konkrétními příklady. Nebudu se zabývat občansko-právní ani trestně-právní procesní ochranou proti jednání nekalé soutěže. Další desítky, možná stovky stran by se daly věnovat problematice zákona o ochraně spotřebitele, zákona o ochraně proti alkoholismu a jiným toxikomániím a zákona o provozování rozhlasového a televizního vysílání. Obsahují rozsáhlý a neobyčejně zajímavý materiál, pro dnešek velmi aktuální, nicméně z výše uvedených důvodů je budu muset ponechat bez komentáře.

Z historie reklamy

Reklama je velmi starý jev spojený s trhem. Prvním reklamním projevem byl křik veřejných vyvolávačů, kteří pobíhali ulicemi a snažili se vzbudit pozornost a zájem o zboží jako byl dobytek, otroci a exotické zboží. První psaná reklama, patrně 3000 roků stará, byla objevena archeology v ruinách Théb. Nabízela „mínici z čistého

zlata“ coby odměnu za navrácení uprchlého otroka jménem Šem. Je známo, že asi před 2500 lety Řekové vytesávali do kamene anonce na divadlo a z doby o 400 let mladší se nám zachovaly první malované nápisy zvoucí do římské arény. Ve středověku byla aktivita, dnes nazývaná reklamní, velmi sporá. Vynález evropského knihtisku r. 1450 J. Guttenbergem umožnil vyrábět mnoho kopií knih a periodik levně a rychle a zahájil moderní věk reklamy. První tištěná reklama pochází z Anglie, kde r. 1477 W. Caxton propagoval svou knihu modliteb. Po dalších 150 letech se již objevily první tištěné reklamy v novinách. Týdeníky v Anglii občas obsahovaly několik reklam včetně reklamy na kávu (1652), čokoládu (1657) a čaj (1658). Patrně vůbec první reklamní agenturu, dá-li se to tak nazvat, založili W. Cop a A. Gorge roku 1611 v Londýně. [8, s.611] Jiné zdroje však uvádějí až agenturu „Reynell and Son“ – Londýn 1812.

19. stol. bylo stoletím expanze reklamy a obchodu vůbec. Reklama se šířila díky snaze po zvýšení odbytu, druhotně také díky rostoucí gramotnosti obyvatel západních zemí, díky zdokonalující se dopravě docházelo také k jejímu zlevňování. Oblíbenými technikami se staly slogany a rýmovačky a některé z nich přetrvaly dodnes.

V prvních dvou desetiletích 20. stol. musela být reklama přehodnocena. Běžné užívání excesivní, klamavé a jinak nekalé reklamy působilo všeobecnou nelibost. Jak vlády, tak samotní soutěžitelé sáhli po regulaci. Po První světové válce nastoupila éra „umění získávat zákazníky“ (salesmanship). Nastal velký boom v nových reklamních médiích. Ve 20. letech se objevila reklama šířená rozhlasem. Původně byla nepřímá a vznikly tak pochybnosti, zda má být reklama do éteru vůbec připuštěna. V takových zemích, jako Velká Británie a Francie byla z veřejnoprávního rozhlasu vypuzena, nikoliv však např. v USA. Po Druhé světové válce se přidalo další médium – televize. Předhlonila všechny a spolu s novinami zaujala vedoucí místo v žebříčku vynaložených nákladů. [1, s.541] Její vývoj šel tak daleko, že se v průměru na jednoho obyvatele USA dnes obrací zhruba 1500 reklamních sdělení denně. Náklady na reklamu v roce 1972 v této zemi činily 22,1 mld. dolarů. [8, s.611] Také v bývalých komunistických státech existovala reklama, i když její hospodářský význam byl nepatrný. Mezi prvními dekrety sovětské vlády najdeme i dekret o zavedení státního monopolu na reklamní oznámení. Později vznikaly specializované reklamní organizace, jak jinak než státní (např. Mosorgreklama, v ČSSR to byla např. Optima, Merkur aj.). Právní úprava nekalé reklamy byla přiměřeně hospodářskému významu reklamy v komunistických zemích méně rozpracovaná (viz dále). V současnosti na území ČR a SR vyvíjí obchodní činnost asi 3000 privátních reklamních agentur.

Vývoj právní úpravy na území dnešní ČR

Právo hospodářské soutěže se na našem území vyvinulo teprve po první světové válce. V době bývalé monarchie Rakouska-Uherska byla možnost reprobace jednání spadajících do této oblasti posuzována výlučně podle obecných právních předpi-

sů, zejména všeobecného zákoníku občanského a obchodního zákoníku. K vydání zvláštního zákona o nekalé soutěži, který byl připravován od roku 1896, do rozpadu monarchie nedošlo, neznámá to však, že by scházely snahy upravit tuto důležitou látku zákonem a zejména od roku 1900 tyto snahy nabyly konkrétních forem. Působil zde zejména příklad Německa, kde byl roku 1896 vydán říšský zákon proti nekalé soutěži, nahrazený roku 1909 novým zákonem (zákon ze 7. června 1909 č. 31 n.ř.z.). Válkou ale byly další přípravné legislativní práce zastaveny a teprve po vzniku samostatné ČSR ukázalo se jako nezbytné znovu se otázkou nekalé soutěže zabývat již proto, že sousední státy vydaly zákony proti nekalé soutěži, takže nedostatek podobného zákona v Československu by mohl hrozit neblahým dopadem na obchodní styky s těmito státy. ČSR přistoupila k různým mezinárodním úmluvám, kterých se otázky nekalé soutěže přímo nebo nepřímo dotýkají. Je to hlavně Pařížská svazová smlouva ze dne 20.3.1883 na ochranu průmyslového vlastnictví (platí v textu Stockholmské revize z roku 1967), konkrétně její ustanovení čl. 10 bis a ter. Československo k ní přistoupilo dne 5.9.1919 (vyhl.č. 364/21 Sb.z.a n.). Dále je třeba uvést úpravu Madridskou ze dne 14.4.1891, týkající se potlačení nesprávného označení původu zboží, revidovanou ve Washingtonu (2.6.1911) a v Haagu (6.11.1925). A konečně jsou to některé obchodní smlouvy, v nichž se Československo zavázalo přijmout opatření na ochranu některých výrobků proti nekalé soutěži.

Po odborných diskusích v právnicky vzdělané veřejnosti a v parlamentu, které trvaly více než 5 let, byl vydán samostatný zákon proti nekalé soutěži ze dne 15.7.1927 č.111 Sb., jenž obsahoval 55 paragrafů rozdělených do 5 hlav:

1. Ochrana soukromoprávní (§ § 1 – 24)
2. Ochrana trestní (§ § 25 – 40)
3. Ustanovení správní (§ § 46 – 53)
4. Ustanovení závěrečná (§ § 54 a 55)

Zákon se vztahoval na veškeré samostatně provozované hospodářské činnosti „nesoucí se ke zdroji příjmů zhodnocováním zboží nebo výkonů“ a tak souhrnně postihl obchodní subjekty v nejširším slova smyslu – od obchodních společností po tzv. svobodná povolání. Aby tento široký dosah byl co nejurčitěji specifikován, použil zákon pojmu „hospodářský styk“ (§ § 1, 12), naznačující tím soubor právních nebo faktických skutečností, které se vytvářejí činnostmi lidskými, nesoucími se ke změně jakýchkoliv hospodářsky ocenitelných statků nebo výkonů. [6, s.13] Dále je třeba uvést, že stíhání nekalé soutěže, jak civilní, ale i trestní, bylo vloženo výlučně do rukou samotných zainteresovaných soutěžitelů. To se zdůvodňovalo tím, že oni mohou nejlépe posoudit, zda to které jednání se dotýká jejich zájmu a zda je nutné domáhat se soudního zákroku proti rušiteli v duchu zásady vigilantis jura. Věcně příslušné byly především soudy, pouze pro trestání přestupků uvedených v hlavě III. byly pověřeny úřady správní.

Zákon proti nekalé soutěži obsahoval tedy jednak generální klauzuli, vymezující obecnou podstatu nekalé soutěže (§ 1), jednak vymezoval zvláštní podstaty jednání

nekalé soutěže (§ § 2 - 14) a dále upravoval ochranu občansko-, trestně- i správně-právní (§ § 15 - 45). Místo systému výlučné generální klauzule byl zvolen systém smíšený, to znamená, že v zákoně jsou uvedeny přesně ohraničené skutkové podstaty jednotlivých typických případů nekalé soutěže a kromě nich předpis, zahrnující všechny ostatní případy nekalé soutěže, jenž tvoří právní základ pro potlačení všech takových nekalosoutěžních jednání, které nelze subsumovat pod některé speciální podstaty a takové, které ještě praxe nepoznala. Zákonodárce považoval za krajně obtížné a snad i nežádoucí, aby zákon předvídal všechny možné způsoby nepřipustného obchodního jednání, aby tak zákonodárce byl nápaditější než všechny současné i budoucí hospodářské subjekty, nebo dokonce aby se musel dobře vmýšlet do uvažování těch, kdo jednají nepoctivě.

Judikatura byla publikována v úřední sbírce civilní zvané Vážný a za dobu zhruba 10 let se nashromáždilo okolo 150 nálezů Nejvyššího soudu v Brně, v úřední sbírce trestní bylo za tutéž dobu uveřejněno asi 60 nálezů trestně právních. Dalších asi 25 nálezů bylo uveřejněno v Úradnej sbierke, ve Sbírce ministerstva spravedlnosti, v časopisech Soutěž a Tvorba, Československá advokacie atd. Mnoho judikátů citují autoři jen na základě znalosti z praxe (asi 20). Z obsahu těchto asi 250 judikátů si již lze vytvořit určitý úsudek, právě tak z rozhodnutí vrchních soudů. Úroveň judikátů zřejmě závisí v této oblasti na kvalitě jednotlivých soudců, ale též na okolnostech, jak strany dovedly svoji věc předvést a jaké poskytly důkazy. Úroveň judikátů z 1. republiky je velmi dobrá. Bylo by jim snad možno vytknout podstatně menší rozsah rozhodovacích důvodů, než tomu bylo např. u lipského říšského soudu, lze však říci, že pokud se v případě dovolání dovolací rozsudek kvalitně vypořádával s dovolacími „výtkami“, je rozsáhlost důvodů málo významná.

Tato judikatura je z dnešního pohledu dvojnásob cenná, byla používána před 2. světovou válkou, ale bylo by jí možno použít při absenci judikatury nové i dnes. Pochopitelně nemůže být řečí o závaznosti pro soudce, lze ji ale chápat jako cenné teoreticko-praktické vodítko pro rozhodování. Podobně lze soudit i o judikatuře zahraniční, zvláště německé. Žel, novější judikatura československá či česká je neobyčejně chudá, proto se kloním k názoru, že o to častěji by soudce měl sáhnout právě po výše uvedených kvalitních judikátech, byť s patřičnou kritičností.

Zákon č. 111/1927 Sb. zákonů a nařízení byl zrušen výslovným ustanovením § 568 odst. 2 č. 30 o.z.č. 141/1950 Sb. Tento občanský zákoník z 50. let upravil občanskoprávní postih jednání nekalé soutěže obecně v § 352, který též recipoval generální klauzuli zákona č. 111/1927 Sb. zákonů a nařízení. Toto ustanovení převzal i pozdější občanský zákoník č. 40/1964 Sb. (srov. § 509 č. 1 tohoto občanského zákoníku). Vládní nařízení č. 100/1966 Sb. (§ 82, 83 a 85 odst. 4) změněné a doplněné vládním nařízením č. 169/1969 Sb (§ 83) a novelou hospodářského zákoníku č. 138/1970 zrušilo toto ustanovení a nahradilo je ustanovením § 119 a) odst. 2, 3 hospodářského zákoníku v novelizovaném znění. Trestně právní ochranu obsahoval trestní zákon č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších novel v ustanovení § 149, které vymezuje skutkovou podstatu trestného činu nekalé soutěže. Toto ustanovení si podrželo platnost dodnes.

Současná platná právní úprava nekalé soutěže je obsažena:

- v ustanoveních zákona č. 37/1989 Sb. o ochraně proti alkoholismu a jiným toxikomaniím.
- v ustanoveních zákona č. 468/1991 Sb. o provozování rozhlasového a televizního vysílání,
- v ustanoveních obchodního zákoníku č. 513/1991 Sb. účinném od 1. ledna 1992, v jeho ustanoveních části první, hlavy V. (§ § 44 - 55),
- v ustanoveních zákona na ochranu hospodářské soutěže č. 63/1991 Sb. ve znění zákona č. 495/1992 Sb.,
- v ustanoveních zákona o ochraně spotřebitele č. 634/1992 Sb.,
- v ustanovení § 149 trestního zákona č. 140/1961 Sb., v posledním a úplném znění č. 392/1992 Sb.,
- v ustanovení § § 9 a 36b občanského soudního řádu č. 99/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Pro potřebu tohoto pojednání je třeba omezit se jen na úpravu nekalé reklamy, uvedme tedy, že pro ni platí v podstatě totéž vyjma zákona na ochranu hospodářské soutěže a že je upravena několika speciálními skutkovými podstatami v obchodním zákoníku a subsidiární generální klauzulí (byť i uvedenou na prvním místě před skutkovými podstatami).

Nekalá reklama představuje určitou výše z nekalosoutěžních jednání, která v sobě zahrnuje především klamavou reklamu a dále reklamu jinak nekalou, tedy reklamu zlehčující, parazitní a vyvolávající nebezpečí záměny. Jak bude později ukázáno, i klamavé označení zboží a služeb, podplácení, porušení obchodního tajemství a ohrožení zdraví spotřebitelů a životního prostředí mohou mít někdy charakter nekalé reklamy.

Nekalost můžeme být objektivní a subjektivní. Kritériem je u té druhé účelový vztah, vyjádřený v inkriminovaných podstatách slovy „s cílem získat“, „aby získal“. Těmito skutkovými podstatami jsou parazitování na pověsti, podplácení a ohrožení zdraví a životního prostředí. Posuzujeme-li však konkrétní případ z hlediska generální klauzule, je potom možné, aby se současně jednalo i o nekalost objektivní. U ostatních skutkových podstat se může jednat o nekalost subjektivní i objektivní.

§ 44 - Generální klauzule nekalé soutěže

Postih nekalé soutěže zakládá generální klauzule na třech kumulativních podmínkách, tedy okolnostech, bez jejichž současné existence by soutěžní jednání nemohlo být kvalifikováno jako nekalé:

1. podmínka, aby šlo o jednání v hospodářské soutěži,
2. podmínka, aby toto jednání bylo v rozporu s dobrými mravy soutěže,
3. podmínka, aby bylo způsobitelné přivodit újmu jiným soutěžitelům nebo spotřebitelům.

ad 1) Pojem „hospodářské“ činnosti v rámci pojmu hospodářské soutěže není totožný s pojmem „obchodní“ („podnikatelské“) činnosti, nýbrž je podstatně širší. Podle výkladu, který se ustálil za platnosti zákona č. 111/1927 Sb. o ochraně proti nekalé soutěži, je třeba do uvedeného pojmu zahrnovat „veškeré samostatně provozované činnosti nesoucí se ke zdroji příjmů zhodnocováním zboží nebo výkonů, bez rozdílu, jde-li o činnost upravenou živnostenským řádem či nikoliv“ (z důvodové zprávy k zákonu č. 111/1927 Sb.). Pod tento pojem spadá mimo jiné i činnost finančních ústavů, prvovýroby, podniků v oblasti kultury a tzv. svobodná povolání.

Pojem soutěžitele vymezoval zákon č. 111/1927 Sb. v ustanovení § 46 odst. 1 takto „... každý podnikatel, jenž vyrábí nebo prodává zboží téhož nebo podobného druhu nebo provádí výkony téhož nebo podobného druhu nebo vůbec je podnikově činným ve stejném nebo podobném oboru hospodářském“. Obchodní zákoník č. 513/91 Sb. jej pojímá širěji: § 41 : „Fyzické i právnické osoby, které se účastní hospodářské soutěže, i když nejsou podnikatelé...“ Jsou to tedy všeobecně osoby, které se zabývají ať již toutéž či podobnou hospodářskou činností nebo jakoukoli funkčně navzájem substituovatelnou hospodářskou činností.

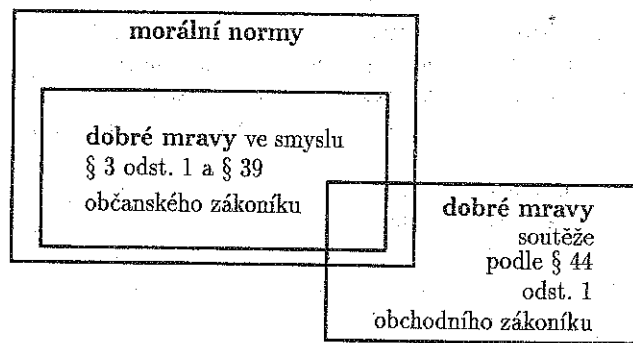
ad 2) Pojem dobrých mravů soutěže není v obchodním zákoníku vymezen, neboť jde o pojem závislý na nejrůznějších faktorech a podléhající změnám v čase, takže jeho obecná definice v zákoně není ani dost dobře možná. Podle komentáře k zákonu o nekalé soutěži z roku 1927 se pod pojmem dobrých mravů soutěže rozuměly „pověsečné zásady regulující hospodářskou činnost vůbec, a odpovídající tudíž mravnímu nazírání a představám o slušnosti osob na této činnosti zúčastněných, správně a bedlivě myslících“. Některé specifické případy rozporu s dobrými mravy soutěže jsou obsaženy ve zvláštních skutkových podstatách.

Pojem dobrých mravů soutěže je nutno chápat ve smyslu zásad poctivého soutěžního styku, které v tržním hospodářství ovládají právní úpravu výrobků a služeb, jak je v právním řádu zakotvena. Jde o pojem objektivní, stačí, že jednání je objektivně v rozporu s dobrými mravy soutěže, na subjektivní stránce nezáleží. Tento pojem dobrých mravů soutěže je třeba důsledně odlišovat od pojmu dobrých mravů vůbec. Ne každé, nýbrž jen takové jednání, které je objektivně s to společenskou funkcí hospodářské soutěže zkreslit a tím pozitivní účinky hospodářské soutěže zeslabit nebo vůbec vyloučit, popřípadě i změnit v negativní, je v rozporu s dobrými mravy soutěže.

Soudobá zahraniční právní teorie rozlišuje mezi jednáním jednak proti dobrým mravům soutěže a jednak proti jistým slušnostním konvencím. V německé odborné terminologii např. zdomácněl pojem „reklama proti dobrému vkusu (geschmacklose Werbung)“. Za typický příklad takové reklamy jsou pokládány některé propagační artefakty fy Benetton. Takové soutěžní jednání se setkává s příležitostným odporem určité části veřejnosti, nenabývá však právních forem, spíše se jedná o bojkot zboží, neochotu renomovaných periodik publikovat takovou reklamu ap. [2] Benetton však kalkuluje s tím, jak se vyjádřil autor artefaktů Olivieri Toscani, že mladé generaci imponuje, že je starší generace něčím pohoršena, a proto se jí zboží zdá lákavější. „Považují-li to oni za špatné, pak to je určitě dobré“ [4, s.46] K tomu jeden před-

stavitel AISA dodává, že člověka může nějaká reklama naštvat, ale propagovanou značku si přitom zapamatuje a to je nejdůležitější.

Poměr dobrých mravů soutěže k ostatním „druhům morálky“ by se dal znázornit takto:

Dobrym mravum soutěže odporují různé reklamní techniky, jako např. obtěžování spotřebitelů všeho druhu, od reklamy prostřednictvím telefonu přes neodbytný podomní obchod až po hlasité nabízení některých služeb tlampačem, např. v rekreační oblasti. V reklamě nesmí být také zneužíváno lidských citů pomocí emocionálních prvků (např. tělesně postižení prodávají zboží) a apelací na iracionální vášně (všemožná slosování na podporu koupě ap.). V reklamě není dovoleno používat nositele společenské autority – významné politiky, profesory, kněze ap., ať s jejich souhlasem či bez něj (vzpomeňme například artefakt jistého tuzemského massmedia zneužívající fotografie českého presidenta a předsedy vlády). Z hlediska dobrých mravů soutěže i dobrých mravů vůbec nelze zneužívat tragických lidských situací (úmrtí, úrazu), tedy v době oslabené schopnosti úsudku, resistance spotřebitele.

ad 3) Třetí podmínkou je, že jednání je způsobilé přivodit újmu, a to jak soutěžiteli, tak i spotřebiteli. Újmou je třeba rozumět jak újmu materiální, tak újmu nemateriální, např. spočívající v poškození dobrého jména, resp. dobré pověsti soutěžitele. Oproti dřívější právní úpravě se ochrana rozšiřuje i na spotřebitele, samozřejmě pro ty případy, které to připouštějí.

Na rozdíl od zákona č. 111/1927 Sb. o ochraně proti nekalé soutěži zakotvuje obchodní zákoník ochranu oprávněných zájmů spotřebitele obecně již v generální klauzuli jednání nekalé soutěže. Tento zásadní rozdíl nynější právní úpravy proti právní úpravě obsažené dříve platném zákonu č. 111/1927 Sb. je třeba mít na zřeteli při řešení otázky míry, v jaké je při aplikaci současné právní úpravy možno přihlížet i k judikatuře a literatuře vztahující se k uvedenému zákonu z roku 1927.

Podřazení určitého jednání pod konkrétní skutkovou podstatu nekalé soutěže nevylučuje použití obecné úpravy. Naopak, konkrétní jednání je třeba zkoumat i z pohledu generální klauzule. Mohou se však vyskytnout i případy, kdy určitá jednání nelze podřadit pod konkrétní skutkovou podstatu. To však neznamená, že

takové jednání není postizitelné. Takové případy je třeba posuzovat právě z hlediska podmínek obecné klauzule.

§ 45 – Klamavá reklama

V zákoně o nekalé soutěži č. 111/1927 Sb. je operováno v § 2 a 3 s pojmem „nekalá reklama“. Spíše by zde mělo být použito termínu nepřipustná reklama, neboť co do zdržovacího nároku stačí nekalost pouze objektivní, [3, s.245] anebo, a k tomu se spíš kloním, o klamavé reklamě, neboť nepostihuje jiné možné formy reklamní nekalosti.

Je třeba vyjít z nějaké definice pojmu reklama, abychom mohli dojít k podstatě klamavé a jinak nekalé reklamy. Reklama je podle K. Skály [3, s.245] chválení a vynášení vlastností zboží nebo výkonů za účelem získání co neširšího kruhu odběratelů a co největšího odbytu. Roppert – Weis považuje reklamu za takové údaje, které jsou způsobilé nějakému podniku zjednat přednost při soutěži na úkor jiných soutěžitelů. [3, s.245] Definici vůbec nepostihující soutěžní charakter reklamy najdeme v Ottově slovníku naučném: „Reklama je zařízení velmi rozličného druhu a technické dokonalosti ..., jehož úkolem je napomáhati odbytu nějakého zboží nebo šířiti v širokých vrstvách nějaké myšlenky ..., užívá k tomu obrazu, zvuku i světla“. [9, s.511] . Na jiném místě uvádí, opět ovšem spíše v marketingovém chápání pojmu: „Reklama je veřejné vychvalování předmětů obchodních, uměleckých ap., jež se děje prospekty, plakáty, obchodními štíty, vyvolavači, nosiči návěstí atd., zvláště pak časopisy.“ [9, s.456]. Toto vysvětlení vychází z doslovného překladu latinského originálu RECLAMO – vykřikují, odtud francouzské RÉCLAME, ruské i české REKLAMA. Z latinského ADVERTITE MENTEM – obraťte mysl, obraťte pozornost – pochází pak anglické ADVERTISING. V pojetí P.J. Stopforda a V.R. Fryburgera je reklama „formou masové komunikace, která se ve svém obvyklém chápání snaží podporovat prodej zboží nebo služeb. Ten, kdo šíří reklamu, má možnost říci, co chce a způsobem, jakým chce, ovšem v mezích zákona určeného k zabránění nekalé a podpoře „kalé“ soutěže a v rámci ustálené praxe v médiích...“ [1, s.540–541] Tato definice svými slovy vyjadřuje to hlavní, že v reklamě jiné než nekalé (a tedy čisté) je dovoleno vše, až na „špinavé“ triky, zapovězené zákonem.

Zákon č. 468/91 Sb. o provozování rozhlasového a TV vysílání přináší pro svou potřebu legální definici reklamy v ustanovení § 2 odst. 1 pís. e: „Reklamou (je) jakékoliv veřejné oznámení určené k podpoře podnikání nebo k dosažení jiného účinku, sledovaného zadavatelem reklamy, jemuž byl vysílací čas poskytnut za úplatu nebo za jinou protihodnotu...“ Klamavá reklama, jak vyplývá z textu ustanovení § 45 odst. 1 obch. zákoníku, spočívá v šíření určitých, v zákoně specifikovaných údajů, které jsou způsobilé vyvolat klamnou představu a zjednat tím na úkor jiných soutěžitelů či spotřebitelů, vlastnímu či cizímu podniku prospěch.

Výkladu si žádá značně široký pojem údaj. Údajem může být vše, co lze smysly postřehnout, tedy nejen reklama zvuková, světelná, ale i prostorová, např. výtvoř malířské, sochařské, atd. Údajem se rozumí nejen tvrzení o skutkových okolnostech,

nýbrž i tvrzení spočívající v osobním (subjektivním) úsudku.

V souvislosti s § 2 odst.4 zákona č. 111/1927 Sb. je třeba výslovně upozornit na rozdíl vymezení podstaty § 45 odst. 1 platného zákona proti vymezení podstaty § 2 odst. 1 zákona č. 111/1927 Sb. Zatímco totiž dříve platný zákon postihoval toho, kdo „veřejně učiní nebo rozšiřuje údaje...“, zakládá nová právní úprava postih pouze na „šíření“. Pojmy „veřejné učinění“ a „šíření“ právní úprava nekalé soutěže v rámci obchodního zákoníku blíže nevymezuje. Je proto třeba se obrátit k jiným oblastem našeho právního řádu, kde tyto pojmy blíže vymezeny jsou. Nejblíží oblastí v tomto směru je oblast práva autorského, kde jsou oba tyto pojmy pro vymezení právní ochrany rovněž mimořádně důležité. V této oblasti se ustálilo vymezení zveřejnění jako zpřístupnění předmětu okruhu osob individuálně neurčených, zatímco šíření spočívá v jakémkoliv zpřístupňování předmětu okruhu osob přesahujícímu rámec osobního soukromí fyzické osoby (tj. její rodiny a s ní spjatého okruhu osobních přátel) nebo rámec vnitřní potřeby určité organizace, a to bez rozdílu, zda jde v tomto případě o osoby individuálně určené či nikoliv [5, s.98 a násl.] . Pojem „šíření“ je tedy pojmem širším, zahrnujícím i „veřejné učinění“, které dřívější právní úprava uváděla odděleně. Při tomto výkladu, z něhož vládní návrh § 45 zákona zřejmě vycházel, jde u zmíněného rozdílu jen o rozdíly formulační, nikoliv věcné. [10, s.69] Šířené údaje se musí týkat vlastního nebo cizího podniku, jeho výrobků či výkonů. Těmito údaji lze rozumět např. údaje o množství a jakosti zboží, o dodavatelích, o poměrech majetkových a úvěrových, o stanovení cen zboží a výkonů, o způsobu výroby, atd. Tyto údaje nemusí ani být, objektivně posuzováno, údaji důležitými a podstatnými. Musí však jít o údaje způsobilé vyvolat klamavou představu a zjednat tím vlastnímu nebo cizímu podniku v hospodářské soutěži prospěch na úkor jiných soutěžitelů či spotřebitelů.

Za údaje nesplňující pojmový znak klamavosti se nepovažují údaje zjevně nadsazující, zejména tzv. reklama superlativní. Jde ovšem o pojem velmi relativní. Většinou je zastáváno stanovisko, že nadsazující údaje naplňují tím méně znak klamavosti, čím všeobecněji a zábavněji jsou formulovány – snadno pak naladí ke smířlivosti i soudce, na jehož svobodném úsudku záleží.

Superlativy a jim podobná reklamní tvrzení musí soutěžitel pečlivě zvažovat, když jde o objektivně ověřitelná fakta. Výroky o výlučném postavení (prodali jsme nejvíce výrobků, jsme „jednička“ v tom a tom sortimentu a na určitém územním celku) může uplatňovat jen ten, koho k tomu opravňují objemy výroby či prodeje. Nesmí také mluvit o světových nebo evropských dimenzích svého prodeje, když třeba zatím uskutečnil jediný obchodní případ v Laa a. d. Thaya. Také např. krámeček o pár desítkách čtverečních metrů by neměl být vydáván za supermarket.

Hodnotící i zdobné přívlastky se dají ověřit i tehdy, když jde o údaje časového charakteru, např. 1. brněnská strojírna. Záleží také na tom, kdo a kde výrok učinil. Něco jiného se čeká od trhovce na pouti (u něj se snese větší míra nadsázky) a něco jiného od velké firmy, která inzeruje v denníku s celostátní působností. [2, s.1–2]

Klamavostí je tedy způsobilost údajů vyvolat u zákazníka klamavou představu a tím zkusit premisy pro výkon jeho práva volby, ...nekalým jednáním se proto

jeví každý klamavý údaj..., aniž je třeba vyžadovat splnění dalších podmínek. [5, s.165–166] Údaji způsobitelnými vyvolat klamavou představu nebudou patrně údaje dryáčnické, zřejmě přehnané nebo žertovné (angl. puffing). V reklamě je dovolena nadsázka, pokud ovšem téměř každý pozná, že o přehánění jde. Dryáčnická reklama nemusí být závadnou, pokud voleným výrazem se nepoukazuje na zvláštní jakost, jíž tu není. [3, s.509]

V reklamě často cosi přebývá, někdy však také chybí. Je přirozené, že soutěžitelé nebudou prozrazovat jaké chyby na kráse vykazují jejich výrobek nebo služba. Výrobce automobilů bude hovořit o výborných jízdních vlastnostech a malé spotřebě svého vozidla, nikoliv o jeho zvýšené hlučnosti či jiných nedostacích. Avšak někdy reklamní výrok jen z části pravdivý vyvolá stejný efekt, jakoby operoval s nesprávnými údaji. Někdy stačí i pouhá 2 písmena na to, aby z částečné pravdy učinila nepravdu. Německý soud například nařídil psychologickým poradcům, aby použivali (pokud jsou doktorem psychologie) plně kvalifikační označení PhDr., nikoliv jen Dr. – pod ním si značná část laické veřejnosti představuje doktora medicíny. [2, s.3] Není třeba, aby k oklamání skutečně došlo, postačí, že je reklama způsobila k oklamání a podobně není zapotřebí, aby klamavá reklama někoho poškodila a jinému přinesla prospěch. I zde postačí způsobitost k těmto účinkům. Způsobitost nastane tehdy, pokud by mohla být oklamána nikoliv zanedbatelná část populace.

Soudní praxe v SRN vychází z toho, že postačí, když pouhých 10 – 15 % spotřebitelské veřejnosti bude náchylné uvěřit klamavé reklamě. Jak zřejmo, zahrnuje toto číslo jedince, patřící spíše k intelektuálnímu průměru. Záleží ovšem na tom, co reklama uvádí na trh a ke které skupině obyvatelstva se obrací. Zvláště citlivě reagují soudy na klamavou reklamou, obracející se k dětskému zákazníkovi. V druhém případě bude nebezpečí klamavosti spíš pravděpodobné a přísnost soudů větší. Od spotřebitele nelze také požadovat, aby reklamou slovo od slova studoval či dokonce používal metody právního výkladu. Předpokládá se, že reklamní poselství vnímá běžným, to znamená dost povrchním způsobem. Různé mohou být způsoby, jak zjišťovat, zda a kolik spotřebitelů je – v určité záležitosti – náchylných k oklamání. Ve Španělsku, Francii a Itálii se soudci řídí vlastním úsudkem. Naopak německý soudce smí uvěřit vlastnímu názoru, jen když i on sám byl reklamou uveden v omyl. Jestliže reklama neoklamala jeho samého, nemusí to vůbec znamenat, že ji prohlédly i vrstvy populace. Pak většinou musí nastoupit demoskopické šetření, jaké představuje reklama u spotřebitelů vyvolala. Jde o záležitost v každém případě nákladnou (ceny posudků se pohybují od 30.000 do 300.000 DM, která může klamavou reklamou důkladně prodražit. [2, s.4])

Klamavá reklama nabývá v hospodářské praxi mnoha podob a užívá rozmanitých metod. Již klasickým klamáním v reklamě je slovní klamavá reklama. Jsou to buď výroky nepravdivé, ale současně nikoliv dryáčnické, jako např.: „dosud nedosažené výkony“ (vrchní soud Vídeň z 25.5. 1932, 3 R 411/32), anebo i pravdivé slovní výroky, veřejnost však klamající. Obvykle se v reklamách volí taková slova, aby se za ně těžko chytalo a klame se i mnoha prostředky neverbálního sdělování.

Vynalézavá je také vizuální klamavá reklama: Jistý soud v zahraničí zapověděl vinařskému podniku, aby na svých vinětách zobrazoval smyšlené medaile z neexistujících vinařských soutěží. Nic nepomohl argument, že půvabně vyhlížející medaile sledují pouze účely estetické a chtějí zákazníka jen upoutat svou výtvarnou podobou. I pomocí zdánlivě objektivní fotografie se dá navodit mnohá klamná představa. Podle jednoho amerického rozhodnutí šlo o klamavou reklamu v případě, když gramofonová deska byla prodávána se současnou fotografií zpěváka, zatímco obsahovala jeho starší nahrávky. [2, s.3]

Velmi zajímavých judikátů se možná dočkáme na poli „aromatické reklamy“, která je posledním marketingovým hitem a existují již názory, že při používání vůní v obchodech jde o nevhodné působení na podvědomí zákazníka. Zastánci vůní na druhé straně tvrdí, že vůně rozhodně nepůsobí jinak než vtíravé osvětlení a kulisová hudba v obchodních domech. Že podobné názory vůně možná podceňují, vyplývá z průzkumu, který provedla firma Nike. Zákazníci si při něm vybírali tenisky ve dvou místnostech – v jedné byl normální vzduch, druhá byla prosycena vůní květin. Celých 84 % zákazníků prohlásilo, že by dali přednost botám z „voňavé“ místnosti, případně, že se jim tam boty více zamlouvaly. Řada respondentů uvedla, že by si za boty z voňavé místnosti připlatila až deset dolarů. [7, s.9]

Vůně se používá k podpoře komerce i v bankomatech (navoňené bankovky), v časopisech, dopisních papírech či ve výrobních i obchodních prostorách. Ve Francii dokonce zavedli s úspěchem na trh navoňené poštovní známky s ochuceným lepidlem.

§ 46 – Klamavé označení zboží a služeb

Byl-li § 45 určen právě k potírání klamavé reklamy, pak § 46 souvisí s nekalou reklamou nepřímou. Postihuje totiž případy, kdy reklamní slogan slouží k označení zboží a služeb co do původu, charakteristického znaku nebo zvláštní jakosti a to klamavému. Specifickým případem klamavosti je vyvolání nebezpečí záměny podle § 47. Opět musím připomenout funkci generální klauzule § 44 obč. zákoníku, podle které je třeba nekalost zkoumat, nedá-li se dané chování subsumovat pod žádnou z výše uvedených specifických skutkových podstat.

Postih za jednání nekalé soutěže z důvodu klamavého označení přísluší nejen proti tomu, kdo zboží či službu závadným označením opatřil ale i proti obchodníku, který zboží se závadným označením nabízí.

Klamavým označením zboží a služeb je každé označení, které je způsobilé vyvolat v hospodářském styku mylnou domněnku. Označení je pojem stejně široký jako údaj, který jsem vyložil v kapitole o § 45. Forma označení se může projevit nejrozličnějším způsobem, např. písemně, vyobrazením, atp. Pro naplnění skutkové podstaty postačuje, že označení je způsobilé vyvolat mylnou domněnku – obecně, není tedy zapotřebí, aby šlo o konkrétní případ vyvolání mylné domněnky. Mylná domněnka musí být vyvolána v hospodářském styku. Hospodářský styk je pojem širší nežli obchodní styk.

Dalším znakem je, že klamavé označení budí domněnku, že zboží nebo služby pocházejí z určitého státu, určité oblasti či místa nebo od určitého výrobce nebo vykazují zvláštní charakteristické znaky nebo zvláštní jakost. Je lhostejné, jakého prostředku bylo ke klamavému označení použito. Zkresleného údaje o provenienci lze dosáhnout různými způsoby: již samotným názvem, popř. (nikoliv však nutně) opatrnými výrazy jako „druh“, „typ“, „způsob“ apod. Jestliže např. výlučně český podnik zařadí do svého názvu písmenka LTD, vzbudí u leckoho mínění, že tento podnik má významná mezinárodní spojení.

Klamavé údaje v hospodářském styku jsou v rozporu s dobrými mravy soutěže. Z tohoto hlediska lze klamavost jednání v hospodářské soutěži vymezit jako způsobnost údajů vyvolat v zákaznických kruzích klamavou představu o nabídce a tím zkreslit předpoklady pro výkon zákaznickova práva volby (rozhodnutí, jímž zákazník provádí výběr z různých nabídek). Údaje v tomto smyslu klamavé jsou tedy vždy objektivně způsobitelné narušit společenskou funkci hospodářské soutěže, a to bez ohledu na to, zda jednáním kromě nebezpečí vzniku mylné domněnky u spotřebitele může dojít i k nebezpečí vzniku mylné domněnky u jiného soutěžitele či nikoliv. Klamavost nelze zaměňovat s nepravdivostí, klamavost je pojmem širším. Proto i pro skutkovou podstatu § 46 platí, že klamavým je i údaj sám o sobě pravdivý, jestliže vzhledem k okolnostem a souvislostem, za nichž byl učiněn, může uvést v omyl (§ 46 odst. 2, § 45 odst. 3).

Správné označení původu zboží za určitých okolností může být stíhatelné podle ustanovení § 45 o klamavé reklamě. Nekalou soutěží podle § 45 je např. označení zboží „Solingenská ocel“, jde-li sice o ocel ze Solingenu, ale bídně, nikoliv „solingenské“ jakosti. Nekalou soutěží podle § 46 by bylo označení zboží „Solingenská ocel“, nejde-li o ocel ze Solingenu. [3, s.269]

Velmi podobný případ známe ze současnosti. Také německá vodka Gorbatschow (v nedávném období neobyčejně obchodně úspěšná) svým označením a v neposlední řadě i tvarem láhve připomínající věž pravoslavného kostela snadno vzbudí dojem, že jde o pravou ruskou vodku. Navíc jde o případ cizopasení na pověsti význačného politika. Tuhle kvalifikaci nevyvrátilo ani tvrzení – i pokud by bylo pravdivé – že jméno je odvozeno od carského generála Gorbačova, který již před mnoha desítkami let emigroval do Německa. Situaci by německý výrobce „Gorbačovky“ nevyřešil ani tím, že by své obchodní sídlo přemístil do Ruska, neboť původem zboží je zeměpisné místo, v němž zboží bylo vyrobeno. Není tedy původem zboží pouhé místo nákupní nebo prodejní, ani místo, kde má výrobní podnik toliko své obchodní sídlo. [srov. 6, s.48] Německá transkripce názvu vodky vzhledem k trhu, kde se vodka prodává, taktéž neznamená, že by si běžně vnímající spotřebitelé nemohli myslet že mají před sebou ruský výrobek. Mnoho zahraničních vývozců do Německa (a především z Ruska) lepí na své výrobky etikety s německou verzí názvu výrobku i obchodního jména.

Jak praví jistý meziválečný judikát, ani zde se nevylučuje „beztrestnost“ údajů nadsazených ve formě údajů superlativních, dryáčnických (rozh. n. s. sb. Vážný č. 11.396). Klamavě nemůže však již působit uvedení takového názvu, který se v hos-

podářském styku všeobecně vžil jako údaj druhový (generický), ledaže by k němu byl připojen dodatek, který mu pro konkrétní případ účinek zdruhovění odňal a vyvolal klamavost, jako „pravý“, „původní“ apod. (§ 46 odst.4). Zdruhověné plzeňské pivo lze pak vydávat za pravé, jedině vyrobí-li je (v náležité kvalitě – viz § 45) pivovar v Plzni. Ani si to často neuvědomujeme, že řada slov z běžného života vznikla zdruhověním až zlidověním označení původu – např. dalamanek (patrně z d'Allemagne), káva (Kaffa v Etiopii), tyl (Tulle ve Francii) apod. Označit nápoj za „pravou kávu“ by patrně již nemělo za následek porušení ustanovení § 46 obchodního zákoníku, ani generální klauzule.

Co bylo řečeno o nepravé provenienci, platí i o nepravých vlastnostech. Výrobek vyrobený z dřevotřísky nelze označit za „pravé dřevě“, „pravá kůže“ nemůže být na výrobku z umělé napodobeniny (koženky). Různá označení mnohdy navozují i zkreslenou víru, že se nabízejí předměty či služby zvláště kvalitní či jinak výhodné. Jestliže realitní kancelář na svých dopisech a při jiných příležitostech uvádí, že je členem obchodní a průmyslové komory, nevypovídá to mnoho o hodnotě jejich zprostředkovatelských služeb. Na nezkušeného klienta to však udělá zvýšený dojem.

Některé služby a povolání bývají zhusta příkrášlovány všelijakými nadsázkami (holič = vlasový stylist), jsou však povolání, jež požívají ochrany a nelze jejich názvy neoprávněně užívat, např. lidový léčitel se nesmí vydávat za lékaře nebo „doktora“ a tituluje-li ho tak jeho pacient, je povinen jej opravit. Magistr se nemá nechávat titulovat doktor. Názvy nechráněných povolání lze užívat až potud, dokud není publikum oklamáno, pokud spojuje daný pojem s jistou odborností, již však nositel názvu nevykazuje. Ustanovením § 46 zůstávají nedotčena práva a povinnosti vyplývající ze zapsaného označení předmětů ochrany, která je stanovena zvláštními zákony v oblasti tzv. průmyslového vlastnictví. Jsou to hlavně: z. č. 189/73 Sb. o ochraně označení původu výrobků, z. č. 174/88 Sb. o ochranných známkách a z. č. 132/89 Sb. o chráněných odrůdách rostlin a plemen zvířat, autorský zákon a další normy.

§ 47 – Vyvolání nebezpečí záměny

Obchodní zákoník podrobně upravil problematiku obchodního jména v § § 8 – 12. Zákon nezakazuje úplně používat jméno či zvláštní označení, které někdo používá [10]. Lze používat docela legálně téhož jména, neexistuje-li nebezpečí zaměnitelnosti (pokud např. podnikají v nezaměnitelných hospodářských oborech – hotel Morava a kino Morava) nebo odstraní-li se nebezpečí zaměnitelnosti (např. u právnické osoby uvedením jejího sídla). U fyzických osob pak postačí k odlišení uvedení jiného místa podnikání.

Reklama vyvolávající nebezpečí záměny s podnikem, výrobky nebo s hospodářskou činností podnikatele vůbec, je jen jedním – a asi méně běžným – případem nekalé reklamy, nicméně nepochybně narušuje funkci hospodářské soutěže. Pojem záměny ve smyslu ustanovení § 47 se skládá ze dvou pojmových znaků – zaměnitelnosti a klamavosti. Oba tyto znaky musí být zároveň splněny. Jen taková

zaměnitelnost, která může vést ke klamání spotřebitelů, je způsobila narušit funkci hospodářské soutěže a naplňuje proto podstatu nekalé soutěže.

Rozsah pojmu zaměnitelnosti se v různých zemích chápe různě široce – u nás již tradičně [3, s.310 a násl.] se chápe v širším smyslu. Zaměnitelnost je tedy třeba chápat nejen z hlediska vlastní zaměnitelnosti obchodních názvů, značek, obalu apod., nýbrž je třeba ji vztahovat i na případy, kdy sice nedochází k přímé záměně těchto předmětů, avšak okolností, za nichž k užití došlo, jsou objektivně způsobily vyvolat ve veřejnosti mylný dojem o hospodářské či organizační souvislosti podniku s podnikem jiným. Pojem zaměnitelnosti z hlediska ustanovení § 47 je třeba chápat jako pojem objektivní, který není vázán na existenci jakýchkoliv subjektivních prvků, jako např. úmyslu, vědomí zaměnitelnosti apod. Tento názor zastávala i předválečná judikatura. Pro posouzení, zda je dána objektivní zaměnitelnost, rozhoduje celkový dojem průměrného spotřebitele, a to dojem, který zakotví v jeho paměti.

Objektivní zaměnitelnost se posuzuje individuálně – podle toho, jaká rozlišovací síla se tomu kterému prvku v reklamním projevu přisuzuje a má-li ji ten prvek, který je pro celkový dojem určující. Z hlediska soutěžního práva je zaměnitelný jedině ten předmět posouzení (výrobek, obal, značka, název apod.), který je individualizovatelný, řádně rozlišitelný od obdobných předmětů svého druhu. Předměty obecného užívání, např. generické označení, rozlišovací schopnost zásadně nemají, ledaže by se užívání takového předmětu stalo pro určitý hospodářský subjekt do té míry příznačným, že je ve vědomí veřejnosti s tímto subjektem spojeno.

Nebezpečnou záměnou je taková záměna, kterou postřehne již průměrný spotřebitel. Samozřejmě, že se vyžaduje, aby obchodní jméno či zvláštní označení podniku bylo již po právu užíváno jiným soutěžitелеm. V případě sporu rozhoduje priorita časová. Užití cizího obchodního jména či zvláštního označení podniku však nemusí být vědomé. Vyvoláním nebezpečí záměny je i užití zvláštních označení podniku nebo zvláštních označení či úpravy výrobků, výkonů nebo obchodních materiálů podniku, které v zákaznických kruzích platí pro určitý podnik nebo závod za příznačné.

Sub b) nacházíme v § 47 také demonstrativní výčet odlišujících znaků, u nichž hrozí nebezpečí záměny. Jako další bychom kupříkladu mohli uvést uniformy zaměstnanců, jednotná venkovní úprava budov, či dokonce velmi podobná telefonní a faxová čísla u podnikatelů ve stejném oboru.

I jednoduchý název a obyčejné slovo může získat druhotný význam – secondary meaning. Doktrína o secondary meaning chrání nikoliv slova jako taková, ale jako Symbols for Sale – prodejní symboly. Uvedl bych jeden současný příklad: slova „dobrá voda“ jsou součástí každodenního života. V naší veřejnosti se díky obchodně úspěšnému výrobku DOBRÁ VODA ve známé plastické láhvi stala příznačným pro název „zcela určité vody“ (tedy vody, pocházející z konkrétního hlubinného vrtu) produkované zcela určitou společností. Právní ochranu plynoucí z této skutečnosti si pak nezaslouží toto slovní spojení, ale kvalita kojenecké vody, kterou si spotřebitelé s touto vodou spojují.

Napodobení cizích výrobků, jejich obalů nebo výkonů (§ 47 písm. c) je specifickým příkladem vyvolávání nebezpečí záměny. Právní úprava v rámci nekalé soutěže

zde doplňuje právní úpravu v oblasti průmyslově právní a autorsko právní. Za jednání příčíci se dobrým mravům soutěže ve smyslu nekalé soutěže nelze považovat každé napodobení průmyslověprávně volných činností, nýbrž jen takové, které vykazuje zvláštní znaky jednání nekalé soutěže, zejména objektivní nebezpečí zaměnitelnosti. To platí pro otázku postihu tzv. otročkého napodobení, který vychází ze zásady, že i napodobení výsledků činnosti, které je jinak volné, může být v konkrétním případě uznáno jako objektivně zaměnitelné, jde-li o takové výsledky, které se pro určitý podnik staly příznačnými. V zahraniční teorii a praxi se pro reprobeci otročkého napodobení vyžaduje mnohdy i existence dalších znaků jednání povahy etické, z nichž se usuzuje na „rozpor s dobrými mravy“. [4, s.159]

§ 48 – Parazitování na pověsti

Goodwill podniku představuje určitý druh kapitálu, s kterým se počítá i v obchodních bilancích. Jeho podstatou je dobrá pověst podniku, jeho výrobků a služeb a tvoří jeden ze základních podnikových nehmotných statků, který se často vyjadřuje i v penězích. § 48 obchodního zákoníku na rozdíl od § § 45 – 47 postihuje nepřímé zneužívání dobré pověsti podniku jednáním nekalé soutěže, a to tak, že se sice nevyvolává přímo záměna s výsledky obchodní činnosti jiného soutěžitele, nepřímě se však na tyto výsledky, aniž by byly přímo napodobovány, navazuje s cílem těžit pro výsledky vlastního nebo cizího podnikání z prospěchu, který by jinak soutěžitel nedosáhl. Z díky § 48: „Parazitováním je využívání ... s cílem získat prospěch...“ vyvozují, že touto formulací sledoval zákonodárce cíl stíhat nekalost pouze subjektivní, tedy úmyslné parazitování, a proto nepostačí pouhá objektivní nekalost. Účelový vtaň ji evidentně vylučuje.

Druhy parazitní reklamy:

1. Opěrná srovnávací reklama
2. Parazitování na slavném jméně
3. Parazitování na smyšleném jméně (charakteru)
4. Krádež nápadů, zejména reklamních sloganů

Opěrná srovnávací reklama je typickým příkladem parazitní soutěže. Je jí propaganda soutěžitele, že jeho výrobky či služby se svou kvalitou vyrovnají již osvědčeným a spotřebitelé veřejnosti známým výrobkům jiného soutěžitele. § 48 stíhá již toto opírání o pověst cizího výrobku samo o sobě, i kdyby tvrzení bylo jinak pravdivé. Kdyby pravdivé nebylo, šlo by o souběh s postihem nekalé reklamy podle § 45 – klamavá reklama.

Nedávno náš trh zaplavily krabíčky s margarínem Rama, což bylo doprovázeno televizní reklamou, ve které nám bylo tvrzeno, že „Rama chutná úplně jako naše máslo“. Později se dostavila dokonce inovace: „...chutná spíš jako šlehačka... je lepší než smetana“. Krásnější naplnění skutkové podstaty § 48 si těžko můžeme

představit. Výraz „rostlinné máslo“ lze však považovat za dovolený, neboť u něj klamání veřejnosti nehrozí. Slovo „máslo“ je tu potom použito jako abstraktnější označení, zahrnující i jiné než mléčné tuky.

Častým případem parazitování na pověsti podle § 48 je při označování výrobků či služeb uvádění dodatků opírajících se o dobrou pověst jiných známých výrobků či služeb, jako např. „výrobek druhu...“, „výrobek typu...“, „výrobek na způsob...“ apod. Na rozdíl od podstaty § 46 zde nezáleží na tom, zda je takový údaj klamavý či nikoliv. Kdyby klamavý byl, šlo by o souběh nekalé soutěže podle § 48 s postihem nekalé soutěže podle § 46.

Vyrábí-li soutěžitel A náhradní díly k výrobku soutěžitele B, lze reklamu s uvedením, že náhradní díl lze použít k výrobku soutěžitele B považovat za čistou, pokud soutěžitel A učiní veškerá opatření, která od něho lze požadovat, aby nevznikl klamný dojem, že takový náhradní díl pochází přímo od soutěžitele B. Totéž platí i o různých přídatných přístrojích, např. tiskárna EPSON kompatibilní s IBM.

Další možností, jak porušit ustanovení § 48 je parazitování na proslulosti významných osobností. Nauka o osobnostních právech praví, že taková osobnost – sportovec, umělec apod. – musí strpět určité omezení a zvýšené zásahy do vlastního soukromí. Jestliže však jejich podobizny, snímky z filmových rolí, úryvky z rozhlasových reportáží mají být využity k obchodní reklamě, smí se takovému parazitování na jejich proslulosti vzepřít. Mohou ovšem také s právem na vlastní tvář obchodně disponovat, dát svolení k jeho použití v komerční reklamě. Stávají se tak soutěžiteli v tom smyslu, jak tento pojem chápe obchodní zákoník.

Právo chrání i pověst kolektivní, tedy tzv. „slavných kolektivů“ – hudebních těles, sportovních mužstev apod. V reklamě nelze zcela libovolně uplatňovat ani jména těch osobností, které před delší či kratší dobou zemřely. Jejich památku pak chrání především potomci, ale i konkurenti „parazita“.

Právní ochraně se také těší typické literární, filmové a výtvarné postavy, které se staly populárními a tedy nabyly i na komerčním významu – tzv. charakter. Stejně pak i jejich karikatury k hospodářským záměrům (nikoliv uměleckým) nemůže použít konkurence k získání prospěchu.

I když § 48 obchodního zákoníku mluví o parazitování na pověsti, teoretici radí pod tuto skutkovou podstatu též krádež nápadů. Navíc se zde často překrývají soutěžně právní i autorsko právní ochrana (např. u reklamní pohádky (Ivan Mládek), reklamní fotografie, veršiky apod.). V praxi však těchto případů ohledně veršovaných sloganů bude bezpochyby ubývat, jak ukazuje i moderní marketingový trend uchýlovat se ke krátkým a snadno zapamatovatelným sloganům. Veršování tedy ubývá, to však neznamená, že přejímání i krajně jednoduchých sloganů (zejména pokud se staly příznačné pro jednoho podnikatele) nebude možné zkoumat z hlediska § 48 o parazitování na pověsti.

§ 49 – Podplácení

Chceme-li pohlížet na ustanovení § 49 z hlediska její aplikace na nekalosoutěžní jednání nekalé reklamy, musíme si představit, že soutěžitel (na rozdíl od „veřejného činitele“ v § 182 tr. zák.) nabídne, slíbí nebo poskytne osobě uvedené sub a) dotyčného paragrafu s úmyslem docílení výhody v soutěži, nebo naopak žádá, dá si slíbit nebo přijme za stejným účelem prospěch, vydávaný za reklamní prostředek od osoby uvedené sub a) paragrafu 49. Je zde pak velmi nesnadno postřehnutelná hranice, kdy se jedná ještě o čistý reklamní trik a kdy už dochází k aktivnímu či pasivnímu podplácení. Soutěžitel, který zneužije rodinného příslušníka k aktivnímu nebo pasivnímu podplácení se přesto dopustí nepřímého podplácení, na které je v § 49 pamatováno. Je nutno opět zdůraznit, že se vyžaduje především rozpor s dobrými mravy soutěže a postačuje tedy úmysl docílit přednosti či jiné neoprávněné výhody. Ke škodě na jedné straně a přednosti či jiné neoprávněné výhodě nemusí skutečně dojít. Pokud k ní však dojde, je tento účel podmínkou subsumovatelnosti daného nekalosoutěžního jednání pod skutkovou podstatu podplácení. Z díkce § 49 odst. a) i b) vyplývá, že se jedná o nekalost pouze subjektivní, podobně jako tomu bylo u parazitování na pověsti.

§ 50 – Zlehčování

Při zkoumání pravdivosti či nepravdivosti šířených údajů (údaj jako pojem viz výše) lze konstatovat, že stačí jejich objektivní klamavý účinek ve veřejnosti. Údaje není nutno rozšiřovat, stačí i pouhé uvedení (platí i pro odst. 1). Z díkce odst. 2 (uvedení a rozšiřování) vyplývá, že pouhé uvedení nepostačuje u zlehčování pomocí pravdivých údajů. Újma opět nemusí nastat – stačí, je-li dáno nebezpečí vzniku materiální či nemateriální újmy.

Svoboda projevu znamená také právo každého vyjadřovat se k různým hospodářským subjektům a jejich činnostem. I tu však existují jisté meze a svoboda jedněch končí tam, kde by mohla být vážně dotčena svoboda jiných. Zvlášť přísní jsou v tomto ohledu v USA. Odsoudili tam např. k náhradě škody dvojici náboženských fundamentalistů, kteří v ochranné známce firmy Procter and Gamble spatřovali satanské znamení a vyzývali spoluobčany k bojkotu této firmy a jejich výrobků. [2, s.11]

Srovnávací reklama a zboží testy jsou pojmy velmi příbuzné, mající shodný předmět, jímž je srovnávání, nicméně liší se v subjektu, od kterého vychází ono srovnávání. U srovnávací reklamy jsou to spotřebitelé. U zboží testů jsou to všemožné instituce, které nejsou k podnikům, jichž se srovnávání týká, v soutěžně právním poměru, např. odborné časopisy apod. Ve věci zboží testů a srovnávací reklamy dochází u nás i ve světě k vývoji. Předválečný Nejvyšší soud ČSR vydal zásadní stanovisko, že „není slušné v soutěži, jestliže se kdo bez zvláštního popudu

a nejsa k tomu nucen zvláštními poměry případu, obírá poměry jiného podnikatele a zasahuje tak rušivě do jeho zájmů“.

Ve Velké Británii, USA a ve Francii byla však nedávno srovnávací reklama povolena a v EHS se připravuje direktiva, která v zásadě připouští korektní srovnávání. Naše právní úprava setrvává stále na důsledném potírání takového nekalé reklamy (ale kdoví na jak dlouho?) s tím, že přípustné může být následující srovnávání:

- oprávněná obrana (avšak jen pravdivými údaji a pod donucením okolnostmi),
- srovnání na žádost zákazníka (přímý a nevyprovokovaný dotaz, je to však poněkud sporné),
- vnitřní srovnání (srovnání s vlastními výrobky),
- srovnávání nezávislými subjekty (zbožové testy),
- systémové srovnávání (subjekty hospodářské soutěže zůstávají tehdy anonymní. Např. srovnává se magnetofon s autoreversem a bez něj).

Superlativ musí být, aby byl shledán čistým, užít oprávněně, tedy ne zjevně neoprávněně, např. nejlevnější v malém územním celku, pokud se najde někdo, kdo tam prodává ještě levněji. Někdy může být považován (podle názoru mnohých odborníků mylně) i 2. stupeň přídavného jména za jistý přehánějící superlativ k dodání pádnosti reklamnímu sloganu. Soudy se tím i někdy dají oklamat, jak o tom svědčí starší německý judikát RG z 12. 12. 1930 (causa „Odol“). [3, s.15]

Nekalost reklamy zabraňující spočívá v doporučení koupě výrobků jedné firmy místo druhé, popř. vybízení k nákupu u jednoho obchodníka místo u druhého. Ke konkrétnímu srovnání zde nedochází, nicméně poctivá soutěž je narušována („Místo v Brně, vystavujte na pražském výstavišti“ apod.).

Nepřímo zlehčuje také ten soutěžitel, který o svém konkurentu či o jeho výrobcích nebo výkonech šíří hanlivé informace typu: „Trabant je dvoutaktní zebra“ a pod. Pochopitelně citlivá osobní defamace může spadat i pod skutkové podstaty jiných právních odvětví.

§ 51 – Porušení obchodního tajemství

Je velmi obtížné představit si jednání nekalé reklamy, které by porušovalo ustanovení § 51 obchodního zákoníku. Reklamního prostředku lze totiž použít až druhotně po naplnění této skutkové podstaty a jeho nekalost a „nečistost“ je tak až odvozená od jednání hlavního. Proto se nyní omezím jen na výše uvedené.

§ 52 – Ohrožování zdraví a životního prostředí

Jedná se o zbrusu novou skutkovou podstatu, kterou z. č. 111/1927 Sb. neznal a která doplňuje již tak neobyčejně roztráštěnou úpravu ochrany a tvorby životního prostředí. Judikatura zde neexistuje ani stará ani nová, vše lze však očekávat

v budoucnosti. Z hlediska nekalé reklamy tento paragraf nebude patřit k nejfrekventovanějším.

Pod skutkovou podstatu § 52 bych nezahrnoval tzv. „biologickou reklamu“, kdy soutěžitel své výrobky neoprávněně vydává za ekologicky a jinak čisté. Tyto případy by spíš vyhovovaly ustanovení o klamavé reklamě.

Odkazy v textu

- [1] Fryburger, V.R., Stopford, P.J.: *Advertising*. Chicago, The New Encyclopedia Britannica, díl 23, s. 540–545, 1991
- [2] Hajn, P.: *Co je (a co není) dovoleno v reklamě*. Profit (speciál), č. 10, s. 70, 1992
- [3] Hamann, L., Drábek, J., Buchtela, R.: *Soutěžní právo ČSR*. Linhart, Praha, 1091 s., 1938
- [4] *Humor reklamě neprospívá*. Moderní řízení, č. 11, s. 46, 1992
- [5] Knap, K.: *Právo hospodářské soutěže*. Orbis, Praha, 210 s., 1943
- [6] Kryštůfek, M.: *Zákon proti nekalé soutěži*. ČTU, Praha, 252 s., 1928
- [7] *Je možné, že vinně dobře prodávají zboží*. MF DNES, 13.3., s.9, 1993
- [8] *Reklama*. Sovětskaja encyklopedija, díl 21, Moskva, s.611–612, 1975
- [9] *Reklama*. Ottův slovník naučný, díl 21, s. 456 a dodatky 1938, díl 5 (1), s. 511–512, Praha, 1904
- [10] Stuna, S. a kol.: *Obchodní zákoník s podrobným komentářem pro právní a podnikatelskou praxi*. Trizonia, Praha, 577 s., 1992

* * *

S U M M A R Y

Some Comments on Unfair Advertising

The problems of unfair advertising are currently coming into the focus of the interest of both lay and expert public. The importance of competition law will increase in our country also due to the position this branch gained in the EC law. In this essay I tried to sketch the development of the legal regulation of unfair competition in our territory up to the present, outline the history of advertising and I also tried to analyze the Commercial Code substantive law regulation of unfair advertising. The core of my work rested in analyzing the several factual bases, their interrelationships and their relationship with the general clause. To demonstrate the enormous variety of the unfair competition cases, their consideration by both Czechoslovak and foreign courts and in many times the ambiguity of qualification I illustrated the theory by court decisions and artificial cases. I also tried to highlight the relationships of the competition law with other related branches of law.

K novelizované právní úpravě exekuce srážkami ze mzdy

Ilena SCHELLEOVÁ

V souvislosti s rozvojem tržní ekonomiky, s rozšiřováním počtu soukromopodnikatelských subjektů se bude měnit i četnost využívání jednotlivých způsobů exekuce. Již dnes je zřejmé, že z těchto důvodů bude muset dojít v exekučním právu ke změnám, které budou reagovat na novou situaci a na nové potřeby společnosti. V poslední době náš právní řád již některé drobné změny zaznamenal. Jednou z nich je oblast dosud nejčastěji využívaného způsobu exekuce srážkami ze mzdy.

Předposlední novela občanského soudního řádu, tedy zákon č. 24/1993 Sb. ze dne 21. prosince 1992, přinesla zásadní změnu ustanovení § 277 odst. 1 v tom směru, že srážky se provádějí z čisté mzdy, která se vypočte tak, že se od mzdy odečte záloha na daň z příjmů fyzických osob srážena z příjmů ze závislé činnosti a funkčních požitků, pojistné na sociální zabezpečení, příspěvek na státní politiku zaměstnanosti a pojistné na všeobecné zdravotní pojištění (dále jen „srážené částky“). Srážené částky se vypočtou podle podmínek a sazeb platných pro povinného v měsíci, za který se čistá mzda zjišťuje.

Zásadní změna nastala i v oblasti realizace ustanovení § 278 občanského soudního řádu, podle něhož povinnému nesmí být sražena z měsíční mzdy základní částka, přičemž způsoby jejího výpočtu stanoví nařízením vláda České republiky. Tímto prováděcím předpisem je nařízení vlády č. 185/1993 Sb. ze dne 26. května 1993 o způsobu výpočtu základní částky, která nesmí být sražena povinnému z měsíční mzdy při exekuci, a o stanovení částky, nad kterou je mzda postižitelná srážkami ze mzdy bez omezení. Předmětné nařízení vlády tedy řeší nově otázku tzv. nezabavitelných částek mzdy.

* * * *

Dále se pokusíme o komplexnější výklad současného právního stavu v oblasti exekuce srážkami ze mzdy.

Exekuce srážkami ze mzdy postihuje výplatu mzdy povinného, která je splatná zpravidla za období kalendářního měsíce, a proto je tento způsob exekuce vhodný jak k postupnému vymáhání jednorázově splatných pohledávek (v částkách vyšších,

než v jakých lze za jeden měsíc provést ze mzdy srážku), tak i k vymáhání pohledávek, jejichž předmětem je opětující se plnění (např. výživné). Z těchto důvodů věnoval občanský soudní řád exekuci srážkami ze mzdy nejvíce pozornosti (§ 276 - 302). Rovněž je třeba upozornit, že z hlediska zákoníku práce (§ 121 zákoníku práce č. 65/1965 Sb. ve znění pozdějších novel) je kromě srážky daně ze mzdy a dalších povolených srážek nařízený výkon exekuce důvodem, kdy zaměstnavatel (plátce mzdy) je oprávněn či povinen provést ze mzdy pracovníka srážky, aniž by k tomu bylo třeba souhlasu pracovníka.

Při rozhodování o srážkách ze mzdy je však třeba vhodně sladit zájmy jak povinného, tak oprávněného. Zájmem oprávněného je, aby bylo zajištěno co nejrychlejší a co nejspolehlivější uspokojení jeho peněžité pohledávky, kdežto zájmem povinného je zase zajistit, aby v důsledku provádění srážek ze mzdy nedošlo k ohrožení jeho existence, popř. k ohrožení existence příslušníků jeho rodiny. Zároveň je nutné, aby úprava exekuce srážkami ze mzdy byla co nejjednodušší, tak aby provádění tohoto způsobu exekuce nečinilo velké potíže plátcům mzdy. Návrhem na srážky ze mzdy se totiž vyjadřuje snaha postihnout nikoli samotnou mzdu povinného, ale právo povinného na její vyplacení. Z vyplacené mzdy pochopitelně již nemohou být srážky provedeny. Zájem povinného je chráněn tím, že nelze postihnout mzdu v celém jejím rozsahu, ale jen její část, a navíc je zajištěno, aby byla zachována přímá úměrnost mezi jeho pracovním výkonem a částkou, která mu zůstane, čímž se zamezuje ztrátě zájmu povinného na zvyšování pracovních výkonů.

* * * *

Předmětem tohoto způsobu exekuce je tedy právo povinného na vyplacení mzdy. Proto je třeba přesně vymezit co je třeba pod pojmem „mzda“ rozumět:

- a) Mzdou ve smyslu § 111 odst. 2 zákoníku práce je tarifní třída (základní mzda, mzdový tarif), mzdové příplatky a ostatní mzdové složky stanovené ve mzdových předpisech, popřípadě v kolektivních smlouvách. Za základ výpočtu se bere čistá mzda, která se vypočte tak, že se od mzdy odečte záloha na daň z příjmů fyzických osob srážena z příjmů ze závislé činnosti a funkčních požitků, pojistné na sociální zabezpečení, příspěvek na státní politiku zaměstnanosti a pojistné na všeobecné zdravotní pojištění (dále jen „srážené částky“). Srážené částky se vypočtou podle podmínek a sazeb platných pro povinného v měsíci, za který se čistá mzda zjišťuje. Do čisté mzdy se započítávají i čisté odměny za vedlejší činnost, kterou pracovník vykonává u toho, u koho je v pracovním poměru. Nezapočítávají se však do ní přídatky na děti a částky poskytované na náhradu nákladů spojených s pracovním výkonem, a to zejména při pracovních cestách. V případě, že povinný pracuje u jednoho zaměstnavatele je stanovení základu pro srážky jednoduché. Za mzdu je v tomto případě třeba považovat veškerou pracovní odměnu, kterou mu organizace vyplácí, i když šlo o pracovní odměnu z různých důvodů. Podstatně složitější je situace, když povinný pracuje u více zaměstnavatelů, tedy má

několik souběžných pracovních poměrů. V tomto případě, se základem pro srážky stávají všechny mzdy povinného vyplacené v příslušném období. Praxe je však v tomto případě složitá, protože více méně závisí na vůli povinného přiznat všechny plátce jeho mzdy.

- b) Náhrada mzdy, kterou organizace vyplácí pracovníkovi při překážkách v práci podle § § 124 – 130 zákoníku práce. Nepatří sem odměny vyplývající z práv autorských, práv výkonných umělců a práv ke zlepšovacím návrhům, průmyslovému vzoru a vynálezu.
- c) Odměna vyplácená povinnému podle dohody o pracovní činnosti (§ 299 odst. 1 občanského soudního řádu a § 237 a násl. zákoníku práce).
- d) Pracovní odměna členů družstev (§ 299 odst. 1 občanského soudního řádu).
- e) Nemocenské vyplácené podle předpisů o nemocenském pojištění.
- f) Peněžité pomoci v mateřství vyplácená rovněž podle předpisů o nemocenském pojištění.
- g) Stipendium.
- h) Náhrada za výkon společenských funkcí.
 - i) Hmotné zabezpečení uchazeče o zaměstnání.
 - j) Rodičovský příspěvek.
- k) Důchod a jiné příjmy nahrazující povinnému mzdu.

V případě, že dojde ke střetu některých jiných příjmů se mzdou, postupuje se tak, jako by se jednalo o několik mezd.

* * * *

Zájmy povinného jsou chráněny některými omezeními, která je nutné při stanovení srážek ze mzdy respektovat. Především srážky se provádí z tzv. čisté mzdy, jejíž způsob výpočtu je popsán shora (§ 277 odst. 1). Novela občanského soudního řádu z roku 1991 v souvislosti se změnami trestního zákona vypustila ustanovení o odpočtu částky připadající státu podle uloženého trestu nápravného opatření.

Omezení rozsahu postižitelné mzdy je dvojího druhu. Jednak je dáno výší pohledávky, k jejímuž vydobytí na povinném byla exekuce srážkami ze mzdy nařízena, jednak stanovením nejvyšší přípustné srážky.

Podle § 276 občanského soudního řádu lze srážky ze mzdy provádět jen do výše přiznané pohledávky s jejím příslušenstvím. V případě, že pohledávka, pro níž byla nařízena exekuce, je nízká, takže nedosahuje ani částky, kterou by bylo podle zákona možno v takovém případě ze mzdy povinného srazit, lze samozřejmě srážku provést jen v rozsahu uvedené pohledávky. Naopak, v případě, že je pohledávka, pro níž byla exekuce nařízena, vyšší než přípustná srážka ze mzdy povinného v daném výplatním období, budou srážky v zákonem přípustné výši prováděny opětovně do té doby, než bude pohledávka, pro níž byla exekuce nařízena, plně uhrazena. Zbude-li v určitém výplatním období k uhrazení z dobývané pohledávky oprávněného již

jen nízká částka, nelze srazit v takovém případě v uvedeném výplatním období více, než kolik činí zmíněný zbytek pohledávky, i když by jinak podle zákona mohlo být sraženo více.

Právní praxe ukazuje, že značně složitá situace nastává tam, kde je prováděna exekuce na základě rozhodnutí, které přiznalo oprávněnému právo na opětující se dávky, nebo jež přiznalo povinnému právo uhradit pohledávku povinného ve splátkách. Zákon rovněž umožňuje nařídit výkon na dávky, popř. splátky, které se stanou spatnými teprve v budoucnu.

Srážky ze mzdy nesmějí přesáhnout zákonem stanovenou mez, která je dána v § § 278 a 279 občanského soudního řádu a prováděcím nařízením vlády č. 185/93 Sb., o způsobu výpočtu základní částky, která nesmí být sražena povinnému z měsíční mzdy při exekuci, a o stanovení částky, nad kterou je mzda postižitelná srážkami bez omezení (nařízení o nezabavitelných částkách). Z § 281 občanského soudního řádu vyplývá, že stanovené částky nesmějí přesáhnout určenou mez. Tím je chráněn sám povinný, aby nemohl neuváženě svolit k vyšším částkám, které mu budou sraženy než připouští zákon.

Srážku nepodléhající srážkám ze mzdy povinného vypočteme tak, že čistou mzdou povinného rozdělíme na dvě části, a to na tzv. základní nepostižitelnou částku, jejíž výše se řídí ustanovením § 278 občanského soudního řádu a vládního nařízení č. 185/1993 Sb. Tato základní nepostižitelná částka, která nesmí být podle § 278 občanského soudního řádu sražena povinnému z měsíční mzdy, činí 1500 Kč na osobu povinného a po 600 Kč na každou osobu, které je povinen poskytovat výživné. Na manžela povinného se započítává 600 Kč, i když má samostatný příjem. Na dítě, jež manželé společně vyživují, se započítává 600 Kč každému manželovi zvlášť, jsou-li srážky prováděny ze mzdy obou manželů. Částka 600 Kč se nezapočítává na žádného z těch, v jejichž prospěch byla exekuce nařízena pro pohledávky výživného, jestliže exekuce dosud trvá.

Ani po odečtení základní nepostižitelné částky však není ještě možné zbytek čisté mzdy srazit bez omezení. Z čisté mzdy, která zbývá po odečtení základní částky a která se zaokrouhlí směrem dolů na částku dělitelnou třemi a vyjádřenou v celých korunách, lze srazit k vydobytí pohledávky oprávněného jen jednu třetinu. Pro přednostní pohledávky se srážejí dvě třetiny. Druhá třetina slouží tedy jen k uspokojení tzv. přednostních pohledávek, proto se tyto přednostní pohledávky uspokojují nejprve z druhé třetiny, která je tedy pro ně vyhrazena, aby nekoukrovaly v první třetině pohledávkám ostatním. Třetí třetina zbytku čisté mzdy se nikdy nesráží. Povinnému bude tedy vždy vyplacena vedle základní nepostižitelné částky i částka rovnající se alespoň jedné třetině zbytku čisté mzdy, pokud tento zbytek čisté mzdy nepřesahuje částku 3000 Kč. Přednostními pohledávkami jsou ve smyslu § 279 odst. 2 občanského soudního řádu:

- a) pohledávky výživného,
- b) pohledávky náhrady škody způsobené poškozenému ublížením na zdraví,
- c) pohledávky náhrady škody způsobené úmyslnými trestnými činy,

d) pohledávky státu

- na daních,
- na poplatcích (pohledávky obcí na poplatcích),
- na přeplatcích nemocenských dávek,
- na přeplatcích dávek důchodového zabezpečení,
- na náhradě za příspěvek na výživu,
- na příspěvku na náhradu potřeb dítěte svěřeného do pěstounské péče.

Jiné pohledávky tedy nemají povahu přednostních a tedy je možné je uspokojit jen z prvé třetiny zbytku čisté mzdy povinného.

Občanský soudní řád (§ 279 odst. 3) ve spojení s nařízením vlády č. 185/1993 Sb. umožňuje, aby částka, nad kterou zbytek čisté mzdy přesahuje 3000 Kč byla sražena bez omezení. Třetinový systém tedy končí částkou 3.000 Kč, proto tedy nikdy nemůže ani druhá, ani třetí třetina zbytku čisté mzdy přesáhnout částku 1.000 Kč. Částka, o kterou zbytek mzdy přesahuje částku 3.000 Kč a která se tedy sráží bez omezení, přičlení se k prvé třetině zbytku čisté mzdy, ze které jsou uspokojovány všechny pohledávky bez rozdílu. Z toho vyplývá, že ve smyslu ustanovení § 279 odst. 3 částka, nad kterou se zbytek čisté mzdy vypočtené podle § 279 odst. 1 sraží bez omezení činí 3.000 Kč.

Občanský soudní řád rovněž umožňuje, aby se povinný dohodl s oprávněným i na nižších srážkách než je stanoveno v § § 277 – 280. Pro plátce je však uvedená dohoda závazná teprve tehdy, až jej na základě oznámení ze strany oprávněného i povinného svým usnesením vyzve k provádění nižších než zákonných srážek ze mzdy soud. Přitom oprávněný může kdykoli svůj souhlas s nižšími srážkami odvolat. I toto odvolání však musí oprávněný rovněž ohlásit soudu.

* * * *

Exekuci srážkami ze mzdy, stejně jako jakoukoli jinou exekuci, je možné nařídit jen na návrh oprávněného. Přitom návrh musí mimo jiné obsahovat označení organizace, vůči které má povinný právo na mzdu.

Nařízení o exekuci srážkami ze mzdy se doručuje oprávněnému, povinnému a plátcí mzdy (z toho povinnému a plátcí mzdy do vlastních rukou). Dnem doručení rozhodnutí o exekuci srážkami ze mzdy plátcí mzdy povinný ztrácí vůči plátcí mzdy právo na vyplacení té části mzdy, která odpovídá zákonem stanovené výši srážek (inhibitorium). Od tohoto dne se tedy stává účinným příkaz obsažený v nařízení exekuce, podle něhož je plátce mzdy povinen provádět ze mzdy povinného srážky. Tímto dnem se také řídí pořadí pohledávek.

Jakmile tedy plátcí mzdy je doručeno nařízení exekuce začne provádět srážky. Vyplácení srážek oprávněnému však může být provedeno až po nabytí právní moci nařízením o exekuci. Po nabytí právní moci rozhodnutí dále plátce sráží srážky ve všech následujících výplatních termínech automaticky, stejně tak automaticky

provádí výplatu oprávněnému. Toto se děje tak dlouho dokud není pohledávka oprávněného uspokojena. Občanský soudní řád však umožňuje odklad provedení exekuce, jestliže se povinný bez své viny ocitl přechodně v takovém postavení, že by neprodlaná exekuce mohla mít pro něho nebo pro příslušníky jeho rodiny zvlášť nepříznivé následky a oprávněný by nebyl odkladem exekuce vážně poškozen. Je však třeba aby o tom na návrh rozhodl soud. V takovém případě neprovádí plátce mzdy ze mzdy povinného srážky ode dne, kdy mu bylo doručeno usnesení o povolení odkladu. Pokračovat ve srážkách může opět plátce až obdrží příkaz soudu.

Jiná situace je ta, kdy byl odklad exekuce povolen, protože bylo lze očekávat, že exekuce bude zastavena. V tomto případě může předseda senátu o odložení exekuce rozhodnout i bez návrhu. V tomto případě se však neustane v provádění srážek ze mzdy, ale srážky se nevyplácí oprávněnému do té doby než bude odklad exekuce zrušen. Ke zrušení odkladu exekuce dojde tehdy, když aktuální možnost zastavení exekuce odpadne. Jakmile dojde ke zrušení odkladu exekuce, vyplatí plátce mzdy sražené a po dobu trvání odkladu zadržované částky oprávněnému. Naopak v případě, že skutečně došlo k zastavení exekuce, vyplatí plátce mzdy sražené částky povinnému.

V souvislosti s odkladem exekuce jsme narazili na další problém, a to zastavení exekuce srážkami ze mzdy.

Zákon ukládá předsedovi senátu, aby v případě, že to navrhne oprávněný, povinný nebo plátce mzdy, zastavil nařízenou exekuci srážkami ze mzdy, jestliže povinný po dobu jednoho roku nepobírá mzdu alespoň v takové výši, aby z ní mohly být prováděny srážky. Soud může rovněž zastavit exekuci srážkami ze mzdy na návrh povinného v případě, že jsou prováděny srážky ze mzdy již jen pro běžné výživné, a lze předpokládat, že povinný bude plnit výživné dobrovolně.

Srážky se při exekuci provádějí z měsíční mzdy povinného. Vyplácí-li plátce mzdy měsíční mzdu nadvakrát (jako zálohu a vyúčtování), může přiměřené srážky provést povinnému již ze zálohy. Výplatu srážek oprávněnému se však provede vždy až po uplynutí příslušného měsíce. V případě, že nařízení exekuce bylo doručeno plátcí mzdy až po té, kdy již byla část měsíční mzdy povinnému vyplacena, nepřihlíží se k provedené výplatě a srážky se provedou tak, jakoby povinný měl za celý měsíc právo jen na mzdu, která ještě vyplacena nebyla. Vyplácí-li se záloha za období delší než jeden měsíc, vypočte se, kolik připadá z poskytnuté zálohy na jednotlivé měsíce, a z takto vypočtené měsíční odměny jsou povinnému prováděny srážky. Celková odměna povinného za uplynulý rok se rozvrhne rovnoměrně na jednotlivé měsíce. Z měsíční odměny se pak vypočtou s konečnou platností srážky a oprávněnému se vyplatí rozdíl mezi částkami, které měly být povinnému sraženy v jednotlivých měsících, a částkami, které skutečně ze záloh oprávněnému byly již vyplaceny. Dochází-li k výplatě mzdy za několik měsíců najednou, je třeba vypočítat srážky za každý měsíc zvlášť. Samotná technika výplaty srážek ze mzdy je někdy dost složitá. Jakmile bylo doručeno soudem plátcí mzdy vyrozumění o tom, že nařízení exekuce nabylo právní moci a nebyl povolen odklad exekuce srážkami ze mzdy, zašle plátce sraženou částku oprávněnému. To platí nejen v případě, že

byla exekuce nařízena ve prospěch jednoho oprávněného, ale také v případě, že byla nařízena ve prospěch několika oprávněných. Byla-li exekuce nařízena ve prospěch několika oprávněných, musí plátce mzdy nejen vypočítat, jak velká částka ze mzdy povinného podléhá srážkám, ale také posoudit, kterému nebo kterým oprávněným má být sražená částka vyplacena a kolik, který z ní má obdržet. Přitom se musí držet zákonem stanovených pravidel.

Z první třetiny zbytku čisté mzdy, vyhrazené pro všechny pohledávky bez rozdílu, se uspokojují jednotlivé pohledávky podle svého pořadí bez ohledu, zda jde o pohledávky přednostní nebo o pohledávky ostatní. Pro pořadí jednotlivých pohledávek je rozhodující den, kdy bylo plátci mzdy doručeno nařízení exekuce (zásada priority). V případě, že ve stejný den je doručeno plátci mzdy nařízení exekuce k vydobytí několika pohledávek, mají všechny tyto pohledávky stejné pořadí. V případě, že by částka připadající na pohledávky se stejném pořadí k jejich uhrazení nestačila, uspokojovaly by se tyto pohledávky poměrně podle své výše (zásada proporcionality).

Zvláštností při stanovení pořadí pohledávek je případ, kdy dojde během exekuce k takové změně rozsudku, která spočívá ve zvýšení výživného. Zvýšené výživné má stejné pořadí jako zbytek pohledávky. Pro zvýšenou pohledávku výživného bude však plátce mzdy provádět srážky teprve potom, kdy mu to soud uloží svým usnesením.

Jak již bylo uvedeno, v tzv. první třetině není rozdíl mezi pohledávkami přednostními a nepřednostními. Proto zákon stanoví, že se přednostní pohledávky uspokojují nejprve z druhé třetiny a teprve nestačí-li tato třetina k jejich úhradě, z první třetiny. Rovněž ve druhé třetině platí zásada priority, tedy uspokojování pohledávek podle pořadí, kdy bylo plátci mzdy doručeno nařízení exekuce. Platí zde však jedna výjimka. Pohledávky výživného se uspokojují z druhé třetiny bez ohledu na své pořadí přede všemi ostatními přednostními pohledávkami (zásada přednosti). V případě, že druhá třetina zbytku čisté mzdy nepostačí k uspokojení všech pohledávek výživného, uspokojí se nejprve běžné výživné všech oprávněných a teprve potom nedoplatky za dřívější dobu. Nedoplatky se uspokojují ve druhé třetině poměrně se zřetelem na výši běžného výživného. Může však nastat situace, kdy z druhé třetiny nelze pokrýt v plném rozsahu ani běžné výživné všech oprávněných. Potom se rozdělí částka sražená z druhé třetiny mezi jednotlivé oprávněné opět poměrně se zřetelem na výši výživného v jednotlivých případech, přičemž je zcela nerozhodná výše nedoplatky (zásada proporcionality).

O určení částek, které případnou na úhradu jednotlivých pohledávek, většinou rozhodne sám plátce mzdy. Někdy však toto rozhodnutí není jednoduché, a tak zákon dává možnost požádat soud o určení toho, jaká částka má být v příslušném období ze mzdy povinného sražená, a tam, kde je více oprávněných, též o určení toho, kolik z ní připadne na každého z nich. Kromě toho má plátce mzdy možnost zaslat tam, kde má být z provedených srážek uspokojeno několik pohledávek, sraženou částku soudu, aby ji rozvrhl mezi oprávněné a sám též provedl její výplatu (§ 291 odst. 1). Plátce mzdy tedy sraženou částku vyplácí prostřednictvím soudu.

Zákon dokonce umožňuje předsedovi senátu toto nařídit plátci mzdy. V tomto případě plátce mzdy nemá možnost volby mezi vlastním rozhodováním a přenesením rozhodnutí na soud.

Postavení plátce mzdy je při exekuci tohoto druhu velmi významné, nicméně není účastníkem řízení, proto nemůže do exekuce zasahovat uplatňováním svých vlastních práv a zájmů. Zákon proto ukládá plátci mzdy vyplatit oprávněnému částku sraženou ze mzdy povinného, i když má vůči oprávněnému sám vlastní pohledávku, kterou by si jinak mohl započíst. Plátce mzdy tedy má při exekuci srážkami ze mzdy zejména povinnosti, těmto jeho povinnostem neodpovídají adekvátní oprávnění, respektive výhody. Základní jeho povinností je plnit úkoly, které pro něho ze zákona vyplývají řádně a včas, jinak se vystavuje nebezpečí poddlužnické žaloby (§ 292). Totiž zákon dává oprávněnému právo uplatnit u soudu své právo na vyplacení částek, které měly být srazeny ze mzdy povinného, jestliže plátce mzdy podle názoru oprávněného neprovedl ze mzdy povinného srážky řádně a včas, provedl-li je v menším než stanoveném rozsahu, popř. nevyplatil-li srážky oprávněnému bez odkladu po tom, kdy mu bylo doručeno vyrozumění, že nařízení exekuce nabylo právní moci, nebo kdy dospěly další měsíční částky mzdy. V tomto případě, tedy přichází v úvahu tzv. poddlužnická žaloba.

Stejný dopad může mít pro plátce mzdy nesplnění jiných povinností, jako třeba nesdělení soudu, že u něho přestal povinný pracovat, nezaslání vyúčtování provedených srážek a neoznámení soudu, pro které pohledávky byla nařízena exekuce ze mzdy a jaké je jejich pořadí. Oprávněný se totiž může domáhat u soudu, aby mu plátce mzdy vyplatil částky, na které by měl právo, kdyby byl plátce mzdy svou povinnost splnil. Plátce mzdy má však ještě další povinnosti, jejichž nesplnění může mít pro něho nepřijemné důsledky. Především si musí vyžádat potvrzení, zda byly z jeho mzdy u dosavadního plátce prováděny srážky či ne a v kladném případě oznámit bez odkladu soudu, že u něho povinný nastoupil do práce. Předpokladem vzniku nároku na plnění z prostředků plátce mzdy je příčinná souvislost mezi nesplněním těchto povinností dosavadním plátcem mzdy a skutečností, že nový plátce mzdy nebyl včas o nařízené exekuci vyrozuměn a z toho důvodu nemohl provést ze mzdy povinného srážky, které by jinak při včasném vyrozumění soudem provedl. Nárok je však zapotřebí uplatnit samostatně návrhem na zahájení řízení v nalézacím řízení u příslušného soudu. Plátce mzdy může být pro nesplnění svých povinností, kromě podání poddlužnické žaloby (§ 296 odst. 1), postížen i pořádkovou pokutou (§ 295 odst. 2 a § 296 odst. 2). Stejnou pokutu však je možné uložit i povinnému, když neoznámí do jednoho týdne soudu, že přestal pracovat u dosavadního plátce mzdy (§ 295 odst. 1 a § 296 odst. 2).

* * * *

Snahou zákonodárce bylo zabránit tomu, aby povinný mařil provedení exekuce srážkami ze mzdy častým měněním pracovišť. Právní úprava proto sleduje, aby srážky ze mzdy mohly při změně zaměstnavatele plynule pokračovat. Změnil-li se

po nařízení exekuce plátce mzdy, vztahuje se nařízení exekuce i na mzdy povinného u nového plátce mzdy. Proto každý zaměstnavatel, který přijímá občana do práce, si musí vyžádat od něho potvrzení vystavené zaměstnavatelem, u něhož dříve pracoval, o tom, zda byla nařízena exekuce srážkami z jeho mzdy, kterým soudem a v čí prospěch. Toto potvrzení je zaměstnavatel od něhož pracovník odchází povinen vydat. Jakmile zaměstnavatel, který přijímá občana do práce zjistí, že na dřívějším pracovišti byly z jeho mzdy prováděny v důsledku nařízené exekuce srážky z jeho mzdy, je povinen to bez odkladu oznámit soudu, který nařídil tuto exekuci (§ 294). Přitom zákon stanovuje pro splnění této povinnosti přesné lhůty. Především zákon ukládá povinnému, aby soudu, který nařídil exekuci srážkami ze mzdy, do jednoho týdne oznámil, že přestal pracovat u dosavadního plátce mzdy. Zároveň musí povinný soudu oznámit do jednoho týdne, že nastoupil práci u jiného plátce mzdy. Na to, že povinný tuto povinnost splní se však v řadě případů nelze spolehnout, a tak zákon ukládá obdobné povinnosti i plátcům mzdy. Ten je rovněž povinen do jednoho týdne oznámit soudu, že u něho přestal povinný pracovat. Plátce mzdy je mimoto povinen spolu s oznámením, že u něho povinný přestal pracovat, zaslat soudu vyúčtování srážek, které provedl ze mzdy povinného a vyplatil jednotlivým oprávněným. Vyúčtování srážek je povinen plátce mzdy dále doplnit údajem, pro které pohledávky byla exekuce nařízena a jaké pořadí tyto pohledávky mají. Pořadí, jež pohledávky získaly u dosavadního plátce mzdy, zůstává jim i u nového plátce mzdy. V případě, že srážky ze mzdy se provádí na základě rozhodnutí více soudů, je povinen plátce mzdy toto oznámení zaslat všem soudům, které exekuci nařídily. Dále musí všechny tyto soudy informovat o tom, že srážky ze mzdy jsou prováděny pro více pohledávek a všem jim také zaslat příslušné vyúčtování.

V případě, že po oznámení plátce mzdy o skončení pracovního poměru povinného u něho, soudu nedošlo delší dobu oznámení povinného, že nastoupil práci u jiného zaměstnavatele, musí soud učinit potřebná opatření směřující ke zjištění toho, zda a kde povinný pracuje.

Při nesplnění povinností ze strany plátce mzdy či povinného ve vazbě na změnu plátce mzdy nastupuje pro oprávněného možnost jednak podlužnické žaloby ve smyslu ustanovení 296 odst. 1 občanského soudního řádu nebo pro soud možnost postupu podle § 296 odst. 2 občanského soudního řádu, tedy ukládání pořádkových pokut až do výše 50.000 Kč (§ 53). Oba způsoby jsou popsány shora.

* * * *

Organizace provádějící srážky ze mzdy se může dostat do složitější situace vyvolané střetem exekuce srážkami ze mzdy se srážkami ze mzdy prováděnými z jiných důvodů, jakými exekuce nařízená správním orgánem, dohoda o srážkách ze mzdy nebo z jiných důvodů, které jsou uvedeny v § 121 odst. 1 zákoníku práce. Proto bylo nutné, aby právní předpis obsahoval úpravu určení pořadí srážek. Tímto právním předpisem se stalo nařízení vlády č. 223/1988 Sb., kterým se provádí zákoník práce, ve znění pozdějších změn a doplňků, zejména zákonným opatřením předsednictva

Federálního shromáždění č. 362/1990 Sb. a nařízení vlády České a Slovenské Federativní Republiky č. 13/1991 Sb. Toto vládní nařízení v § 21 stanoví pořadí srážek ze mzdy. Z právní úpravy zde uvedené vyplývá, že:

- a) Ze mzdy se srazí nejprve daň ze mzdy. Bylo-li pracovníkovi uloženo nápravné opatření, srazí se před provedením ostatních srážek částka připadající státu.
- b) Ostatní srážky ze mzdy dovolené zákoníkem práce lze provádět jen v rozsahu stanoveném v občanském soudním řádu v ustanoveních o exekuci srážkami e mzdy. Podle těchto ustanovení se řídí u pohledávek, pro které byla soudem nebo správním orgánem nařízena exekuce, způsob provádění srážek i pořadí jednotlivých pohledávek. Pořadí se tu řídí dnem, kdy bylo plátcem mzdy doručeno usnesení obsahující nařízení exekuce.
- c) U peněžitých trestů (pokut) a náhrad uložených vykonatelnými rozhodnutími příslušných orgánů a u přeplatků na dávkách nemocenského pojištění, sociálního zabezpečení a rodičovského příplatku se řídí dnem, kdy organizaci bylo doručeno vykonatelné rozhodnutí příslušného orgánu.
- d) U srážek prováděných na základě dohody o srážkách ze mzdy uzavřené s organizací se řídí pořadí dnem, kdy byla dohoda uzavřena. U srážek prováděných na základě dohody o srážkách ze mzdy uzavřené s jinou organizací nebo s občanem se řídí pořadí dnem, kdy organizaci, u níž je pracovník v pracovním poměru, byla dohoda doručena.
- e) U nevyúčtovatelných záloh na náhradu cestovních, stěhovacích a jiných výdajů, u náborového příspěvku a ostatních příspěvků, které byly pracovníku vyplaceny v náboru, u náhrady mzdy za dovolenou a u záloh na mzdu (její složku), které je pracovník povinen vrátit proto, že nebyly splněny podmínky pro jejich přiznání, se řídí pořadí dnem, kdy bylo započato s prováděním srážek.

Jestliže pracovník nastoupí do pracovního poměru u jiné organizace, zůstává pořadí, které získaly pohledávky uvedené sub b) a c), zachováno i u nového plátce mzdy. Povinnost provádět srážky vzniká novému plátcem již dnem, kdy se od pracovníka nebo od dosavadního plátce mzdy dozví, že byly prováděny srážky ze mzdy a pro jaké pohledávky. Totéž platí i o provádění srážek ze mzdy uvedené pod bodem d), pokud v dohodě o srážkách ze mzdy nebyl tento účinek výslovně vyloučen.

Vzhledem k tomu, že jsou srážky ze mzdy podle § 21 nařízení vlády č. 223/1988 Sb. ve znění pozdějších změn a doplňků přípustné pouze v rozsahu, který stanoví občanský soudní řád ve svém § 281, podléhá jim jen jedna třetina zbytku čisté mzdy pracovníka po odečtení základní nepostižitelné částky. Nehrozí tedy ani ze střetu srážek prováděných na základě různých právních titulů nebezpečí postižení druhé třetiny zbytku čisté mzdy, takže předností pohledávky vypočtené v § 279 odst. 2, zejména pak pohledávky výživného, bude i při střetu srážek možno v rámci nařízené exekuce uspokojit z druhé třetiny zbytku čisté mzdy po odečtení základní nepostižitelné částky.

* * * *

Jestliže plátce mzdy neprovede ze mzdy povinného srážky řádně a včas, provede-li je v menším než stanoveném rozsahu nebo nevyplatí-li srážky oprávněnému bez odkladu po tom, kdy mu bylo doručeno vyrozumění, že nařízení exekuce nabylo právní moci nebo kdy dospěly další měsíční částky mzdy, může oprávněný uplatnit proti plátcovi mzdy u soudu právo na vyplacení částek, které měly být ze mzdy povinného sraženy. Jedná se o případ tzv. poddlužnické žaloby. Další důvod uplatnění poddlužnické žaloby upravuje § 296 občanského soudního řádu v případě, že plátce mzdy nesplní zákonem stanovené oznamovací povinnosti při přijetí pracovníka do zaměstnání a při jeho rozvázání pracovního poměru, jak o tom bylo podrobně pojednáno v kapitole o změně plátce mzdy.

Poddlužnickou žalobou je tedy sankcionováno nesplnění povinností plátcem mzdy vyžádat si potvrzení o exekuci při přijetí občana do práce, oznámit soudu, že u něho povinný nastoupil do práce nebo zaměstnání ukončil. Předpokladem vzniku nároku na plnění z prostředků plátce mzdy je příčinná souvislost mezi nesplněním těchto povinností dosavadním plátcem mzdy a skutečností, že nový plátce mzdy nebyl včas o nařízení exekuce vyrozuměn a z tohoto důvodu nemohl provést ze mzdy povinného srážky, které by jinak při včasném vyrozumění soudem provedl. Nárok je však zapotřebí uplatnit samostatně návrhem na zahájení řízení v nalézacím řízení u příslušného soudu.

* * * *

Srážky ze mzdy jsou tradičním způsobem exekuce, protože jím lze nejsnadněji dosáhnout uspokojení peněžité pohledávky oprávněného v případě, že jako povinný vystupuje občan, který pobírá pravidelnou mzdu. Doposud srážky ze mzdy byly nejčastěji užívaným způsobem exekuce na peněžité plnění. Není pochyb o tom, že tento způsob exekuce bude značně rozšířen i v budoucnu. Tímto způsobem však není možné postihnout soukromé podnikatele, kterých bude stále přibývat. Proti soukromým podnikatelům se bohužel v některých případech velmi těžko uplatní i jakékoli jiné způsoby exekuce. Tento problém bude proto patřit bezesporu k řadě těch, které bude muset zákonodárce v blízké budoucnosti vyřešit.

* * * *

Literatura :

- [1] Česka, Z. a kol. : *Občanské právo procesní*.
Praha, Panorama 1989

- [2] Česka, Z. : *Exekuce na plat*.
Praha, Orbis 1959
- [3] Česka, Z. : *Výkon rozhodnutí srážkami ze mzdy*.
Socialistická zákonnost, 1964
- [4] Handl, V. – Rubeš, J. a kol. : *Občanský soudní řád – komentář*.
II. díl. Praha, Panorama 1985
- [5] Štajgr, F. a kol. : *Občanské právo procesní*.
Praha, Orbis 1968
- [6] Rubeš, J. : *Výkon rozhodnutí srážkami ze mzdy při několika plátcích mzdy*.
Prokuratura, 1970
- [7] Tripes, A. : *Výkon rozhodnutí*.
Praha, Ministerstvo spravedlnosti 1977
- [8] Winterová, A. a kol. : *Civilní exekuce, konkurs a vyrovnání*.
Praha, Aleko 1992

* * *

S U M M A R Y

On the New Regulation of the Execution by Wages Deductions

In connection with the development of market economy and the gradual growth of the number of private entrepreneurs also the frequency of the several ways of execution will be changing. Even now it is clear that for such reasons the law of execution must undergo certain changes, responding to the newly arisen situation and social needs. Some slight changes of our legal system could have already been recorded in this context. One of them is the field of the so far most frequently used way of execution, the execution by wages deductions.

One but the last amendment to the Civil Court Order, namely the Act No. 24/1993 Coll. of December 21, 1992 brought about a fundamental change of Section 277 par.1 in the sense that the deductions are made from net wages, arrived at by reducing total wages by the advance payment of the individuals' income tax deducted from the income from dependent work and functional benefits, the social security insurance, the contribution to the state employment policy and the health insurance (hereinafter referred to as docked wages). The deductions are calculated according to the conditions and tariffs valid for the obliged person in the month for which net wages are calculated.

Another fundamental change may be found also in the sphere of the implementation of the Civil Court Order Section 278, according to which the wages of the obliged person may not be reduced to less than a certain minimum amount, provided for by a Government decree. The decree concerned is the Decree No. 185/1993 Coll. of May 26, 1993 On the Way of Calculating the Minimum Monthly Wages Not Subject to Execution and on Determining the Sum over Which the Wages May Be Subject to Deductions without Limitation. This decree deals in a new way with the question of the so called unimpoundable wages.

Evropské společenství a ochrana životního prostředí

Jana DUDOVÁ

Úvod

V Evropě a v ostatních částech světa vzniká sociální rozvoj a hospodářská úroveň jako důsledek činnosti, při které člověk využívá surovinové rezervy své planety Země a potenciálně znečišťuje své přirozené životní prostředí.

Využité části Země jsou člověkem využívány jako produkt, ev. slouží jako zdroj pro jeho výrobu a dále pak formou energie, která je pro většinu lidstva určující pro způsob jejich života – a to počínaje dopravou až po systém zdravotního zabezpečení. Člověk při své činnosti produkuje odpad a znečištění. Je otázkou, jak dlouho naše planeta – nehledě na její ohromné regenerační schopnosti – může vydržet toto zatížení. Zátěž pro životní prostředí se dnes stává o to naléhavější, že působí globálně a nerespektuje hranice jednotlivých států. Jednoznačně je však na základě poznatků vědy a techniky prokázáno, že musíme přizpůsobit hospodářský a sociální rozvoj potřebám Země. Na této skutečnosti také staví koncepce environmentální politiky ES, která zdůrazňuje skutečnost, že má-li naše planeta přežít, musíme změnit naše chování. Na rozdíl od směrnic, zaměřených především na korekci a prevenci negativních jevů, které ES desetiletí – ne vždy úspěšně – budovala, nyní prosazuje novou koncepci, založenou na partnerské spolupráci členských států.

Problémy jako globální oteplování Země, kyselý dešť, hromadění odpadů apod. může ES účinně řešit v souladu s názorem, že je zapotřebí šetřit přirozené rezervy, opětovně využívat látky a produkty, zajistit nebezpečné odpady, využívat životnímu prostředí šetrné zdroje energie. K tomu je však zapotřebí součinnosti ES s vedením členských států tak, aby jak průmysl, tak i spotřebitelé byli aktivně nasměrováni pro záchranu naší planety, aby i příští generace našly „životaschopné“ životní prostředí.

Zátěže pro životní prostředí

Životní prostředí je zatěžováno množstvím navzájem působících účinků a mnohdy si odporujících rozhodnutí. Tuto zátěž nemůže řešit žádný členský stát samostatně, s čímž počítá koncepce životního prostředí politiky ES.

Naše konsumní společnost produkuje od počátku světa miliardy tun odpadu ve formě průmyslových odpadních látek, obalových materiálů spotřebovaných produktů

a látek, používaných v zemědělství. Samo ES musí každým rokem zneškodnit více než 21 mil. tun toxických odpadů. Řeky a pobřežní vody nemohou již dále přijímat miliardy litrů odpadních vod z domácností a průmyslu – ať už přefiltrované nebo jen částečně zpracované.

Také stávající technika, používaná v odpadovém hospodářství jako skládky, deponie a spalování odpadů mají své meze.

Škody na životním prostředí nezajíí hranice

Znečištění životního prostředí se přesouvá i přes hranice států. Z tohoto pohledu se ES cítí být zodpovědné za rozvoj a koncepci další společné politiky životního prostředí, založené na postupném odbourání obchodních a politických hranic. Z tohoto pohledu je ES připraveno i k další celosvětové spolupráci. V jeho vlastním zájmu je také podpora ochrany životního prostředí ve státech střední a východní Evropy a ve státech třetího světa. Posiluje se tak uvnitř i vně ES vědomí, že skutečná ekologická rozhodnutí budou muset být stanovena ještě v tomto desetiletí. V příštím století už by mohlo být pozdě.

Bilance životního prostředí společenství

ES není jen největším vnitřním světovým trhem, ale také největším obchodním spolkem. V důsledku toho i občané členských

států ES mají relativně vysoký životní standard. ES je přesto toho názoru, že je třeba „zajistit pořádek ve vlastním domě“ a převzít roli garanta při koncepci dlouhodobého a právem upraveného rozvoje životního prostředí. Tato zodpovědnost byla deklarována na jednání ES v Dublinu v červenci 1990. Bylo zdůrazněno, že společenství musí prosadit své místo jako morální, hospodářská a politická autorita.

S prvními iniciativami, týkajícími se ochrany životního prostředí, započalo společenství na začátku 70. let – dosud bylo vydáno okolo 200 právních předpisů, upravujících ochranu ovzduší, vody, půdy, odpadového hospodářství a norem, regulujících kvalitu a bezpečnost výrobku.

Autorita ES a z ní odvozená i jeho zodpovědnost za ochranu životního prostředí je podmínkou pro úspěšnou realizaci těchto aktivit.

ES v rámci ochrany životního prostředí a její dimenze, přesahující hranice států stanovilo v jednotlivých aktech evropského práva (především od roku 1986) základní právní vymezení a zvláště v Maastrichtské smlouvě z roku 1992 se zabývá nejozřejavějšími vztahy a souvislostmi politiky a ochrany životního prostředí. ES se zavázalo stabilizovat emise oxidu uhličitého do roku 2000 na úroveň roku 1990. Tohoto závazku by mělo být dosaženo i pomocí spotřebitelských daní (úsporou

energie) v tom smyslu, aby pro zdroje energie s velkým obsahem CO₂ emisí byly zavedeny vyšší daně a naopak v rámci podpory nových zdrojů energie upustit od daní např. u energie větrné, solární apod.

ES se rovněž zavázalo postupně zastavit produkci ONL (ozón ničících látek) do roku 1996 – tzn. před konečným datem, stanoveným Montreálským protokolem.

Ve státech ES musí být rovněž od 1. ledna 1993 povinně vybavena všechna vozidla účinným katalyzátorem výfukových spalin (v rámci této povinnosti pak může dojít i k účinné kontrole).

Kromě výše uvedených opatření bylo vydáno množství jednotlivých směrnic ke zlepšení kvality vody, snížení hladiny hluku a zkvalitnění odpadového hospodářství včetně likvidace odpadů, přičemž je zdůrazněna nová strategie politiky ES, která je založena na preferenci hodnot, vztahů a postojů spotřebitele. Vláda, průmysl i občané si musí být skutečně vědomi, že nesou společnou zodpovědnost za životní prostředí.

Přitom je jednotlivec (zejména jako spotřebitel) aktivním účastníkem tvorby strategie ochrany životního prostředí – a to jak na regionální úrovni, tak i na úrovni členského státu.

Základním pilířem této nové strategie jsou vedle zavedení daňových či jiných úlev z placení poplatků v rámci podpory zboží

(výrobků) a služeb šetrných k životnímu prostředí také kvalitnější informace veřejnosti a s tím spojené zvýšené úsilí na zachování příznivých oblastí našemu životnímu prostředí. Neméně důležitá je finanční podpora výzkumu a vývoje jako samostatného specifického mechanismu. Nejdůležitější mechanismus v tomto směru slouží nově konstituovaný **Kohezní fond**, který vznikl na základě Maastrichtské smlouvy. Z jeho prostředků jsou financovány projekty, sloužící k ochraně životního prostředí čtyř nejhudších zemí ES a to: Řecka, Španělska, Portugalska a Irsko. Tyto členské státy musí být zvláště podporovány, neboť bez finanční injekce by jen stěží mohly být přínosem svým vyspělejším partnerům ve společenství. Tato nová koncepce je založena na akcentu pěti stěžejních oborů: průmyslu, energie, dopravy, zemědělství a cestovního ruchu. Každý z těchto oborů má příslušný podíl na hospodářském obchodu ES a hraje důležitou roli při rozvoji nové formy produkce a služeb a s tím související změnou chování, resp. vztahu spotřebitele. Toto by mělo zpětně působit a odrazit se v koncepcích o ochraně životního prostředí jednotlivých členských států ES.

Hrozba pro naše přirozené životní prostředí

Kvalita vzduchu a s ní spojené účinky zůstává stejná i po organizačních úpravách na většině městské zástavby. Prognózy pro tok 2000 znamenají jeden globální odklon od škodlivých emisí,

současně se však předpokládá další zhoršení kvality vzduchu v městských a průmyslem zatížených oblastech.

Pokud se jedná o kvalitu vod, i přes investice, které ES přes 20 let v této oblasti vynakládá, není stav vodních rezerv a kvalita vod v rámci společenství uspokojivý a současná tendence směřuje spíše ke zhoršování tohoto stavu. Na základě těchto poznatků je otázkou, zda nedostatek vodních zdrojů v některých oblastech (především středomořské země) nebude vůbec nejzávažnějším problémem životního prostředí.

Rovněž je možno v rámci ES konstatovat poškození půdy – a to téměř celoplošně – podle intenzity a délky zátěže (kontaminace). Cílem politiky ES, zabývající se

problematikou životního prostředí je vytvoření nové zemědělské a lesní biomasy jako regulátoru ekosystému a životního prostoru.

Také množství odpadu roste rychleji než reálné možnosti jeho zneškodňování a využití. Odvoz komunálního odpadu je zajištěn ve všech členských státech ES. Problémem zůstává jeho uložení (techniky zneškodňování odpadů se výrazně neliší, opětovné zpracování a využití odpadů je realizovatelné jen částečně).

S výše uvedenými problémy přirozeného životního prostředí úzce souvisí i kvalita života. Městské obyvatelstvo v jižní

koncentraci osídlení, především v pobřežních oblastech, má kontinuálně horší životní podmínky.

Dalším rizikovým faktorem pro přirozené životní prostředí jsou nově vznikající odvětví s vysokým potencialem nebezpečím pro životní prostředí. Tak, jak se člověk postupně učil obraně proti negativně působícím přírodním silám, vyvíjel stále nebezpečnější techniky.

Tato technika však následně ohrožuje nejen pracovníky dotčených hospodářských odvětví, ale také obyvatelstvo v inkriminovaných oblastech. Jaderný průmysl, chemický průmysl, nebezpečné látky z dopravy a v nejnovější době také průmyslové využití genové techniky přináší nepředstavitelné nebezpečí.

Nová strategie ochrany životního prostředí

Komise ES ve svém 5. programu, týkajícím se ochrany životního prostředí (zveřejněno v dubnu 1992) došla k názoru, že je třeba nastolit nový kurs ekopolitiky: na základě principu prevence zamezit bezprostřednímu poškozování životního prostředí pokud možno v co nejširším měřítku. Hlavní důraz této koncepce je založen na racionální využití přírodních rezerv – to znamená méně produkovat a naopak produkt úsporněji, resp. efektivněji využívat. Opětovné použití (recyklace) a zhodnocení přírodních

látek je nevyhnutelné pro zajištění obnovy rezerv. Zvláštní význam má úspora spotřeby energie současně se snížením emisí CO₂. K podpoře tohoto cíle slouží především obnovitelné a k životnímu prostředí šetrné zdroje energie a jejich vývoj současně s aplikací účinných odlučovačů škodlivin.

Evropané a ochrana životního prostředí

Vědomí občanů členských států ES o životním prostředí v posledních pěti letech výrazně vzrostlo. Jak vyplývá ze statistického hodnocení, počet Evropanů, kteří se cítí být dotčeni problematikou vývoje životního prostředí, stále stoupá a v roce 1992 85 % občanů ES považuje problémy, související se životním prostředím za bezprostředně naléhavé. Od roku 1988 byla problematika životního prostředí shledána naléhavou především v Řecku, Francii, Holandsku, Velké Británii a ve východním Německu.

Více než 2/3 Evropanů jsou toho mínění, že řízení v otázce ochrany životního prostředí musí být koncipováno a realizováno po linii ES.

(Vybráno a zpracováno ze zahraniční literatury)

* * *

S U M M A R Y

European community and environmental protection

The author deals here with the problems of the environmental protection as seen from the viewpoint of the EC. She concentrates on several global issues like the strain upon the environment, damages to it and the threat to the natural environment of mankind ensuing therefrom.

Furthermore, the author refers to the legal balance of the situation within the Community and summarizes the new EC conception of the guarantees of environmental protection.

Několik poznámek ke studiu politického myšlení

Jan SVATŮŇ

Jak v politické teorii, tak v politické praxi je možné nalézt určité systémy myšlenek a hodnot, které se postupně vytvářely a prosazovaly v průběhu historického vývoje. Z hlediska moderního státu a společnosti je za výchozí považováno zejména období myšlenkového překonávání feudálního stádia vývoje. Nynější podoba těchto myšlenkových a hodnotových vlivů a dominant v politických systémech je tedy výsledkem vývoje nejen politického myšlení jako takového, ale také jeho ideologických, doktrinárních, programových a koncepčních podob, které jsou spjaty s politickou praxí a mnohdy i s politickou účelovostí¹.

Při studiu a poznávání jednotlivých směrů a orientací v politickém myšlení² a současně i jejich vlivu v politických systémech je vhodné vycházet mimo jiné i z následujících okolností a činitelů.

A. Hlavní směry politického myšlení vypovídají o spojení určitých filosofických idejí s vyvíjejícím se světem, poskytují systematickou představu a perspektivu pro chápání lidské společnosti a úlohy politiky v ní a konečně představují systémy zásad považovaných za možná řešení veřejných záležitostí. Hlavní směry politického myšlení v tomto smyslu představují aplikovanou (politickou) filosofii a sociologii.

B. Podoba a rozsah vlivu těchto systémů myšlenek a hodnot se liší v důsledku různé míry jejich působení nejen uvnitř jednoho politického systému, ale i při srovnání jednotlivých politických systémů. Neopomenutelnými jsou také vývoj a změny v jednotlivých směrech politického myšlení v čase.

Nejjednodušší příklad na takovou myšlenkovou a ideologickou diferenciaci lze nalézt v měřítku každé demokratické země s pluralitním politickým systémem. Ten zahrnuje jejich více (obvykle politické systémy v evropských zemích) nebo méně (politické systémy např. v USA a v Kanadě) úplnou a současně politicky relevantní

¹K tomu srov. kapitulu čtvrtou In Kol.: Politologie I, MU, Brno 1991.

²Za výchozí klasické hlavní směry moderního politického myšlení jsou zpravidla považovány liberalismus, konzervatismus a socialismus.

skladbu. Z hlediska srovnání podoby a intenzity působení směrů politického myšlení mezi jednotlivými politickými systémy je jejich spektrum tradičně výraznější a otevřenější např. v Itálii a ve Francii než v USA a v Kanadě.

Podoba, vliv a důsledky působení jednotlivých směrů se pochopitelně vyvíjejí a modifikují v čase. K tomu dochází jak v jednotlivých politických systémech, tak často i vzhledem k obecnému významu a vlivu těchto směrů. To se potvrdilo například v 60. až 80. letech 20. století nejen zvýrazněním vlivu nejprve novolevicových, demokratickosocialistických a posléze liberálních i křesťanských myšlenkových směrů, jejich vzájemným ovlivňováním a vytvářením modifikací, ale také pohybem v dalších směrech politického myšlení (k tomu srovnej britský neoliberální konzervatismus a zřejmě také eurokomunismus).

Z hlediska významu a důsledku politickomyšlenkových směrů pro politické diskuse, koncepce a vztahy lze v zásadě vysledovat dvě tendence.

První z nich uznává jejich výchozí koncepční charakter a vliv v reálné politice a byla typickou prakticky až do poloviny 20. století. Byla vlastně odrazem politické a ideologické profilace a „čistoty“ politických koncepcí celé řady jejich nositelů.

Druhá tendence se objevila v období po 2. světové válce a byla zdůrazňována zejména v 50. až 60. letech. Vypovídala o „konci ideologií“, a to nejen v podobě jejich konvergentního překonání, ale rozuměj také v podobě konce jejich vlivu na politické a státní subjekty a procesy. Avšak posuny v mezinárodně politické situaci, problémy a tlaky vyplývající ze změněné situace v oblasti surovinových zdrojů a vůbec napětí v ekonomikách některých zemí (což bylo typické na přelomu 70. a 80. let např. pro Velkou Británii), měnící se vnitropolitická situace a posléze kolaps zemí reálného socialismu, to vše vedlo k dalším modifikacím, změnám a ke vzájemnému ovlivňování jednotlivých systémů idejí a hodnot, a tedy vlastně k určité další myšlenkové profilaci. Typickým projevem se například stal neoliberální konzervatismus („thatcherismus“) ve Velké Británii, neokonzervatismus v USA, ale také další vývoj demokratickolevicových proudů. Samostatnou kapitolu pak pochopitelně tvoří myšlenková a hodnotová profilace v politických systémech zemí východní Evropy.

Hovoří-li se o vlivu politického myšlení a zejména ideologií na reálnou politiku, je nutno poukázat také na odvrácenou stranu problému, totiž na tzv. ideologizaci politického a státního života: Ideologizace stranickopolitického, tedy nestátního, systému vede až k neschopnosti spolupráce jeho jednotlivých subjektů, k prosazování „jediné“, a to vlastní pravdy, ke hledání „vnitřního nepřítel“ a v konečném důsledku až k totalitarismu. Ideologizace státu pak znamená přímé podřízení celého státního života, včetně vztahu státu a jednotlivce a zahraniční politiky státu, jedné ideologii. Stát se tak stává pouhým nástrojem v rukou jejich nositelů, což vede k porušování a degradaci jeho právního charakteru a obecných demokratických principů. V tomto smyslu je pak „konec ideologií“ více než žádoucí.

C. Z předešlého současně vyplývají následující důsledky.

První z nich spočívá v pozorovatelné **distinkci mezi jednotlivými směry politického myšlení jako určitými otevřenými systémy myšlenek a hodnot na straně jedné a jejich užitím (realizací) jednotlivými subjekty politického systému na straně druhé.** Toto užití může mít někdy i účelový až ryze pragmatický charakter, obvykle se však i ono vyznačuje uceleným a konzištentním pohledem na společenskou problematiku – jedná se o **ideologii**.

Každý systém myšlenek a hodnot vypovídá o jejich určité podobě, která specifikuje ten který hlavní směr politického myšlení a ideologie. Zřejmě i proto jsou tyto pojmy používány zaměnitelně. (Někdy se spíše hovoří o hlavních – velkých – ideologiích než o hlavních směrech politického myšlení.)

Východiskem pro druhou okolnost je již dotčená skutečnost, že jednotlivé směry politického myšlení a koneckonců i ideologie vznikaly, byly a jsou formulovány v určitém historickospolečenském kontextu, který je nutno ctít a vycházet z něj. To tedy znamená, že nejsou vždy a všeobecně použitelné v původním pojetí. Jejich interpretace a případná aplikace na konkrétní poměry proto vyžaduje analytickou znalost jejich původu a charakteru, historických účinků a budoucích pravděpodobných vlivů.

Při další a nové interpretaci vznikají totiž i **modifikace a dokonce jen fragmenty jednotlivých hlavních směrů politického myšlení, které však někdy mohou spíše korespondovat tomu, co v odlišných časových či místních souvislostech reprezentuje jiný hlavní směr, resp. ideologie.**

Vytvářejí se tak předpoklady pro možné **terminologické a především obsahové problémy.**

Označení jednotlivého směru politického myšlení (nebo ideologie), jako výsledku určitého myšlenkového a reálně politického vývoje, zpravidla svědčí o jisté vazbě na výchozí (původní) určitost tohoto směru.

Jeho nová interpretace však může často i výrazněji přesahovat do jiných systémů politického myšlení a hodnot. Vypovídá pak již o výrazném přizpůsobení novým podmínkám, což se obvykle projeví i v jeho názvu. Za příklad může sloužit vývoj liberálního nebo socialistického politického myšlení.

Jindy pak taková modifikace spočívá v akcentaci a přijetí (části nebo takřka celého) souboru idejí a hodnot jiného myšlenkového systému, které pak dále prezentuje. Typickým příkladem je interpretace konzervatismu v 70. až 80. letech 20. století se zdůrazněním původních především liberálně ekonomických principů. V tomto smyslu pak nelze ani ztotožnit britský neoliberální konzervatismus a tzv. nový nebo moderní liberalismus 20. století.

Obdobně lze nalézt rozdíly nebo přesněji posuny v používání určitých pojmů v jednotlivých zemích nebo na jednotlivých kontinentech. Tak například použití pojmu liberalismus bylo a někdy ještě je v USA obsahově spíše spojováno s označením toho, co je v Evropě chápáno jako levicová – reformně socialistická – orientace nebo této orientaci se více či méně blíží. Na druhé straně například poválečný neoliberálníismus v USA je něčím jiným a nesrovnatelným.

Z uvedeného proto vyplývá vždy nutný požadavek obsahové a terminologické ujasněnosti a adekvátnosti používání vzhledem k době a mnohdy i k určité zemi nebo oblasti.

D. Vzájemný vztah společnosti, společenských skupin a jednotlivců na straně jedné a politického myšlení na straně druhé může mít celou řadu podob a pohybovat se v určitém kontinuu. Schématicky se může jednat například o zvláště intenzivní vztah vyjadřující podporu určitému směru ze strany teoretiků, individuálních zájemců, politických stran nebo jiných subjektů. Někdy se dokonce může jednat až o určité morálně citové pouto k tomu či onomu systému myšlenek a hodnot nebo k jejich ideologické, doktrinální či jiné podobě, jakož i k jejich nositeli. Představitelný a reálný je pochopitelně také absolutní nezájem, laxnost nebo i neznalost či neinformovanost.

V posléze uváděných případech může mít významnou úlohu výchova nebo jiná prezentace politických myšlenek, ideologií a programů. Současně však velmi často záleží na formě a kvalitě jejich předkládání, neboť ne vždy intenzita či emoce slávy úspěch. Mnohdy jasné a aktuální myšlenkové poselství znamená více než rozsáhlé a mnohomluvné přesvědčování (např. v předvolební kampani).

E. Systémy myšlenek a hodnot v jejich celku nebo i jednotlivě jsou obvykle **transformovány** z abstraktní roviny do politické praxe prostřednictvím určitých subjektů – nejčastěji politických stran. Ty na jejich základě, odvoláním se na ně nebo často i jen prostou vědomostí okolí o jejich akceptaci určitého směru, prezentují určité přístupy, hlediska, stanoviska, názory a návrhy na řešení té které otázky nebo problému. Je samozřejmé, že politika, ve které jsou tyto ideje a hodnoty zahrnuty, se může v čase a podle okolností měnit, ale vztah k nim je nebo by měl být trvalejšího rázu, neboť je současně důkazem věrohodnosti jejich nositele.

F. V souvislosti s hlavními směry politického myšlení a zejména s jednotlivými ideologiemi se tradičně používají určité přívlastky, jako je pravicový, levicový apod., které také představují jejich možnou klasifikaci. Fakticky se vlastně vychází z **horizontální osy**, která historicky vyplynula ze zasedacího pořádku francouzských Generálních stavů z roku 1789, kdy světská a duchovní aristokracie seděla napravo a třetí stav nalevo od krále. V dalším vývoji pak toto rozesazení začalo tradičně vypovídat o principiální orientaci jednotlivců a skupin v parlamentech a přeneslo se i do dalšího politického života. S **pravicovou orientací** je posléze spojován princip svobody, resp. právo jednotlivce na vlastní rozvoj bez vnějších zásahů a ovlivňování, a to zejména ze strany státu (vlády). V ekonomické oblasti se jedná především o svobodu podnikání a jejím prostřednictvím dosahované odměny. **Levicová orientace** tvrdí, že tento druh svobody je pouhé vítězství silného nad úkor slabšího a za výchozí hodnoty považuje nejen zásadu svobody, ale i rovnosti, spravedlnosti, solidarity a kolektivních zájmů. **Pozice středu** obvykle reprezentuje různé kompromisy mezi těmito orientacemi, které označuje za extrémní a škodlivé. Často zdůrazňuje svůj

pozitivní vztah ke smíšené ekonomice a k účinné péči o veřejné záležitosti a služby.

Doplňující **vertikální pohled** rozšiřuje a současně zpřesňuje pravolevou dimenzi, neboť umožňuje její další vnitřní členění. Vertikální hledisko nabízí například klasifikaci podle **ortodoxie**, tj. stálého a absolutního dodržování výchozích myšlenek, hodnot a ideologických postulátů (typicky např. u komunistických stran zejména v zemích reálného socialismu nebo u nacistických či fašistických stran a v politické rovině také u konzervativních stran), jakož i podle **senzitivity**, tj. schopnosti akceptovat nové a adekvátní myšlenkové podněty (typicky např. u sociálně demokratických stran, některých liberálních stran a v ekonomické rovině také u konzervativních stran). Jiným, které také vychází z vertikálního pohledu, je členění podle **pozitivního vztahu k zachování stávajícího stavu** (tak je tomu především u tradičních konzervativních stran, některých křesťanských stran, ale také u zmíněných komunistických stran v zemích reálného socialismu) anebo vyovídající o **nutnosti** (reformní či revoluční) **změny** (srov. např. u sociálně demokratických stran, stran zelených, demokratických stran levice, eurokomunistických stran, revolučních socialistických stran a některých komunistických stran, anarchistických stran a hnutí, ale také u neoliberalně orientovaných konzervativních stran, nacionalistických stran a konečně i neofašistických a dalších pravicové radikálních hnutí).

G. Pojmy, kterými jsou označovány jednotlivé směry politického myšlení, jsou tedy často používány v následujících souvislostech:

- pro označení charakteristiky cílově zájmového sepětí sociálních skupin a působení jejich politických reprezentantů, a to zejména politických stran a hnutí. V tomto smyslu mívá ten který směr politického myšlení podobu ideologie a tyto pojmy jsou proto často používány *promiscue*³;
- užší význam mají dané pojmy, pokud jsou používány pro označení ekonomických teorií a koncepcí a případně i pro charakteristiku státu;
- setkat se s nimi lze i v názvech některých politických stran, hnutí, koalic, a to včetně jejich programů;
- konečně jsou uvedené pojmy spojovány s jednotlivci, kteří se buď sami takto profilují a charakterizují anebo jsou takto označováni, a to mnohdy i s výše zmíněnou terminologickou a věcnou neujasněností významu daného pojmu.

* * *

SUMMARY

Several Observations on the Investigation of Political Thinking

Thematically, the article is meant to be an introduction into the problem of the investigation of political thinking and its manifestations in the modern state and society. The several parts of the essay are dedicated to the following subjects: the relationship of political thinking and political philosophy; the agents influencing the shape, scope, traditional manifestations and influence of the differentiation of political thinking in the countries with typical political cultures; the relationship between the political thinking and ideologies and their influence on the everyday political life; the possible conceptual and factual problems stemming from the historical modifications and interpretations of both the original and current forms of political thinking and ideologies; the circumstances of their branding as rightist, leftist or centrist manifestations; their characteristics according to the degree of their orthodoxy, social and mental sensitivity and the motivation role in relation with the existing social order.

³Viz výše odstavec C. K tomu srov. také Kol.: *Politologie I*, MU, Brno 1991, s. 46-49.

Práce v kanceláři poslankyně Spolkového sněmu

Vojtěch ŠIMÍČEK

Díky hned několika příznivým okolnostem a na základě dvoukolového konkursu jsem měl příležitost absolvovat praktikum v německém Spolkovém sněmu. V dalším se však nebudu zabývat politologickými a ústavněprávními problémy tohoto orgánu, ale pokusím se spíše o trošku útržkovité vyjádření svých dojmů a pocitů, které jsem za svého pobytu nabyl.

Přes to, že jsem při konkursu vyjádřil přání pracovat u některého z poslanců CDU nebo CSU se zaměřením na zahraniční politiku, přidělili mne k poslankyni za SPD, jejíž těžiště činnosti spočívalo v práci výboru pro ženy a mládež. To však nakonec nebylo na škodu, protože jsem se alespoň mohl blíže seznámit s prací v oboru, ke kterému bych se za normálních podmínek asi nikdy nedostal. Snad nevyzní jako sebechvála tvrzení, že se cítím – po pětiměsíčním pobytu – v oblasti emancipace jedním z nejinformovanějších mužů v České republice.

Pojďme ale krátce zpět k vnějšmu popisu poslancecké práce. Jednou z prvních otázek zpravidla bývá, jak vysokou odměnu poslanci Spolkového sněmu dostávají. Takže: základní odměna činí 10 128 DM (brutto). Prezident Spolkového sněmu dostává 20 256 DM, viceprezident 15 192 DM. Kromě toho mají poslanci nárok na paušální částku 5 765 DM (netto) měsíčně, určenou pro potřeby spojené s poslanceckým mandátem (např. udržování bytu v Bonnu, zařízení kanceláře ve volebním okrsku apod.). Tato suma však může být krácena. Tak např. poslanec, který má omluvenou absenci na zasedání pléna přichází o 90 DM, při neomluvené absenci o 150 DM.

Dále mají poslanci právo na 12 960 DM měsíčně, určených pro platy svých parlamentních spolupracovníků. Zda si z této částky bude poslanec vydržovat jednoho univerzitního profesora nebo čtyři mladé kolegy závisí pouze na jeho vlastním uvážení. V naší kanceláři pracovala vědecká spolupracovnice a sekretářka (na poloviční úvazek) a před mým příchodem mladá studentka práv (rovněž na poloviční úvazek).

Vůbec se dá říci, že poslanci hojně využívají pomoci studentů – především právníků. Má to několik příčin: studenti jsou ještě plní nadšení a ochotni dělat často i ty práce, které by „zkušenější“ spolupracovníci odmítli. Rovněž nejsou tak nákladní a ještě u nich neexistuje potřeba stálého pracovního místa, které je v této profesi

velice nejisté a vždy závislé na výsledcích voleb. Důležité je rovněž vtáhnutí studentů do poslancecké činnosti – a tím i do práce v politické straně, která si právě tímto způsobem vychovává nové generace sobě nakloněné inteligence. Pro studenty je práce v poslanceckých kancelářích zajímavá nejen z finančního hlediska, ale i pro možnost přístupu k jinak velice těžko dostupným informacím a k navázání důležitých kontaktů. Je spíše pravidlem než výjimkou, že např. studie vypracovávané pro poslance jsou zároveň (nebo jen v pozměněné podobě) referáty či jinými písemnými pracemi do školy.

Kromě toho má poslanec nárok na bezplatnou státní dopravu, kancelář v Bonnu včetně nákladů na telefony, faxy, vnitrozemské i zahraniční cesty spojené s výkonem funkce atp.. Zvláštní fondy existují pro vybavení kanceláří a různé denní potřeby a bývá proto zvyklostí, že se těsně před koncem roku (resp. před vánocemi) tyto fondy vyčerpávají a „fasují“ se nejrůznější propisovačky a sešity, které pravidelně rozzáří oči dětí poslanců (spolupracovníků) u vánočního stromečku.

K příjmům poslanců je nutné doplnit, že jejich pevnou část pravidelně odvádějí politické straně, za kterou byli zvoleni. Tyto tzv. zvláštní příspěvky nositelů mandátu sice nejsou právně vynutitelné, upravují je však zpravidla stanovy a jejich neplacení by vedlo k roztržce se stranou, která by pravděpodobně skončila nezvolením v následujících volbách. Pro názornost: výška odvodů se pohybuje kolem 1000 DM měsíčně, nejvyšší je u poslanců strany Zelení.

Kromě toho si poslanci často stěžují, že značnou část svých příjmů vydávají na četné dobročinné a charitativní akce. Jsou na ně pravidelně zváni při různých společenských příležitostech, kde už čekají „výběřci“ z dobročinných organizací, zpravidla doprovázení televizními kamerami nebo alespoň novináři, kteří bedlivě sledují výši darovaných částek. I zde se odráží pokles hodnoty marky, protože jestli ještě nedávno postačovalo darování padesátimarkových částek, dnes je společenskou nutností přinejmenším dvojnásobek. A protože se takové akce konají nejméně jednou týdně snadno si spočteme, proč si poslanci tolik stěžují.

Ke zvládnutí obrovské šíře problémů, kterými se parlament zabývá, musí docházet k značné profesionalizaci a specializaci poslanců. Poslanci pracují v jednotlivých výborech, jejichž počet a zaměření zhruba odpovídá počtu a zaměření spolkových ministerstev, a v pracovních skupinách, které jsou složeny z poslanců stejné frakční příslušnosti těchto výborů. V nich spočívá těžiště veškeré parlamentní práce, protože už ve výborech a vlastně i při hlasování ve frakcích se vychází z postojů specializovaných pracovních skupin.

Vlastní jednání a hlasování v plénu je už více formalitou nebo taky někdy trochu divadlem pro veřejnost (především při projednávání rozpočtu), protože politická rozhodnutí už zpravidla padla a příslušné grémium je pouze formalizuje. Nepřekvapí proto ani prázdné lavice poslanců v plénu, které jsou pravidlem takřka vždy mimo okamžiky hlasování.

„Mé“ poslankyni se dokonce stalo, že při přednášení jednoho ze svých projevů na „ženské“ téma byla v plenárním sále zcela sama (když pomineme nutného předsedajícího a zapisovatele), doprovázená pouze nadšeným potleskem předsedkyně pracovní

poskupiny SPD „Rovnoprávnost žen a mužů“. Tato příhoda se zvyrazní na základě skutečnosti, že celkový počet poslanců činí číslo 662. Stalo se už také několikrát, že při pravidelných každodenních hodinách otázek na vládu byli přítomní poslanci v menšině.

Specializace poslanců je zřejmá při jednáních všech grémií. Nepřekvapuje proto, že jednotliví poslanci nejsou např. odborníky v celé zahraničněpolitické oblasti, ale pouze pro některé vybrané státy. To má především tu výhodu, že požívají od svých kolegů patřičnou důvěru a při rozhodování jsou nejvýznamnější jejich stanoviska. Někdy se sice v této souvislosti hovoří o uniformitě frakcí a nedostatku vlastního názoru poslanců, toto tvrzení však považuji za značně nadsazené.

Vysoký stupeň specializace má několik důvodů. V první řadě si musíme uvědomit počet poslanců Spolkového sněmu i jednotlivých frakcí (CDU/CSU 318, SPD 239, FDP 79, PDS 17 a Svaz 90/Zelení 8), který umožňuje vzájemnou dělbu práce a z toho plynoucí úzké zaměření. Nesmíme opomenout ani technické možnosti poslanců: perfektně fungující informační servis, síť spolupracovníků a v neposlední řadě vědecká služba Spolkového sněmu, která je povinna na požádání zpracovat jakékoliv předkládané problémy.

Jedním z hlavních úkolů naší kanceláře byla neustálá péče o to, aby byla poslankyně dostatečně připravena na všechna jednání a setkání, kterých se účastnila. Neznamenalo to jen vyhledání příslušných návrhů zákonů před zasedáním pléna resp. výborů. Museli jsme i bedlivě sledovat tisk a jiné sdělovací prostředky, abychom byli informováni o nejnovějších poznatcích a stanoviscích k projednávaným problémům. Pokud měla poslankyně řeč před plénem, bylo samozřejmostí vyhledání všech projevů na podobné téma, které kdy pronesli poslanci ostatní, aby nemohlo dojít k opakování. Při besedách jsme se zase snažili uhodnout, které otázky mohou být položeny a vypracovávali jsme na ně už preventivně odpovědi, resp. vyhledali potřebné podkladové materiály.

Někdy jsem péči z naší strany považoval až za přehnanou. Při besedě se skupinou studentek z ruského Pskova na téma „Běžný poslanecký den“ jsme totiž písemně připravovali i takové údaje, jako např. v kolik hodin poslankyně vstává a snídá, jak dlouho jí trvá cesta do kanceláře, kolik má dětí, zda je vdaná apod...

Důležité jsou i osobní schopnosti poslanců. Zajímavé je, že velká část z nich nikdy nepracovala v jiné oblasti než v politice. Dnešní typická kariéra začíná členstvím v některé z mládežnických organizací politických stran, pokračuje přes nejrůznější stranické resp. státní funkce nebo zaměstnání ve stranickém aparátu (úředníci, poradci) a vrcholí volební kandidaturou, resp. vládní funkcí. Tato skutečnost je sice předmětem silné kritiky, zůstává však i nadále a patří k příčinám i důsledkům „státu politických stran“ (Parteienstaat), kterým nepochybně současná SRN v pozitivním i negativním smyslu je.

„Má“ poslankyně se specializovala na otázky rovnoprávnosti žen a mužů. Hned při prvním příchodu do kanceláře mne zarazil a mnohé naznačil plakát visící naproti dveřím s nápisem, který by se dal volně přeložit takto: „Být ženou je těžké. Musí myslet jako muž, chovat se jako dáma, vypadat jako dívka a pracovat jako kůň.“

Tento nápis byl mottem veškeré práce v kanceláři. Všechny návrhy zákonů, veškeré politické kroky byly hodnoceny pouze z hlediska rovnoprávnosti žen a mužů. Nepřekvapí proto asi ani téma, s kterým vystoupila „má“ poslankyně právě ve výše uvedeném příkladu před plénem (lépe řečeno před spolubojovnicí z výboru): „Maastricht z pohledu žen“.

Abyste bylo jasno, nejsem zásadně proti myšlence rovnoprávnosti. Nelíbí se mi pouze některé z metod, kterými se v Německu prosazuje. Především lze tyto metody označit za čistě mechanické. Vychází z myšlenky, že když je v populaci přibližně stejný počet mužů a žen, má být stejné zastoupení na všech pracovištích a ve všech funkcích. SPD to např. dělá tak, že přímo na základě stanov musí být ve všech stranických orgánech minimálně čtyřicetiprocentní zastoupení žen. V praxi to pak znamená, že neohledně na schopnosti a předpoklady jednotlivých kandidátů a kandidátek má přednost – díky stanoveným kvótám – kandidátka z toho prostého důvodu, že je žena.

Jiným příkladem je návrh SPD na doplnění příslušných právních norem upravujících složení Spolkového ústavního soudu ve smyslu právní garance stejného počtu soudců a soudkyň; protože ze současných 14 soudců jsou pouze dvě ženy.

Asi největší kuriozitou byl návrh zákona skupiny poslanců (resp. poslankyň) SPD, který si kladl za cíl rovnoprávnost v právní terminologii. Pokud by byl tento návrh schválen – musely by být u stávajících i budoucích zákonů všechny pojmy vyjádřené maskulinem doplněny o feminima. Konkrétně by to vypadalo tak, že bychom neměli pouze subjekty, ale i subjektivně práva, diskriminující pojem „poslanecká imunita“ by byl zřejmě nahrazen přesnějším „imunita poslanců a poslankyň“ apod. Obdobně orientován je i návrh na změnu Základního zákona, který v čl.3 sice garantuje rovnoprávnost mužů a žen, ale vzhledem k abecednímu (německému) pořádku by mělo být změněno pořadí slov „muži“ a „ženy“.

Trošku mi to připomíná náš předlistopadový systém, kde např. v parlamentu bylo určité množství mandátů vyhrazeno zástupcům dělnické třídy, představitelům nekomunistických stran a Svazu žen podle předem stanovených kritérií.

Rovněž mi vadí vysoký stupeň institucionalizace tohoto problému, který je právě pro Německo příznačný. Na spolkové úrovni sice např. funguje „pouze“ ministerstvo pro ženy a mládež, bohatě je však tento „nedostatek“ nahrazen v zemích, kde je u vlády SPD – tam existují přímo ministerstva pro rovnoprávnost žen a mužů. Proto jen – v tomto smyslu – doufáme, aby SPD nevyhrála volby v zemích dalších.

Vraťme se ale zpět do Spolkového sněmu. Dalším poznatkem, který jsem si přivezl, je snaha poslanců o neustálou a maximální prezentaci navenek, a to zejména ve volebních obvodech. K tomu účelu slouží především stále kanceláře, které pracují pro poslance v obvodech a zprostředkovávají kontakt s potencionálními voliči, pořádají různá setkání a besedy a vyřizují korespondenci. Je také samozřejmostí, že i sami poslanci tráví mnoho času ve svých volebních okrscích. „Má“ poslankyně byla např. místostarostkou města Neuss a do Bonnu pouze denně dojížděla, přestože jedna cesta vlakem trvá přes hodinu.

To všechno ale samozřejmě nestačí a občané musí mít pocit, že mají v parlamentu svého člověka, který za jejich zájmy bojuje. Proto např. naše kancelář vypracovávala každý týden aspoň jedno prohlášení tisku, u kterého nebylo ani tak důležité téma jako pouhá skutečnost, že o něm v tisku bude zmínka (i když většina stejně končila v odpadkových koších redakcí). Přednost měl samozřejmě regionální tisk vzhledem k větší pravděpodobnosti otištění prohlášení a také kvůli lepšímu oslovení občanů volebního obvodu.

Každý měsíc jsme dále vydávali tzv. Frauenspiegel, který nebyl ničím jiným než souborem výstřížků ze všech možných novin a časopisů, které se v jakékoliv podobě zabývaly problémy žen (nezaměstnaností, násilím apod.). Rozmnožovali jsme vždy 50 kusů, jejichž adresáty byly většinou různé ženské spolky ve volebním obvodu. Samotný obsah nebyl ani tak důležitý jako první strana, na které byla fotografie poslankyně a uvedení adresy kanceláře. I takovými formami o sobě poslankyně dávala vědět, a to právě před skupinami, na kterých jí záleželo nejvíce.

Další možností přímých kontaktů s volebním obvodem je návštěva Spolkového sněmu. Rozpočet Spolkového sněmu počítá s právem každého poslance zorganizovat jednou ročně výpravu skupiny z volebního obvodu do Bonnu, která slouží k seznámení se s poslaneckou prací přímo na místě činu. Tyto návštěvy mají už zavedený scénář: prohlídka starého a nového plenárního sálu, beseda s poslancem (popř. nahlédnutí do kanceláře) a procházka po Bonnu. Tyto akce jsou sice pořádnou finanční zátěží pro rozpočet, mají však částečně svůj smysl a u návštěvníků vzbuzují dojem, že právě ten „jejich“ poslanec se o ně dokáže náležitě postarat.

Při vylíčení některých svých dojmů jsem se nesnažil o objektivitu. Ta ostatně ani není možná, protože jsem pracoval pouze v jedné z poslaneckých kanceláří u jedné z mnoha poslankyň a nemohu hodnotit kanceláře ostatní.

Proto i dojem, že mnoho práce se dělá naprosto zbytečně, je dojmem subjektivním a soukromým. Svůj původ má především v tom, že samotné těžiště a orientace práce naší kanceláře nebylo podle mého názoru smysluplné. Rovněž je významné, že poslankyně, u které jsem pracoval, nezastávala v orgánech Spolkového sněmu ani ve straně žádné význačnější funkce a že proto i významná politická rozhodnutí padala velice nezávisle na jejich názorech.

To vše by ale nemělo snížit tu skutečnost, že jsem za praxi strávenou ve Spolkovém sněmu velice rád, protože mne obohatila o nezaplacené zkušenosti a zážitky, ať už byly pozitivní či negativní.

* * *

S U M M A R Y

The work in the office of a Federal Diet representative

The article draws on experiences obtained during a 5-months' affiliation at the Federal Diet in Bonn. It doesn't try to describe working and organization of this authority, but just to express some impressions and feelings. It occupies e. g. with the issues of representatives' rewards, movement of emancipation, working with the public, specialization and professional maturity of the representatives. At the given - may be extreme - examples it shows some negative characters of the work of representatives and their colleagues.

AKTUALITY PRO PRÁVNÍ PRAXI

Úvaha nad některými problémy, řešenými ve správním soudnictví

Jiří Spáčil

Od opětovného zavedení správního soudnictví již uplynuly dva roky. Bude však ještě trvat určitou dobu, než se podaří vytvořit systém judikatury, který by byl spolehlivým vodítkem pro právní praxi. Rada instruktivních rozhodnutí je připravena k publikaci ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek. Jsou však i rozhodnutí, jejichž publikace ve „Sbírce“ není na místě, neboť jejich závěry jsou diskutabilní; na druhé straně i některá správní rozhodnutí заслужují širší komentář, který ve „Sbírce“ nemá místa. Na některá taková rozhodnutí se chceme zaměřit.

Možnost doplnění dokazování v odvolacím řízení správním.

V judikatuře krajských soudů se vyskytl názor, podle něhož vzhledem k tomu, že správní řízení je dvoustupňové ..., rozhoduje-li odvolací orgán na základě jiného skutkového stavu, než z jakého vycházel správní orgán prvního stupně, bere tím účastníkům možnost podat proti rozhodnutí odvolání, pokud by s ním nebyli spokojeni. Krajský soud pak považoval skutečnost, že odvolací orgán rozhodl na základě jiného skutkového stavu než orgán prvoinstanční za jeden z důvodů zrušení napadeného správního rozhodnutí.

Máme zato, že v dané věci krajský soud hodnotil postup správního orgánu měřítkem přejatým z občanského soudního řízení, aniž by pro takový postup existoval zákonný podklad.

V občanském soudním řádu je postup odvolacího soudu v případě, že soud I. stupně rozhodl na základě nedostatečně zjištěného skutkového stavu, upraven v ust.

§§ 213 odst. 2, 221 odst. 1 písm. a). Zákon výslovně stanoví, že odvolací soud může opakovat dokazování nebo je i doplnit, nejde-li o rozsáhlejší doplnění a lze-li je provést bez průtahů. Odvolací soud prvoinstanční rozhodnutí zruší, pokud byl rozsudek vydán na základě nedostatečně zjištěného skutkového stavu.

Je tedy zřejmé, že rozsáhlé doplňování dokazování v řízení před odvolacím soudem není v souladu se zákonem.

Jinak je tomu ve správním řízení. Zák. č. 71/1967 Sb. o správním řízení (správní řád) nemá ustanovení obdobná §§ 213, 221 odst. 1 písm. a) o.s.ř. Naopak ust. § 59 odst. 1 správního řádu stanoví, že odvolací orgán, je-li to nutné, dosavadní řízení doplní, popřípadě zjištěné vady odstraní; chybí tedy slova „nejde-li o rozsáhlejší doplnění“, která obsahuje již citovaný § 213 odst. 2 o.s.ř. Dále podle ust. § 59 odst. 3 správního řádu odvolací orgán rozhodnutí zruší a věc vrátí správnímu orgánu, který je vydal, k novému projednání a rozhodnutí, pokud je to vhodnější zejména z důvodů rychlosti nebo hospodárnosti. Zrušení prvoinstančního správního rozhodnutí je tedy na místě zejména v případech, kdy by doplnění dokazování odvolacím orgánem prodloužilo či prodražilo řízení (např. je-li sídlo odvolacího orgánu vzdáleno od sídla orgánu prvoinstančního, v jehož obvodu bydlí svědci a účastníci a pod.).

Je tedy zřejmé, že již prostým srovnáním zákonného textu a jazykovým a logickým výkladem lze dojít k závěru, že správní řád neklade doplnění dokazování odvolacím orgánem žádné meze. Tato skutečnost vyplývá patrně i ze základních zásad správního řízení, v němž se oproti soudnímu řízení výrazněji uplatňuje zásada rychlosti a hospodárnosti řízení. Nelze tedy odvolacímu orgánu vytýkat, že po provedení rozsáhlého doplnění dokazování rozhodne na základě jiného skutkového stavu, než z kterého vycházel orgán prvoinstanční.

K právní povaze osvědčení vydaného orgány státní správy a k jeho přezkoumatelnosti soudem.

V době zahájení činnosti správních senátů nebyla jednota v otázce, zda osvědčení je správním aktem, který by bylo možno přezkoumávat ve správním soudnictví. Byly vysloveny názory, že jde o deklaratorní správní akt sui generis, který by měl podléhat soudnímu přezkumu. Soudní praxe se však kloní k opačnému názoru. Např. Krajský soud v Plzni vyslovil, že osvědčení je veřejná listina, kterou kompetentní správní orgán autoritativně stvrzuje existenci určité skutečnosti nebo určitého stavu. Vydání osvědčení nezakládá, nemění ani neruší oprávnění a povinnosti fyzických a právnických osob a osvědčení není vydáváno ve správním řízení. Proto osvědčení není rozhodnutím orgánu veřejné správy a nemůže podléhat přezkoumání ve správním soudnictví. Domáhá-li se žalobce jeho přezkumu, není proto na místě odmítnutí opravného prostředku podle § 250p o.s.ř., ale do úvahy připadá zastavení řízení pro nedostatek pravomoci; domníváme se že je tomu tak proto, že odmítnout lze jen podaný opravný prostředek. Z povahy věci však vyplývá, že návrh na „přezkoumání“ osvědčení nemůže mít povahu opravného prostředku (stejně není možno podat opravný prostředek do opatření správního orgánu jako je předvolání svědka).

V praxi se vyskytly úvahy podle nichž je osvědčení deklaratorním aktem sui generis a jako takové soudem přezkoumatelné je. V prvé řadě je třeba uvést, že takové úvahy neberou v potaz materiální stránku právní moci deklaratorních správních rozhodnutí, která ovšem u osvědčení vůbec nepřípadá v úvahu. Jak uvádí Pražák, liší se osvědčení od deklaratorních rozhodnutí „podstatně tím, že se týkají výhradně otázek skutkové, nikoliv právní. Poměry právní nedoznávají jimi žádné úpravy, nýbrž potvrzují se toliko jisté, úřadu známé skutečnosti. Osvědčení nemůže tudíž nikdy tvořit právo, nýbrž toliko původ (důkaz – pozn. J.S.) přičemž i vyvrácení jeho odvozem není nijak zásadně vyloučeno¹. Osvědčení tedy není rozhodnutím (odvozenou normou) a proto ani nemůže být zrušeno; jeho důkazní síla pak zanikne tím, že je prokázán opak. Proto také i býo. Nejvyšší správní soud soudní přezkum osvědčení nepřipouštěl.²

Směnečný platební rozkaz – některé poznatky z rozhodovací praxe soudů

Zdeněk Des

V současné době se u nás ve větší míře obnovuje používání směnek, zejména v obchodní a podnikatelské praxi. Jejich význam vzrůstá se stále širším prosazováním tržních vztahů. Institut směňky byl v našem právním vztahu upraven i v dřívějším období. Současně platný zákon směnečný a šekový byl vydán dne 20. 12. 1950 pod č. 191/1950 Sb. V centrálně řízené ekonomice však směnka ztratila svůj význam a byla používána pouze omezeně v mezinárodním obchodním styku. Směnka tedy pozvolna upadla do zapomnění a nyní podnikatelé, ale i ostatní subjekty znovu nacházejí výhody jejího používání.

Vzhledem k rozsahu tohoto příspěvku není mým cílem provádět rozbor zákona směnečného a šekového. Zaměřím se na specifický procesní prostředek zajišťující relativně rychlé dosažení exekučního titulu. Tímto specifickým procesním prostředkem je směnečný platební rozkaz. Současně na základě poznatků z rozhodovací praxe upozorním na procesní nedostatky na straně navrhovatelů a v nezbytném rozsahu poukážu na předepsané náležitosti směňky cizí a vlastní a zjištěná nedodržení těchto náležitostí.

Směnečný věřitel se samozřejmě může domáhat po směnečně zavázaném zaplacení směňky žalobou, aniž využije možnosti navrhnout vydání směnečného platebního rozkazu. Vzhledem ke značné přetíženosti obchodních soudů je však nutno v tomto případě počítat s delší lhůtou k rozhodnutí sporu. Výhoda směnečného platebního rozkazu naproti tomu spočívá v relativní rychlosti řízení a v zásadě koncentraci řízení. Tento procesní nástroj odpovídá i nespornosti a přísnosti směňky.

Směnečný platební rozkaz je upraven v ustanovení § 175 občanského soudního řádu. Stejně jako v případě platebního rozkazu dle ustanovení § 172 a násl. o. s. ř. jde o formu zkráceného řízení. Obě tyto formy zkráceného řízení vykazují určité shodné podmínky pro jejich aplikaci, současně však jsou zde dány i určité rozdíly, vyplývající z toho, že úprava směnečného platebního rozkazu je speciální k úpravě obsažené v ustanovení § 172 a násl. o. s. ř..

Shodně musí návrh na zahájení řízení obsahovat náležitosti podle ustanovení § 42 a 79 odst. 1 o. s. ř.. Z návrhu tedy musí vyplývat, kterému soudu je určen, návrh musí obsahovat jméno, povolání a bydliště účastníků (obchodní jméno nebo název a sídlo právnické osoby), popřípadě též jejich zástupců, vylíčení rozhodujících skutečností, označení důkazů, jichž se navrhovatel dovolává, a musí z něj být patrné,

¹Pražák, J.: Rakouské právo správní. Praha 1905, str. 121

²Slovník veřejného práva československého, Brno 1932, svazek II, str. 837

čeho se navrhovatel domáhá. Ve věcech vyplývajících z obchodních vztahů musí návrh dále obsahovat identifikační číslo právnické osoby, popřípadě další údaje potřebné k její identifikaci a údaj o tom, zda některý z účastníků je zapsán v obchodním rejstříku. Návrh musí být podepsán a datován. Navrhovatel je povinen k návrhu připojit listinné důkazy, jichž se dovolává.

Platební i směnečný platební rozkaz může být vydán tehdy, požaduje-li navrhovatel zaplacení peněžité částky, přičemž v případě směnečného platebního rozkazu musí být uplatňován nárok plynoucí přímo ze směnky jakožto cenného papíru. Tímto nárokem je nárok dle ustanovení čl. I § 47 zák. č. 191/1950 Sb. Není jím tedy peněžitý nárok na náhradu škody podle článku I. § 45 odst. 6 cit. zák., nebo z obohacení podle čl. I § 89 cit. zák., popř. nárok na plnění nepeněžité dle příslušných ustanovení cit. zák. (např. na vydání směnky, na vydání ověřeného opisu směnky, na vydání stejnopisu směnky). Výše peněžité částky přitom není omezena.

Platební rozkaz dle ustanovení § 172 a nás. v o. s. ř. je však možno vydat i bez výslovné žádosti navrhovatele (přičemž dle ustanovení § 6 odstavec 3 písm. c) jednacích řádů pro okresní a krajské soudy vydaného pod číslem 37/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů, může tento platební rozkaz vydat i soudní tajemník příp. justiční čekatel), vyplývá-li uplatněné právo na zaplacení peněžité částky ze skutečností uvedených navrhovatelem. Směnečný platební rozkaz je naproti tomu možno vydat pouze na návrh navrhovatele (přičemž směnečný platební rozkaz může vydat pouze předseda senátu či samosoudce krajského soudu činného v obchodních věcech) a to pouze tehdy, předloží-li navrhovatel v prvopisu směnku, o jejíž platnosti není důvodu pochybovat a další listiny nutné k uplatnění práva.

Bylo-li vydáno více stejnopisů směnky cizí, má právně povahu prvopisu každý vydaný stejnopis. Za další listiny nutné k uplatnění práva je nutno považovat zejména protestní listinu. Protest směnky je úkonem příslušného orgánu, který stanoveným způsobem zjistí určitou skutečnost související se směnkou předpokládanou zákonem.

Návrh na vydání směnečného platebního rozkazu musí být obsažen buď přímo v žalobním návrhu, a nebo ho může navrhovatel učinit samostatným podáním. Soud však musí být doručen dříve než nařídí jednání.

Vzhledem k tomu, že úprava směnečného platebního rozkazu je speciální k úpravě platebního rozkazu dle ustanovení § 172 a násl. o. s. ř., neaplikuje se v tomto případě ustanovení § 172 odst. 2 o. s. ř.¹

Před vydáním směnečného platebního rozkazu soud z předloženého prvopisu směnky ověří, zda směnka obsahuje podstatné náležitosti. Přitom soud vychází z předložené směnky a v tomto stádiu řízení neprovádí další šetření. Podstatné náležitosti směnky cizí jsou pak upraveny v ustanovení v čl. I. § 1 a 2 zák. č. 191/1950 Sb.

Dle ustanovení § 2 odst. 1 platí, že listina, ve které chybí některá náležitost uvedená v § 1, není platná jako cizí směnka s výhradou případů uvedených v následujících odstavcích § 2.

¹ V této souvislosti se však lze setkat v literatuře s názorem, že vydání směnečného platebního rozkazu proti odpůrci, jehož pobyt není znám, nepřichází v úvahu.

Blíže viz. Občanský soudní řád, Komentář, I. díl, Panorama Praha 1985, str. 773.

Podstatnými náležitostmi směnky cizí jsou:

- označení, že jde o směnku, pojaté do vlastního textu listiny a vyjádřené v jazyku, v kterém je tato listina sepsána (§ 1 bod 1):
- bezpodmínečný příkaz zaplatit určitou peněžitou sumu (§ 1 bod 2):
- jméno toho, kdo má platit (směnečníka) – (§ 1 bod 3):
- jméno toho, komu nebo na jehož řad má být placeno (§ 1 bod 6):
- datum vystavení směnky (§ 1 bod 7):
- podpis výstavce (§ 1 bod 8).

Podmíněné podstatné náležitosti směnky cizí jsou:

- údaj místa, kde má být placeno (§ 1 bod 5):
- místo vystavení směnky (§ 1 bod 7).

Podstatné náležitosti směnky vlastní jsou upraveny v ustanovení čl. I. § 75 a § 76. Rovněž zde platí, že listina, ve které chybí některá náležitost uvedená v § 75 není platná jako vlastní směnka, s výhradou případů uvedených v ustanovení § 76 odst. 2 – 4.

Podstatnými náležitostmi směnky vlastní v užším smyslu tedy jsou:

- označení, že jde o směnku, pojaté do vlastního textu listiny a vyjádřené v jazyku, ve kterém je listina sepsána (§ 75 bod 1):
- bezpodmínečný slib zaplatit určitou peněžitou sumu (§ 75 bod 2):
- jméno toho, komu nebo na jehož řad má být placeno (§ 75 bod 5):
- datum vystavení směnky (§ 75 bod 6):
- podpis výstavce (§ 75 bod 7).

Podmíněné podstatnými náležitostmi směnky vlastní jsou:

- údaj místa, kde má být placeno (§ 75 bod 4):
- místo vystavení směnky (§ 75 bod 6).

Soud před vydáním směnečného platebního rozkazu současně z předložené směnky (aniž provádí další šetření) ověří, zda směnka cizí byla přijata, zda v případě indosamentu byla dodrženy požadavky směnečného zákona, zda je směnka splatná a pod. Soud se rovněž zabývá otázkou, zda požadovaná částka odpovídá nároku dle ustanovení čl. I. § 48 resp. § 49 zák. č. 191/1950 Sb.

Dospěje-li soud závěru, nelze návrhu na vydání směnečného platebního rozkazu vyhovět, nařídí předseda senátu resp. samosoudce jednání. Pokud jsou dány podmínky pro vydání směnečného platebního rozkazu, soud jej vydá, přičemž v něm odpůrci uloží, aby do 3 dnů zaplatil požadovanou částku a náklady řízení nebo aby v téže lhůtě podal námítky, v nichž musí uvést vše, co proti platebnímu rozkazu namítá (zásada koncentrace řízení).

Nepodá-li odpůrce včas námitky nebo vezme-li je zpět, má směnečný platební rozkaz účinky pravomocného rozsudku. Pozdě podané námitky nebo námitky, které neobsahují odůvodnění, soud usnesením zamítne. Podá-li odpůrce včas námitky, nařídí předseda senátu či samosoudce k jejich projednání, jednání; k námitkám později vzneseným však již nelze přihlížet.

V rozsudku soud vysloví, zda směnečný platební rozkaz ponechává v platnosti nebo zda ho zrušuje a v jakém rozsahu (na rozdíl od obecné úpravy platebního rozkazu se totiž podáním námitek směnečný platební rozkaz automaticky neruší).

Opravným prostředkem jen proti výroku o nákladech řízení je odvolání.

Věcná příslušnost soudů při uplatňování práv ze směnec je upravena ustanovením § 9 odst. 3 písm. c), bod cc) o.s.ř. tak, že příslušné jsou vždy krajské obchodní soudy resp. tam, kde nejsou zřízeny, obecné krajské soudy. Místní příslušnost se podle ustanovení § 85 odst. 4 o.s.ř. řídí sídlem, místem podnikání nebo bydlištěm odpůrce. Je možná též místní příslušnost podle platebního místa (§ 87 písm. e) o.s.ř.).

Z poznatků z rozhodovací praxe vyplývá, že návrhy na zahájení řízení ve směnečných sporech mnohdy vykazují takové procesní vady, pro něž nelze vydat směnečný platební rozkaz před odstraněním těchto vad nebo pro něž nelze směnečný platební rozkaz vydat vůbec a je nutno nařídít jednání. V důsledku těchto skutečností se řízení prodlužuje, což má pro navrhovatele nepřijemné důsledky; někdy je však nutno pro vady návrhu řízení i zastavit. Současně se zjišťuje, že v některých případech směnka neobsahuje podstatné náležitosti a návrh na zahájení řízení je nutno zamítnout. Uvedu nyní příklady některých takových nedostatků.

Často se navrhovatelé domáhají vydání směnečného platebního rozkazu, aniž předloží prvopis směnky. V té souvislosti např. uvádějí, že směnku předloží při jednání. V tomto případě je tedy zřejmé, že navrhovatel vůbec nepochopil podstatu zkráceného řízení a směnečný platební rozkaz vydat nelze.

Ještě častěji navrhovatel předkládá soudu fotokopii či notářsky ověřenou fotokopii směnky. Ani v tomto případě není splněn požadavek ustanovení § 175 odst. 1 o.s.ř. o předložení prvopisu směnky a směnečný platební rozkaz vydat nelze. Důvod, proč občanský soudní řád vyžaduje předložení prvopisu směnky, spočívá v tom, že směnka je cenný papír převoditelný a mohla by být po ověření např. fotokopie převedena na jiného majitele.

Pokud tedy prvopis směnky předložen není, je nutno nařídít jednání. Jestliže by prvopis směnky nebyl předložen ani při jednání, bylo by nutno návrh, jehož předmětem by bylo zaplacení směnky, zamítnout.

Dle ustanovení čl. I § 48 bod 2 zákona č. 191/1950 Sb. může majitel směnky postihem žádat m.j. šestiprocentní úroky ode dne splatnosti. Stejně právo vůči svým předchůdcům má dle ustanovení § 49 bod 2 ten, kdo vyplatí směnku, a to ode dne, kdy zaplatil.

Dle ustanovení čl. I § 28 odst. 2 cit. zák., má majitel v případě nezaplacení směnky cizím příjemcem při splatnosti proti příjemci přímý nárok ze směnky na

vše, co lze žádat podle § § 48 a 49. Navrhovatelé se však mnohdy domáhají zaplacení vyšších úroků, přičemž jejich nárok není opodstatněný vůbec, a nebo vyplývá z jiného titulu (např. z kupní smlouvy). I v těchto případech nepřichází směnečný platební rozkaz v úvahu a je nutno nařídít jednání.

Někdy obsahuje návrh na vydání směnečného platebního rozkazu náležitosti stanovené v ustanovení § 42 odst. 4 resp. § 79 odst. 1 o.s.ř.. V těchto případech soud postupuje dle ustanovení § 43 odst. 1 o. s. ř. a vyzve žalobce, aby nesprávné nebo neúplné podání bylo opraveno nebo doplněno. Není-li přes výzvu předsedy senátu resp. samosoudce podání opraveno nebo doplněno a v řízení nelze pro tento nedostatek pokračovat, soud řízení zastaví. Např. může jít o uvedení zkomoleného jména či názvu odpůrce, neuvedení bydliště odpůrce a pod.; zde však nejde o specifickum směnečného platebního rozkazu. V případě, že návrh na zahájení řízení je na základě výzvy soudu opraven či doplněn, je možno směnečný platební rozkaz vydat.

Pod uvedenou skupinu nelze zařadit takové nedostatky podmínek řízení, které nelze odstranit. V tomto případě soud dle ustanovení § 104 odst. 1 o.s.ř. řízení zastaví. Je tomu tak zejména tehdy, je-li jako odpůrce označen někdo, kdo nemá právní subjektivitu. V této souvislosti je třeba upozornit na ustanovení § 9 odst. 1 obchodního zákoníku, dle něhož obchodním jménem fyzické osoby je její jméno a příjmení. Obchodní jméno fyzické osoby sice může obsahovat dodatek odlišující osobu podnikatele nebo druh podnikání, nicméně jde pouze o dodatek ke jménu a příjmení. Přesto se objevují někdy názvy podnikatelů – fyzických osob, jež neobsahují jejich jméno a příjmení (např. Mercuriana, přičemž podnikatel se jmenuje Josef Novák). Pokud je takto účastník v návrhu označen, nezbyvá než konstatovat, že takto označený odpůrce (ale někdy i navrhovatel) nemá dle ustanovení § 19 o.s.ř. způsobilost být účastníkem řízení a řízení je nutno zastavit.

Konečně takto označený resp. podepsaný non subjekt na směnce by ani nebyl směnečně zavázán, neboť nemůže mít ani subjektivitu v oblasti hmotného práva.

Při rozhodování sporů jsou zjišťovány i nedostatky směnec, jež způsobují jejich neplatnost. Jde zejména o nedostatek podstatných náležitostí. V těchto případech nejen že není možno vydat směnečný platební rozkaz, ale návrh, jímž je uplatňován směnečný nárok, je nutno zamítnout.

Velice často směnka vystavená po 8. únoru 1993 obsahuje příkaz či slib zaplatit směnečnou sumu vyjádřenou v korunách československých. Podstatnou náležitostí směnky cizí je bezpodmínečný příkaz zaplatit určitou peněžitou sumu (čl. I § 1 bod 2 zák. č. 191/1950 Sb.). Podstatnou náležitostí směnky vlastní je bezpodmínečný slib zaplatit určitou peněžitou sumu (čl. I § 75 bod 2 cit. zák.). Peněžítá suma může být přitom vyjádřena v jakémkoliv měně, musí jít však o měnu existující. Ze zákona č. 60/1993 Sb. o oddělení měny, nařízení vlády č. 61/1993 Sb. k provedení zákona o oddělení měny, zák. NR SR č. 26/1993 Zbierky zákonov SR o opatreniach na zabezpečenie prechodu česko-slovenskej meny na slovenskú menu a o zmene a doplnení devizového zákona a nařízení vlády SR č. 27/1993 Zbierky zákonov SR vyplývá, že ode dne 8. 2. 1993 již není koruna československá platnou měnou. Směnky vystavené po 8. 2. 1993 znějící na koruny československé tedy neobsahují bezpodmínečný příkaz

či slib zaplatit určitou peněžitou sumu, neobsahují tedy podstatnou náležitost a jsou jako směnky neplatné.

Mezi dalšími chybějícími podstatnými náležitostmi bývá neuvedení místa placení, neuvedení slova směnka ve vlastním textu listiny a dokonce se zjišťuje, že na směnce chybí i podpis výstavce.

Listina, která neobsahuje slovo směnka ve vlastním textu, nemůže být platná jako směnka cizí ani vlastní (čl. I § 1 bod 1 a § 75 bod 1 zák. č. 191/1950 Sb.). Na tom nic nemění ani případné označení této listiny nadpisem směnka. Naopak, pokud by listina nebyla jako směnka označena, ale slovo směnka obsahovala ve vlastním textu, šlo by při dodržení dalších podstatných náležitostí o směnku platnou.

Závěr o neplatnosti listiny jako směnký cizí i vlastní je nutno učinit i tehdy, neobsahuje-li listina podpis výstavce, ale pouze jeho razítko.

Chybí zde totiž vlastnoruční podpis výstavce resp. případně podpis zákonného zmocněnce dle ustanovení § 15 obchodního zákoníku, či v případě právnické osoby podpis toho, kdo za právnickou osobu ve smyslu ustanovení § 20 občanského zákoníku jedná. Není tedy dodrženo ustanovení čl. I. § 1 bod 8 či § 75 bod 7 zák. č. 191/1950 Sb.

Pokud by podpis činil zmocněnec, musel by podepsat své vlastní jméno a připojit údaj, za koho podepisuje (čl. III. § 3 cit. zák.).

Vyskytují se i případy, kdy je nutno aplikovat ustanovení čl. I. § 6 odst. 1 cit. zák., který řeší situaci, kdy je směnečná suma udána jak slovy, tak čísly a údaje se neshodují. Tato skutečnost nemá za následek neplatnost směnky a rozhodujícím údajem je zde údaj udaný slovy. Je znám i příklad směnky, kde nejenže se částka vyjádřená čísly neshoduje se sumou vyjádřenou slovy, ale slovy je udáno několik částek. Za této situace se aplikuje ustanovení § 6 odst. 2 zák. č. 191/1950 Sb. a platí nejmenší suma udaná slovy.

V této stati mohlo jít pochopitelně pouze o postižení některých problémů, s nimiž se praxe při využívání institutu směnek setkává. Je nepochybné, že s rozvojem užívání směnek vystanou i další problémy, na které bude vhodné průběžně reagovat.

P R Á V N Í H I S T O R I E A S O U Č A S N O S T

ŘÍMSKÉ PRÁVO A BRNĚNSKÁ PRÁVNICKÁ FAKULTA

Michaela ŽIDLICKÁ

Jedním z prvních zásahů do studijního plánu na Právnické fakultě Masarykovy university po revoluci 1989 bylo rozšíření výuky římského práva. Jak uvedl na konferenci s názvem „Římské právo a jeho odkaz v současném právu“, konané v roce 1992 Eduard Vlček, římské právo má dnes své „pevné, nezastupitelné místo v systému právnického vzdělání. Přesnost a jasnost formulací v římském právu, přísná a důsledná logika a důslednost právnického systému vede k návyku přesně definovat a formulovat právnické kategorie ... napomáhá ovládnout všechno bohatství právní kultury, které lidstvo nahromadilo.“¹ Jeho důležitost pro výchovu budoucího právníka je stále více uznávána a souvisí s přerodem našeho právního řádu a jeho návratem k tradičním hodnotám kontinentálního právního systému.

Znovu a znovu se však badatelé zamýšlí nad tím, v „čem tkví magická síla jeho věčného návratu“, jak to výstižně vyjádřil Viktor Knapp². Neboť římské právo proniká v neměnné podobě po staletí střídajícími se generacemi a uchovává dílo a činy dávných pokolení právníků jako významnou kulturní hodnotu lidstva. Jde o jev tak ojedinělý, že snese snad pouze srovnání, řečeno slovy Theodora Mommsena, se sochařskou tvorbou řecké klasiky. Pouhé konstatování jeho významu však nedostačuje, pokud není spojeno s hlubším vhledem do soustavy vztahů sociální a hospodářské

¹Vlček, E.: Postavení římského práva v učebním plánu právnické fakulty. In : Římské právo a jeho odkaz v současném právu. Sborník z vědecké konference věnované prof. JUDr. Janu Vážnému. Acta universitatis brunensis, Iuridica No 112, 1992, s. 52

²Knapp, V.: Věčný návrat římského práva. Tamtéž, s. 9

struktury tehdejší společnosti, do vzájemných vztahů a závislosti teorie a praxe a řady dalších dějů a souvislostí. Poněvadž byla o římském právu již napsána mnohá díla a statě, není předmětem tohoto příspěvku opakování již řečeného.

Poukazují pouze na některé pohledy a názory které mohou obohatit obsahovou i metodickou stránku výkladu římského práva ve výuce na právnické fakultě.

S oprávněností studia římského práva souvisí problém jeho nadčasovosti. Byla již mnoha významnými romanisty zdůvodněna. Přesto dosavadní zkušenosti z výuky ukazují, že je třeba se stále znova jejím pojetí i výkladem zabývat. Zjednodušeně řečeno, při výkladu nadčasovosti římského práva se zdůrazňuje především jeho spojení se vznikem nadčasovosti římského práva se zdůrazňuje především jeho přecházela k hospodářství tržnímu, ke směně a obchodu. Z toho se pak vyvozuje, že přežívají zejména ty instituce, které v nadčasové podobě odpovídají soukromému vlastnictví a tržním vztahům. Z takto lapidárně vyjádřeného vztahu římského práva k tehdejší historické skutečnosti se dále vyvozuje jeho platnost pro společnost založenou na stejných principech. Tím se také vysvětluje jeho aktuálnost pro naši dnešní skutečnost. Přesto však jednostranný akcent na jednu, i když základní stránku problému, může snadno svést k vidění funkce práva převážně ve službě jistým hospodářským, politickým a mocenským poměrům. Ve vědomí studentů podporují toto chápání mnohé příklady z dějin práva. Mimo jiné z nedávné doby, kdy bylo právo podřízeno mocenským zájmům výsadní vrstvy společnosti.

Vědecký výklad „nadčasovosti“ římského práva vyžaduje odhalení a osvětlení dalších, méně zjevných souvislostí a funkcí. Za pozornost stojí v tomto směru úvahy filozofa M. Nováka. Zdůrazňuje, že bez odhalení takových souvislostí „zůstává vědecké poznání lidské společnosti neúplné právě v těch jejich hnutích, projevech a institucích, v nichž si sama ukládá řád, v nichž sama dospívá k vědomí vzájemné závaznosti a pospolitosti a pokouší se je fixovat v jistých zásadách, kulturech a přesvědčeních, činí si nárok na jejich obecnou platnost“³. Tyto hodnoty nazývá hodnotami „organizujícího rozmyslu“⁴. Představují pokus člověka o modus vivendi se sebou samým, s vlastními katastrofálními sklony. Na přední místo mezi nimi klade M. Novák právo a stát. Uvádí dále, že tyto hodnoty nelze z vývojového hlediska pokládat za hodnoty cílové, ale za prostředek a vstup „k hodnotám v historické skutečnosti dosud velmi vzácným, k hodnotám svobody“⁵.

Jak známo, první celky lidského společenství měly zpravidla svůj původ ve vztazích a závislostech přírodních, buď přímo daných, jako jsou vztahy rodu a kmene, nebo dosažených násilím a převahou fyzické moci, jako jsou různé formy poddanství a otroctví. Na určitém stupni však vznikají společenství vyššího řádu na základě soustavy zásad, norem a institucí. Jsou dílem lidské mysli, představují uvědomělé jednání. Jsou to organizované pokusy o vymknutí se z živelnosti bojů o život

³ Novák, M.: *Hodnoty a dějiny*. Praha, vyd. Družstvo práce, 1947, s. 58

⁴ Tamtéž, s. 11

⁵ Tamtéž, s. 12

a o vytváření racionálního řádu, který spojuje individua a celek právními a morálními normami.

Když se hovoří o dějinném pokroku a úpadku, pak rozdíl mezi nimi je i v tom, že lidské úsilí směřuje buď k realizaci hodnot organizujícího charakteru – především práva a státu – anebo naopak, od nich ustupuje. V prvním případě jde o pokrok, neboť právo a stát jsou instituce k zajištění hodnot života individua a společenství a jeho dalšího rozvíjení v podobě svobody a kultury. V druhém případě jde o úpadek, poněvadž je to vývoj ke zmatku, který zamezuje rozvoj života individua i společenství.

Právo a stát mají v tomto směru důležitou funkci v zajištění individuálního i společenského života, čelí konfliktům uvnitř druhu a jsou prostředkem člověka, který před sebou samým chrání sebe a svůj vývoj. Právo je v tomto směru předpokladem jistoty člověka ve společenských vztazích.

Bez vědomí těchto a dalších souvislostí zůstává – jak bylo uvedeno – pochopení nadčasovosti římského práva neúplné. Jejich výklad je nutný k překonání sociálního determinismu,* který vylučuje autonomii individua, sociální a kulturní hodnoty chápe mechanicky, jako dané společenskými rozměry. Římské právo je sice svým vznikem a obsahem vázáno na tehdejší společensko ekonomické poměry vyvolané přechodem k soukromému vlastnictví, ale zároveň nesetrvává pouze v této poloze. Jeho obsah svědčí o tom, že je římskými právníky v praxi rozvíjeno jako prostředek organizující řád pro individua (svobodné občany) jako primární skutečnost a sociální jednotku. V tomto směru především řeší problémy nezávislé na době, které nepodléhají změnám v čase.

Římané vypracovali pojem soukromého práva, práva abstraktní osobnosti, pojem soukromého vlastnictví jako základní vyjádření svobody jednotlivce a nejšíř subjektivní právo v oblasti soukromoprávní.

Výklad nadčasovosti římského práva ve všech souvislostech umožňuje učit chápat mnohotvárnost kulturně historického procesu, dobovou podmíněnost dějů, norem a institucí, ale zároveň neztrácet ze zřetele určitou autonomii duchovních hodnot, primární skutečnost a jejich nadčasovou platnost. I z tohoto hlediska je propedeutické působení římského práva a jeho vliv na právní kulturu v tomto směru nezastupitelný, i když je pochopitelně třeba se vyvarovat jeho chápání jako „univerzálního historického zdroje práva“.

Pro rozvoj tohoto oboru a zejména pro jeho výuku je důležité, že brněnská právnická fakulta má v oblasti římského práva významnou tradici jak v oblasti vědecké, tak pedagogické. Byla vytvořena Janem Vážným, skvělým pedagogem s vědeckou autoritou. I v době své působnosti v Bratislavě, přednášel a vedl semináře římského práva v Brně a to od školního roku 1921/22. V roce 1927 přijal nabídku brněnské právnické fakulty Masarykovy univerzity a stal se jejím řádným profesorem, kde působil až do uzavření českých vysokých škol v roce 1939. Ani po té nepřestal vědecky pracovat. Neúnavnost ve snaze o vědeckou pravdu, hluboké zanícení pro úsilí člověka o řád a spravedlnost, nadšení pro krásu a lidskost, které vyznařují z celého jeho díla, ho vedly k aktivnímu odporu proti fašistické okupaci. Dne 23. prosince 1941

byl s celou skupinou brněnských vysokoškolských profesorů zatčen a dne 18. dubna 1942 ve věku 51let umírá v Mauthausenu. Jeho nedokončené vědecké dílo patří k trvalým hodnotám evropské právně – historické vědy, ale zejména pro brněnskou právnickou fakultu, její pedagogy a studenty. Zůstává stále podnětné v tom, jak spojuje šíři teoretických poznatků s přesnou metodologií vědecké práce, jak v sobě kloubí aspekt vědecký, pedagogický a popularizační. Jeho tvorba je dokladem, jak plodné je dílo, spojí-li se vysoká odbornost a smysl pro teorii s vysoce humánní podobou osobnosti vědce.

Prvním, kdo Jana Vážného po obnově výuky v roce 1945 zastoupil, byl jeho žák a přítel Hynek Bulín.

V roce 1946 pak přišel z Prahy do Brna žák Otakara Sommera Jiří Cvetler, který působil jako profesor římského práva na brněnské fakultě až do jejího zrušení v roce 1950. I on se stal v návaznosti na dílo svých předchůdců uznávaným vědcem nejen u nás, ale i v zahraničí. Jeho pedagogické působení bylo však přerušeno zrušením právnické fakulty v roce 1950. Není proto divu, že byl jedním z prvních profesorů znovu obnovené fakulty v Brně v roce 1969. Tehdejší společenská realita dala římskému právu jiné postavení a to ze zcela jasných důvodů. Římské právo je právem postaveným na rozsáhlém pojetí soukromého vlastnictví jako „ius utendi, fruendi, disponendi et abutendi“, právem tržních vztahů a jako takové bylo v přímém rozporu se základními pilíři marxisto-leninské doktríny chápání práva jako výrazu vůle vládnoucí třídy a společenského vlastnictví výrobních prostředků. V roce 1972 začal v Brně působit jako pedagog Valentin Urfus, který patří k našim předním právním historikům. Zejména díky těmto osobnostem, jejich vědecké erudici i vědomí významu zachování hodnot evropské právní kultury byla výuka zachována byť v omezenějším rozsahu, na vysoké úrovni.

Ačkoliv brněnská fakulta nikdy nepřerušila kontinuitu výuky římskému právu (samozřejmě s výjimkou 19ti let, kdy přestala existovat) bylo rozšíření výuky jedním z prvních kroků, které byly po listopadové revoluci učiněny. Současně se zkouška z římského práva stala součástí státní zkoušky. Dalším významným krokem bylo uspořádání konference na téma „Římské právo a jeho odkaz v současném právu“ při příležitosti výročí úmrtí J. Vážného. Jeho dílo bylo nejen znovu připomenuto, ale i zkoumáno z hlediska aktuálních potřeb současnosti. Je pozoruhodné hloubkou vědeckého pohledu do teoretických otázek právních institucí i do právního myšlení antiky. Jan Vážný měl vždy na mysli souvislost římského práva s právními normami a jevy nové doby, i to, že na úrovni vedení a ovlivňování studentů i celé právnické obce závisí úroveň praxe i dalšího rozvoje právní vědy. Dovedl, jak uvádí Hynek Bulín, výklady zařadit do širokého kontextu politických, hospodářských a kulturních dějů starověku a zároveň prohloubit interpretaci římského práva znalostí obecné právní teorie⁶. Jan Vážný vždy pokládal římské právo za důležitý pramen právní výchovy. Říká: „V praktických cvičeních učíme dnes mladé právníky skvělé právní

⁶Bulín, H.: Normativní teorie v posledních studiích prof. Jana Vážného z oboru římského práva. In: Římské právo a jeho odkaz v současném právu. Sborník z vědecké konference věnované prof. JUDr. Janu Vážnému. Acta universitatis brunensis, Iuridica No 112, 1992, s. 32–46

technice, kterou římsští juristé ovládli systém svých norem, aby tím dospěli ku své ars aequi et boni.“ Významným dokladem toho jsou i jeho učebnice pozoruhodné svým pedagogickým zaměřením, myšlenkovým bohatstvím, originálním pojetím i kultivovanou formou sdělení. Jiří Cvetler (Časopis pro právní a státní vědu) viděl jejich hodnotu ve šťastném spojení požadavků kladených na vědeckou úvahu a na studijní, informativní pomůcku. Výstižně uvádí: „Výklad je instruktivní, kde je třeba názorný, jakoby byl zaměřen k důkazu, že i o nesnadných věcech, jichž se týkají některé partie spisu, lze psáti plynule a lehce.“⁷

Z hlediska tématu tohoto příspěvku jsou zajímavé názory Jana Vážného, ale i dalších významných pedagogů, vyslovené k reformě právnického studia ve vztahu k římskému právu. Články byly zpracovány po vydání osnov právnického studia ministerstvem v roce 1935.

Úvodem Jan Vážný ve svém příspěvku říká, že „úkol právního historika jest stále hlouběji přemýšlet o životnosti historickoprávních disciplin jako jednoho z významných požadavků k vědecké erudici dnešního právníka.“⁸ Zdůrazňuje, že římské právo je historické prius dnešního občanského práva, jeho dějiny jsou jedinečným ukazatelem právního vývoje. Nejde jen o znalost norem a jejich vývoje. Právnická literatura je sice prosta „kontemplativních úvah o obecných pojmech právních“, ale zato je podle Vážného téměř nepřetržitou řadou případů, systematicky rozříděných. Podle Vážného římské právní učivum udivují suverénním ovládnutím norem, jistotou právního postřehu a neomylností právní argumentace. Jako takové jsou jedinečným pramenem právní výchovy. V poznámkách ke zkouškám zdůrazňuje, že u rigoróza nejde jen o znalost norem, ale smysl pro právní konstrukci a pevnou právní argumentaci. K délce studia zdůrazňuje, že universita nemůže vyčerpat všechny disciplíny, že „má být spíše bezpečným a vědecky pevným úvodem do studia právního řádu a jeho samostatných oblastí a pak ovšem školou právního myšlení, vedoucí k vědecky správnému rozhodování a postupování v jakémkoliv oboru a povolání právním.“⁹ Z ostatních příspěvků, pokud se zmiňují o římském právu (František Čáda, Adolf Procházka, Karel Engliš, Vladimír Kubeš), pokládají toto za nutnou součást studia a to části historické. Odlišují se však v dílčích otázkách jako je např. zařazení do studijního plánu, kde František Čáda zdůrazňuje jeho význam pro procvičení začátečníka, Vladimír Kubeš pak uznává nutnost studia historie, což neznámá, že se má začít historickým studiem, neboť je toho názoru, že přípravné studium má být „povýtce praktické“.¹⁰

⁷Viz Sborník věd právních a státních, roč. XLIV–XLVI, Praha 1946

⁸Vážný, J.: Reforma právnického studia. In: Vědecká ročenka právnické fakulty university Masarykovy Brně 1935, sv. XIII (1934–35), nakl. Právnické fakulty Masarykovy univerzity, s. 42–49

⁹Vážný, J.: Tamtéž, s. 522

¹⁰Čáda, F.: Právnické studium

Engliš, K.: Studium národního hospodářství a reforma právnického studia.

Kubeš, V.: Reforma právnického studia

In: Vědecká ročenka právnické fakulty university v Brně, roč. XVIII., s. 20–49, 53–67, 105–117

Dílo Jana Vázného a úvahy ostatních představitelů brněnské fakulty, včetně jejich polemik o teoretických a metodologických otázkách jsou překvapivě aktuální a inspirující nejen pro výuku římského práva, ale též navozují věcnou a přesto, zdá se, zvláště aktuální úvahu o výchově k účtě k právu jako, řečeno s Vladimírem Kubešem, fenoménu patřícímu do světa absolutních hodnot.

* * *

SUMMARY

Roman law and the law faculty in Brno

The essay is inspired by effort of the faculty in Brno to deepen the lessons of Roman law in tune with needs of contemporary jurisprudence as well as those of law practice, and with ample tradition of this subject, esp. in the period of first republic. It points out some approaches and conceptions which can enrich contents and methodology of the lessons. Scientific interpretation of general validity of the Roman law requires an explication of its rise and development in a broad context, including the function of state and law in securing individual and public life as a medium organizing an order for individual persons as a primary reality and a social unit. The explication of general validity in the whole context enables us to understand that processes, rules and institutions are conditional on time. At the same time it enables us not to forget some autonomy of spiritual worth and its general validity. The preparatory function of Roman law and its influence in the area of law culture are irreplaceable, although its wideness, contents and forms are discussible. The faculty in Brno follows excellent romanists who were practising here. The most relevant is the work of Jan Vázný. The essay describes development of Roman law lessons at the faculty in the period after the World War II.

K 230. VÝROČÍ KODIFIKACE
SMĚNEČNÉHO PRÁVA

Ilona SCHELLEOVÁ, Karel SCHELLE

V tržní ekonomice nabývá stále většího významu směnka jako dokonalý cenný papír vystavený ve formě a obsahu stanoveném zákonem, kterým výstavce přikazuje směnečníkovi, aby v době splatnosti směnky zaplatil směnečnou sumu remitentovi. Směnka však není výplodem současné tržní ekonomiky, ale je prastarým právním institutem jehož vznik a vývoj úzce souvisí s rozvojem obchodních vztahů a v závislosti na nich s vývojem obchodního práva. Nevzali jsme si za úkol popsat vývoj směnečného práva, to již v minulosti velmi pečlivě provedl V. Urfus¹. Naším úkolem je jen krátce připomenout počátky kodifikace směnečného práva na našem území a tím zdůraznit jeho bohaté tradice.

Prvé ucelené zákonné úpravy se směnečnému právu v českých zemích dostalo před 230. lety vydáním směnečného patentu z 22. prosince 1763, kterým bylo v českých zemích zavedeno rakouské směnečné právo². Byla tím ukončena první etapa vývoje směnečného práva vyznačující se zdomácňováním obyčejového směnečného práva a částečnou recepcí vratislavského směnečného práva³.

Cesta k uzákonění rakousko-českého směnečného práva v roce 1763 však byla velmi složitá. Od druhé poloviny 18. století můžeme sledovat několik přípravných etap v rámci nichž se navrhovaly různé varianty, zkoumaly se různé možnosti⁴. Výsledkem tohoto složitého kodifikačního procesu bylo sjednocení českého a rakouského směnečného práva, což se mělo stát základem unifikace směnečného práva všech neuherských zemí⁵. Nový směnečný patent byl ve skutečnosti obnovením starého dolnorakouského směnečného řádu z roku 1717.

¹Urfus, V. : Zdomácnění směnečného práva v českých zemích a počátky novodobého práva obchodního. Praha 1959.

²Zákonnou formu směnečné právo v našich zemích získalo poprvé ve Slezsku, ve Vratislavi, kde městská rada v roce 1651 vydala směnečný řád a v roce 1672 byl vydán městskou radou na základě její statutární pravomoci první a v roce 1712 druhý směnečný patent. Ten se pak stal základem úpravy směnečného práva i pro všechna česká města na základě císařského reskriptu v roce 1717.

³První směnečný řád vydaný státem byl řád vydaný pro Dolní Rakousy v roce 1717 a pro Slezsko v roce 1738.

⁴S myšlenkou zavést v českých zemích existující směnečný zákon se poprvé setkáváme v roce 1750.

⁵K tomu podrobněji V. Urfus : cit. práce, s. 213 a násl.

Směnečný patent z roku 1763 byl formálně rozdělen do dvou částí. Prvou tvořil vlastní směnečný řád, tj. soubor pravidel o náležitostech směnky a pravidel o užití směnečné formy ve směnečném styku. Druhou byl zvláštní soudní řád pro směnečný a merkantilní soud obsahující především pravidla procesní o jednání před směnečným soudem a o směnečné exekuci.

Směnky podle tohoto řádu byly rozděleny do dvou velkých skupin: na směnky pravé a nepravé, čili směnky formální a neformální, neboli suché. Převažovaly směnky pravé neboli formální u nichž směnečný řád rozeznával především pojem směnečného poměru a pojem směnky. Směnečný poměr byl definován jako peněžní obchod nebo jako výměna peněz či jiné peněžní hodnoty za tím účelem, aby bylo možno stejné množství peněz nebo stejnou peněžní hodnotu obdržet ve smluvené měně za určitou dobu na určitém smluveném místě. Osoby, které se účastní směnečného poměru, dělí směnečný řád do dvou skupin: na hlavní a vedlejší osoby směnečného poměru. Do první skupiny patří:

1. směnečný věřitel, majitel směnky,
2. směnečný dlužník, výstavce směnky, trasant,
3. trasat, akceptant či ten na něhož je směnka "tažena".

Do druhé skupiny patří indosant, sensál či makléř, faktor nebo účetní.

Směnka je definována jako stručný písemný příslib, který vyžaduje určitých zákonem předepsaných náležitostí a jehož obsah je jinak totožný s obsahem směnečného poměru⁶. Vydání směnečného řádu mělo i další významné důsledky. Zejména došlo k zřízení směnečných a merkantilních soudů, které byly zřízeny v hlavních zemských městech, tj. v Praze, Brně a Opavě. Byly označeny jako český, moravský a slezský směnečný merkantilní soud. Současně byly v Praze a Brně zřízeny i směnečné soudy II. instance, nazývané směnečné a apelační soudy. Jako třetí instance byl příslušný Nejvyšší soud ve Vídni.

Na vydání prvního směnečného řádu navázaly další právní úpravy zejména po roce 1848. Tehdy, i přes výraznou stabilitu tehdejšího občanského práva kodifikovaného v ABGB z roku 1811, se uskutečňuje zásadní změna. Z občanského práva se vyděluje právo obchodní a směnečné. Výrazem toho jsou kodifikační akce, jimiž bylo zavedení jednotného směnečného řádu (č. 51/1850 ř. z.) a přijetí obchodního zákoníku (zákon ze dne 17. 12. 1862 - č. 1/1863 ř. z.). Pravdou ovšem je, že snahy o novou právní úpravu jsou patrné ještě v tzv. době předbřeznové, tedy v období absolutismu. Sestavit nový směnečný řád totiž bylo usneseno na zasedání států německé celní jednoty již v roce 1846 a pruská vláda pak svolala v roce 1847 všechny německé státy včetně Rakouska k poradám, jež se konaly v Lipsku.

V poslední třetině minulého století zůstalo směnečné právo v podstatě nezměněné. V roce 1868 byla odstraněna osobní exekuce (zákon č. 34/1868 ř. z.), arrest pro podezření z útěku však zůstal. Důležitou byla i tzv. "lex Jasinski", zákon č. 88/1872 ř. z. Pro rozvoj obchodu cennými papíry mělo značný význam zřízení

⁶V. Urfus: cit. práce, s. 218.

burzy v Praze, ke kterému došlo v roce 1871⁷.

Československý stát převzal rakouské zákonodárství, a tedy i směnečné právo. Hned od počátku bylo zřejmé, že zejména v této oblasti bude třeba přistoupit k nové právní úpravě. První námět vyšel z finančních kruhů - Rašínův návrh, který spočíval na haagské osnově světového směnečného práva a opíral se o rakouskou osnovu směnečného zákona z roku 1913. Tento návrh však zapadl bez větší odezvy. Od počátku dvacátých let připravovalo unifikaci směnečného práva zejména ministerstvo financí. Právě na půdě tohoto ministerstva byla vypracována zjednodušená kompilace rakouského zákona - císařského patentu č. 51/1850 ř. z. a uherského zákona - zák. čl. XXVII/1876. Výsledkem byla osnova, která se stala zákonem č. 1/1928 Sb. V zásadě však nepřinesl žádnou podstatnou změnu. Završil se tím však vývoj směnečného práva započatý v druhé polovině 18. století.

* * *

S U M M A R Y

To the 230th Anniversary of the Codification of Bill of Exchange Law

In the market economy the bill of exchange gains considerable importance as a perfect commercial paper, made out in a form prescribed by the law, by which the drawer orders the drawee to pay the payee a sum certain in money on the date when the bill of exchange falls due. However, the bill of exchange is not a product of current market economy, but an age-old legal institution, the rise and development of which is closely connected with the development of business relations and, in relation to these, with the development of business law.

The first comprehensive legal regulation of bills of exchange appeared in the Czech lands 230 years ago, when the Bill of Exchange Decree of December 22, 1763 introduced the Austrian bill of exchange law. Thereby the first stage of the development of bill of exchange law, distinguishing itself by the gradual establishment of the customary bill of exchange rules and a partial reception of the Wroclaw bill of exchange law was completed.

⁷Dejiny státu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848 - 1945, I. díl (1848 - 1918). Bratislava, SAV 1971, s. 152.

Yet the way to the enactment of the Austrian-Bohemian bill of exchange law in 1763 was rather complicated. Since the second half of the 18th century we can distinguish several preliminary stages, in which different variants of codification were proposed and various possibilities examined. The result of this complex process was the unification of Austrian-Bohemian bill of exchange law, which was meant to become a foundation for the unification of the bill of exchange law of all non-Hungarian lands. Actually, the new Bill of Exchange Decree was a new edition of the Lower Austrian Bill of Exchange Code of 1717.

Der Römisch - Kaiserlich-
in Germanien, zu Ungarn, und Bo-
hem Königl. Apostolischen Majestät,

Erzherzogn zu Oesterreich

erneuertes

Wechsel-Patent,

die
Wechsel-Ordnung

für die

Königlich-Böheimische, Nieder und Inner
Oesterreichische Erbländer in sich begehend,

Dann auch

Wechsel-Gerichts-Ordnung erster, anderer, und letzter
Instanz, nach welcher es in dem Königl. Böheimischen Erblande
gehalten werden soll.

P. N. O.

gedruckt bey Johann Joseph Stauden, Königl. Hofschreiber

1763

Rakousko-český směnečný patent z roku 1763.

STUDENTSKÉ PŘÍSPĚVKY

Podoba právnického studia ve Francii

Vít SCHORM

Následující poznatky přinesl takřka roční pobyt studenta právnické fakulty Masarykovy univerzity na obdobném zařízení ve francouzském městě Dijonu.

Burgundská univerzita v Dijonu, založená roku 1722, sice nepatří k těm nejstarším ve Francii, přesto má se svým původem z XVIII. století již jen málo společného. Její komplex tvoří moderní univerzitní městečko, které na svém území soustřeďuje řadu fakult; počtem je jich možná více (17), než bychom čekali, tyto různé "vzdělávací a výzkumné jednotky" (U.F.R.) bychom však získali rozdělením našich klasických fakult. Například obory, jimiž se zabývají naše filosofické fakulty, bychom našli na fakultách literatury a filosofie; humanitních věd; jazyků a komunikace.

Kromě budov s fakultami a se značně velkými přednáškovými sály (pro několik stovek osob) stojí za zmínku ústřední knihovny rozdělené podle skupin oborů. Právníkům přísluší bibliotéka s čítárnou a videotékou společně se studenty humanitních oborů; mimoto má každý obor ještě svou knihovnu na fakultě. Celkem je na univerzitě k dispozici na 400 tisíc svazků.

Strávil jsem necelý loňský školní rok na Fakultě právnické a politických, správních a sociálních věd. Její název je složitý a svědčí o rozdělení studia do dvou základních větví: právní nebo správní, přičemž je pochopitelné, že se obě prolínají. Předměty v prvním ročníku se příliš neliší, a proto lze bez administrativních nesnází přestoupit ještě po prvním semestru z jednoho oboru na druhý.

Chtěl bych napsat něco o svých dojmech studenta, který prošel jeden běžný akademický rok v Dijonu.

Nejlepší asi bude, abychom si nejprve povšimli vnější podoby, systému právnického univerzitního vzdělání. Ta se samozřejmě netýká jen Dijonu, ale je v obecné rovině společná pro celou Francii. Můžeme sem zahrnout i problematiku zkoušek. Potom zaměříme pozornost na metody práce se studenty, které napomáhají skutečnému ovládnutí náročné látky na dobré úrovni, a rovněž se o nich dá tvrdit, že nejsou jen specialitou hlavního města Burgundska.

Studium na právnických i jiných fakultách probíhá ve Francii ve třech navazujících a relativně uzavřených cyklech. Ani fakulta v Dijonu není výjimkou.

PRVNÍ CYKLUS trvá dva ročníky. Maximálně ho lze absolvovat za tři roky – druhý ročník je dovoleno jen jednou opakovat. Budeme se mu věnovat podrobněji, neboť autor tohoto článku se pohyboval při své stáži v Dijonu právě v jeho rámci.

Podmínkou zápisu do *prvního ročníku* je úspěšně složená maturita. Posloužit však může případně i speciální přijímací zkouška či absolvování tzv. *Capacité en Droit* (zvláštní dvouleté studium na univerzitě). Zapsat se může každý, kdo splňuje zmíněnou formální podmínku a zaplatí zápisné kolem 800 franků. (Zápisné neznamená totéž co školné, protože vzdělání je v principu bezplatné.) Výsledkem toho je, že první ročník na dijonské právnické fakultě navštěvuje asi 1 300 posluchačů. Mnoho mladých lidí se hlásí na práva, buď aby oddálili vstup do praktického života, kde by je bez kvalifikace čekala nejspíše nezaměstnanost, nebo aby měli ještě čas se rozhodnout jinak.

Akademický rok začíná počátkem října, do vánoc probíhá první semestr, od ledna druhý.

(i) První semestr zahrnuje 17 hodin přednášek a 6 hodin praktických seminářů týdně. Podle rozložení seminářů můžeme roztrdit předměty na tři skupiny:

- a) Hlavní povinné jsou: soukromé právo (ve druhém semestru ve formě občanského práva po jakémsi teoretickém úvodu do celé skupiny soukromoprávních odvětví v semestru prvním), veřejné právo (obdobně, ve druhém semestru ve formě ústavního práva) a historie práva a institucí (do konce roku v období let asi 1750 – 1799, posléze let 1800 – 1870). Týdně se přednášky konají čtyři hodiny (1 hodina odpovědí asi 50 minutám) a semináře 1,5 hodiny, to vždy z každého hlavního předmětu. Semináře přitom pochopitelně začínají s určitým zpožděním za přednáškami, tj. zpravidla až na konci října.
- b) Další povinné předměty představují přednášky z trestního práva hmotného a ekonomie, ty jsou průměrně dvě hodiny týdně.
- c) Povinný jazyk (anglický nebo německý) – samozřejmě pouze formou semináře.

(ii) Jak již bylo naznačeno, všechny kursy pokračují i ve druhém semestru, který je časově delší, protože trvá s měsícem prázdnin během něj až do poloviny května.

Do skupiny dalších povinných předmětů (b) přibývá navíc přednáška ze správních institucí. To ovšem není všechno. Studenti si musí k programu povinných předmětů vybrat nejméně jednu přednášku z nové skupiny d) povinně volitelných předmětů. Mohou zde nalézt kurzy jako historie institucí před rokem 1750, mezinárodní vztahy, politologie nebo úvod do evropského práva.

Podmínkou přijetí do *druhého ročníku* je úspěšné absolvování závěrečných zkoušek za ročník první. O obtížnosti splnění této podmínky svědčí vyřazení přibližně dvou třetin studentů.

- a) Povinné hlavní předměty jsou občanské a komerční právo na jedné straně, na druhé straně pak správní právo.
- b) Další povinné předměty zahrnují veřejné finance, trestní proces, občanské právo věcné a historii práva a institucí v letech 1870 – 1939.
- c) Pokračuje povinný jazyk.
- d) Z povinně volitelných předmětů si student musí vybrat dva. Nenavštěvoval-li již v prvním ročníku kurs evropského práva, stává se tato přednáška pro něj závaznou.

Není bez zajímavosti, že se historie a ústavní právo značně doplňují. Např. rozbory historických ústav nejsou dost dobře možné bez znalostí z oboru, který se ústavami v globálu zabývá. Nebo historie a občanské právo. Jaký by měl smysl výklad o Code civil z roku 1804, kdyby si nikdo nedokázal představit, co to je, čím se tento zákoník zabývá a jaký je jeho obsah. A vztahy mezi občanským a ústavním právem? V prvním semestru mají obě disciplíny spíše teoretičtější charakter (samostatný předmět teorie práva neexistuje). Bez znalosti hierarchie norem by se student těžko vyznal v různých pramenech občanského práva. Navíc by byla ostuda, kdyby student právnické fakulty nedostal hned od počátku informace o státě, ve kterém žije, a o jeho základním zákonu, stejně jako o nejdůležitějším soukromoprávním odvětví a o takových institutech, jako je např. právní subjektivita, rodičovská práva a manželství.

Zkrátka v na první pohled nelogickém uspořádání předmětů z veřejného a soukromého práva, které probíhají současně v prvním ročníku, není ve skutečnosti nic zarážejícího a student je po absolvování prvních dvou let studia schopen alespoň zčásti prakticky se orientovat.

Zároveň se určitým stěžejním předmětům věnuje zvýšené úsilí: přednášky z nich jsou doplněny semináři a také zkoušky v těchto oborech mají jiný charakter.

První cyklus končí udělením diplomu D.E.U.G. (Diplom všeobecných univerzitních studií). S tímto dokumentem v kapse není vhodné ihned odejít do praxe, i když jsou i oblasti, pro které je toto vzdělání dostačující. D.E.U.G. dává jeho držiteli možnost pokračovat ve studiích druhého cyklu buď na právnické fakultě, nebo na jiné specializované škole. Navíc není každá právnická fakulta zaměřena na stejné obory a D.E.U.G. povoluje přechod studenta na jinou. Poskytuje svým obsahem

sice pouze základy, ale zato praktické, jak uvidíme zejména ve druhém úseku tohoto pojednání. Kdo si je osvojil, získal tak vlastně všeobecné informace o právních disciplínách a o fungování právního systému.

DRUHÝ CYKLUS potvrzují dva diplomy. Za třetí ročník je to tzv. licence, která má v Dijonu dvě varianty: právo a veřejnou správu. Čtvrtý ročník ukončuje tzv. maitrise s možností výběru mezi veřejným a soukromým právem. To druhé existuje ve čtyřech specializacích: mezinárodní a evropských společenství, notářské, komerční a soudní.

S prvním nebo druhým diplomem lze rovněž buď odejít do praxe, nebo pokračovat na jiné škole. Nutno podotknout, že na právnické fakultě ze studenta rozhodně neudělají např. advokáta nebo soudce, ale že pro tato povolání existují zvláštní státní školy právě po třetím nebo čtvrtém ročníku.

TŘETÍ CYKLUS představuje buď rok k získání diplomu D.E.S.S. (Diplom vysokých specializovaných studií), D.E.A. (Diplom prohloubených studií) či mezinárodního diplomu evropského finančního práva, anebo dvou až tříleté doktorandské studium zakončené obhajobou rozsáhlé vědecké práce.

Mimo uvedené možnosti existují pak i některé další, méně významné formule.

Idea celé konstrukce je jasná. Postupuje se od obecného, méně komplikovaného (i když ne nenáročného) ke speciálnějšímu, užšímu, složitějšímu. Před studenta se několikrát klade možnost volby jak mezi specializacemi, které nabízí právnická fakulta v Dijonu, tak mezi různými školami, nebo i odchodem do praxe.

Kdo má diplom, pro toho není nic ztraceno. Má v ruce něco, co mu dosvědčuje, že již určité vzdělání absolvoval a nabyl. Vládne tu duch svobody a individualismu. Každý dosáhne vzdělání podle svých schopností a zájmů. Vyšší diplom určitého typu jistě garantuje určitou úroveň vzdělání, ne však již shodnou specializaci u všech absolventů právnických fakult.

Přejdeme nyní ke způsobu **ověřování znalostí studentů**, tedy ke zkouškám, nezbytným pro úspěšné ukončení ročníku a získání diplomu.

Na právnické fakultě v Dijonu se uplatňují dva režimy ověřování znalostí: obecný a speciální pro pracující posluchače. Mimoto lze v určitých případech rozložit ročník na dva roky.

To, co bude nyní popsáno, platí zejména pro první ročník, který měl autor možnost sledovat, lze si však systém dvou režimů s jistými úpravami představit i pro ročníky další.

OBECNÝ REŽIM ZKOUŠEK se dělí podle předmětů na dvě fáze:

První fáze kombinuje systém průběžného známkování a závěrečné zkoušky a týká se hlavních povinných předmětů (které jsou tři v prvním a dva v druhém ročníku). V každém z nich se konají tři (ve druhém ročníku jen dvě) částečné písemné anonymní zkoušky, při kterých studenti řeší obdobné úkoly jako na seminářích.

V prosinci je známka za dvouhodinovou písemku vyjádřena zlomkem z 10 bodů. V polovině března, kdy jsou již písemky tříhodinové, se vše opakuje, ale ke známce se připočítává hodnocení účasti na seminářích, také zlomkem z 10 bodů. V květnu je závěrečná částečná zkouška, hodnocená zlomkem z 30. Celková známka v každém předmětu je tudíž v podobě zlomku z 60, ze tří hlavních předmětů tedy může student dosáhnout dohromady až 180 bodů. Do další fáze postupuje ten, kdo získal alespoň 90 ze 180 bodů, tedy polovinu z celkového počtu. Není to ale vůbec snadné, jak dokazuje úbytek studentů.

Druhou fází jsou závěrečné zkoušky, které se odehrávají většinou ústně s přípravou, a to z ostatních povinných předmětů, jazyka a povinně volitelného předmětu. Výsledek každé ze zkoušek má podobu zlomku z 20 bodů. Úspěšně složil první ročník ten, kdo získal minimálně polovinu ze všech možných bodů (to jest $180 + 5 \cdot 20 = 280$ bodů), tudíž nejméně 140 z 280. Avšak každá ze závěrečných ústních zkoušek musela být ohodnocena alespoň známkou 8 z 20.

SPECIÁLNÍ REŽIM se od obecného liší způsobem ověřování znalostí ve třech hlavních povinných předmětech. Zkoušky z nich jsou rovněž písemné. První série částečných zkoušek se odehrává za stejných podmínek v prosinci. Druhá a poslední série se však koná až v květnu, přičemž známka se vyjadřuje zlomkem z 50 bodů. Ostatní modalita kontroly vědomostí se již od obecného režimu neodchylují.

Zdá se mi, že z pohledu studenta existuje mezi písemnými a ústními zkouškami jedna zásadní odlišnost. Spočívá v zárukách objektivit písemných zkoušek. U ústních zkoušek se o ní tradičně nedá příliš hovořit. Známkování se řídí občas osobními sympatiemi či antipatiemi ke studentovi, který před zkoušejícího předstoupil se svými znalostmi.

Avšak *objektivita známkování*, která vychází ze základního principu občanské společnosti, tj. rovnosti před státem, je o to více garantována při *písemných zkouškách*, jež jsou pro bodování rozhodující. Každá písemka má zvláštní košík, kde se student podepíše na vyhrazené místo. Poté ohne roh papíru a zalepí ho jako obálku, aby za začerněnou plochu z obou stran skryl své jméno. (Tato operace je obligatorní.) Výsledkem je, že opravujícímu (zpravidla dvěma nezávislým korektorům) není známa identita autora písemky. Až je oprava hotova, odtrhne se ohnutý roh a objeví se data studenta.

Dodejme ještě, že písemné zkoušky probíhají zpravidla hromadně ve velkých posluchárnách, kde mezi řadami sedících a potících se studentů procházejí pedagogové a sledují činnost zkoušených ostřížím zrakem, aby někdo neopisoval nebo nepoužíval taháky "zakuklené" leckdy i do malých notebooků. Proto je použití jakékoliv kalkulačky při zkoušce, užitečné u právníků např. k praktickým výpočtům volebních výsledků v ústavním právu, přísně zakázáno. Lze ovšem použít zákonníky, které obsahují i setříděnou judikaturu a související předpisy pod jednotlivými články. Není však pochopitelně dovoleno mít v nich vlastní poznámky.

Přínejmenším při písemných zkouškách tedy mají studenti dobrý pocit, že budou spravedlivě ohodnoceni.

Písemky mají navíc *tvůrčí charakter*, podobně jako seminární cvičení. Student si zpravidla může vybrat mezi dvěma tématy to, které se mu zdá být přijatelnější. Neodpovídá pouze na položené otázky, jsou-li kladeny vůbec nějaké. Má za úkol zpracovat vlastní text, napsat komentář. Píše-li např. pojednání o napoleonských režimech, nestačí jen uvést to, co se objevilo na přednášce, ale dát tomu formu a vlastní myšlenky.

Poté, co jsme se seznámili s tím, jak se právnické vzdělání jeví navenek v podobě jeho organizace a zkoušek, nahlédneme nyní pod pokličku pracovních metod.

Druhou část tohoto pojednání přinese další číslo Časopisu pro právní vědu a praxi.

Některé zajímavosti z amerického trestního procesu

Hynek FILIP, Petr ŠTĚPÁNÍK

Naším záměrem není podat vyčerpávající rozbor trestního řízení, jak je vedeno před soudy Spojených států, přesto se však pokusíme dostat názvu našeho článku a poskytnout zájemcům o americký právní systém určitou sumu o některých specifických procesněprávních i hmotněprávních institutech, se kterými se lze setkat právě jen u trestního soudu Spojených států. Dále se v této stati chceme pokusit o alespoň částečné zúctování s problémem, který je naší (a nejen naší) překladatelskou mýrou, to jest s absolutní neexistencí použitelných anglicko-českých slovníků právníké terminologie. Proto v následujícím textu najdete za některými českými odbornými výrazy jejich anglické ekvivalenty či originály, přičemž jsme se snažili vybrat zejména termíny, jejichž překlad je obtížný nebo u kterých nejsou anglické ekvivalenty notoricky známé.

I. Věc

Faktickým základem celého našeho pojednání bude odvolací řízení (*appellate proceeding*) ve věci trestného činu vraždy, jehož se obžalovaný měl dopustit na své přítelkyni v květnu 1987 v Chelsea, ve státě Massachusetts. Řízení bylo vedeno před Vyším soudem hrabství Suffolk (*Suffolk County Superior Court*) ve dnech 20.–26.7.1993. Trestný čin byl spáchán zardoušením na místě značně vzáleném od nejbližších obydlí, obžalovaný byl v danou dobu pod vlivem alkoholu. Obžalovaný

svoji oběť po spáchání trestného činu na též místě zakopal. Zatčen byl až po více než roce ode dne spáchání na základě vlastního doznání učiněného před policejním úředníkem v Bendu, ve státě Oregon. U soudu první instance byl obžalovaný shledán vinným ze spáchání trestného činu vraždy druhého stupně, ovšem podal odvolání a věc se tak dostala před odvolací soud, kterým byl právě vyšší soud hrabství Suffolk v Bostonu, ve státě Massachusetts.

II. Účastníci řízení

Obžalovaný Scott, ročník 1964, pracoval v době spáchání trestného činu jako pomocný dělník a lékařské dobrozdání jej charakterizovalo jako alkoholika se sníženou inteligencí a nízkou rozlišovací a vyjadřovací schopností, jehož znalost čtení je na úrovni částečného analfabetismu. Při přelíčení se obžalovaný choval klidně, působil dojmem člověka smířeného s trestem. Slabší intelektuální vložky byly na způsobu jeho vyjadřování dobře patrné.

Jako obhájce vystupoval v procesu dr. Stephen Hrones, právní zástupce v Bostonu. Do funkce byl jmenován soudem na základě zákonného předpisu platného ve státě Massachusetts, podle něhož má každý z privátních advokátů massachusettské advokátní komory povinnost několikrát ročně hájit ex offio (*defend ex offio*). Kromě toho i v USA existuje instituce profesionálních veřejných obhájců (*public defenders*).

V této souvislosti považujeme za užitečné zdůraznit, že poskytování právních služeb v oblasti trestněprávní je i ve Spojených státech výsadou samostatných advokátů nebo malých kanceláří, protože v této oblasti záleží zejména na osobním renomé daného advokáta. S pravým opakem se setkáme v oblasti komerčněprávní, které dominují velké právní agentury. Strana žalující, tedy stát, byla v procesu zastoupena obvodním státním zástupcem, užívána je zkratka. Státem zde ovšem není míněna celá federace, ale pouze konkrétní jednotlivý stát, v našem případě Massachusetts, pod jehož jurisdikci trestní soudy spadají.

Přelíčení bylo řízeno profesionálním soudcem, o vině či nevině obžalovaného a klasifikaci jeho činu však v trestních věcech podle třetího dodatku k ústavě (*Third Amendment*) rozhoduje porota, složená pravidelně ze 12 porotců (*jurors*). Počet členů poroty (*jury size*) však není pevně stanoven a může být i menší než 12 (častý případ u tzv., obvodních soudů první instance). V procesech, které mohou trvat delší dobu, jsou ustanovováni náhradníci. Tuto porotu je však nutno odlišovat od tzv. velké poroty, pravidelně složené z 16 až 23 porotců a rozhodující o tom, zda bude proti podezřelému vydáno formální obvinění a bude poslán před soud první instance v protikladu k soudu odvolacímu. Pokud velká porota vydá rozhodnutí o nepřipustnosti soudního stíhání, trestní řízení končí. Porotci jsou vybíráni ze seznamu porotců, ve kterém jsou zaneseni občané daného soudního obvodu, včetně osob s právníčkým vzděláním. Porotci musejí být uvolněni ze zaměstnání a po první tři dny přelíčení jim zaměstnavatel platí mzdu. Od čtvrtého dne přelíčení poskytuje porotcům finanční náhradu stát. Porotci jsou během procesu soudcem vedeni

k tomu, aby nesledovali žádné zpravodajství o procesu, nepodávali o něm žádné informace a s nikým se neradili. Na verdiktu se musí porota shodnout jednomyslně.

V našem případě se porota skládala ze 12 porotců a dvou náhradníků ve věku 20 – 60 let, z toho byli tři černoši a devět bělochů (všichni ostatní účastníci přelíčení byli běloši). Sociálním postavením náležela většina porotců do nižší střední třídy a nebyla mezi nimi žádná výrazná osobnost, která jinak může sehrát v americkém trestním procesu významnou roli, protože ovlivní ostatní členy poroty a do určité míry tak může být porotou sama o sobě. Řízení se dále účastní zapisovatel, jehož úkolem je diktovat plné znění všech přednesů do protokolu a soudní zřízenec (*court officer*), který dohlíží na administrativu procesu, přijímá přísahy svědků (*oaths of witnesses*) atd.

III. Průběh přelíčení

Soudní jednání začíná vždy v devět hodin ráno, okolo dvanácté hodiny bývá přelíčení přibližně na hodinu přerušováno a pokračuje do čtyř hodin odpoledne. Záleží ovšem na soudci, zda využije všechnen čas, který má k dispozici, nebo zda v zájmu přehlednosti jednání ukončí pro daný den líčení už po skončení bloku vzájemně souvisejících přednesů.

A) Zahajovací řeči (*opening statements*)

Jde o vysvětlení skutkového základu věci (*facts*) ze strany státního zástupce i obhájce. V našem případě bylo již od počátku jasné, že trestný čin byl spáchán, ovšem nebylo až tak docela jasné, jak tento trestný čin kvalifikovat. Podle trestního práva státu Massachusetts lze rozlišit čtyři druhy neoprávněného zabití jiné osoby (*unjustified killing of another*):

- nechtěné zabití (*involuntary manslaughter*), definované jako případ, kdy „osoba, páchající trestný čin, který není těžkým zločinem nebo obvykle nevede k vážnému tělesnému poškození, či jednajíc v souladu se zákonem, ale bez dostatečné opatrnosti či požadované dovednosti neúmyslně a v důsledku nedostatečné kontroly nad svým jednáním zabije jiného“¹
- vědomé zabití (*voluntary manslaughter*), definované jako „zabití spáchané vědomě v náhlém afektu (*heat of passion*), například když dvě osoby spolu bojují v náhlé hádce a jedna z nich zabije druhou.“² Je to nezákonné ukončení lidského života bez zlé vůle (*malice*) a za okolností, vylučujících předem rozvážený a promyšlený záměr zabít (*intent to kill*). Kritériem, podle něhož se odlišuje nechtěné zabití od zabití vědomého, je nepřítomnost úmyslu zabít či spáchat jakýkoli nezákonný čin (*unlawful act*), který by obvykle vedl ke smrti či vážnému tělesnému poškození (*great bodily harm*).

¹ Model Penal Code, § 210.3 (1)(a)

² Model Penal Code, § 210.3 (1)(b)

- vražda druhého stupně (*murder „of the second degree“*) je protiprávní zabití jiného (*criminal homicide*), které „a) je spácháno záměrně (*wilfully*) či vědomě (*knowingly*), nebo b) je spácháno z bezohlednosti za okolností, které svědčí o naprosté absenci jakékoli úcty k hodnotě lidského života“³ a které nespádá do kategorie
- vražda prvního stupně (*murder of the first degree*), což je každá vražda, „spáchaná jedem (*perpetrated by means of poison*), zákeřně (*by lying in wait*) nebo jakýmkoli jiným záměrným, svévolným (*deliberate*) a předem promyšleným (*premeditated*) zabitím, nebo která je spáchána při páchaní nebo pokusu trestného činu zhářství, znásilnění, loupeže či vloupání.“⁴

Obecně lze říci, že vražda je nezákonné zabití lidské bytosti jinou osobou, spáchané se zlým úmyslem (*malice aforethought*), ať už skutečným nebo dovozovaným (*implied*). A právě na řešení otázky přítomnosti či nepřítomnosti zlého úmyslu se celý proces od této chvíle soustředil.

B) Výpovědi svědků (*testimonies of witnesses*)

Svědecké výpovědi směřují přirozeně především k důkladnějšímu objasnění skutkového stavu věci. Nejdříve jsou předvolávány svědkové obžaloby, následují svědkové obhajoby. V námi sledovaném procesu vyšly při svědeckých výpovědích najevo další, velmi závažné skutečnosti, kterým při úvodních projevech strany nevěnovaly pozornost. Přiznání k trestnému činu bylo obžalovaným učiněno v opilosti, přičemž však obžalovaný se značnou přesností popsal při následujícím policejním výslechu (*interrogation*) okolnosti činu, který spáchal, projevoval minimum lítosti nad svým jednáním a vůbec svým vystupováním vyvolával dojem, že na něj lze velmi dobře aplikovat onu klauzuli o naprosté absenci úcty k hodnotě lidského života. Zároveň nebylo příliš jasné, z čeho chce obhajoba dovodit existenci alespoň jednoho z faktorů, zlý úmysl potenciálně vylučujících, tedy náhlého afektu a silného vlivem alkoholu (*intoxication*). Otázku intoxikace by bylo dobré rozebrat poněkud podrobněji. V americkém právním systému se považuje čin, spáchaný v situaci, kdy osoba nemá plnou kontrolu nad svým jednáním v důsledku dobrovolného požití alkoholu či jiných omamných prostředků a jedů, za stejně trestný jako čin spáchaný ve stavu střízlivém, pokud je však pojmovým znakem (*necessary element*) trestného činu určitý specifický záměr nebo jiný stav mysli, může být při určování jeho přítomnosti či nepřítomnosti intoxikace brána v úvahu. Náhlý afekt (*heat of passion*), který je způsobitelný redukovat vraždu na zabití, je podle amerického právního řádu „takové intenzivní nebo prudké emocionální vzrušení (*intense or vehement emotional excitement*), vyvolávající násilné a agresivní jednání (*prompting violent and aggressive action*), které by přimělo průměrnou osobu jednat bez rozmyslu na základě okamžitého

³Black's Law Dictionary, str. 1019

⁴tamtéž

tého popudu (*act on impulse without reflection*).“⁵

Obžaloba předvolává zejména policisty, kteří prováděli šetření ve věci, především ty, kteří prováděli onen inkriminovaný výslech obžalovaného po jeho doznání a kteří se účastnili hledání těla oběti. Obžaloba se pomocí svědeckých výpovědí snaží prokázat přítomnost zlého úmyslu a staví přitom především na těchto skutečnostech:

- (A) výpovědi obžalovaného po jeho doznání, která svědčila pro úmyslné a vědomé spáchaní trestného činu
- (B) způsobu, jakým byla vražda spáchána (zardoušení) a z toho plynoucího času (cca 6–7 minut) který musel uběhnout od okamžiku, kdy pachatel začal svoji obětí rdousit, do její smrti
- (C) místě vraždy, kterým byl neužívaný pozemek značně vzdálený od místa, kde obžalovaný s obětí trávil večer
- (D) skutečnosti, že obžalovaný podle vlastního, v době nálezů mrtvého těla neprokazatelného tvrzení kousl oběť do břicha, dle vlastní interpretace proto, aby vražda nemohla být přisouzena nikomu jinému. Tuto skutečnost se obžaloba snažila interpretovat jako důkaz racionálního uvažování obžalovaného.
- (E) chování obžalovaného den po činu, kdy na dotaz matky oběti ohledně její dcery zcela chladnokrevně odpověděl, že nemá ponětí, kde jeho přítelkyně je a že je mu to vlastně jedno

Obhajoba se především snaží zdůraznit tu skutečnost, že k zabití došlo podle tvrzení obžalovaného v hádce, a tudíž v afektu, navíc kombinovaném s vlivem alkoholu. Obhájce se soustředí na vyvracení prvních tří argumentů obžaloby, když proti prvnímu účinně vystupuje zpochybňováním důvěryhodnosti policejních úředníků, kteří prováděli výslech. V prvé řadě upozorňuje obhajoba na skutečnost, že policisté uváděli v písemných záznamech o výslechu, že obžalovaný byl v podnapilém stavu, což bylo mimo veškerou pochybnost prokázáno přehráním magnetofonového záznamu výslechu, že však před soudem tvrdili (jakoby účelově) že obžalovaný byl jen mírně opilý (*mildly intoxicated*) a že tudíž všechna jeho tvrzení odpovídala skutečnosti. Dále obhajoba zjistila, že policisté nedodrželi řadu pravidel pro tzv. čtení práv (*mirandizing, reading of rights*), což je úkon nezbytný k tomu, aby mohla být fakta, získaná výslechem zadržného, prezentována před soudem jako důkazní prostředek. Čtení práv je založeno na precedentu *Miranda v. Arizona* a spočívá v tom, že před výslechem osoby, na kterou byla uvalena vazba nebo jejíž osobní svoboda byla jinak omezena, musí být této osobě vysvětleno, že

1. má právo mlčet,
2. každý její výrok proti ní může být použit jako důkaz,
3. má právo na přítomnost advokáta a
4. nemá-li na advokáta prostředky, bude jí přidělen z moci úřední.

⁵Black's Law Dictionary, str. 721

Zároveň je stanoveno, že práva musí být čtena z předepsaného formuláře a že tento formulář musí vyslychaná osoba podepsat. Právě v těchto bodech policisté svoji povinnost porušili. Vzhledem k tomu, že soubor pravidel, vyplývajících ze zmíněného precedentu (*Miranda Rule*), už má v americkém trestním právu procesním (*criminal procedure*) nezastupitelnou úlohu, vrhá jeho porušení značný stín na věrohodnost výpovědi daného policejního úředníka.

Obhajoba se dále obrátila proti tvrzení obžaloby, že obžalovaný nemohl být v afektu po tak dlouhou dobu. Zároveň se dr. Hrones pokusil skrze výpověď znalce (*expert witness*) z oboru soudní psychologie (*forensic psychology*) podpořit ten pohled na obžalovaného, který jej ukazoval jako osobu s velice nízkou inteligencí, osobu neschopnou jakéhokoli důkladněji plánovaného činu, která je navíc trvale závislá na alkoholu. Znalecká výpověď (*expert testimony*) konstatovala, že afekt může trvat i několik hodin a že se v daném případě (mimo jiné prý oběť obžalovanému řekla, že s ním čeká dítě a že jestli odjede do Oregonu, kam občas jezdil, nechá si udělat potrat), kde se navíc, jak potvrdili jiní svědkové, hádky mezi obžalovaným a obětí již vyskytly a kde je fakticky snižená přičetnost (*sanity*) pachatele, skutečně mohl objevit.

Pokud jde o způsob, jakým je získávána znalecká výpověď, je poněkud odlišný od našeho. V USA neexistují žádné seznamy soudních znalců a každá strana může předvolat libovolného svědka, předložit důkazy (*evidence*) o tom, že tato osoba „má zvláštní znalosti či dovednosti v nějakém oboru vědy či lidského poznání, které nejsou vlastní průměrnému člověku a které má znalec díky svým odborným studiím či zkušenostem.“⁶ Je potom na soudci, zda přizná danému svědkovi statut znalce, tedy právo podat svědectví a „pomoci tak porotě pochopit složité a odborné záležitosti, které se vymykají chápání průměrného laika (*average lay person*).“⁷

Zcela proti obžalobě se obrátilo její tvrzení, podložené mapou města Chelsea se zaznamenanou trasou, kterou musel obžalovaný s obětí projít k místu činu, že totiž obžalovaný zavedl svoji oběť na odlehlé a zřídka navštěvované místo, kde ji potom zavraždil. Obhajoba kontrovala svědecky podloženým konstatováním, že konkrétně obžalovaný s obětí toto místo navštěvovali už předtím. Navíc žalobcovo tvrzení vyvolalo pravděpodobně v porotě dojem, že se snaží proti obžalovanému vymoci verdikt o vraždě prvního stupně, tedy vraždě úkladné, který nepřijala už porota u soudu prvního stupně.

Zvláštní výjimkou z veřejnosti procesu je institut uzavřeného jednání právních zástupců stran (*counsels*), které spočívá v krátké výměně názorů na některou procedurální otázku, objevující se zejména poté, co některá ze stran podala námitku (*objection*). Porada se odbývá u stolu soudce a je jí přítomen také zapisovatel. Porota je z této porady vyloučena, protože se netýká faktické, ale pouze procedurální stránky věci.

Námítky jsou při americkém procesu zcela běžné, v drtivé většině jsou však soudcem zamítny jako neopodstatněné (*unsubstantiated*). De facto jedinou přijímanou

⁶Black's Law Dictionary, str. 578

⁷Black's Law Dictionary, str. 578

námítkou byla při tomto přelíčení námitka subjektivity svědecké výpovědi (například v případech, kdy policisté tvrdili, že obžalovanému něco bylo známo, ačkoli to dotyčný policista samozřejmě nemohl vědět). Právě v souvislosti s námitkami, konzultacemi stran, závěrečnou instrukcí atd. vystupuje do popředí role soudce, jehož profesionalita má na průběh a bezpochyby i výsledek procesu značný vliv.

IV. Rozsudek

Rozsudek je rozdělen do dvou částí. Nejdříve je porotou vynesena verdikt (*general verdict*) o vině či nevině obžalovaného a teprve v tom případě, když porota shledá obžalovaného vinným, vyměří soud trest. Vynesení verdiktu předchází závěrečné řeči (*summations*) právních zástupců stran a instrukce (*instruction*) v níž soudce předčítá porotě možnosti verdiktu (v našem případě od osvobození (*acquittal*) přes zabití až po vraždu) a vysvětluje jí, o co se má opírat při stanovení svého rozhodnutí, přičemž zejména zdůrazňuje rozdíl mezi důkazem přímým (*direct evidence*) a důkazem nepřímým (*circumstantial evidence*). Po instrukci se porota odebere do porotní místnosti, kde má de iure neomezenou dobu na to, aby se usnesla na jednomyslném rozhodnutí o vině, respektive klasifikaci trestného činu.

Jak nám ale řekl obhájce, bývá celkem obvyklé, že se porota již první den usnese na verdiktu a proces končí. Při procesech, o něž je velký zájem veřejnosti, může soud nařídít v zájmu neovlivňování porotců jejich izolaci (*sequestration of jury*) od veřejnosti, tzn. že porotci jsou po celou dobu, kdy soud nezasedá, v péči soudních orgánů v hotelu či na jiném místě veřejnosti nepřístupném. V našem případě se však k velkému překvapení všech zúčastněných porota shodla na verdiktu již po hodině jednání, když seznala obžalovaného vinným z trestného činu vědomého zabití, pro který zná trestní právo státu Massachusetts trest odnětí svobody (*imprisonment penalty*) na dobu 18 – 20 let (*the term of 18 to 20 years*) s možností podmínečného propuštění (*parole*) po odpykání dvou třetin trestu.

Přesto však výsledek procesu znamenal vítězství obhajoby, protože trestný čin vraždy, tj. trestný čin, za který byl obžalovaný odsouzen soudem prvního stupně, se trestá odnětím svobody na doživotí (*life imprisonment*) s možností podmíněného propuštění nejdříve po patnácti letech.

Literatura :

- [1] ———, Black, Henry C., *Black's Law Dictionary*, Sixth Edition, St. Paul, West Publishing Co., 1990
- [2] *The Constitution of the United States*
- [3] Garner, Bryan A., *A Dictionary of Modern Legal Usage*, New York, Oxford University Press, 1990

* * *

SUMMARY

Some observations on american criminal proceedings

The article deals with some particularly American aspects of court proceedings, being based on the personal experience the authors gained this year in Boston, Massachusetts. The objective of the text is to give a testimony on the course of criminal court proceedings and pick up certain specific institutions (counsels, jury, expert witnesses, classification of the crime etc.) so as to provide a more detailed description thereof. To promote better understanding of English law terminology the authors tried to give the English equivalents to Czech technical terms.

ROZHOVORY

Rozhovor s předsedou Nejvyššího soudu ČR JUDr. Otakarem Motejlem

– Před začátkem slavnosti u příležitosti zahájení činnosti Nejvyššího soudu (NS) v Brně jste se najednou vynořil se židlemi v rukou mezi hloučky postávajících hostů s poznámkou, že novináři přece nemohou stát. Je to snad symbolickým dokladem toho, že stěhování této zásadní soudní instituce z Prahy na jižní Moravu provázely značné problémy ?

V určité nadsázce považuji celou akci za malý zázrak, který se podařil. Nejvyšší soud nepřestal ani na minutu fungovat a hned první den po přestěhování dokonce jeden ze senátů rozhodoval. Nic se při stěhování neztratilo, žádné spisy se nezničily a Nejvyšší soud sídlí v Brně v důstojné budově odpovídající jeho významu. Vděk patří také brněnské radnici, která v rámci jejich současných možností udělala maximum.

– Při zahájení činnosti Nejvyššího soudu jste během několikaminutové tiskové besedy naznačil nevyjasněné personální otázky.

V Praze zůstala veškerá administrativa. Velmi nám pomohl Krajský soud v Brně uvolněním některých zaškolených administrativních sil. Soudec bez kvalifikované zapisovatelky nebo bez odpovědné vedoucí kanceláře je skoro zbytečný.

– A co soudci ?

Už ve funkci předsedy Nejvyššího soudu federace jsem si byl vědom, že tato instituce přijde do Brna. Dokonce jsem svého času prohlásil, že to do jisté míry vítám, neboť brněnská a vůbec moravská oblast dává určitou větší možnost získání kvalitních odborníků, kteří z těch či oněch důvodů by se jen obtížně stěhovali do Prahy. Od přelomu let 1991 a 1992 v rámci určitého cílení musel každý nastupující k Nejvyššímu soudu počítat s tím, že podle již tehdy přijatého zákona půjde časem

do Brna. Dnes máme ve fondu soudců čtyři Brňany, pátý je na cestě a další mladší soudci se sem stěhují. Vše nasvědčuje tomu, že se hodlají stát plnokrevnými Brňany. V obchodním kolegiu máme tři, v občanskoprávním šest a v trestním deset soudců. Problém získávání je z mého pohledu složitá záležitost. Mám sice možnost výběru, jsem si však vědom toho, že vyberu-li nejlepšího soudce z nižšího soudu, zkomplikuji situaci onoho nižšího soudu. Čím pak bude méně kvalitních soudců dole, tím více bude práce nahore. Takže vítám ochotu mých soudců zvládat úkoly v současném relativně menším počtu.

– *Je pro soudce dostatek bytů ?*

Město od samého začátku garantovalo možnosti bydlení. To se také uskutečnilo.

– *Jaký je vlastně plánován početní stav soudců ?*

Není plánován. Je nutné pružně reagovat na rozsah kompetencí Nejvyššího soudu. Při současných pravomocech, nepočítám-li již s vojenským kolegiem, by zde mělo být asi 34 soudců, a to po deseti v občanskoprávním a obchodním kolegiu, dvanáct v trestním kolegiu a samozřejmě předseda a místopředseda.

– *Nebude se právě obchodní kolegium po dosažení desetičlenného obsazení ještě dále rozšiřovat v souvislosti s narůstajícími případy ?*

Pochopitelně, navíc v současnosti máme právě zde nejtěživější situaci. Nic mi však nebrání v tom, a já to dělám programově rád, aby v obchodním kolegiu pomáhali soudci občanskoprávního kolegia a případně naopak. Protože ve věcech obchodních i občanskoprávních se řízení spravuje stejným právním předpisem, tedy občanským soudním řádem, je to dokonce do jisté míry žádoucí.

– *Činnost Nejvyššího soudu je přesně vymezena zákonem. Avšak mezi laickou veřejností není příliš známá.*

Soud má jednat především o řádných a mimořádných opravných prostředcích, těžiště rozhodování je v té druhé oblasti. Jedná tedy v trestních věcech o stížnosti pro porušení zákona a v občanskoprávních a obchodních o dovolání. V obou těchto okruzích je ovšem NS příslušný k jednání pouze v těch věcech, kde rozhodoval v prvním stupni krajský soud. Využije-li právním předpisem stanovené své možnosti ministr spravedlnosti, generální prokurátor a ve věcech vojenských ministr obrany k podání stížnosti pro porušení zákona, úspěšnost těchto podání bývá 70 až 80% ostatních případech stížnost pro porušení zákona NS shledává oprávněnou v 15 až 20% úspěšnost ještě menší. Je to dáno zřejmě tím, že se jedná o poměrně nový institut. I když účastník řízení musí být zastoupen advokátem či komerčním právníkem, podání často nesplňuje formální či věcné důvody. To je doufám dočasná anomálie procesní úpravy. Nezamlouvá se mi, že v soustavě trojinstančního postupu nakonec rozhoduje vrchní soud věci, o kterých v prvním stupni rozhodoval okresní soud. A je jich většina.

– *Nejvyšší soud však za určitých podmínek prodlužuje také déletrvající vazby. Kolika případů ročně se tyto vazby týkají ?*

Prodlužování vazeb v okamžiku, kdy zákonem předepsané lhůty k jejich trvání jsou vyčerpány, bývá velmi náročnou agendou. Podmínkou pro prodloužení je, že

pokud určitá osoba bude na svobodě, existuje velmi vážné nebezpečí pro život, zdraví nebo majetek občanů. V této souvislosti se často setkáváme s tím, že délka vazby byla neúčelně využita. Je to dáno mimo jiné tím, že některé soudy jsou silně přetíženy. Velkou obtíž vytváří soudům i celá řada procesních instrumentů, které protřelejší obvinění znají a pak z formálních důvodů soudní jednání protahují. Jedná se například o námitku podjatosti. Letos jsme měli asi čtyřicet případů prodlužování vazeb delších než jeden rok.

– *Které oblasti v ČR se vyznačují největšími počty těchto nežádoucích déletrvajících vazeb ?*

Bezprostředně tato záležitost souvisí s personálním obsazením soudů. Nejproblémovějšími jsou severní Čechy a severní Morava, dále pak Praha. S nejmenšími či minimálními potížemi jsou Brno a střední Čechy a z tohoto pohledu přímo idylickým krajem se jeví jižní Čechy.

– *Které zákony by měl Parlament z pohledu Nejvyššího soudu co nejdříve projednat ?*

Budíž urychleně projednána novela trestního řádu a urychleně vyřešena otázka státního zastupitelství. Původně jsme chtěli připravit nový trestní řád, jenže tento úkol vyžaduje více času, více kvalifikované přípravy a studií.

– *Nedávno jste naznačil, že předchůdce nejvyššího orgánu státního zastupitelství, dnešní Generální prokuratura ČR, nevyvinula potřebné kroky k přestěhování do Brna.*

Svým způsobem se jedná o překonání určité psychické bariéry, trochu pohodlnosti něco měnit, což se například na NS podařilo v roce 1991. Spočívalo také v tom, že se na generální prokuratuře vyměnilo poměrně málo lidí. Generální prokuratura svého času jednala s brněnskou radnicí, souhlasila s jedním objektem na Kounicově ulici, který posléze odmítla. Organické by bylo, kdyby státní zastupitelství bylo v naší budově. Předpokládalo by to však vystěhovat organizace, které zde sídlí, což rozhodně nelze dělat nějak násilně. V současnosti má v objektu NS generální prokuratura pět místností, dokonce jednu úřednici a snad jednu prokurátorku.

– *Pane předsedo, jaký je váš názor na trestné činy zakotvené v první hlavě trestního zákona, tedy druhu hanobení republiky a jejího představitele (pro tento trestní čin je stíhán brněnský vrhač jablek na prezidenta ČR).*

Na většině evropského kontinentu je zafixována ochrana představitelů státu trestně právními normami. Poskytuje ji, výrazněji než ostatní, především anglosaský svět. Jako každý soudce jsem i já konzervativní. Každý soudce musí ctít určité symboly a určitou symboliku, musí se chovat slušně i v občanském životě, takže má tendenci odsuzovat urážlivé chování mezi občany vůbec a vůči symbolu zvlášť. Mě nikdo nepřesvědčí o tom, že by urážlivé chování vůči představitelům, tedy symbolům státu mělo být beztrestné. Na tom nic nemění skutečnost, že pohnutky onoho vrhače jsou z jeho pohledu jaksi omluvitelné.

– *Velmi diskutovaným je Parlamentem přijatý zákon o protikumunistickém odboji v souvislosti s jeho zpětnou působností a se zastavením běhu promlčení určitých skutků. Tedy s případnou kolizí s Listinou základních práv a svobod.*

Zákonem se bude zabývat Ústavní soud ČR. Je potřeba vždy v přechodném období zvážit, kolik práva snese politika a kolik politiky snese právo. Zákon o protikomunistickém odboji je z mého pohledu právně politickým experimentem, jehož právní i politická únosnost může být předmětem diskusí. Je to pokus nějakým způsobem vypořádat se s minulostí. Institut promlčení se v tomto případě setkal s realitou nemožnosti. Z ryze politických důvodů ona doba potřebná k promlčení určitého činu nemohla uplynout. A to je nemorální. Promlčení musí být chápáno jako morální institut. Má ovšem dvě stránky. Jednak tu, která zdánlivě prospívá obviněnému a spočívá po nějaké době v zániku trestnosti. Na druhou stránku se však často zapomíná. S odstupem času se totiž dostává žalobce do velmi svízelné situace. Možná si velmi mnoho slibujeme od oněch procesů po dvaceti, třiceti či čtyřiceti letech. Tady však dochází k politickému paradoxu. Silně podezřelý odchází z jednací síně jako vítěz. Byl jsem nedávno v Kanadě, kdy tam probíhaly procesy týkající se ukrajinských dozorců v polských koncentračních táborech. K odsouzení nedošlo, protože po značné době bývá v řádném vedení procesu problém dokázat vinu. Jeden takto neodsouzený dokonce vysoudil milionové odškodné na novinách, které o něm psaly jako o dozorcích. I s tímto se musí veřejnost smířit, chce-li otevřít otázku trestnosti po tak dlouhé době.

Otázky kladl Ivo KLEMEŠ

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

Podněty z USA II.

Nepochybně vhodnou příležitostí pro realizaci podnětů získaných během mého pobytu ve Spojených státech je 25. výročí znovuzřízení právnické fakulty Masarykovy univerzity a 75. výročí založení druhé české univerzity, která si budeme připomínat v příštím roce.

Ostatně prvním krokem v tomto směru bylo slavnostní prohlášení čestným doktorem právních věd prof. JUDr. Vladimíra Klokočky, DrSc., prvního děkana znovuzřízené fakulty dne 18. října 1993.

Budeme-li na toto výročí aplikovat jakýsi „americký scénář“, musíme v prvé řadě získat sponzory, kteří by pomohli s financováním všech odborných i společenských akcí, jež budou v této souvislosti uspořádány. A měla by jich být celá řada.

Již v lednu 1994 počítáme se slavnostním zasedáním vědecké rady za účasti našich kolegů z ostatních právnických fakult a spolupracovníků z praxe. Nejvýznamnější odbornou záležitostí by měla

být vědecká konference „Výchova k právu“, která bude určena nejen pro vysokoškolské, ale i středoškolské pedagogy, a to jak z České republiky, tak i ze zahraničí, kde předpokládáme účast zástupců těch právnických fakult z USA, Velké Británie, SRN, Francie a Polska, s nimiž dlouhodobě spolupracujeme.

Květen bude zároveň i příležitostí pro připomenutí si těch členů akademické obce, kteří se stali oběťmi éry nacismu. Proto dojde k odhalení pamětní desky s jejich jmény.

V červnu bychom pak rádi uskutečnili setkání absolutně, o jehož podobě ještě diskutujeme. Pokud by bylo organizováno spíše podle amerického „vzoru“, mělo by mít nevážený charakter v podobě setkání na půdě nějakého tělovýchovného zařízení. Přidržíme-li se však domácích tradic, půjde možná o důstojné setkání plesového charakteru.

To vše bude samozřejmě vyžadovat nejen finanční, ale i organizační podporu

v podobě širšího přípravného Výboru pro 25. výročí znovuzřízení fakulty složeného nejen ze stávajících studentů a pedagogů, ale i z pedagogů emeritních a absolventů.

Součástí našich příprav je již delší dobu vydávaná řada portrétů významných pedagogů fakulty. Dosud vyšly mj. portréty prof. Weyra, Kallaba, Vážného, Baxy, Sedláčka, Cvetlera a právě v příštím roce vyjdou další.

Již v prvním čísle „Časopisu pro právní vědu a praxi“ jsme oslovili absolventy a požádali je o vyplnění a zaslání Evidenčního listu absolventa právnické fakulty MU. Zahájili jsme tím práce na databázi všech absolventů, kterou chceme vytvořit z řady důvodů.

Především bychom rádi pozvali všechny absolventy na výše uvedené setkání absolventů v červnu 1994. Dále – ale to asi nezahládneme – bychom pro toto setkání připravili seznam všech dosavadních absolventů.

Databáze nám pak v následujících letech poslouží i k tomu, abychom téměř permanentně, jak jsem to napsal již minule, spolupracovali s absolventy v rovině odborné komunikace. (K tomu bude více napomáhat již fungující Středisko celoživotního vzdělávání.)

A v neposlední řadě, a to je opět podnět z USA, na jejím základě hodláme iniciovat založení Asociace (Sdružení) ab-

solventů právnické fakulty MU v Brně, jejímž prostřednictvím – a na její půdě – bychom realizovali zamýšlenou všestrannou spolupráci. Naše představa (institucionální) zahrnuje jak kontakty na úrovni Asociace, resp. jejího vedení, tak i kontakty na nižší úrovni, zejména okresů. Decentralizované složky této Asociace by mohly sdružovat všechny naše absolventy na úrovni okresů zejména na území Moravy a Slezska.

Je možné zvat na jedné straně absolventy přímo na vzdělávací akce na fakultu, ale je možné, aby akademičtí funkcionáři i učitelé navštěvovali okresy.

Jistě nemusím dodávat, že rok 1994 bude tou neoptimálnější dobou pro ustavení Asociace.

Nicméně bych chtěl ještě přece jenom – v Americe by to nebylo nutné podtrhnout – že uvítáme, ozvou-li se nám naši absolventi nejen jako sponzoři výročí fakulty a univerzity, potenciální členové Výboru pro 25. výročí znovuzřízení fakulty, ale i jako budoucí (zakládající) členové Asociace absolventů právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Bez pomoci absolventů bychom asi těžko zvládali snad nikoliv megalomanské, ale ambiciózní a potřebné projekty, s nimiž chce fakulta vstoupit do dalších let své existence.

Jiří KROUPA

Komunikační právo a ochrana spotřebitele v Portugalsku

Do rodiny neustále vznikajících (a také zanikajících) právních odvětví přibyl nový sourozenec – tak zvané komunikační právo. Pěstuje se na řadě západoevropských univerzit a i ve vzdáleném Portugalsku patří k výukovému programu na právnické fakultě proslulé univerzity v Coimbre.

Tato výuku se uskutečňuje v rámci programu Erasmus pod názvem „Law and Communications“ a vedle právnické fakulty v Coimbre se na ní podílejí právnická učiliště v Poitierstonu a Namuru.

Jedná se o typickou „průřezovou disciplínu“, kde jsou přednáškové bloky zejména na téma: Základní práva a komunikace, Trestní právo v oblasti komunikací, Informační právo, Autorské právo, Právní úprava subjektů komunikací, Smlouvy v oblasti reklamy, Právní problémy audiovizuálního přenosu informací.

V rámci tohoto komunikačního práva (výběr jednotlivých témat je značně arbitrární a projevuje se v něm – jak je i při jiných příležitostech obvyklé – odborné zaměření těch, kteří na projektu pracovali) je značná pozornost věnována i ochraně spotřebitele.

Ostatně na téma „komunikace a ochrana spotřebitele“ bude univerzita v Coimbre konat ve dnech 25. – 27. 11 1993 odborný seminář, nad nímž pře-

vzali záštitu nejvyšší portugalské vládní představitelé. Značná pozornost má být v programu semináře věnována otázkám tak zvané svobody komerčního projevu – mluví se o právu informovat, být informován a získávat informace významné pro hospodářské rozhodování.

Také úprava ochrany spotřebitele v Portugalsku si získala jistou proslulost v rámci celého Evropského hospodářského společenství. Jistě se v tom projevuje skutečnost, že v Portugalsku již od roku 1974 působí aktivně Associaçao Portuguesa para a Defesa do Consumidor (Deco), která je od roku 1978 uznávána jako společnost veřejného zájmu. V zemi dále působí Instituto Nacional de Defesa do Consumidor, který uzavírá smlouvy s reprezentacemi průmyslových odvětví, pořádá semináře, studijní dny a i jinými způsoby dbá o prosazování právní úpravy sledující ochranu spotřebitele. Tato úprava se datuje od roku 1981 a je pozoruhodná v řadě ohledů. Týká se to zejména tak zvaných distančních spotřebitelských obchodů, zásilkových služeb, kde se chrání spotřebitel kupující „zajíce v pytli“. Důkladná pozornost je věnována obecným smluvním podmínkám – zakázány jsou například klauzule vylučující odpovědnost nebo umožňující takovou interpretaci ustanovení smlouvy, k níž by

byla výlučně oprávněna pouze jedna ze stran.

Zakázána je i taková volba práva nebo soudiště, jejichž použití pro spotřebitele by bylo spojeno s mimořádnými obtížemi.

Zákon obsahuje i důkladné nároky na reklamu. Ta musí být především identifikovatelná; určité reklamní sdělení nesmí klamat nejen co do svého obsahu, ale ani co do reklamní povahy určitých informací (zákaz „skryté reklamy“). Přísné podmínky jsou stanoveny zejména pro úvěro-

vé obchody, kde nelze vyvolat zkrácenou představu o platebních podmínkách.

Zajímavá jsou i ustanovení, která zakazují, aby reklama vzbuzovala dojem o méněcennosti žen a jejich podřízenosti mužům a pojímala je jako pouhé „ženy v domácnosti“, opomíjela jiné jejich funkce a aspirace.

V reklamě se nesmějí používat výrazy a idiomy z cizích jazyků, nepřipustné je v ní operovat statistickými nebo vědeckými údaji a také v ní používat jmen či obrazů historických osob.

Petr HAJN

Mezinárodní sympóziium o kolektivních smlouvách a problémech dlouhodobé nezaměstnanosti

Možná se bude zdát příliš odvážné hovořit již při druhém setkání o tradici, avšak lze říci, že většina účastníků II. mezinárodního sympózia pořádaného Právnickou fakultou UK v Bratislavě ve spolupráci se Společností pro pracovní právo a právo sociálního zabezpečení na Slovensku ve dnech 6. – 8. října 1993 sympóziium takto přijímala a hodnotila. Mezinárodní sympóziium bylo zaměřeno na dva problémy – „Kolektivní smlouvy“ a „Problémy dlouhodobé nezaměstnanosti“.

Pořadatelé zvolili problematiku, kte-

rá je v současné době v oblasti pracovní právní i sociální nanejvýš aktuální a nastoluje celou řadu dosud nezodpovězených otázek.

Kolektivní pracovní právo začíná se hrávat v pracovní právních vztazích stále významnější roli. Zvláště v bývalých socialistických zemích přinesla poslední léta výraznou renesanci kolektivních smluv. Poněvadž však s novou kvalitou a funkcemi kolektivních smluv nemají tyto země dostatečné zkušenosti, zatímco v západních zemích je systém kolektivního vyjednávání již vžitý a vy-

zkoušený, byla hlavním cílem sympózia zejména výměna zkušeností s kolegy z vyspělých evropských zemí.

Rovněž problém dlouhodobé nezaměstnanosti je v současné době považován za závažnou sociální otázku. A to nejen ve vyspělých zemích, ale začíná se postupně šířit i do zemí postkomunistických. Poněvadž jde v těchto zemích o problém zcela nový, s nímž nemá prakticky žádné zkušenosti, jsou pro ně při přípravě nových koncepcí v této oblasti zvláště cenné zahraniční zkušenosti.

Mezinárodní sympóziium zahájil děkan Právnické fakulty UK v Bratislavě Prof. JUDr. Peter Blaho, CSc. Ocenil aktivitu katedry pracovního práva Právnické fakulty UK, gestora celé akce, která již podruhé připravila toto mezinárodní setkání v oblasti pracovního práva a vyjádřil naději, že je tímto již založena tradice mezinárodních sympózií v Bratislavě i do budoucna.

Po něm pozdravil účastníky sympózia i Doc. JUDr. Vojtěch Tkáč, CSc. jako předseda spolupořádající instituce – Společnosti pro pracovní právo a právo sociálního zabezpečení na Slovensku, který je zároveň státním tajemníkem Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny v SR. Vyjádřil uspokojení nad tím, že se tuto akci opět po roce podařilo uskutečnit a zároveň zdůraznil i význam nově založené Společnosti.

Viceprezident Konfederace odborových svazů SR ing. Štefko v krátkém úvodním slově podtrhl stále rostoucí význam kolektivních smluv v pracovních vztazích a s tím i nutnost upevňování a rozvoje činnosti odborových organizací v bývalých socialistických zemích.

Úvodní referát na téma „K problé-

mům kolektivních smluv a dlouhodobé nezaměstnanosti v SR“ přednesla Doc. JUDr. Helena Barancová, CSc., vedoucí katedry pracovního práva a sociálního zabezpečení z Právnické fakulty UK v Bratislavě.

Upozornila na význam Maastrichtské smlouvy z hlediska harmonizace a celkového sblížení právních rádu zemí ES. Nyní se tato harmonizace předpisů začíná týkat i zemí nedávno přidružených k ES, jimiž jsou SR, ČR, Maďarsko a Polsko. Maastrichtskou dohodou byly vytvořeny základní právní předpoklady pro uzavírání kolektivních, resp. tarifních smluv na evropské úrovni, které by mohly v nejbližších letech významně ovlivnit evropskou sociální politiku. Dále stručně charakterizovala právní úpravu kolektivních smluv na Slovensku a upozornila na nutnost jejího zdokonalení. Protože kolektivní pracovní právo jako zvláštní ochranný mechanismus ve vztahu k individuálnímu pracovnímu právu má před sebou perspektivní rozvoj, je to současně i důvod, proč právě kolektivní smlouvy jsou zároveň s problémy dlouhodobé nezaměstnanosti předmětem sympózia. Vyslovila předpoklad, že zkušenosti získané při aplikaci právní úpravy kolektivních smluv zároveň s pozitivními prvky osvědčených zahraničních právních úprav pomohou vytvořit optimální model právní úpravy kolektivních smluv a kolektivního vyjednávání, který by byl v zájmu ochrany zaměstnanců a zároveň by působil ve směru harmonizace právní úpravy SR s právními úpravami zemí ES.

V další části svého vystoupení hovořila o problémech dlouhodobé nezaměstnanosti v SR. Poukázala na to, že v současné době při celkovém uplatňování politiky zaměstnanosti by měla hrát vůd-

čí roli tzv. velká politika zaměstnanosti před tzv. malou, kterou uskutečňují úřady práce. Velkou politikou zaměstnanosti by měly realizovat v první řadě výrobní resorty a tím účinně předcházet nezaměstnanosti, což se ještě stále neuskutečňuje. Přitom regulace trhu práce státem jako jeho aktivita na makroekonomické úrovni vyplývá z odpovědnosti státu při vytváření lidsky důstojného života svých občanů. V závěru upozornila na skutečnost, že pokud by stát problém dlouhodobé nezaměstnanosti neřešil, nepříznivé důsledky tohoto stavu by mohly způsobit nejen porušení sociálního smíru, ale hrozilo by i riziko politického napětí.

První část sympózia byla věnována kolektivním smlouvám. Prof. László Nagy z Univerzity v Szegedu se zaměřil na složitý problém vztahu legislativy a kolektivních smluv a na způsob řešení konfliktů při uzavírání kolektivních smluv.

Se současným systémem tarifních smluv v SRN vystoupil Prof. Manfred Weiss z Univerzity J. W. Goetha ve Frankfurtu nad Mohanem. Základní funkcí tarifních smluv v SRN je zvyšovat minimální ochranu pracovníků, danou zákony. Ujednání tarifních smluv platí především pro pracovníky, kteří jsou organizováni v odborech, pouze za určitých podmínek mohou být rozšířeny na ostatní pracovníky.

Na něho navázal Prof. Wolfgang Däubler z Univerzity v Brémách, jehož vystoupení bylo zaměřeno na význam a zejména výhody tarifní autonomie subjektů kolektivního vyjednávání.

Prof. Alan Neal z Univerzity v Leicesteru na stručné historii a zkušenostech z kolektivního vyjednávání ve Velké Británii ukázal, že odborové hnutí v Anglii a tím i kolektivní vyjednávání je založeno

na zcela jiných principech než na kontinentu, že je sice možné některé pozitivní zkušenosti využít, ale především zdůraznil, že není možno jejich systém kopírovat, naopak je nutno vyvarovat se chyb, jichž se dopouštějí.

Se základními zásadami vlády SR v oblasti pracovního práva a sociálního zabezpečení seznámil Doc. JUDr. Vojtěch Tkáč, CSc., státní tajemník ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny SR. Vyplynuly z nich dva hlavní úkoly – zásadně novelizovat legislativu v obou oblastech tak, aby odpovídala současným společensko ekonomickým změnám a zároveň synchronizovat všechny změny tak, aby nedocházelo k nežádoucím kolizím právních předpisů.

Stanovisko Ústavu státu a práva Akademie věd ČR k některým teoretickým otázkám dalšího postupu reformy pracovního práva přednesl dlouholetý významný pracovník tohoto ústavu v oblasti pracovního práva JUDr. Jan Kostěčka, CSc. Připomenul, že reformu pracovního práva u nás zahájilo v prosinci 1990 přijetí tří zákonů, jimiž byl zrušen předchozí systém administrativní regulace zaměstnanosti a vytvořeny právní předpoklady pro fungování trhu práce jako nedílné součásti systému tržního hospodářství. Druhou etapu reformy by měl tvořit nový zákoník práce, odpovídající již plně potřebám tržní ekonomiky. Místo toho se chystá další novela zákoníku práce, která nahromaděné problémy není schopna vyřešit.

Prof. Marco Biagi z Univerzity v Modeně stručně nastínil základní principy kolektivního vyjednávání v Itálii i problémy, s nimiž se potýkají. Na rozdíl od individuálního pracovního práva, které je

velmi podrobně upraveno, Itálie nemá zákony, které by upravovaly kolektivní vyjednávání – uplatňuje se zde tzv. princip samoregulace v kolektivním vyjednávání. V současné době se připravuje reforma postupu uzavírání kolektivních smluv.

S problémy při uzavírání kolektivních smluv v podmínkách tržního hospodářství v Polsku vystoupil prof. Walerian Sanetra z Univerzity ve Wroclawi. Zdůraznil nutnost co nejrychlejší transformace odborů na nové podmínky tak, aby mohly skutečně efektivně hájit zájmy pracovníků.

Na toto vystoupení navázala Prof. dr. Krassimira Sredkova z Univerzity v Sofii, která podala podrobný výklad systému uzavírání kolektivních smluv v Bulharsku, kde v současné době je kolektivní vyjednávání dosti silně omezeno zákony.

JUDr. Eva Janičová z Právnické fakulty z Univerzity P. J. Šafárika v Košicích ve svém vystoupení „Subjekty kolektivního vyjednávání v obchodních společnostech holdingového typu“ (spoluautorka JUDr. Magda Martincová) provedla rozbor problémů pracovního práva subjektivity obchodních společností, které s rozvojem tržního hospodářství začínají být velmi aktuální.

Doc. JUDr. Zdenka Gregorová, CSc. z Právnické fakulty MU Brno se ve svém příspěvku „Smluvní princip a kolektivní smlouva v českém pracovním právu“ (spoluautor JUDr. Milan Galvas, CSc., vedoucí katedry pracovního práva téže fakulty) pokusila rozlousknout tvrdý oříšek v současnosti tolik diskutovaného problému smluvního principu v pracovním právu, a to zejména ve vztahu ke kolektivním smlouvám. Hlavní jádro problému přitom spatřuje v nevyjasněnosti vazby mezi autonomií subjektů pracov-

něprávních vztahů a jejich smluvní volností a mírou nezbytné kogentní úpravy pracovníprávních otázek v zákoně.

Poslední, třetí den sympózia byl věnován problémům dlouhodobé nezaměstnanosti. Vystoupení na toto téma zahájil prof. Wolfgang Mazal z Univerzity ve Vídni, který na příkladech současných problémů v Rakousku zdůvodnil nevyhnutelnost zdokonalování a vyvíjení stále nových modelů programů zaměstnanosti, neboť jinak je tento závažný problém neřešitelný.

O dlouhodobé nezaměstnanosti jako velmi závažném sociálním problému hovořil poté dr. Otto Kaufmann z Institutu pro zahraniční a mezinárodní sociální právo z Mnichova, který zdůraznil zejména velmi negativní důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti v sociální oblasti.

Dr. Marco Siegrist z nadace KABA ze Švýcarska upozornil na velmi nepříznivé psychické dopady na prakticky každého jedince, ocitne-li se v situaci dlouhodobé nezaměstnaného.

Na základní změny zákona o zaměstnanosti v chystané novele upozornila dr. Vlasta Husáriková z ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny SR. Novela zejména zpřísnuje podmínky pro zařazení do evidence uchazečů o zaměstnání na úřadech práce i podmínky, doby a výši poskytování hmotného zabezpečení uchazečů o zaměstnání.

JUDr. Ján Matlák z katedry pracovního práva a sociálního zabezpečení Právnické fakulty UK Bratislava v příspěvku „Uchazeči o zaměstnání z pohledu sociálního zabezpečení“ upozornil, že současná ekonomická reforma má i své sociální aspekty, které jsou však často zcela nebo zčásti opomíjeny. Zdůraznil vý-

znam sociálního zabezpečení jako jednoho z důležitých nástrojů realizace sociální politiky v daném státě, kde rozhodující roli hraje právo sociálního zabezpečení.

V diskusi pak ještě upoutala dvě vystoupení – doc. JUDr. Tröster, CSc., vedoucí katedry pracovního práva a sociálního zabezpečení na Právnické fakultě UK Praha se zaměřil na problematiku subjektů kolektivního vyjednávání, a JUDr. Jiří Jansta z téže katedry pak zasadil problematiku kolektivních smluv do společenskopolitického kontextu doby současné i nedávno minulé včetně aspektů mezinárodních.

Řada velmi hodnotných vystoupení otevřela celou škálu problémů, s ni-

miž se uvnitř jednotlivých zemí potýkají, umožnila velmi cennou výměnu poznatků a zkušeností z kolektivního vyjednávání v zemích západní i východní a střední Evropy a potvrdila, že zkušenosti vyspělých evropských zemí není možné v postsocialistických zemích nekriticky přejímat, ale naopak je třeba je pečlivě hodnotit a realizovat pouze ta řešení, která jsou použitelná v jejich konkrétních podmínkách. Sympóziu přispělo k utužení i navázání nových pracovních i přátelských kontaktů a celý jeho průběh i výsledky jednoznačně potvrdily opravdový zájem účastníků se opět v Bratislavě za rok nad pracovníprávními problémy setkat.

Irena PÍCHOVÁ

Kongres romanistů v Oxfordu

Počátky těsnější spolupráce brněnské právnické fakulty s Mekkou evropské i světové vzdělanosti Oxfordem se datují únorem 1992, kdy skupina pěti jejich učitelů navštívila na pozvání The Society of Public Teachers of Law za významné pomoci Nadace Jana Husa a British Council toto univerzitní město. Studijní cesta přinesla pedagogům nejen cenné poznatky o metodách a způsobech výuky na proslulých oxfordských kolejích, ale znamenala i získání cenných osobních kontaktů.

Snaha i nadále rozvíjet užitečnou vědeckou i pedagogickou spolupráci byla opětována v závěru roku 1992. Na pozvá-

ní brněnské právnické fakulty navštívil Brno vynikající romanista profesor Peter Birks z oxfordské All Souls College. Cílem jeho cesty byla nejen přednáška o souvislosti římského práva a anglického common law, ale i možnost seznámit se se situací ve výuce a studiu římského práva na naší právnické fakultě.

Další kapitolou vědecké spolupráce mezi Oxfordem a Brnem byla účast další skupiny pedagogů právnické fakulty Masarykovy univerzity na Sympoziu on Constitutions and Judicial Review (viz Časopis pro právní teorii a praxi, 1993, č. 1, str. 167 a násl.).

Ve dnech 21. až 25. září 1993 se

pak v Oxfordu konal 47. kongres Sociétés Internationales pour l'Histoire des Droits d'Antiquité, jehož jsem měla příležitost se zúčastnit. Letošní jednání romanistů celého světa bylo nesené tématem: Palimpsest – Textual Reconstruction.

Kongres o více jak 150 účastnících probíhal na jedné z nejmladších kolejí v Oxfordu – St. Catherine's College, která byla založena teprve v roce 1962 na Holywell Great Meadow mezi dvěma prameny řeky Cherwell. Dánský architekt Arne Jacobsen, který kolej navrhoval, přistupoval k projektu jak s respektováním moderních požadavků na bydlení a studium, tak i s ohledem na oxfordské tradice. Výsledkem jeho práce se stala podivuhodná kombinace geometrických tvarů (převážně obdélníků a kruhů) mimořádně zdařilé vyvážené obrovskými plochami trávníků a stromy. Jídelna koleje, kde se především konala neformální setkání účastníků kongresu, je největší kolejní jídelnou v Oxfordu i Cambridge a byla postavena za finanční pomoci společnosti Esso Petroleum.

Také jednání Sociétés Internationales l'Histoire des Droits d'Antiquité (SIHDA) probíhalo díky sponzorské pomoci zejména The British Academy, The Society of Public Teachers of Law, The Faculty of Law of the University of Oxford, The University of Oxford, Butterworths Co. (Publishers) Ltd. a Oxford University Press.

Vlastní program kongresu zahájilo 21. září 1993 první pracovní zasedání, v jehož úvodu vystoupil nizozemský profesor Hans Ankum na téma „Palimpsest 10. knihy Papiniánových Questiones“.

Následovaly další z přibližně šedesáti referátů. Již první den jednání, jehož pracovní část trvala do pozdních večerních hodin, přinesl příspěvky řady významných evropských romanistů. Namátkou lze zmínit profesora Birkse, Humberta, Yarona, Liebse, Wolfa, Westbrooka, Poola. Další zvucná jména a zajímavé nové pohledy na možnosti při rekonstrukci romanistických textů přinášela následující z celkové třinácti pracovních zasedání.

Také tzv. doprovodný program kongresu skýtal četné možnosti, jak diskutovat o řadě odborných problémů i navazovat vědecké i osobní kontakty. Pochopitelný zájem a nesčetné otázky směřovaly na situaci ve studiu a výuce římského práva u nás. Zahraniční kolegové se také živě zajímali o mnohé další témata související s naším nejnovějším vývojem, s možnostmi našeho školství, naší univerzity.

Díky neopakovatelné atmosféře oxfordské koleje, která umožňovala celodenní kontakt účastníků kongresu i díky perfektní přípravě a organizaci kongresu ze strany profesora Petera Birkse je nutné hodnotit 47. kongres SIHDA jako jednoznačně úspěšný.

O tom, zda vůbec a pokud ano, zda v početnějším obsazení, bude možná účast naší romanistiky na 48. kongresu SIHDA v roce 1994 ve Vídni a o rok později v New Orleans, rozhodne bohužel nejen náš zájem, ale zejména finanční možnosti SIHDA, které ve snaze podpořit rozvoj romanistiky a studia římského práva u nás, letos plně hradila veškeré náklady spojené s mou cestou a pobytem v Oxfordu.

Renata VESELÁ

Letní škola evropského práva

Letní školu evropského práva pořádala už podruhé ve dnech 4. – 18. července 1993 Univerzita v Grazu pod vedením univerzitního prof. W. Posche.

Program byl stanoven ze strany rakouských lektorů tak, aby čas, vyměřený pro kurz, byl maximální měrou využit.

Přednášky, orientované jako základní vstup do problematiky evropského práva, zaměstnaly účastníky až do odpoledních hodin. Jako nepovinný program kurzu organizátoři zajistili možnost zúčastnit se výletu do přírodního skanzenu poblíž města a jiné kulturní a společenské akce (např. slavnostní přijetí u starosty města Grazu a zastupitelstva spolkové země Štýrsko).

Hlavní smysl a účel akce spatřují v získání některých nových pohledů a souvislostí – a to na základě odpřednášených témat. Kromě toho jsme si jako účastníci aktivně i pasivně procvičili znalost němčiny, poznali kulturní a historické město Graz.

Pro všechny účastníky se tato akce stala jedním nepřetržitým setkáním se zástupci ostatních zemí a bylo možno i neformálně popovídat si o jejich názo-

rech na problematiku nejen právní – podle zájmů a orientace diskutujících.

Organizační zabezpečení celého kurzu – tzn. obsah přednášek, výběr a kvalita přednášejících z rakouských univerzit (Graz, Vídeň, Salzburg) vč. ubytování i možností využít volný čas – se podařilo rakouským kolegům zajistit na solidní úrovni. Sympatické bylo rovněž množství písemného materiálu, který obdržel každý účastník k jednotlivým přednášeným tématům. K prohloubení a rozšíření poznatků byla k dispozici rovněž univerzitní knihovna.

V závěru akce byla organizátory testována odezva účastníků a diskutována byla také možnost příští letní školu rozšířit, resp. některý z přednášených okruhů uvést samostatně v širším pojetí.

Poslední den kurzu obdrželi všichni účastníci, kteří se pravidelně zúčastnili přednášek, doklad, resp. potvrzení o absolvování letní školy.

Letní školu evropského práva v Grazu – ať už ve stávající podobě či v její uvažované rozšířené verzi – mohu všem, kteří by měli zájem se příště zúčastnit, jen doporučit.

Jana DUDOVÁ

East – West Forum – Florencie 1993

Ve dnech 23. 8. 1993 – 10. 9. 1993 byl konán Akademií Evropského práva ve Florencii intenzivní kurs evropského práva – „East-West Forum“. Tento byl na rozdíl od ostatních aktivit Akademie Evropského práva (zřízené v roce 1990 při EUI), jako jsou pravidelné letní kursy evropského práva, speciálně určen jen učitelům či dalším odborníkům působícím na univerzitách střední a východní Evropy, a současně zaměřen vedle vlastní problematiky práva Evropských společenství i na specifiku vztahů zemí střední a východní Evropy a Evropských společenství, a okrajově rovněž na nastínění některých problémů týkajících se transformace ekonomik výše uvedených zemí.

Tak jak bylo vyjádřeno na úvod celé akce, a co se současně promítlo i do její organizace a průběhu, smyslem tohoto intenzivního kursu bylo napomoci vysokoškolským učitelům v orientaci v jednotlivých problémech tak, aby jimi získané poznatky mohly být případně začleněny do učebních programů jejich domovských institucí. K tomuto účelu byla připravena i řada materiálů směřujících k výše uvedenému použití.

Přednášejícími na této akci byli profesori či další odborníci z významných akademických institucí jako jsou zejména „European University Institute“,

„College of Europe“ či „European Institute of Public Administration“, anebo šlo o představitele různých orgánů či organizací Evropského společenství či Evropské banky pro obnovu a rozvoj.

Celá akce byla financována v rámci programu PHARE Komise Evropských společenství a Evropskou bankou pro obnovu a rozvoj.

Vlastní program byl rozvržen do tří vzájemně propojených bloků. V rámci prvního byli účastníci seznámeni s otázkami práva Evropských společenství jednak pokud jde o organizační stránku této integrace, jednak pokud jde o právní vztahy mezi společenstvím a zeměmi střední a východní Evropy (přednášející: dr. Kieran St.C. Bradley, dr. Frank Benyon). Druhý blok problémů směřoval jednak obecně k právním institutům typickým pro tržní ekonomiku včetně některých mezinárodně obchodních aktivit (přednášející: prof. P. Behrens, prof. M. Mautner, dr. Vermulst), jednak ke specifickým otázkám týkajícím se některých právních institutů jako je soutěžní právo, veřejná zakázka, ochrana životního prostředí a jejich úpravy uvnitř společenství (přednášející: prof. Ehlermann, prof. Faull, dr. Kramer, dr. Wainwright). Třetí okruh byl zaměřen na problematiku ochrany lidských práv (přednášející:

prof. Thornberry, prof. Mahoney).

Z výše uvedeného přehledu vyplývá široký záběr celé akce. To mělo pochopitelně i své stinné stránky: některé přednášky dávaly podněty jen naprostým začátečníkům, jiné byly značně vzdáleny pro ty, kteří se již specializují na určité otázky. Toto nicméně nesnížilo význam celé akce, která měla vysokou od-

bornou úroveň, a současně s možností samostudia v knihovně Evropského institutu znamenala bezesporu přínos pro profesní dráhu každého účastníka.

Vzhledem ke skutečnosti, že Akademie Evropského práva zamýšlí uspořádat obdobné akce i pro příští období, lze ji doporučit každému, kdo se danou problematikou zabývá.

Naděžda ROZEHNALOVÁ

Vědecká konference o právní vědě v meziválečném období

V roce 1993 si Brno připomenulo 750. výročí udělení městských práv. V souvislosti s tímto výročím uspořádala Masarykova univerzita ve dnech 22. – 25. září 1993 v prostorách právnické fakulty vědeckou konferenci na téma "Brněnská věda a umění meziválečného období (1918 – 1939) v evropském kontextu". Samostatná sekce byla věnována právním vědám.

Úvodní referát "Brněnská normativní škola právní" přednesl prof. JUDr. Hynek B u l í n, CSc. Ukázal na počátky této školy a představil její hlavní představitele. Hlavní pozornost pochopitelně věnoval prof. Františku Weyrovi a H. Kelsenovi. V návaznosti na to zdůraznil společné znaky brněnské a vídeňské školy a ukázal hlavní rozdíly mezi oběma školami. V závěru poukázal na význam normativní teorie pro další vývoj právní vědy.

Doc. JUDr. Karel S c h e l l e, CSc. zastupující katedru dějin státu a práva této fakulty seznámil účastníky s aktivitami, kterými se chce fakulta přihlásit ke svým bohatým tradicím. Zejména upozornil na pořádání pravidelných vědeckých konferencí věnovaných jednotlivým významným osobnostem fakulty, na přípravu almanachu profesorů brněnské právnické fakulty a na vydání prvního čísla fakultního odborného Časopisu pro právní vědu a praxi.

Doc. JUDr. Jiří K r o u p a, CSc. věnoval pozornost tradicím českého a československého konstitucionalismu. V této souvislosti upozornil na některé stále aktuální myšlenky zejména prof. Weyra. Poukázal na problémy současné legislativy a vyslovil některé kritické názory na současný stav v oblasti české ústavnosti.

Doc. PhDr. Marie M a r e č k o v á, DrSc. z pedagogické fakulty Masaryko-

vy univerzity zhodnotila dílo prof. JUDr. Františka Čády.

PhDr. Tatiana M a c h a l o v á se představila s některými filozofickými úvahami a JUDr. PhDr. Miloš V e č e ř a, CSc. přednesl referát na téma spravedlnost a právní stát z pohledu meziválečné právní vědy.

Referáty účastníků byly publikovány v konferenčním sborníku, kam byly zařazeny i některé další příspěvky, které z různých důvodů nebyly předneseny osobně. Upozorňuji na následující příspěvky: Michal L a m p a r t e r: Právní politologie v Brně, Marta K a d l e c o v á, Tomáš K n o z, Karel S c h e l l e, Renata

V e s e l á, Eduard V l č e k, Michaela Ž i d l i c k á: Postavení brněnské právněhistorické vědy mezi světovými válkami, Ilona S c h e l l e o v á: Významné brněnské osobnosti civilního práva meziválečného období a jejich přínos pro rozvoj právní vědy, Pavel H u n g r, Renata B o h á č k o v á: Brněnská normativní škola v kontextu evropského právního myšlení a Věra K a l v o d o v á, Jana R ů z n a r o v á: Osobnost prof. Jaroslava Kallaba a jeho působení na poli mezinárodního práva trestního.

Konference i sborník byl důstojným vkladem k oslavám výročí brněnského privilegia.

Karel SCHELLE

Rozvoj vztahů mezi brněnskou právnickou fakultou a The John Marshall Law School v Chicagu

Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně v posledních letech zvýraznila svoji aktivitu v zahraničních vztazích, v kontaktech se zahraničními prestižními právnickými fakultami. Po úspěšném navázání vztahů například s právnickými fakultami v Paříži, Vídni, Oxfordu, Saarbrücken a dalších začala navazovat kontakty s americkými právnickými fakultami. V březnu 1993 děkan brněnské fakulty doc. JUDr. Jiří K r o u p a, CSc. navštívil několik

amerických fakult – The John Marshall Law School, Chicagu, Illinois, College of Law, The University of Toledo, Toledo, Ohio a School of Law, Seton Hall University, Newark, New Jersey – což se setkalo u amerických právníků s příznivou odezvou. Na základě toho ve dnech 3. – 10. října 1993 přijela na právnickou fakultu do Brna skupina amerických právníků z The John Marshall Law School v Chicagu pro něž učitelé této fakulty připravili týdenní seminář o české právu.

Do přípravy této ojedinělé akce se zapojily téměř všechny katedry. Úvodní přednáška (připravena JUDr. Renatou Veselou a JUDr. Michaelou Židlickou) byla věnována recepci římského práva. V návaznosti na to představili základní etapy českých právních dějin JUDr. Marta Kaldová, CSc. a doc. JUDr. Karel Schelle, CSc. PhDr. Iva Šmídová zase hovořila o transformaci české ekonomiky v posledních třech letech.

Nesporně hlavní zájem amerických právníků se soustředil na přednášky, které měly za úkol představit jednotlivé právní disciplíny z pohledu české právní úpravy. Doc. JUDr. Jiří Kroupa, CSc. hovořil o českém konstitucionalismu. JUDr. Soňa Skulová seznámila účastníky s aktuálními problémy českého správního práva. JUDr. Ilona Schelleová představila americkým právníkům organizaci justice, notářství a advokacie v České republice. JUDr. Ivo Tellec, CSc. se zabýval některými problémy z oblasti práva duševního vlastnictví. Doc. JUDr. Milan Hrušáková, CSc. pojednala o českém rodinném právu. Doc. JUDr. Josef Bejček, CSc. se vyslovil ke změnám v českém smluvním právu. Doc. JUDr. Zdeňka

Gregorová, CSc. nastínila základy pracovního práva. Doc. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc. společně s JUDr. Alexandrem Nettem, CSc. představili americkým hostům české trestní právo hmotné a procesní. JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc. popsala rozhodčí řízení v mezinárodním právu soukromém. JUDr. Dalibor Jílek, CSc. s JUDr. Vladimírem Týčem, CSc. se věnovali základním otázkám z oblasti mezinárodního práva veřejného a soukromého.

Většina přednášek vzbudila u amerických právníků velmi živý ohlas a vyvolala bohatou diskusi. Zvláště příznivě bylo ze strany amerických hostů uvítáno, že všechny přednášky si na závěr mohli s sebou odvést v knižní podobě.

Právníká fakulta Masarykovy univerzity tento seminář považuje za první rozhodný krok v nových aktivních formách rozvoje zahraničních vztahů na něhož budou navazovat kroky další v podobě obdobných přednáškových cyklů nejen pro další skupiny amerických právníků, a to nejen z Chicaga, ale i pro právníky z německy a francouzsky mluvících zemí. Rovněž se připravuje obdobná akce pro skupinu anglických profesorů z Oxfordu. Učitelé právníké fakulty rovněž připravují některé publikace v cizojazyčných mutacích.

Ilona SCHELLEOVÁ – Karel SCHELLE

Vědecká konference o realizaci Listiny základních práv a svobod v právním řádu České republiky

Dne 6. října 1993 se na brněnské Karlovy univerzity právníké fakultě, zejména z iniciativy katedry ústavního práva a politologie, uskutečnila vědecká konference na téma „Realizace Listiny základních práv a svobod v právním řádu České republiky“. Konference se zúčastnili zástupci právníkých fakult v České i Slovenské republice, vědeckých pracoviště, především Akademie věd České republiky a právníci z praxe, zejména justice a prokuratury.

Účastníky přivítal děkan právníké fakulty doc. JUDr. Jiří Kroupa, CSc. a proděkan pro vědu a výzkum JUDr. Dalibor Jílek, CSc.

V úvodu s referátem vystoupil doc. JUDr. Karel Schelle, CSc., který zdůraznil hlavní mezníky ve vývoji právní úpravy lidských práv.

K otázkám právního charakteru Listiny základních práv a svobod vystoupil s obsáhlým referátem doc. JUDr. Aleš Gerloch, CSc. z právníké fakulty

Karlovy univerzity. S příspěvkem „Občanská společnost jako předpoklad realizace Listiny základních práv a svobod v právním řádu České republiky“ se do diskuse zapojil JUDr. Michal Lakatoš, CSc. z Ústavu státu a práva Akademie věd České republiky.

K tradicím boje za lidská práva v naší historii vystoupil prof. JUDr. Eduard Vlček, CSc. z právníké fakulty v Brně.

Doc. JUDr. Karel Klíma, CSc. z pražské právníké fakulty se ve svém příspěvku zabýval některými otázkami vztahu Listiny základních práv a svobod a některých právních odvětví.

K některým problémům realizace lidských práv vystoupil i JUDr. Miloš Matula, CSc. z Ústavu státu a práva České akademie věd.

Aplikaci principů lidských a občanských práv v některých zákonech České republiky se věnoval JUDr. Jan Pinc,

CSc. z Ústavu státu a práva České akademie věd.

Doc. JUDr. Zdenka Polívková, CSc. z právnické fakulty Karlovy univerzity přednesla referát na téma „Non omne quod licet honestum est“.

Většina referátů vyvolala velmi živou diskusi do níž se zapojila většina účastníků. Zejména si účastníci se zájmem vyslechli některé názory prof. JUDr. Fran-

tiška Š a m a l í k a, DrSc., doc. JUDr. Jána Grónského, CSc., prof. JUDr. Hynka Bulína, CSc. a doc. JUDr. Jana Filipa, CSc.

Všechny přednesené příspěvky, jakož i další dodané v písemné podobě budou otiskeny v konferenčním sborníku, který fakulta připravuje.

Karel SCHELLE

Zahájení vědecké konference
"Realizace lidských práv a svobod v právním řádu České republiky"
konané dne 6. října 1993 na právnické fakultě
Masarykovy univerzity v Brně.

*Jednání vědecké konference
"Realizace lidských práv a svobod v právním řádu České republiky"
dne 6. října 1993.*

I N F O R M A C E

Udělení medailí prof. JUDr. Antonína Randy

Stejně jako loňského roku prezídium Jednoty českých právníků udělilo i letos 12 českým právníkům medaile prof. JUDr. Antonína Randy za zásluhy o rozvoj českého právnictví, a to buď za výkon všeobecně uznané významné právní práce nebo za významnou organizační práci v Jednotě českých právníků.

Medaile vyznamená-

ným předal dne 27. října 1993 předseda Nejvyššího soudu ČR a předseda Jednoty českých právníků JUDr. Otakar Motejl v zasedací síni Nejvyššího soudu v Brně.

Stříbrnou medaili obdrželi: JUDr. Vladislav Brož z Prahy, prof. JUDr. Jiří Haderka CSc. z Ostravy, prof. JUDr. Karel Knap, DrSc. z Prahy a JUDr. Josef Rubeš z Prahy.

Bronzovou medaili obdrželi: JUDr. Mikuláš Blažek z Olomouce, JUDr. Vladislav Boura z Plzně, prof. JUDr. Hynek Bulín, CSc. z Brna, JUDr. Oldřich Jedlička CSc.

z Prahy, JUDr. Jaroslav Příbyl ze Sokolova, JUDr. Ludmila Suchá z Prahy, JUDr. Pavel Tuma z Prahy a JUDr. Libuše Vacková z Karlových Varů.

Otokar MUSIL

Z činnosti Jednoty českých právníků – místního sdružení v Brně

Třebaže městské sdružení – Jednoty českých právníků v Brně čítá téměř 200 členů, bránily dosud technické příčiny většímu prohloubení jeho činnosti.

K zahájení zlepšení aktivity městského sdružení však došlo v listopadu 1993, kdy byla zahájena pravidelná činnost Debatního klubu Jednoty českých právníků.

Děk pochopení a podpo-

ře předsedy krajského soudu v Brně byl MS – JČP zapůjčen na každý čtvrtek odpoledne Justiční klub v budově Justičního paláce v Brně (vchod z Dvořákovy ulice 9.), kde se tedy mohou v době od 14 do 18 hodin scházet brněňští právníci, kteří se chtějí poznat se svými kolegy a kteří takto mohou i konzultovat zajímavé otázky současné tvorby, resp. aplikace našeho práva.

První setkání brněnských právníků v Debatním klubu se konalo dne 11. listopadu a účastnil se jej předseda NS a JČP JUDr. Otakar Motejl. Výbor MS se vynasnaží, aby na každý klubový čtvrtek přizval do klubu nejen praktiky ze všech právnických pracovišť v Brně, avšak i významné osobnosti právního a kulturního života.

Otokar MUSIL

Rotterdam – krátké ohlédnutí

Rozsvícená okna bez záclon plná zeleně dovolující nahlédnout do obvykle přísně střeženého soukromí, to je první do-

jem návštěvníka přijíždějícího do večerního Rotterdamu, holandského velkoměsta a současně jednoho z největších evropských

přístavů. K tomuto pro-
nímu dojmu pak za denního světla postupně přibudou další-typické holandské patrové domy s úzkými

schodištěm či naopak centrum s prosklenými výškovými budovami různých tvarů a barev nazývané Manhattanem i všudypřítomné stožáry, jeřáby a lodě od „hausbotů“ přes rybářské čluny až po obrovské lodě nákladní, jež nenechávají nikoho na pochybách o významu rotterdamského přístavu. Ve srovnání s Amsterdamem, Haagem či Utrechttem nejvýstižněji charakterizuje atmosféru města slovo „pracovní“. Snad je to dáno i tím, že Rotterdam velmi utrpěl za II. světové války, kdy celé historické jádro s výjimkou radnice a jediného kostela bylo zničeno bombami a postupně vznikalo centrum nové, dnes tvořené již zmíněnými výškovými budovami, jež jsou sídlem mnoha bank, úřadů a firem, velkými obchodními domy, restauracemi a kavárnami. Nicméně i v Rotterdamu je možno nalézt romantická zákoutí, ať už v ulicích města, na březích četných vodních kanálů či v rozlehlých parcích. Jedinečný pohled se pak naskytne těm, kdo se ocitnou za slunného a bezvětrného dne téměř na vrchohu Euromastu, vyhlídkové věže tyčící se nad městem do výšky 185 metrů.

Pro mnohé návštěvní-

ky města však Rotterdam představuje zejména univerzitu. Její nejvyšší bílá budova s typickým nápisem Erasmus vystupující ze zeleně bezesporu patří k dominantám města. Univerzitu tvoří 7 fakult – právníká, lékařská, filozofická, ekonomická, fakulta historie a umění, sociálních věd a fakulta obchodu a administrativy. Na přibližně 20 tisíc studentů připadá kolem 3,5 tisíce zaměstnanců, z toho polovina akademických (tedy učitelů) a polovina zaměstnanců administrativy. Pokud jde o studium, univerzita nabízí různé formy, a to řádné „doktorské“ studium, programy pro postgraduandy, speciální kurzy a kurzy vyučované v angličtině. Typická pro univerzitu je její mezinárodní orientace a možnosti studia v zahraničí. Snad každý návštěvník, ať student či učitel, bude jistě nadšen univerzitní knihovnou.

Každý, kdo míří na univerzitu, přichází s určitým cílem, vždy však s touhou po poznání. Závěrem tedy ještě jedno ohlédnutí, jež souvisí s autorčiným profesním zaměřením k trestnímu právu a s jejím zájmem o problematiku výkonu dlouhodobých trestů odnětí svobody. Rotterdam

je totiž i městem s nejmódnější věznicí v Holandsku. Již při prvním pohledu na barevnou budovu bez oken do vnějšího světa vás napadne: „Toto je svět sám pro sebe“. Je tomu skutečně tak. Po absolvování vstupních bezpečnostních procedur se ocitnete v prostorách, které upoutávají barevností interiéru tak atypickou pro vězení. Převládají zde čtyři barvy – šedá, modrá, žlutá a oranžová, a to nejen na chodbách, ve společenských místnostech, ale i v celách. Vězení je založeno na systému 1 cela–1 vězeň a je tvořeno třemi odděleními, do nichž jsou odsouzení zařazováni podle závažnosti spáchaného činu. Pachatelé nejtěžších deliktů, označovaní za zvlášť nebezpečné, jsou zcela izolováni od ostatních odsouzených ve zvláštním oddělení s maximálními bezpečnostními opatřeními, s dílnou, kde pracují a s malým prostorem pro vycházky.

Okna všech cel jsou situovány dovnitř, na travnatá hřiště. Součástí oddělení je společenská místnost s kuchyňkou, tělocvična a posilovna. Celly jsou vybaveny sociálním zařízením. V přízemí věznic jsou umístěny dílny, v nichž odsouzení

pracují a kuchyně, ve které je jídelníček sestavován i s přihlédnutím ke zvyklostem odsouzených různých národností a zejména různých náboženských vyznání, což je významným faktorem eliminování nežádoucího chování tě-

chto odsouzených. Zbývá ještě připomenout knihovnu, místnost pro bohoslužby, perfektně vybavenou lékařskou ordinaci a kanceláře personálu a na první pohled dokonalý bezpečnostní systém. Svět sám pro sebe, svět specifický

tím, že v něm žijí lidé, kteří závažným způsobem porušili zákon, izolováni časem na dlouhou řadu let od světa okolního. A tak vás při odchodu napadne, jaké máte štěstí, že právě vy se do něho můžete vrátit hned.

Věra KALVODOVÁ

Byli jsme v Paříži

Přišlo to jako rána z čistého nebe.

Proděkan pro zahraniční styky JUDr. Jilek sdělil tělocvikářům, že jsou studenti sportovci naší fakulty pozváni do Paříže. Kým? Pařížskou právníkou fakultou Jeana Moneta a to hned k pěti sportovním kláním. V kopané mužů a dále ve volejbalu a basketbalu mužů i žen.

Termín „Sportovních soutěží Jeana Moneta“, jak říkají francouzské propozice je už 26. – 28. 2. 1993, máme tedy skoro měsíc a půl na přípravu.

A tak se naše slavná cesta začala vlastně už v lednu. To jsme ještě netušili jaké souznění zájmů bude zapotřebí. Báječ-

ná vstřícnost vedení fakulty, stejně jako akademického senátu (také finanční), nadšení študáci a samotělocvikářů, že jsou studenti tělocvikáři. „Pak už je to brnkačka“, jak říkávají studenti. A také byla.

Až na tu zoufalou cestu s porouchaným kolem rektorátního autobusu a s osmihodinovým zpožděním našeho příjezdu do Paříže.

Ale to už tady byla sobota 27. 2. a naši zlatí hoši nastupují v 10.⁰⁰ hod proti Francouzům v dešti na rozbahněném trávníku. Moc pěkné utkání to bylo.

Stále jsem se našim francouzským přátelům snažil vysvětlit svoji bídnou francouzštinou, že utkání je velmi vyrovnané. Moc hezky

se mi to vysvětlovalo. Vyhráli jsme 6 : 0. Po obědě prohlídka Paříže autobusem a zastávky u Invalidovny a samozřejmě u Eiffelovy věže. Ach, ta Paříž! Je pořád krásná i když leje, princezna jedna nad Seinou.

Sportovní kolotoč pokračoval neúprosně podle programu. Odpoledne naši chlapi vítězí i ve volejbalu a vítězí fotbalisté v pití piva na tribuně. A je tu večer. Vyrážíme na domluvenou projížďku lodí po Seině. Všechny památky svítí, oči nám svítí, Nottre Dame svítí a my od něho ještě vyrážíme na dvouhodinovou noční procházku Paříží. Potkáváme se

na bulváru Saint-Michail a broukáme si známou píseň „Mám v kapse jeden frank“. Ve čtyři hodiny ráno jsme už všichni v posteli.

Čeká nás další perný den. Musíme být zítra, vlastně už dneska, svěží.

A taky jsme, naše děvčata vyhrávají volejbal, a pak odjíždíme do další sportovní haly. V basketbalu vysoko porážíme slíčnou Francouzku, kterým se během utkání míč zarputile vyhýbá. S chlapci je to určitě jinak. Přesto jsou smutné. Snažím se je utěšit, ale je to marné. Svěřují se mi, že by chtěly mít také povinnou tělesnou výchovu jako mají naše děvčata na osvědčené právnické fakultě MU v Brně, prý by hrály určitě lépe.

Plně chápu jejich zármutek. Dávám jim alespoň vzdálenou naději.

„Naše země nemá zatím ještě dost prostředků, aby chom vám mohli pomoci“.

Zbývá poslední klání.

Basketbal mužů. A je to utkání opravdu vyrovnané, nebo spíš skoro vyrovnané, zkrátka nervák. Publikum báječné, matč jak má být. Francouzi ozdobili svůj tým tmavými hochy a hráči, kteří se s míčem vidají ve svých basketbalových klubech. Naši začali hrát skvěle, až když pochopili, že nemusí vyhrát. Pak dotahovali i ztráceli, diváci šleli. Prohráli jsme těsně, zaslouženě, na úrovni a vlastně jenom v jediném utkání z pěti.

A je tu slavnostní závěr turnaje, krásné loučení s našimi francouzskými přáteli, kteří se o nás tak vzorně starali. Loučí se s námi děkan pařížské právnické fakulty projevem plným optimismu a víry v integrovanou Evropu, kterou spoluvytváříme i naším sportovním utkáním.

Díky naší nepostradatelné překladatelce paní Mgr. Marii Šedové mám tu čest přecíst francouzky

přesně to, co si myslím česky a také pozvat Francouze na příští rok do Brna.

Pak ještě dostáváme vítězné poháry a suvenýry. Odpovídáme podobně s vědomím, že české broušené sklo v pracovně francouzského děkana hanbu nedělá. A nakonec ještě pohostění ve sportovní hale a hurá ještě před odjezdem s francouzskými kamarády na Montmarteru. Paříž nám leží u nohou. Svítí, bliká a září, jako když jsem tady stál naposledy před moc a moc lety.

Vzpomínám na slova francouzského děkana Jean-Cloude Mascleta. „Nemůžeme čekat na politiky, až nám sjednotí Evropu, musíme to udělat sami.“

Škoda, že jsme si to neřekli všichni v Evropě před dvaceti léty. Bylo by mi teprve dvacet sedm let. A nebo raději už mnohem mnohem dříve.

Jan URVÁLEK

Autoři

JUDr. Zdeněk Des
Nejvyšší soud České republiky

JUDr. Jana Dudová
Katedra práva životního prostředí
právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Hynek Filip
student
právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Doc. JUDr. Jan Filip, CSc.
Katedra ústavního práva a politologie
právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Doc. JUDr. Zdeňka Gregorová, CSc.
Katedra pracovního práva
právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Prof. JUDr. Petr Hajn, DrSc.
Katedra obchodního práva
právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

JUDr. Věra Kalvodová
Katedra trestního práva
právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Prof. JUDr. Vladimír Klokočka, DrSc.
Ústavní soud České republiky

Doc. JUDr. Jiří Kroupa, CSc.
Katedra ústavního práva a politologie
právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

JUDr. Ivo Klemeš
Rudé právo

Doc. JUDr. Karel Marek, CSc.
Katedra obchodního práva
právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

JUDr. Otakar Musil

Jednota českých právníků - místní sdružení v Brně

Mgr. Patrik Matyášek

Katedra pracovního práva
právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně

JUDr. Otakar Motejl

Nejvyšší soud České republiky

Doc. JUDr. ing. Milan Pekárek, CSc.

Katedra práva životního prostředí
právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně

JUDr. Irena Píchová

Katedra pracovního práva
právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně

JUDr. Jarmila Pokorná, CSc.

Katedra obchodního práva
právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Doc. JUDr. Petr Průcha, CSc.

Katedra správní vědy, správního práva a finančního práva
právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně

JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc.

Katedra mezinárodního a evropského práva
právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně

JUDr. Ilona Schelleová

Katedra občanského práva
právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Doc. JUDr. Karel Schelle, CSc.

Katedra dějin státu a práva
právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Vít Schorm

student
právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně

JUDr. Jiří Spáčil, CSc.

Nejvyšší soud České republiky

JUDr. Jan Svatoň, CSc.

Katedra ústavního práva a politologie
právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Mgr. Vojtěch Šimíček

Katedra ústavního práva a politologie
právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Petr Štěpáník

student
právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Jan Urválek, CSc.

Katedra tělesné výchovy,
oddělení na právnícké fakultě Masarykovy univerzity v Brně

JUDr. Renata Veselá

Katedra dějin státu a práva
právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně

JUDr. Michaela Židlická

Katedra dějin státu a práva
právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Obsah

1	Projev prof. JUDr. Vladimíra KLOKOČKY, DrSc., u příležitosti udělení titulu čestného doktora právních věd Masarykovy univerzity v Brně dne 18. 10. 1993	3
2	Projev děkana Právnické fakulty Masarykovy univerzity při příležitosti udělení titulu čestného doktora právnických věd prof. JUDr. Vladimíru KLOKOČKOVÍ, DrSc., dne 18. 10. 1993	9
ČLÁNKY		12
3	Jan FILIP : K některým problémům zániku mandátu člena obecního zastupitelstva	12
4	Petr PRŮCHA : K pojetí vědy správního práva a správní vědy	31
5	Jarmila POKORNÁ : K některým otázkám právní úpravy obchodních společností v rámci Evropských společenství	38
6	Karel MAREK : K zákonu o konkursu a vyrovnání (1. část)	54
7	Milan PEKÁREK : Zemědělská družstva po transformaci – vypořádávání nároků z transformace	70
8	Zdeňka GREGOROVÁ : K některým otázkám všeobecného zdravotního pojištění	91
9	Patrik MATYÁŠEK : Poznámky k nekalé reklamě	103
10	Ilona SCHELLEOVÁ : K novelizované právní úpravě exekuce srážkami ze mzdy	122
11	Jana DUDOVÁ : Evropské společenství a ochrana životního prostředí	135
12	Jan SVATOŇ : Několik poznámek ke studiu politického myšlení	140

13	Vojtěch ŠIMÍČEK : Práce v kanceláři poslankyně Spolkového sněmu	146
----	---	-----

AKTUALITY PRO PRÁVNÍ PRAXI 152

14	Jiří SPÁČIL : Úvaha nad některými problémy, řešenými ve správním soudnictví	152
15	Zdeněk DES : Směnečný platební rozkaz – některé poznatky z rozhodovací praxe soudů	155

PRÁVNÍ HISTORIE A SOUČASNOST 161

16	Michaela ŽIDLICKÁ : Římské právo a brněnská právnická fakulta	161
17	Ilona SCHELLEOVÁ, Karel SCHELLE : K 230. výročí kodifikace směnečného práva	167

STUDENTSKÉ PŘÍSPĚVKY 172

18	Vít SCHORM : Podoba právnického studia ve Francii	172
19	Hynek FILIP, Petr ŠTĚPÁNÍK : Některé zajímavosti z amerického trestního procesu	177

ROZHOVORY 185

20	Rozhovor s předsedou Nejvyššího soudu ČR JUDr. Otakarem Motejlem (Ivo KLEMEŠ)	185
----	---	-----

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA 189

21	Podněty z USA II. (Jiří KROUPA)	189
22	Komunikační právo a ochrana spotřebitele v Portugalsku (Petr HAJN)	191
23	Mezinárodní sympóziu o kolektivních smlouvách a problémech dlouhodobé nezaměstnanosti (Irena PÍCHOVÁ)	192

- 24 Kongres romanistů v Oxfordu (*Renata VESELÁ*) 196
- 25 Letní škola evropského práva (*Jana DUDOVÁ*) 198
- 26 East-West Forum – Florencie 1993 (*Naděžda ROZEHNALOVÁ*) 199
- 27 Vědecká konference o právní vědě v meziválečném období (*Karel SCHELLE*) 200
- 28 Rozvoj vztahů mezi brněnskou právnickou fakultou a The John Marshall Law School v Chicagu (*Ilena SCHELLEOVÁ – Karel SCHELLE*) 201
- 29 Vědecká konference o realizaci Listiny základních práv a svobod v právním řádu České republiky (*Karel SCHELLE*) 203
- INFORMACE** 208
- 30 Udělení medailí prof. JUDr. Antonína Randy (*Otakar MUSIL*) 208
- 31 Z činnosti Jednoty českých právníků – místního sdružení v Brně (*Otakar MUSIL*) 209
- 32 Rotterdam – krátké ohlédnutí (*Věra KALVODOVÁ*) 209
- 33 Byli jsme v Paříži (*Jan URVÁLEK*) 211

Investujte znovu tam, kde je síla!

Spořitelní investiční společnost, a. s.

správce Spořitelní privatizační, a. s.,
největšího privatizačního investičního fondu
v I. vlně kupónové privatizace s majetkem 21 mld. Kč,
který sdružuje více než 1 milión akcionářů,

založila

pro II. vlnu kupónové privatizace

2. spořitelní privatizační investiční fond, a. s.

IČO 60 19 20 20

Informace o všech možnostech výhodného investování
získáte v pobočkách České spořitelny, a. s.

nebo přímo na adrese:

Spořitelní investiční společnost, a. s.

Praha 1, Řásnovka 12, PSČ 110 15, Tel.: 24810331

sis

SPOŘITELNÍ INVESTIČNÍ SPOLEČNOST a. s.

es

ČESKÁ SPOŘITELNA a. s.

